

З Ь М Е С Т

Стар.

Прач контррэволюцыйны беларускі нацыянал-дэмакратызм—агентуру імперыя-лістычнага фашызму	3
А. Александровіч. Поэма пра ворага	6
М. Чарот. Суровы прыгавар падпісваю першым	10
П. Галавач. Спалох на загонах (аповесць)	13
П. Броўка. Цэлавя будні (цыкл вершаў)	41
І. Барашка. Недапісанае апавяданне	52
А. Жаўрук. Ліст сябру	64
Я. Зазека. На сталёвых павучынях (апавяд.)	66
Э. Багрыцкі. Дума пра Апанаса (пер. з рас.)	76

Н а р ы с ы

Я. Бобрык. На Іпуці	89
-------------------------------	----

З блёкноту пісьменьніка

Хв. Шынклер. Пачатак	95
--------------------------------	----

А р т ы к у л ы

О. Канакоцін. Абвастрэнне клясавай барацьбы ў беларускай літаратуры ў перыод соцыялістычнай рэканструкцыі	103
Л. Бэндэ. Пра нарысы М. Зарэцкага	128
З. Жылуновіч. Нацыянал-дэмакраты за „працай“	133

Б і б л і о г р а ф і я

Адольф Касаніцкі. Беларуская контррэволюцыя інфармуе заграіцу аб Беларусі	149
Б. Мікуліч. Павло Усенко. КСМ, поезіі	150
Ул. Сядура. Пра маладую рэволюцыйную поэзію	152
Хроніка	157

ПРОЛЕТАРЫ УСІХ КРАЁЎ, ЗЛУЧАЙТЕСЯ!

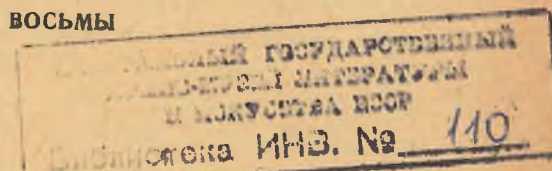
МАЛАДНЯК

ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКАЯ І ГРАМАДЗКА-ПОЛІТЫЧ-
НАЯ ЧАСОПІСЬ—ОРГАН БЕЛАРУСКАЙ АСОЦЫАЦЫІ
■ ■ ■ ПРОЛЕТАРСКІХ ПІСЬМЕНЬНІКАЎ ■ ■ ■

ПАД РЭДАКЦЫЯЙ

А. АЛЕКСАНДРОВІЧА, Я. БОБРЫКА, Л. БЭНДЭ,
П. ГАЛАВАЧА, О. КАНАКОЦІНА, Я. ЛІМАНОЎ-
СКАГА, Р. МУРАШКІ (адк. рэд.)

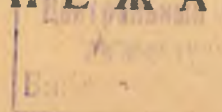
ГОД ВYДАНЬНЯ ВОСЬМЫ

К Н І Ж К А

Д В А Н А Ц Ц А Т А Я

С Ь Н Е Ж А Н Ь

МЕНСК ■ БЕЛАРУСКАЕ ДЗЯРЖАЎНАЕ ВЫДАВЕЦТВА ■ 1930

Надрукавана ў друкарні
„ПАЛЕСДРУК“, Гомель.
Зам. № 357—2500 экз.
Галоўлітбел № 206.

Прэч контррэвалюцыйны беларускі нацыянал-дэмократызм, агентуру імперыялістычнага фашызму

(Рэзолюцыя сэкратарыяту БелАПП ад 1-ХІІ-30 г.).

Беларуская асоцыяцыя пролетарскіх пісьменьнікаў бязьмежна абурана дзейнасьцю контррэвалюцыйнай арганізацыі беларускіх нацыянал-дэкратаў. Чорная зграя былых белых міністраў, афіцэраў, царскіх чыноўнікаў і буржуазных інтэлігентаў, прыкрываючыся ілжывымі сказамі аб жаданьні працаваць пад кіраўніцтвам савецкай улады і камуністычнай партыі, хаваючы сваю контррэвалюцыйную нацыянал-дэмократычную сутнасьць, не пакідала сваёй шкодніцкай працы, рыхтавала зьнішчэньне дыктатуры пролетарыяту шляхам арганізацыі інтэрвэнцыі, рыхтавала рэстаўрацыю буржуазнага ладу. Гэтыя контррэвалюцыянэры рыхтавалі няволю рабочым і асноўным масам сялянства, у імя інтарэсаў кулацтва і буржуазіі. Замест Савецкай Беларусі, дзе рабочыя ў саюзе з асноўнымі масамі сялянства, пры брацкай дапамозе працоўных СССР, нябывала шпаркімі тэмпамі будуць соцыялістычную гаспадарку і сваю нацыянальную па форме і соцыялістычную па зьмесьце культуру, будуць новае жыцьцё, беларускія контррэвалюцыйныя нацыянал-дэмократы рыхтаваліся ўстанавіць буржуазна-фашыстаўскую дзяржаву, колёнію заходняга капіталу.

Ім не спадабалася, што памешчыцкія і царскія землі пераданы вясковай беднаце, батраком і немажнэму сялянству. Шалёна ненавідзелі яны політыку савецкай улады на калектывізацыю і зьнішчэньне на яе базе кулацтва як клясы. Яны, прыхільнікі столыпінскай політыкі ў мінулым, у часы „Нашай Нівы“, высялаўлялі гэту эпоху і імкнуліся зноў устанавіць прыватную ўласнасьць і вярнуць зямлю памешчыкам і кулаком, а фабрыкі — капіталістам. Яны пралезьлі ў органы Наркомзему, каб там праводзіць сваю контррэвалюцыйную буржуазна-кулацкую дзейнасьць у выглядзе прышчэпаўскай хутарызацыі.

Яны хацелі ўплываць ідэолёгічна на масы моладзі, яны пралазілі ў органы Наркомасьветы, у школы і дасьледчыя інстытуты і

адтуль імкнуліся затуманіць клясавую сьвядомасьць мас. Яны высоўвалі старых буржуазных нацыянал-дэмакратычных спэцаў і імкнуліся перашкодзіць падыходу больш здольным маладым кадрам з рабочых і працоўнага сялянства. Яны пралезьлі ў органы Белдзяржвыдавештва, каб адтуль весці барацьбу супроць беларускай пролетарскай літаратуры і соцыялістычнай культуры. Яны праніклі ў рады літаратурных арганізацый і тэатраў і адтуль імкнуліся дэзарганізаваць і шкодзіць разьвіцьцю пролетарскага мастацтва і літаратуры. Нац.-дэмакратам удалося нават пашырыць свой уплыў і на паасобных, менш устойлівых членаў БелАПП. У галіне мовы яны арыентаваліся на засьмечваньне беларускай мовы полёнізмамі і незразумелымі нэалягізмамі і сыстэматычна прасьледвалі ўсякія саветызмы, маючы на мэце адарваць беларускую культуру ад пролетарскіх культур іншых народаў СССР. Яны ідэалізавалі мінуўшчыну, высоўвалі лёзунг арыентацыі на буржуазны Захад, каб адарваць разьвіцьцё беларускай культуры ад пролетарскага шляху, каб накіраваць гэтак разьвіцьцё ў рэчышча буржуазнай нацыяналістычнай культуры.

Зьяўляючыся выказьнікамі інтарэсаў кулацтва і буржуазіі, маскуючыся гутаркамі аб адзінстве беларускай нацыі, з мэтай прытупіць клясавую чуласьць працоўных да сваіх ворагаў, зграя беларускіх контррэвалюцыйных нацыянал-дэмакратаў на справе змыкалася з заядлымі ворагамі беларускай нацыі, расійскімі чорнасоценцамі і польскімі памешчыкамі і фашыстамі.

У часе царызму і пры кераншчыне сёньняшнія „незалежнікі“ ня ішлі далей куцай „аўтономіі“ Беларусі ў складзе расійскай капіталістычнай дзяржавы. У часы Дзянікіна яны былі за „адзіную недзялімую“, а нядаўна ўпотайках ціскалі руку монархісту і вялікадзяржаўніку Карскаму. У мінулым яны славілі кайзэра Вільгельма і пакланяліся перад Пілсудзкім, а нядаўна яны вялі тайныя перагаворы з агентамі польскага фашызму і славілі на старонках савецкіх выданняў фашысцкага агента Луцкевіча.

Што іх яднала з расійскімі чорнасоценцамі і польскімі і заходнімі імперыялістычнымі фашыстамі?

Яднала іх супольная нянавісьць да дыктатуры пролетарыяту, да савецкай улады, да рабочых і працоўных сялян. Беларускія нацыянал-дэмакраты фактычна расчышчалі глебу, пракладвалі шлях да буржуазна-абшарніцкай, фашысцкай дыктатуры.

Крывавым тэрорам прыдушана Заходняя Беларусь. Пад падвойным, соцыяльным і нацыянальным, уціскам стогнуць працоўныя масы Заходняй Беларусі. Контррэвалюцыйныя беларускія нацыянал-дэмакраты, у саюзе з сваімі заходня-беларускімі колегамі, беларускімі нацыянал-фашыстамі, агентамі польскай дэфэнзывы, рыхтавалі для Савецкай Беларусі долю окупаванай Заходняй Беларусі.

Маска з беларускага контррэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму знята, сапраўдны варожы клясавы твар выяўлен. Працоўныя БССР, якія гэроічна змагаліся з царызмам, з нямецкімі і польскімі окупантамі, знойдуць сілы, каб зьмесьці на сьметнік гісторыі нікчэмны беларускі нацыянал-дэмакратызм разам з яго саюзнікамі і абаронцамі.

Беларуская асоцыяцыя пролетарскіх пісьменьнікаў, якая з першых дзён свайго заснаваньня вяла барацьбу з беларускім нацыянал-дэмакратызмам, у адказ на контррэвалюцыйны замах беларускіх нацыянал-дэмакратаў з большай актыўнасьцю і паслядоўнасьцю будзе

творчаьцю і грамадзкай працай змагацца за генэральную лінію камуністычнай партыі;

высьвятляць перад працоўнымі масамі контррэвалюцыйную сутнасьць беларускага нацыянал-дэмакратызму, у якіх бы формах ён ні выяўляўся; творчаьцю і працай узмацняць абароназдольнасьць нашай краіны;

больш нецярпіма адносіцца да нацыянал-дэмакратычных хістаньняў у шэрагах БелАПП'у, да нацыянал опартуністаў-прымірэнцаў, гэтых фактычных агентаў контррэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму ў сваіх радых; рашуча ачышчаць свае рады ад нацыянал-дэмакратычных элемэнтаў і іх адкрытых ці замаскаваных прыхільнікаў;

выяўляць і забяспечваць умовы разьвіцьця пачынаючым рабочым пісьменьнікам, уцягваць іх у свае шэрагі, яшчэ шырэй разгортваць заклік рабочых ударнікаў у літаратуру; арганізоўваць дзесяткі літаратурных гурткоў, студый, сэмінараў, выходзяць новыя кадры пролетарскай літаратуры;

яшчэ больш згуртоўваць свае шэрагі, наладжваць яшчэ больш цесную сувязь паміж БелАПП'ам і пролетарскай літаратурай СССР, а таксама рэвалюцыйнай і пролетарскай літаратурай усяго сьвету, каб сваёй творчаьцю і працай служыць справе інтэрнацыянальнай солідарнасьці працоўных, справе іх супольнай барацьбы за сусьветны Кастрычнік.

Прэч контррэвалюцыйны беларускі нацыянал-дэмакратызм, агентуру заходняга імперыялістычнага фашызму!

Прэч опартуністых, прымірэнцаў, падгалоскаў нацыянал-дэмакратызму!

Няхай жыве КП(б)Б, правадыр працоўных Савецкай Беларусі!

Няхай жыве інтэрнацыянальнае адзінства працоўных усіх нацыянальнасьцяў і іх супольная барацьба супроць сваіх ворагаў, незалежна ад іх нацыянальнай афарбоўкі!

Няхай жыве беларуская пролетарская літаратура!

Няхай жыве АДПУ, слаўны вартаўнік Кастрычніцкіх заваёў!

Сэкратарыят БелАПП'у:—Я. Ліманаўскі, Р. Мурашка, П. Галавач,
М. Лынькоў, І. Барашка, В. Сэрбэнта, М. Мысьлінскі, Сянькевіч, Дунец.

Поэма пра ворага

Если враг не сдается, его уничтожают.
М. ГОРЬКИЙ.

Векапомны сьлед налётаў!
Наляталі, як завея,
Франкаў, стэрлінгаў
І злотаў
Найміты-зладзеі.
Катавалі, рвалі жылы,
Сьмерць душыла
У муках лютых,
... Узнагароджвалі грамілаў
Эўропейскаю валютай!..

* * *

Праляцелі сьмерчам-бурай
Па тайзе сібірскай хмурай,
Фарбавалі кроўю шпоры
У грудзёх краін прымор'я.
Размахночылі бясчынна
Шыр абшараў Украіны,
Захлыналіся запоем
Беларускаю крывёю.

* * *

Ветры восеньскія вылі,
Сэрца рвалі ўдзень і ўночы
І разносілі на крыльях
Плач дзяцей і стогн жаночы.
У агнёвых хмарах рыжых
Рабавалі людзі-зверы
Па інструкцыях Парыжу,
Пад кантролем
Бэльвэдэру.

Галасілі ветры ў полі,
Звалі выйсьці выгнаць пана.
... Кліч рабочага падпольля
Рушыў сілу партызанаў!

Ветры стукаліся ў шыбы
І заводаў, фабрык моладзь
Зазывалі зьліцца ў выбух
Сілы Комсамолу.

Хай і прогаладзь касіла
Эпідэміяй бяз жалю.
На франтох краіны сілу
Барацьбою гартавалі
І прышэльцаў і тутэйшых
Катаў-ворагаў прагналі!

Хутка так, нібы дэпэша,
Па краіне беглі хвалі
Баявое песьні нашай
Бальшавіцкім
Маршам.

* * *

У рыштаваньнях—
Нашы дні.

Забінтаваны
Нашы дні.

Жыцьцё
Гісторыяй нязначнае
Ўзрастае.
Стрымаць?

Спрабуй, крані!
Узарваць?
Спрабуй, крані!

Наш кожны крок
Сьлед прошласьці
Зьнішчае.

* * *

Мы адліваем сталь
Упартасьці паходаў.
Жаданая вярста
Маячыць сонцаўсходам!
Ударнаю, сквазной,
Заводам бальшавіцкім—
Узброеныя—біцца
За пяцігодку—ў бой!

* * *
 ...А зацярушан тыл
 Грухлёй варожых сіл...

* * *
 Хто прагне крыві чалавечае мора—
 Наш клясавы вораг.
 Хто мкнецца вярнуць нам забытае гора—
 Наш клясавы вораг.
 Хто ў штурм няцігодкі хаваецца ў норы—
 Наш клясавы вораг.
 Хто хоча-ня хоча, а ворагу ўторыць—
 Наш клясавы вораг.
 Хто ў масках сягонья, а вораг учора—
 Наш клясавы вораг.

* * *
 Гады растуць, як патас
 Пролетарскае поэмы!
 ...Аселіся на хатах
 Беларускія нацдэмы.
 Як цені, праўда куцыя.
 Сяброў сваіх няўменьных:
 Экс-кайзара, Пілсудзкага,
 Керзона, Чэмбэрлена—
 Яны вянкам банкетаў
 (Звычайна, вельмі проста...)
 Віталі сьмерць Саветам
 Блудлівым тонам тосту.
 І кулак, дзе ў хутар
 Зьбяруцца, точаць зубы:
 Гарыць назаўтра гута,
 Колгас ідзе на згубу...
 І праз вакно—з нагану
 У цьме начы імглістай
 Страляюць партызана,
 Селькора, актывіста
 А ў шчыліне, хоць вузкай,
 Гняздо нажывы створаць
 З нацдэмам беларускім—
 Расійскі царадворац.
 Знайшлі і мову згоды
 У імгле сваіх клапаў,

Злачынства іх—на продаж
І ў розьніцу і оптам.

Хто даражэй заплаціць,
Таму і ўклон з пакорай,
Бо вораг той, што ў хаце,
Самы люты вораг!

І шкодніцтва нястрымна
Турму і голад несла
— Единой неделимой—

З... электрычным крэслам.

За Русь аслабнуць зборы,—
Узьнімуць сьцяг нажывы—
Ад мора і да мора
Падвалаў дэфэнзывы.

Распрацавалі радаі
І тактыку і пляны—
Крывавай лютай здрады
Рабочым і сялянам.

У сэрцы гнеў штурмуе,
Навальным б'е прыбоем...

Як клясу ліквідуем
Уласнаю рукою!

* * *

Злоўлены—

За падрыхтоўкай вайны,
За продажам лесу на труны.

Злоўлены—

Наймiты таннай цаны,
Магільшчыкі ўсходаў Комуны.

Злоўлены—

У масках сучасных прыблуд
Шкоднікі справы і слова.

Маскі далоў!

Рэволюцыі суд

Бязьлітасны і

Канчатковы!

Варышнік
Бяльшчыкі

25021

Суровы прыгавор падпісываю першым

Чаго хацелі вы? Якое мелі права
Крывёю гандляваць працоўных Беларусі?
Прышла на вас суровая расправа,
Перад судом віну прызнаць прымусім.

Драпежных крыл спынілі мы разьбежнасьць,
Жыцьцё для нас ня будзе сутарэньнем...
А справа ваших рук і ваша „незалежнасьць“ —
Гандлярства дзікае загубленым сумленьнем.

Вы кайзэру наш край прадаць хацелі
І рукі брудныя памыць у крыві рабочых...
Калі пілсудчыны пагоны зіхацелі,—
Таксама вам асьлеплівала вочы.

Хто вам плаціў, і у каго вы ў ласцы,
Той точыць нож на нас і паглядае ласа.
Вам, гандляры, прадаць ня ўдасца
Вялікіх заваёў рабочай клясы.

Ваўкамі лютымі жылі ў авечай скуры,
Мы вам паверылі, вашым прызнаньням, словам.
Над намі вы, агідныя натуры,
Расправу учыніць заўжды былі гатовы.

Прысяга ваша, ваша красамоўнасьць,
Што вы ня здрадзіце рабочым і сялянам,—
Было маною ўсё. Вас захапляла подласць
Даўно задуманага здрадніцкага пляну.

Мне помніцца Дзянікін і Юдзеніч
І панскіх наймітаў над мужыком расправа...
Талы хацелі вы свае ўсе мары зьдзейсніць,
Гукалі ворагам: „Віват! Ура! і Слава!

Вы махляры шляхоў спрадвеку цёмных.
І ў нашы дні ішлі вы гэтым шляхам...

Пайшоў за вамі той, хіба хто няпрытомны...
Паход ваш, здраднікі, для нас ня будзе страхам.

Ня зьдзейсьніць дум вам, найміты Антанты,
Жыцьцё зьмяце вас бальшавіцкім шквалам.
Вам не счакаць фашыстых чорнай банды,—
Зноў боты цалаваць францускім генэралам.

О, ганьба вам! Ня змыць вам гэту пляму,
Вас праклянуць вякі і пакаленьні,
Як вы, калісь, на акраваўленым пляцдарму
Перад злачынцамі стаялі на каленях,

Прасілі вы, вы здрайцы-падхалімы,
Аб гэтым сорамна і гаварыць сягоньня,
Вярнуць закон „единой неделимой“
І бачыць Беларусь вам з каралём на троне!

Драпежныя арлы кружыліся над намі,
Пад крыльлямі якіх хацелі вы сагрэцца..
Упалі вобземлю, аж неба застagnала..
Дзе вольны край—драпежнікам ня месца.

Ды як-жа вы, драпежніцкая зграя,
Пасьмелі распасьцёрці крылье,
Каб тут, над бальшавіцкім краем,
Паспрабаваць яшчэ раз свае сілы?

Вы доўгі час атручвалі паветра
І несьлі змрок туды, дзе сьветла, ясна..
Вольны прастор зламаў вам крылье ветрам,—
Узьлёт апошні быў, узьлёт напасны.

За ворагам мы сочым дужа пільна,
Савецкае зямлі мы не дадзім і пядзі..
Інакшы тут закон—яно так быць павінна,—
Чым там у вас, „найвышэйшай радзе“.

Мінулі дні. На вогнішчах-руінах
Варожы стан працоўнымі быў зьмецен..
І вось цяпер Савецкая краіна
Цьвіце нявіданай яшчэ на цэлым сьвеце.

Вы прытаіліся пад венікам, як мышы,
Каб зноў паўзьці на вольныя загоны,
Вы марылі ўзабрацца на ўзвышша
І дыктаваць драпежныя законы.

Наш сьмелы крок—ўзвышша затраслося,
Законы піша дыктатура працы,

Кулацтва дзікае у роспачы галосіць,
Дык на каго-ж цяпер вам апірацца?

Свае мы шэрагі яшчэ мацней узброім,
Як клясу зьнішчым вашу мы апору..
Ня жыць вам больш махлярствам і манюю,
Зладзейскі заговор чыніць на нас у норах.

Мы поўны сіл жывых і творчага запалу,
Комуны радаснай будуючы айчызну..
Варожую зруйнуем мы навалу
Магутным наступам соцыялізму.

Заводы, фабрыкі, сьвятло электростанцый
Змагацца й будаваць нам наддаюць натхненьне..
А ну, папробуйце вы супроць нас паўстаньне,
Няшчасных вырадкаў ліхое пакаленьне!

Ня зьнішчыць нас, нас не зламаць, ня здужаць,
Якой-бы сілаю на нас ні рушыў вораг,—
За нас, працоўных, сьвет—вось нашае аружжа,
Нас не палохае, што пахне дым і порах.

Зямля савецкая агнём адплаты дыша.
Яна цьвісьці і красавацца хоча..
Над вамі, здраднікі, цяжкі прысуд падпіша
Уладар зямлі—мільёны рук рабочых.

О, ганьба вам! Пішу вам пакараньне
І шлю праклён сваёю думай-вершам..
Суровы прыговор, каб зьнішчыць вас дазваньня,
Над вамі я падпісываю першым.

5·X—30 г.

Спалох на загонах

(Канец).

У хату, дзе кватываваў Панас, зайшоў змораны Камека.

— Ніхто ня хоча ўзяць таварышоў да сябе на кватэру, — праказаў ён. — Ува ўсіх нібы цесна, нібы няма дзе спаць. Мы ўсю вёску абыйшлі.

— А чаму гэта так?

— Ня хочуць. Праміж сябе гавораць, што ім не патрэбна брыгада, баяцца, што як дадуць рамантаваць рабочым, дык не адплоцяцца.

— А ім-жа тлумачылі, што гэта дапамога ад рабочых, бяз грошай!

— А яны ня вераць... Я думаю. ці ня варта тады таварышом пайсьці ў які-кольвек другі колгас?

— Па мойму ня трэба гэтага. Трэба тут, раз такое становішча

— І па-мойму так, — праказаў Чурылаў, — нам багата ня трэба, абы пераспаць ноччу ды пад'есьці.

— Я думаю, — працягваў Панас, — што трэба зьмясьціць іх часова ў Клемса, а потым будзе так, як трэба, павераць.

На гэтым і парашылі. Пасьля полудня зноў Камека з кавалямі зьвярнуўся ў Цярэшкаў Брод. Кавалі пачалі рыхтаваць кузьню, а Камека і старшыня праўленьня, Клемс, хадзілі па хатах колгаснікаў і загадвалі несьці ў кузьню плугі і бароны. Але да самага вечара ня нёс ніхто. Адны адмаўляліся тым, што да ворыва яшчэ далёка, другая тым, што ў плузе толькі ручкі няспраўны, і што яны самі іх паладзяць. Толькі Клемсаў плуг з пастаўленым новым сашніком ляжаў у куце ў кузьні. Колгаснікі прыходзілі, варочалі Клемсаў плуг, дзівіліся на добрую работу і прыкідалі, колькі каштуе такая работа. Хацелася ім, каб пра гэта казалі кавалі. А кавалі жартавалі, гаварылі, што калі-б за грошы рабіць, дык-бы ўсё каштавала рублёў ля пяці, і сумавалі бяз працы.

На другі дзень раніцою ў кузьню прынеслі яшчэ два плугі. У кузьні заляскала жалеза, застукалі малаткі. Сяляне сходзіліся ля кузьні, гутарылі, дзівячыся на работу кавалёў, і разыходзіліся. І толькі пасьля таго, як у дзень Клемс узяў на плячо свой плуг, не заплаціўшы кавалём, панёс яго дадому, сяляне панесьлі плугі ў кузьню. За плугамі панесьлі бароны.

Кавалі працавалі ад цёмнага і да цёмнага. Вечарам ішлі да Клемса ў хату і пасья вячэры слалі на памосьце салому і клаліся спаць. Гэтак прайшло чатыры дні. На пяты дзень, акурат у часе полудня, прышлі да Клемса двое калгаснікаў.

Яны пасядзелі крыху ў хаце, пагутарылі пра тое-сёе, а пасья запрасілі кавалёў да сябе на кватэру.

— Ічка да мяне, а Ціхан да яго, а адзін можа й тут застацца ў Клемса, ці да другога каго яшчэ... Людзі-ж працуюць, ня гуляць прыехалі, дык чаго-ж...

З гэтага часу кавалі па адным жылі ў трох хатах.

У нядзелю вёска сьвяткавала. Сяляне, вольныя ад працы, кучай сыйшліся пасья сьнеданьня каля кузьні і, не разыходзячыся, гутарылі, угаварвалі кавалёў хоць адзін дзень адпачыць.

— Чалавек—не машына, патрабуе адпачынку, а вы чаму-ж.

— А мы,—адказваў Чурылаў,—ноччу адпачнем і тады, як працы ня будзе. Нас не надоўга паслалі, а трэба і ў вас зрабіць і яшчэ другім пасабіць.

Хтосьці сказаў, што кавалі вельмі сумленна робяць сваю работу і што ім трэба падзякаваць. Другі параіў падзяку выказаць праз газэту. Усе згадзіліся. Папрасілі праўленьне скласьці падзяку і даслаць у газэту.

Каля кузьні ў гэты момант была амаль уся вёска. Тут стаяла і многа жанчын і дзяцей. Каля кузьні слуп тэлеграфны, і ад ветру дрот бесьперастанку гудзе, зьвініць: гу-у-, гу-у-ў, гу-у-ў. Звон гэты, нібы далёкія гудкі. Чурылаў шапнуў нешта кавалём, выйшаў да дзьвярэй кузьні і адразу загаварыў.

— За праўду не сярдуйце, што яе скажу я. Мы ведаем, як вы баяліся несцьці ў кузьню плугі, баяліся, што плаціць багата трэба. З гэтае прычыны ніхто не хацеў і ў хату нас узяць. Але гэта нічога. Я і таварышы мае разумеем, што вы не ад сябе гэта, што вас напалохалі. Нас сюды партыя і рабочыя паслалі для дапамогі. Мы вашае жыцьцё блізка ўбачылі, больш пазнаёміліся з ім. Яно ня добрае, трэба жыцьцё новае рабіць, не такое. Для гэтага вы злучыліся ў колгасе. Будаваць новае жыцьцё вам будуць дапамагаць рабочыя. Хочаце вы, ці не,—казаў ён усміхаючыся,—а рабочыя будуць прыяжджаць і будуць дапамагаць вам, каб вы маглі хутчэй выйсьці з гэтага цяжкага жыцьця... А на вас мы ня злуем, мы разумеем, што вас напалохалі, што ня самі вы гэта.

Натоўп стаяў маўклівы. І толькі пасья слоў Чурылава хтосьці з сярэдзіны самай паціху праказаў:

— Яно правільна, што нас палохаюць, усяляк палохаюць, а вы нам даруйце за гэта...

— Мы цёмныя, усяго мы баімося,—дадаў другі,—самі сябе нават часам баімося.

І пасья гэтага доўга і голасна гутарылі, растлумачвалі кавалём, чаму і як усё выйшла.

А яшчэ праз чатыры дні кавалі з Цярэшкавага Броду паехалі.

Раніцою на страле каля студні зьмецілі моцна прыклееную да яе паперку з друкаванымі машынкаю словамі. Адразу-ж пасья гэтага каля студні сыйшлася амаль ўся вёска і адзін з пісьменных пачаў чытаць надрукаванае на паперы. І як толькі пачаў чытаць, цень спалоху лягла на твары людзей. Яны зашапталіся паціху, пасья сыцішалі адзін другога і слухалі.

Усім адразу стала зразумелым, што паперку гэтую наклеілі ноччу і наклеілі якіясь чужыя людзі.

„Каб выйсьці як-кольвеч з таго стану,—чытаў селянін,—у якім апынулася краіна, камуністычная ўлада яшчэ больш пасіліла свае гвалты над рабочымі і сялянамі. Гэтым гвалтам ня будзе канца датуль, пакуль будзе існаваць сама ўлада, якая іх ўтварае.

Гэтая ўлада цяпер заганяе гвалтам селяніна ў колгасы, дзе яго пазбаўляюць ўсёе маёмасці, і робіць простым сваім парабкам. А з гымі, хто ня пойдзе ў колгасы, камуністы распраўяцца яшчэ горш, яны конфіскуюць гаспадарку тых сялян і вышлюць іх у Сібірскі край на пэўную ўжо галодную сьмерць.

Але ня лепшая доля чакае і тых, хто пойдзе ў колгас. Яны будуць простымі парабкамі камуністаў. Адабраўшы ў селяніна яго ўласнага каня, яго ўласных кароў і ўсю ягоную жывёлу, адабраўшы ад яго ўласныя ягоны кут, дзе ён радзіўся і рос, марачы аб лепшай долі, камуністы будуць яму ў колгасе плаціць за цэлы дзень цяжкае працы жабрацкія грошы. А каб пражыць і пракарміць сям'ю, дзяцей, ён павінен будзе за гэтыя-ж грошы купляць у іх кавалак свайго ўласнага, ім-жа самім, сваімі мазалямі здабытага хлеба.

Што-ж рабіць селяніну, каб пазбавіцца гэтае долі? Ёсць адзін шлях для гэтага, шлях арганізацыі ў паўстанцкія атрады для змаганьня з камуністычнай уладай.

Годзе верыць камуністычным агентам, што езьдзяць па вёсках і робяць сваю страшэнную д'ябальскую справу! Лавце іх і забівайце, не давайце ім абманьваць сябе! Забівайце камуністаў і комсамольцаў і іхных агентаў. Разбурайце саўгасы, колгасы і комуну, паліце іх. Паліце коопэратывы. Бярэце свае ўклады з ашчадкаў, прадавайце аблігацыі пазык, не вязіце ў горад ніякіх прадуктаў і хлеба. Камуністычнай ўладзе засталося існаваць ня доўга. Бог і цывілізаваныя народы Эўропы не дапусьцяць далейшых зьдзекаў над вамі. За намі сла ўсіх эўрапейскіх дзяржаў, якія ўжо ідуць нам на дапамогу. Дык даволі цярэць зьдэкі. Імем бога і вашага ўласнага шчасьця заклікаем вас: арганізуйцеся, не давайце камуністычнай ўладзе чыніць над сабою гвалтаў і зьдзекаў!

Перачытаўшы гэта, перакажыце ўсё, што напісана тут, сваім крэўным і бліжнім добрым суседзям...”

На паперы ня было ніякага подпісу. Калі скончылі чытаць, да студні падыйшоў Камека і адразу пачаў для сябе чытаць прыклеенае да стралы. Сяляне маўчалі, чакалі, пакуль ён скончыць. Калі скончыў і пытліва зірнуў у твары сялян, хтосьці сказаў:

— Нехта ноччу, мусіць, наклеіў, чужы...

— Ды ўжо-ж не свае клеілі. Напісана вунь як,—дадаў другі.

Камека выняў з кішэні ножык і пачаў адклеіваць, сашкрабаць са стралы паперку. Сяляне не разыходзіліся. У многіх з іх ўнутры нарадзілася трывога, выкліканая пачутым. Палохала пагроза вайны і страшныя словы, напісаныя на паперцы. А да ўсяго гэтага дзесьці глыбока ўнутры адразу ажыла і трывога перад тым нязнаным жыццём, што будзе ў колгасе. Усхваляваны, ня ведаючы, што рабіць далей, стаяў каля студні Камека. Да яго падыйшла старая жанчына. Тое, што яна пачула ля студні, абудзіла ў ёй незалекаваныя яшчэ сумненні, з якімі яна ішла ў колгас; яна прыпомніла ўчарайшую і ранейшую яе сваркі з Гарпінаю за малако, прыпомніла і тое што Камека абяцаў прысці і разабраць усе гэтыя сваркі і ня прыйшоў. Таму яна адразу, як толькі падыйшла да студні, запытала ў Камекі:

— А як-жа, таварыш Камека, будзе з малаком ды маселкам, гар? Калі-ж гэта ўжо разьбіраецца?

Камека ў гэты момант думаў зусім пра другое, ён думаў пра толькі што прачытанае, думаў, што зрабіць, каб растлумачыць сутнасьць напісанага на паперцы... І таму, нэрвуючыся, адказаў жанчыне:

— Да кіньце вы гэтае малако ды масла. Ніколі ўжо мусіць не забудуцца на яго...

Жанчына нешта пакрыўджана загаварыла паціху і адыйшла. За ёй адышлі другія. Камека парашыў пайсьці адшукаць Панаса, каб расказаць яму пра здарыўшаеся. Ён гукнуў да сябе члена сельсавету Клемса, сказаў ім склікаць на заўтра сход калгаснікаў, а сам пашоў.

Хутка каля студні не засталася нікога.

У той-жа дзень, увечары, калі густыя змрокі надышоўшай ночы агарнулі спакоем і маўклівасьцю вёску і поле, на хутар да Мышкіна прыйшлі двое мужчын. Адзін з іх падышоў да вакна і тры разы стукнуў рукою ў вакніцу. Хутка за гэтым бразнула клямка хатніх дзвярэй, адсунуўся запор у сенцах, і на двор вышаў сам гаспадар.

Усе трое яны адышлі пад павец і селі там на дошках.

Усё наўкола так і дышае глыбокім спакоем. У гэтым спакоі глухнуць і знікаюць усе гукі, і цішыня ад гэтага здаецца насыцарожнай. З-пад павеці плывуць ціхія, мяккія шэпты трох галасоў. Калі-б іх пачуў хто блізка, ён пазнаў-бы знаёмыя галасы Мышкіна і Гарбуля Захара і адрозніў-бы нейчы зусім чужы, ня чуты раней, голас. Усе трое гавораць па чарзе.

Гарбуль.—Я прынёс ад бацюшкі евангельле. Старое, невялічкае, у самы раз.

Мышкін.—Ён нічога вам не казаў?

Гарбуль.—Нічога. Раіў сыцерагчыся пасыля гэтай паперкі.

СПАЛОХ НА ЗАГОНАХ

Незнаёмы.—Ніхто нічога і не падумае, а напалохаць—гэта напалохае.

Мышкін.—А вопратка, як у вас?

Незнаёмы.—Акурат пад жабрака.

Мышкін.—Дык трэба сёння-ж пайсьці і прасіцца да каго-кольвеч нанач. Ноччу, што нішто сказаць.

Незнаёмы.—Трэба ісьці ў хату, дзе старыя.

Гарбуль.—Я пакажу, да каго пайсьці.

Мышкін. Толькі, каб, барані божа, не пазналі, што вы надумесьля. Трэба ня вельмі каб гаварыць, а лепш іх распытаць пра жыцьцё і намякнуць так-сяк на адно-другое. Калі запытаюць адкуль, скажэце, што з камуны і больш не гаварыце, а як прыставацьмуць, скажэце, што боязна праўду казаць, каб не палічылі дрэнным чалавекам.

Незнаёмы. Я гэта ведаю. Ты пра гэта не кажы. Я паначую і яшчэ заўтра раніцою прайдуся па хатах, прасіць буду. А вы раніцою прыходзьце навіны праведаць і старайцеся, каб ніхто не пашоў на сход. Гэта, калі ня выйдзе справа з заявамі.

Гарбуль. Я думаю, што выйдзе. Ужо некаторыя таварылі пра гэта.

Мышкін. Абавязкова расказаць, як высяляюць, што высяляюць усіх, хто хоць крышку гаспадар.

Гарбуль. Евангельле бацюшка раіў чытаць толькі сабе, а ім толькі тады, як папросяць. А каб зацікавіліся, дык чытаць, так, каб чулі не разьбіралі слоў, паціху, тады абавязкова папросяць.

Мышкін. Як пойдзеце, я праз хвілін дзесьці на хвоі буду званиць, нібы ў адзін звон на хаўтурах. Гэта акурат ля царквы. А вы, як пачуеце звон, адразу стукайце ў вакно, будзіце, каб пачулі. Запытайце, чаго ноччу ў царкве звоняць...

Незнаёмы. Каб не ўгадалі, што ў рэйку гэта?

Мышкін. Ня бойцеся! Спрасоньня ды ноччу, спалохаецца. А нашыя званы, акурат як рэйка звоняць.

Незнаёмы. Тады добра. Ты толькі не звані вельмі доўга, каб не праверылі, бывае пабягуць да царквы.

Гарбуль. Варта сказаць, дзе будзеце, што перад вайною званы на званіцах самі, як на хаўтурах, званілі...

Незнаёмы. Гэта добра, ўдала сказана.

Мышкін. Да царквы ноччу не пабягуць, а вось раніцою варта намякнуць ім, каб пашлі праверыць, ці не званіў хто нарошніа, ці няма сьвежых сьлядоў. Яны пойдучь, а сьлядоў ня будзе.

Незнаёмы. І гэта вельмі удала. Пара ісьці.

Мышкін. Пара. Як рабіць—вы самі ведаеце. Пра паперку толькі каб ні-ні-ні, няхай яны вам пра яе раскажуць.

Незнаёмы. Не палохайся. Зраблю, што трэба. Пасля сьняданьня ці так да полудня я павінен зьнікнуць, дык вы ўжо не праявайце моманту. Пра мяне вы ў вёсцы толькі праводаеце, што быў, што казаў, які сам я... Хадзем...

Гарбуль з незнаёмым пайшлі праз поле ў вёску. Мышкін пастаяў крыху на ганках і зьвярнуўся ў хату.

Яшчэ праз дзесяць хвілін каля хаты Ашуркі Пётры стаяў высокі, у рыззі і лахманах, чалавек. Па абодвы бакі ў яго віселі скрыжаваныя на грудзёх і плячох почанкамі торбы. Ён чагосьці чакаў, услухоўваючыся ў цішыню ночы і ня ішоў да хаты. Прайшло яшчэ дзьве хвіліны. У полі за вёскай блякнуў тры разы падрад звон. Чалавек хутка падыйшоў да вакна, моцна пастукаў рукою ў раму і абазваўся. З хаты да шыбы прыліп на міг чыйсьці твар, і мужчынскі голас запытаў, хто стукае і што яму трэба. Чалавек адказаў, што ён жабрак і просіцца нанач. Растлумачыў яшчэ, што спазьніўся крыху таму, што стаміўся вельмі. Нічога больш ня пытаючы, гаспадар расчыніў дзьверы ў сенцы і стаў на парозе, каб разгледзець жабрака. Той стаяў перад ганкамі тонкі, высокі, з напоўненымі торбамі і тросься ад холаду. Ашурак ужо хацеў саступіць з парогу і ўпусьціць ў сенцы жабрака, як да вуш даляцеў хаўтурны звон з царквы. Ён устрывожа на прыслушаўся і ціхім спуджаным голасам сказаў да жабрака:

— Нібы ў царкве звоніць, як на хаўтурах...

— Мо' хто памёр у вас?—запытаў жабрак.

— Ніхто не памёр, і царква-ж забрата, ня служаць у ёй ужо.

Жабрак скінуў шапку з галавы і пачаў таропка хрысьціцца.

— Перад вайною самі званы хаўтуры званілі,—сказаў ён,—не дай таго бог зноў, зьлітуйся, божа!..

Звон яшчэ некалькі раз празваніў і змоўк. Запанавала страшная цішыня. Жабрак ад холаду і ад перапуду, што звоняць у начы званы, яшчэ больш затросься, заляскаў, нібы ад сысюжы, зубамі. Ягонь перапуд перадаўся адразу Ашурку. Пазіраючы на жабрака, ён уздрыгануў і перахрысьціўся.

— Хадзем, чалавеча, у хату, ты зьмёрз вельмі, трасешся.

— Зьмёрз і напалохаўся, як сказаў ты, што царква ўзята, а ёй уночы звоняць...

Цяжка дыхаючы, усё яшчэ трасучыся і ляскаючы зубамі, увайшоў жабрак у сенцы і пераступіў парог у асьветленую невялікую хату. З лаўкі і з паляцяй на яго пазіралі здзіўленыя яго позным зьяўленьнем дзеці. Ашурак усьлед за ім заклаў запор у сенцах, хуценька ўвайшоў у хату і зашэраў хатнія дзьверы зашчапкай.

У хаце яшчэ доўга гарэла лямпа. Сям'я Ашуркі яшчэ доўга не спала.

На гэты рэз Камеку прыпадала ісьці на сход у Цярэшкаў Брод аднаму, бо Панас быў дзесьці ў далёкай вёсцы ў суседнім сельсавеце. Пачакаўшы Панаса акурат да полудня, Камека парашыў, што без яго праводзіць сходу ня варта. А ў гэты час у Цярэшкавым Бродзе адбывалася нешта такое, чаго нельга было адразу зразумець. Пачалося яно з самага ранку.

Як толькі разьвіднела, па хатах вёскі пашоў, молячыся, высокі, худы жабрак. Заходзячы ў хату, ён шырока хрысьціўся, стоячы ў парозе, і дзеля Хрыста прасіў скібачку хлеба, а пра сябе чыгаў старое маленькае евангелье. Калі дзе ў хаце яму прапанавалі грошы, ён адмаўляўся. Зьдзіўленыя тым, што просіць чалавек не сьляпы і не калека, сьляне пыталі, адкуль ён, ці не на гарэлку ён просіць, а ён адмоўна ківаў галавою і, цяжка ўздыхнуўшы, каротка апавядаў, што ён з комуны суседняга раёну, што ўсе трыццаць дзье сям'і, якія былі ў комуне, пашлі цяпер па сьвету, бо ні хлеба ня стала, ні вопраткі, ні абутку, і з голаду пачалі паміраць дзеці. Спалоханыя і добрыя сьлянкі хрысьціліся і совалі ў торбу жабраку таўстую скібу ці акрайчык хлеба і прасілі памаліцца за іх здароўе.

Яшчэ раней, чым пашоў па хатах жабрак, пашла да суседкі жонка Ашуркі Пётры і сказала, што ўчора позна ўвечеры, як прасіўся нанач жобрак, Пётра, адпіраючы дзьверы, чуў, як званілі, акурат як на хаўтурах, званы ў царкве. А яшчэ праз пяць хвілін ў канцы вёскі, ля студні, другая жанчына апавядала таксама пра звон свайм суседкам. Чулі звон і яшчэ дзье сям'і. Гэтая вестка ў адзін момант абляцела ўсю вёску. Калі гэтая вестка дайшла да хаты Клемса, ён выказаў думку, што нехта званіў нарошна. Некалькі чалавек згадзілася з ім і разам з другімі пашлі да царквы паглядзець, ці ёсьць каля царквы сьвежыя чалавечыя сьляды. Калі падыйшлі да царкоўнае брамы, спыніліся і ўважліва агледзілі сьцежку. Ніякіх сьлядоў на сьцежцы ня было. Паспрабавалі дзьверы царквы. Яны былі, як і раней, замкнёны цяжкім замком, ключ ад якога хаваўся ў Клемса. Якольвеч па другому залезьці на званіцу нельга было, гэта было ўсім зразумела, але ўсё-ж абыйшлі царкву наўкола, уважліва азіраючы, ці ня зьмецяць чых сьлядоў. Ні якіх сьлядоў сьвежых ня зьмецілі. Гэта яшчэ больш ўпэўніла многіх, што званы званілі самі.

І вось, калі ўсьлед за чуткай пра званы пашоў па хатах высокі, худы жабрак з евангельем, некаторыя ўбачылі ў ім ня толькі звычайнага жабрака, а нешта большае. І адразу і званы, і жабрак з евангельем, і паперка, што была наклеена ля студні, і колгаснае жыццё зьмяшалася ў адно, пра ўсё гэта ўсе амаль думалі, як пра нешта адно. А з гэтага пачалося і самае галоўнае.

Кароў даіць выйшлі ўсяго тры жанчыны, а рэшта даільшчыц прышла бяз посуду. Да пунь прышлі чагосьці і многія жанчыны і

мужчыны. Яны чакалі, калі расчыняць вароты пунь. І як толькі вароты расчыніліся, жанчыны натоўпам кінуліся ў пуні, раскідалі жэрдыкі загардзяй, дзе стаялі іхныя каровы і, сьпяшаючыся, пачалі выганяць іх на двор. На дварэ са сваркаю, з крыкамі, баючыся, што хто-кольвеч перашкодзіць ім, яны білі палкамі здзіўленых кароў, гналі іх у вуліцу і далей на свае двары. Некаторыя каровы махалі галовамі і зноў уцякалі ў пуню, на сваё месца. Жанчыны бегалі за імі з плачам і зноў выганялі на двор.

А калі разлучаныя каровы пашлі рыкаючы па вуліцы і дварох, з усіх хат пабеглі да пунь людзі, каб прыгнаць і сваіх кароў. І роўна праз дзесяць хвілін апусьцелыя пуні стаялі маўкліва з шырока парасьціненымі варотамі. Каля пуні галосячы бегала за кароваю, што ніяк не хацела ісьці ад пуні, старая жанчына. За каровамі мужчыны пазабіралі з магазыну і разьнеслі па сваіх кляцях зьнесены туды раней інвэнтар. Спуджаны тым, што адбылося, Клемс спачатку спрабаваў угаварваць мужчын, пасля пачаў пагражаць ім нейкім законам, які карае за самовольства. Мужчыны ня слухалі, лаяліся і ішлі да сябе ў хаты. Тады Клемс парашыў ісьці ў сельсавет да Камекі.

Заплікаючы на хаду кажух, гамонячы нешта з самім сабою, ён таропна крочыў вуліцай у канец вёскі на гасьцінец да сельсавету. А ў канцы вёскі, на адным дварэ ўбачыў такое: ела з начовак мякіну прыгнатыя з пуні карова. Наўкола яе стаялі радасныя дзеці. Тут-жа стаяў і гаспадар і паліваў мякіну з вядра гарачай вадою. А гаспадыня то садзілася пад каровай і даіла яе, то ўставала, гладзіла яе па шыі і шаптала карове ласкавыя словы. Клемс спыніўся на хвілінку насупроць двара, зірнуў туды і не пашоў у сельсавет, а зьвярнуўся дадому.

Зьбянтэжаны, нічога не разумеючы, ён паціхіньку ішоў, скінуўшы шапку, абціраў рукою ўспацелы лоб. У дварох рыкалі адвыклыя ўжо ад адзіноцтва, загнатыя па аднэй у хлеў, каровы.

Ужо зьмяркалася, але сход зьбіраўся павольна. Перад сходам Панас паклікаў у бок ад ганак Галіну і доўга з ёю гутарыў, стоячы пасярод двара. Яму хацелася што-ні-што падрабязней праведаць яшчэ да сходу. Хацелася яму зрабіць гэта яшчэ і па тэй прычыне, што сяляне, якія прыходзілі на сход, трымалі сябе так, нібы ў вёсцы нічога асаблівага не адбылося, і ў той-жа час кожны з іх чамусьці баяўся спатканьня і гутаркі з Панасам і ўсяляк ухіляўся гэтага. Гэта здзівіла Панаса.

Пасля гутаркі з Галінай ён у соты мо' раз ужо абдумваў сэнс заяў, напісаных аб выключэньні з колгасу. Усе гэтыя заявы, напісаныя на розных кавалачках паперы і рознымі рукамі, гаварылі пра тое,

што тыя, хто пісаў іх, чагосьці баяцца і чагосьці ня ведаюць. Таму ў хаце перад пачаткам сходу ён яшчэ раз перагледзеў заявы і адклаў найбольш характарныя з іх паасобку.

Ня глядзячы на позьні час, сход усё яшчэ не сабраўся, многіх яшчэ ня было. А тыя, што прышлі раней, не жадалі чакаць і са злосьцю патрабавалі пачатку сходу.

— Ну чаго сабралі?—запытаў адзін, і дадаў,—звар'ячаем мы хутка ад гэтых сходаў.

— Ужо павар'яцелі людзі,—дадаў другі.

— Гэта ад колектывізацыі, а не ад сходаў.

— А на сходах-жа адна толькі колектывізацыя і ёсьць.

Панас слухаў гэтыя сказы, разумеў, што сход будзе бурны, і разумеў, што адцягваць сходу ні ў якім разе нельга. Таму ён адразу-ж, калі ў хаце крыху сыціхла, параіў Клемсу абвясціць сход пачатым, і сам узяў слова.

— Сёньня нам-бы варта,—пачаў ён,—вырашаць адно гаспадарчае пытаньне, бо хутка вясна, але-ж трэба займацца другім, прычынамі распаду колгасу...

Ён ня скончыў гаварыць, як некалькі галасоў запрапанавала:

— Хопіць ужо гаварыць пра колгасы, таварыш, можа пра што новенькае пагутарым?

— Пра новенькае другім разам,—адказаў Панас,—а сёньня давайце са старым разьбярэмся,

— Давай і так!—згадзіліся тыя.

Панас гаварыў далей:

— Некаторым здаецца, што вось не пажадалі быць у колгасе, надалі заявы аб выключэньні і ўсе, а яно ня так...

— А як-жа, як?—закрычалі з хаты.

— Ня так,—працягваў Панас,—не паверу я гэтаму. Нейчая вельмі хітрая рука вадзіла вашымі рукамі, калі вы пісалі заявы.

— Свае галовы маем, ніхто нам ня пісаў...

— Можа й ня пісаў, дык падказваў, дыктаваў і можа ня так, каб прысьці, стаць над плячыма і казаць, што пісаць. Ды не. Рабілі на-другому. Вас проста палохалі жыццём колгасным, плёткі пра яго пушчалі розныя, і вы паверылі...

— А як-жа не паверыць? Хіба няпраўда?

— Што хіба няпраўда?—запытаў Панас.

— А тое, што напісалі ў заявах?

— Заявы сьведчаць часткова тое, што шмат чаго вы пра жыццё колгаснае ня ведаеце, а яшчэ больш тое, што вас напалохалі. Я вось перачытаю некаторыя заявы. Вось хоць-бы ж гэтая:

„Так як я яшчэ жыцця колгаснага ня ведаю, дык прашу і маю сям'ю жа-ну і дзяцей з колгасу выключыць, як ня згодных на колгаснае жыццё, Пажывем мо' тады і ўступім“.

Гэта Сватаўскі піша, а такіх заяў многа, а вось другая:

„Як я і мая жонка і дзеці хворыя і не работнікі ў колгасе, дык просім выключыць“.

— Гэта Абуховіч. У сябе ён працаваў, а як у колгас, дык і сам, і жонка, і дзеці хворыя ўжо...

— А нё-ж здаровыя?

— Можа й хворыя, я не спрачаюся, але-ж нідзе не напісана, што хворы ня можа быць у колгасе. Для таго, у каго здароўе кволае, будзе лягчэйшая праца... Але пра гэта пасля. Вось заява цёткі Урбан. Яна піша:

„Прашу выключыць з колгасу, як я ўвесь час чытаю газеткі, а ў іх напісана, што ў колгасе рэлігія ня ўтрымаецца, і ўжо гэта па нашай царкве відаць, а я з гэтым ня згодна, я хочу быць вольнай і верыць богу і маліцца“.

— Нібы ў колгасе цётцы ня даў-бы нехта маліцца. А, напрыклад? Адам Станкевіч ужо пра другое піша:

„Прашу выключыць мяне з членаў колгасу, так як я ня маю разуменьня ў колгасным жыцці і ня хочу быць пад няволяй, а жадаю пажыць на волі, як за яе шэсьць год змагаўся. а сям'я мая ўсё цярпела, а цяпер лажыліся волі, а нам ня хочуць даць нічога, ні зямлі, ні каровы, нічога“.

— Станкевічу хтосьці сказаў, што ў колгасе ад яго ўсё адбяруць...

— Ніхто мне не казаў...

— Калі ніхто не казаў, дык чаму-ж ты так думаеш?

Селянін не адказаў. Панас гаварыў далей:

— Цікавая заява і Шаболтаса:

„Прашу выключыць з колгасу, бо я не па сваёй волі пашоў, а мяне загналі, як я папытаў, што будзе, калі не пайду, мне Камека сказаў, што хто не пойдзе, той як слуп будзе выкінуты з дарогі, а цяпер, як газетка піша, што няма прымусу, вось я й выпісваюся“.

Гэта чалавек праўду напісаў, што ня хоча, а яму не растлумачылі добра таго, пра што ён пытаўся, і гэтым сапраўды маглі, як ён піша, загнаць у колгас.

— Дык і пазаганялі-ж.

— Ды ніхто-ж ня гнаў. У колгасе ня трэба тых, каго заганыюць, а трэба тых, хто сам ідзе, а мы не заганылі, а растлумачвалі вам, што ў колгасе лепш жыць будзеце...

— А царкву навошта адабралі?—выкрыкнула жанчына.

— Самі-ж вы пастанаўлялі забраць.

— Са-а-мі?

— Годзе нам пра калгасы казаць. Будзеце мне выдайкі там даваць, баўтанку сіваю, а сабе масла ды смятанку. Ня хочам мы!

Жанчыны ўзняліся з лавак, услонаў, закрычалі, замахалі рукамі.

— Хто вам сказаў, што масла возьмуць,—пытае Панас,—хто возьме?

— Вы! Раз у свае рукі возьмеце, дык ня выпусьціце ўжо.

— Якое гэта жыццё? Аддай усё сваё, і кароў, і ўсё, а сам як-жа? Панас хоча перавесці крыкі на спакойную гутарку:

— Давайце па адным гутарыць будзем, а ня крычаць. Вось можа дзядзька што скажа, а пасля другі...

— Я парашыў дома нічога не казаць і ня буду,—адказаў дзядзька.

— Дык мо' пытаньні будуць?—уставіў Камека.

— Мая галава ўжо ня верыць, якія я вам пытаньні дам?

— Як казалі нам, што смятаны не дадуць, так і запудзіла нас гэта.

— А мы ўсе хворыя, кволя. Самі 'шчэ сваёй сям'ёй жывем, ліпеем, а там хто нам дапаможа? Няма нам жаднай дапамогі...

— Каб праверылі нас,—мы ўсе хворыя, усе змучаныя...

— Людзі млеюць, плачуць, а яны пішуць, што з радасцю пашлі ў колгас. Яшчэ пішуць такое. А людзі вар'яцеюць ад гэтае радасці мо'. Няхай-бы ўжо павесілі лепш загад, як па мобілізацыі, дык усе-б і пашлі...

Не гавораць—крычаць. У кожнага жаданьне сказаць толькі сваё, і каб яго пачулі, ён крычыць, каб заглушыць другіх. На сходзе даўно ўжо ніхто не сядзіць. Усе ўзняліся з месц, усе скучыліся ўперадзе бліжэй да стала, каб чутней самім было і каб пачулі, калі скажаш сам. Панас разумее, што трэба даць выказацца ўсім, хто жадае, і ён спакойна слухае, занатоўвае што-ні-што сабе на паперку. А ўнутры ў яго нарастае моцнае жаданьне сказаць ім, і як мага хутчэй, пра тое-ж, пра што кажучь яны, толькі па-другому, так, каб да сэрца дастаць і каб яны самі казалі праўду ўсю, пра ўсё.

Калі змоўклі крыкі, і сход на хвіліну застыў у маўклівайсьці, Панас загаварыў сам.

— Ня мы вам горшага хочам, а ворагі вашыя й нашыя, тыя, хто наклеівае каля студні контррэвалюцыйныя адозвы. Гэта яны вас запалохалі, гэта сябры іхныя вас падвучылі, яны вас адцягнулі ад вашага лепшага долі. Я веру, што колгас у Цярэшкавым Бродзе будзе жыць і будзе ўзорам таго, як будаваць лепшае жыццё. Гэты колгас створаць тыя, хто не забайца мань ворагаў нашых, хто не паслухаецца кулацтва. Не кажэце, што вас не палохалі, што вас не падвучалі. Я не паверу гэтаму. Мы нікога ня гонім сілай у колгас, але мы хочам, каб вы нам тут казалі праўду, шчырую праўду, пра ўсё.

Каля печы стаялі Галіна і Палашка. Палашка пазірае на Панаса і хваляецца, парываецца нешта сказаць і ня зусім яшчэ адважылася, каб гаварыць. Галіна шэпча ёй нешта, штурхае яе локцем пад бок, кабказала. І калі Панас праказаў свае апошнія словы і змоўк, Палашка махнула рукой, нібы нешта скінула з сябе і загаварыла:

— Палохалі нас,—крыкнула яна,—усім палохалі, а мы й верылі вам, таварыш, ды баімося...

Яна загаварыла і пашла да стала, расьпіхаючы людзей. А з бакоў са сходу закрычалі, каб ня даць гаварыць ёй. Нехта ў куце завыў па-воўчы, нехта засьвістаў. Панас пазіраў на сход, разумеў, што рашаючымі будуць словы Палашкі, і голасам, якім ніколі не гаварыў раней тут на сходзе, ён крыкнуў у сход:

-- Праўды спалохаліся? Каб заглушыць яе, дык па-воўчы выеце! Гэтым ня возьмеце! За гэтым ня пойдзе сход...

Сход адразу сьціх. У хаце запанавала поўная маўклівасьць, і тады зноў гаварыла Палашка.

— Я праўду шчырую, аб якой прасіў ты, таварыш, скажу. Яны нас комунай страшылі, што ўсе там босыя, што вошы там па сьценах поўзаюць, што ўсе галодныя. Мы верылі ім. А паехала я туды дэлегацыяй, палядзела, ці так яно? Не, ня так! Гаспадарка там, — ніколі ніхто ў нас ня жыў так, чыстата там, дзеці ў панчошках, у валёначках, усе накормленыя, дагледжаныя. А як сказала я, прыехаўшы пра гэта на вуліцы пры Мышкіну, дык ён таўхель мяне пад бок, ды дай — так тваю да растак, не кажы, каж, праўды, а кажы, што бачыла, як вошы па сьценах поўзаюць, што бачыла, як з мякінай хлеб ядуць, што нічога няма ў іх.. А ня будзеш так казаць, дык прапусьцім цябе, каж, у газетку... А я хочу быць у колгасе, я ночы плакала цераз іх з-за гэтага...

Пакуль гаварыла Палашка, да стала падыйшла Галіна, адхінула хустку з ілба.

— І я хочу сказаць. Хочу і я пра гэта. Палашка правільна кажа. Яны ходзяць, палюбуюць, пагражаюць. І хоць муж мой і бацька выпісаліся, а я хочу ў колгас і другім кажу, — у колгасе наша бабскае шчасьце...

Тады з кута на сходу хлястанулі брудныя і брыдкія словы. Стукнулі яны Галіну:

— Шлюха ты! Мужавага мала, колгаснага захацела..

На хвіліну змоўкла Галіна, крыўда і сьлёзы, што падкаціліся над горла, перашкаджалі гаварыць, потым праглынула ў камячок сьціснутую крыўду і надворна спакойная больш ціхім голасам адказала:

— Паскуднікі вы! Гляніце, плявузгайце, бо-ж няма ў вас чым, дык хоць гэтым спрабуйце... Паскуднікі... не баюся я вас!.. Буду ў колгасе.

За Галінай падыйшлі некалькі чалавек да стала.

— І маю заяву парві, — праказаў адзін, — я хочу ў колгас.

— І маю...

Тады зноў ззаду на куток закрычалі не сваімі галасамі... людзі завыві па-воўчы, пацпілі кучаю з шумам, з гоманам з хаты, каб як мага больш людзей за сабою павесці.

Праз хвіліну ў хаце засталіся толькі Клемс, Палашка, Галіна і яшчэ дзесяць чалавек. Яны скучыліся каля стала і моўчкі стаялі, пазіраючы на дзьверы, куды пашло сто з лішнім чалавек. Панас сам стаяў нярухома і таксама пазіраў на дзьверы. У вялізарнай хаце стала адразу ціха і прасторна, і гэта здалося дзіўным. Ашурак Пётра азірнуўся па хаце на пустыя ўслоны, на пакладзеныя ўпоперак хаты дошкі, на закіданы недакуркамі і сьмецьцем памост, асабліва моцна адчуў гэтую прайшоўшую адразу пустэчу і прасторнасьць і нібы сам сабе сказаў:

— Зусім мала нас, яны нас заб'юць цяпер, затукаюць...

Гэтыя словы Ашуркі ў кожнага абудзілі ўсьведамленьне таго, што толькі яны вось гэтыя, што ў хаце, цяпер колгасьнікі, а ўсе, рэшта гаспадароў, сто з лішнім, ня ў колгасе, і што з-за гэтага будзе цяжка будаваць колгас. І словы Ашуркі ўсіх крыху напалохалі. Але за Ашуркам загаварыў Клемс.

— А па-мойму, — сказаў ён, — дык і лепш так. Мала, але ўсе такія, хто ад сэрца за гэта стаіць. Абы каб сяброўства было.

— І як я-ж пра гэта кажу, пра сяброўства, а бяз яго дык затукаюць і разгоняць нас яны, — сказаў зноў Ашурак.

Трынаццаць чалавек шчыльна сядзелі навакол стала і ціхімі галасамі раіліся, што рабіць. Цяпер усе яны, кожны паасобку, адчувалі сябе сярод усіх ста трыццаці сямі гаспадароў Цярэшкавага Броду адной сям'ёй. І кожны разумеў, што ўпаасобку, бяз гэтае сям'і ён бездапаможны і, калі адыйдзе ад усіх, нямінуча апыніцца сярод тых, хто сёньня кінуў колгас і сход.

На дварэ на падвакоўню туляліся нейкія людзі і, зазіраючы асьцярожна ў хату, паціху шапталіся праміж сябе. Была позная ноч.

На дэвярах у сельсавеце і коопэрацыйнай краме была прыклеена напісаная атрамантам абвестка:

„У заўтрашні дзень, 18 красавіка, а 10 гадзіне ранку ў в. Цярэшкаў Брод абудзецца сьвята — першае колектыўнае ворыва колгасу „Парыская Комуна“. Просім усіх жадаючых прысьці на наша сьвята. Будзе ў полі мітынг“.

Падпісала абвестку праўленьне колгасу Парыская Комуна.

Абвестку чыталі шмат хто з сялян і багата пра абвестку гутарылі.

Ня менш пра гэта гутарылі і ў Цярэшкавым Бродзе і нават у самім колгасе. Гутарылі па-рознаму.

Колгасьнікі яшчэ некалькі дзён да восемнацатага паставілі ў Клемансавай клеці сем параконных плугоў. На плугі былі начэплены новыя бярозавыя ворчыкі, абкручаныя пастронкамі. На сьцяне ў клеці на крукох віселі для кожнага каня аромья хамуты.

Увечары прышоў да Клемса Панас. У руках ён прынёс невялічкую фанерную скрынку. Калі ўвайшоў у хату, было ўжо ў хаце цёмна, і ён не пазнаў Галіны, падумаў, што гэта старая Клемсіха.

— Вось я, цётка, і зусім да вас,—праказаў ён,—працаваць у колгасе буду.

На яго словы абазвалася Галіна.

— Каб назаўсёды да нас,—вось-бы добра было.

— Пажыву, пабачу, мо' і назаўсёды, калі пусьцяць мяне. А я не пазнаў цябе, Галіна, багатай будзеш.

— Ужо-ж буду, ды 'шчэ якая багатая.

Галіна пазірала добрая, ветлівая. У вялікіх сьветлых вачох яе было многа ласкавасьці, і хавалася дзесьці ў глыбіні іхнай туга ціхая і з ёю радасьць.

— Кінула я чалавека свайго,—праказала Галіна,—з-за колгасу кінула і живу вось цяпер удавой у дзядзькі Клемса. А мой з-за гэтага самы люты вораг колгасу будзе. Ён ніколі ня пойдзе ў колгас. Мы з ім, бывала, кожны вечар пра гэта гутарылі і сварыліся.

У хаце Клемсавай цёмна і цемры гэтай рады і Панас і Галіна. Галіна ня хоча, каб Панас бачыў у гэты момант яе твар і адгадваў яе пачуцьці, а яму прыемна скрозь змрочнасьць ночы, што ўвайшла ўжо ў хату, пазіраць на яе белы твар, на яе высокую, складную постаць і няпрыкметна для яе самой любавання ёю.

Але ў гэты-ж час абоім ім хочацца блізкай, шчырай гутаркі, для якой трэба быць бліжэй аднаму да другога, якая ня можа весьціся так, калі яны сядзяць на розных лаўках каля краёў стала. Яны гэта абодвы разумеюць. Пра нешта другое, чым тое, аб чым думаюць яны, ім цяжка гутарыць, а сядзець моўчкі яшчэ больш няпрыемна і акурат, калі Галіна зьбіралася запрапанаваць Панасу пайсьці на двор, ён зрабіў гэта першы.

— Хадзем на двор, паходзім, пагутарым...

— Хадзем,—адразу згадзілася Галіна,—я раскажу вам тое-сёе пра нашых...

Каля клеці, усё яшчэ ня глядзячы на цемру, гутарылі з Клемсам колгасьнікі. Ужо ў каторы раз яны гаварылі пра тое, якая парка ў якім плузе пойдзе і хто пойдзе за плугам; і хоць пары даўно былі складзены, яны усё яшчэ абгрунтоўвалі для сябе неабходнасьць, каб Клемсаў буланы ішоў абавязкова ў парцы з Ашуркавай кабылай, а ні з якім другім канём, і што плуг весьці за гэтай парай павінен менавіта сам Клемс, а ня другі хто, і што гэтая пара павінна ісьці самай першай. Гаварылі і пра тое, што ўперадзе ўсіх у поле, як будуць выяжджаць і як пагоняць першую разору, будзе ісьці са сьцягам Галіна. Сьцяг сама Галіна пашыла і сама вышыла на ім лёзунг, які прыдумалі разам усе васьмь тут-жа, каля клеці.

У кожнага з гэтых людзей цяпер, як ніколі раней за ўсе жыццё, білася радасцю сэрца, радасцю новага, агульнага, яшчэ толькі пачатага жыцця. Усе яны разумелі, што заўтрашні дзень канчаткова ўзаконіць, замацуе гэтае новае жыццё, правядзе наўвекі разору паміж старым і новым. І ў ніводнага з іх ня было жадання ісці дадому, а ў ва ўсіх было жаданне як мага хутчэй узяцца за ручкі плуга наматаць на іх лейцы і пайсці за плугам па сьвежай разоры.

Панас з Галінай пастаялі крыху каля клеці разам з усімі і пашлі ў вуліцу. Вуліцай ішлі хутка, гаварылі мала. А каля лазьні Ашуркі зьвярнулі ў вулачку, каб выйсці за вёску на гасьцінец. Як ішлі па вулачцы, Галіна ўспомніла пра сход, на якім яна першы раз выступіла за колгас, і на якім ёй кінулі тое брыдкае слова.

— Я заўсёды,—казала яна,—з першых дзён была згодна пайсці ў колгас, але маўчала, бо баялася, і як стварыўся колгас, парашыла, што больш ня трэба гаварыць. А пасля бачу—абман адзін. Я не сьцяrpела, угаварыла Палашку сказаць і сама сказала. А Палашка, каб ты ведаў, як баялася сказаць праўду, насілу ўгаварыла я яе... А што яны вылаялі мяне, дык што-ж, гэта й да лепшага яшчэ, хоць не шкадую нічога, а то-б мо' і шкадавала, каб добра было, ды пашла я сюды ад сям'і.

З левага боку вулачкі доўгі будынак пуні Ашуркавай. Як праходзілі каля пуні, Галіна ўздрыганула, ёй здалося, што хтосьці схаваўся за вугал пуні. Яна схпіла Панаса за руку, хацела сказаць пра гэта яму і не пасьпела. З-за вугла прагучэў прарэзьлівы сьвіст, а за ім паляцелі ліпкія, брыдкія абражаючыя словы:

— Эй ты, шлюха! У адкрытую гуляеш ужо? Дуй, дуй, па-колгаснаму!

Галіну нібы хто моцна стукнуў па галаве нечым важкім. Яна спынілася, уздрыганула, змоўкла. Задрыжэлі плечы. Панас зразумеў, што яна ня можа ўладаць сабой, каб не расплакацца.

— Зноў, зноў яны мяне...—праказала Галіна,—пільнуюць, ходу не даюць... Гэта ён, мой...

— Ты не зважай на гэта,—адказаў Панас і ўзяў яе за руку,—няхай лаюць, няхай плявузгаюць, а ты не зважай. Яны будуць брахаць і хаяць і ня толькі цябе і мо' яшчэ ня так. А потым кінуць. На ўсё зварачваць увагу, з-за ўсяго хвалявацца ў нас сіл ня стане.

Пасля ягоных слоў Галіне зрабілася лягчэй. Яна забылася на абразу, ішла і гаварыла Панасу.

— Як мне добра, каб ведаў ты, якая я шчасьлівая. Бабы нашы сьлязьмі сваё гора ў жыцці замываюць, і я так рабіла, а за гэты-ж час я ні разочку ня плакала, а радавалася вунь колькі разоў. Плёткі ходзяць па вёсцы розныя, гавораць, што я з табою валачуся, што праз гэта і ў колгас пашла і чалавека ачуралася, а мне неяк толькі сьмешна... І ведаеш, я гэта так, па праўдзе скажу, мне неяк і радасна,

калі пра мяне з табою гавораць, бо ты ж не такі, як другія, ты колькі абраз у нас на сходах наслухаўся, а свайго дамогся.. Хочаш людзям ты шчасьця, усім нам, і ўсе ў нас цябе любяць. Нават і яны пра цябе ня так, як пра другіх, гавораць..

Яна змоўкла. І хаця Панас разумеў яе і сам хацеў сказаць ёй тое-ж, але ён не чакаў, што так хутка вынікне гэтая гутарка. Таму, калі яна змоўкла, не знайшоў адразу, што сказаць. А яна памаўчала хвілю, пасля паціху праказала:

— Ну і во да чаго я дагаварылася..

Гэта прымусіла Панаса загаварыць.

— І добра, што сказала,—адказаў ён,—я табе толькі тое-ж магу сказаць. Кахаю цябе я. Яшчэ тады хацелася сказаць табе гэта, як ноччу сходу шукалі, але баяўся, а цяпер вось і я сказаў.. Няхай будзе, што трохкі ўгадалі людзі пра нас.. пра наша каханьне.. Ну, вось і я да таго-ж дагаварыўся,—пажартаваў ён,—а то ўсё таіўся, неяк не асьмельваўся, каб не пакрыўдзіць цябе гэтым.

Галіна нічога не адказала і запрапанавала зьвярнуцца дадому.

— Ужо позна вельмі, а заўтра раненька трэба ўстаць, у поле-ж.. Хадзем ужо.

Ідучы дадому, гаварылі ўжо зусім пра другое, гаварылі пра заўтрашні дзень, варажылі, ці прыдуць на сьвята сяляне з суседніх вёсак. І хаця абодвы яны і цяпер думалі пра тое, у чым толькі што прызналіся адзін другому, гаварылі, здавалася, пра зусім іншае. Але гэта менавіта толькі здавалася. Гаворачы пра заўтрашні дзень, пра далейшае жыццё колгасу, яны абодвы ўяўлялі ўжо гэтае жыццё, як жыццё разам, хаця ні слова яшчэ не казалі пра гэта адзін другому.

Дадому зьвярнуліся позна. Сям'я Клемсава ўжо ўся была ў хаце Клемс пажартаваў:

— А дазволу чаму на гулянку ня бралі у праўленьні? Без дазволу нельга.

— Мы не далёка хадзілі,—адказала, ўсьміхаючыся Галіна,—а на блізкае дазволу ня трэба.

— Няхай па твойму будзе, што ўжо зробіш з вамі, — згадзіўся Клемс.

Як ледзь-ледзь зірнула з-за небасхілу сонца, Клемс зачыніў клець і пашоў будзіць колгасьнікаў. Яшчэ праз хвілін пятнаццаць у Клемсаў двор прывялі коняй і далі ім аўса. Клемс, як пабудзіў усіх, зьвярнуўся і вынес з клеці на двор плугі, пастаўляў іх падрад адзін ля другога, як запрагаць коняй, а сам пашоў сьнедаць.

А сёмай гадзіне ранку пачалі запрагаць.

Каля клеці сышліся ўсе мужчыны-колгасьнікі, прышло ўжо некалькі чалавек з суседняе вёскі. Пакуль запрагалі коняй, прышлі жанчыны

з дзяццмі, прышло больш і людзей з другіх вёсак, некаторыя прыехалі верхам на конях. Коняй прывязалі за плот. А свае вяскоўцы ніводзін ня прышоў на двор. Яны праходзілі вуліцай, пазіралі ў двор, што робяць колгаснікі, і адыходзілі ў канец вуліцы, дзе царква.

Праз гадзіну Клемс стаў за сваёй парай і падаў знак станавіцца за плугі. Галіна вынесла з клеці сыцяг. Дзеці кінуліся да брамы, шырока расчынілі яе, далі дарогу Галіне. Яна ганарлівая, сур'ёзная і прыгожая пазірала на людзей і ішла, высока ўзняўшы сыцяг. Косыя праменьні вясновага сонца залацілі чырвань сыцягу. Лёгкі вецер хістаў яго, распростаў, і тады на палатно выплывалі кароткія простыя словы. Словы гаварылі:

Хай жыве камунізм!

За Галінай пашла Клемсавя парка, а за ёй па чарзе ўсе. Клемс бяз шапкі і ён, як і Галіна, ганарлівы і радасны паважна ішоў за плугам. Вецер гульліва шаволіў срэбныя густыя косы на яго галаве. Сонца сьвяціла яму проста ў твар. А побач і ўслед за імі пашлі гошці, жанчыны, дзеці.

Побач з вёскай, акурат супроць сонца, высіцца ўзгорак леташняга жытнішча, спаясаны вузкімі палосамі. Палосы адрэзаны адна ад другой цвёрдымі, высокімі межамі. На межах сухая леташняя дзікая мурава.

Галіна ўзышла на узгорак і чакала. Клемс спыніў коні на дарозе, завярнуў іх насупроць леташняе разоры, зняў плуг з драўлянага палазка.

— Адсюль пачнем,—сказаў ён.—Будзем у разгон араць, а не загонамі.

Яшчэ вышэй узняла Галіна сыцяг і пашла ўперадзе старой разорай. Вецер у полі мацнейшы. Разгортвае вецер сыцяг, выгладжвае яго. За Галінай пагнаў сваю пару Клемс і, як уеўся плуг у жытнішча, як адгарнуў і паклаў адвал першую скібу сырой вясновай зямлі, ён павярнуў назад галаву да людзей і радасна праказаў:

— Пачынаем, знацца, жыцьцё колгаснае на зямлі.

Ішла ўсё вышэй і вышэй на ўзгорак Галіна, на самы верх яго, проста да сонца. Хутка ішлі за ёю коні Клемсавай пары, а за ёй—яшчэ шэсьць пар, і адна за другой роўна і шчыльна клаліся цёмна-шэрыя паскі сырой узнятай зямлі. Людзі прайшлі за аратымі з боку да самае верхавіны ўзгорку і спыніліся, стаялі і маўкліва пазіралі ўслед адышоўшым. Пазіралі, як дайшла да канца паласы Галіна і завярнулася назад, як прыгнаў, не аручы ўпоперак поля, сваю пару Клемс і, завярнуўшы яе, пагнаў другую разору ўслед за Галінай. Галіна, параўнаўшыся з людзьмі, падышла да іх і стала крыху з боку, трымаючы сыцяг.

Праехалі коні з плугамі, і дзьве шырокія, па сем разор, цёмна-шэрыя паскі узнятай зямлі ляглі па жытнішчы, а паміж іх яшчэ

больш выпуклілася высокая мяжа. У баку стаяць кучай сем'і колгаснікаў і госьці, што знарок прышлі і прыехалі на колгаснае свята. Сем'і радасныя, радасныя, не як заўжды, а госьці стаяць маўклівыя, сур'ёзныя. У кожнага ў іх цяпер свае думы пра колгас, пра тое, што гэта вось талакой добра араць. Яны ўсе думаюць пра людзей, што асьмеліліся сыйсьціся ў колгас. Некаторыя крыху шкадуюць колгаснікаў, што вось яны назаўсёды ўжо ачураліся, адракліся ад свайго ўласнага каня, сваёй каровы, сваёй зямлі, сваёй клеці, свайго дзядзінца і пайшлі ў новае, нябачанае, зусім нязнанае ніколі раней жыццё. Шкадуюць і крыху, моўчкі, рады, што гэтыя людзі ўжо ніколі ня будуць мець свае ўласнае гаспадаркі і ня змогуць хваліцца ў горадзе ці на кірмашы добрымі сваімі ўласнымі калёсамі, сваім канём. Рады былі, думаючы, што гэтыя людзі некалі пашкадуюць аб зробленым сёння. А другія стаяць усхваляваныя. Ім чамусьці балюча робіцца і крыўдна. Яны зайздросьцяць колгаснікам, зайздросьцяць, і крыўдна ім, што не яны ўжо, а вось гэтыя першымі пайшлі, і што ім прыдзецца быць толькі наступнымі. Зайздросьцяць, што не яны, а вось гэтыя маюць магчымасьць хваліцца, што першыя арганізавалі колгас, што не пра іх, а пра гэтых будуць гаварыць у горадзе, на рынку і на кірмашох людзі.

Нечакана да ўзгорку даляцелі гукі званоў, прымусілі людзей прыслухацца і запытаць друг дружку.

— Хіба свята якое сёння? Здаецца не. Чаго-б званілі?...

Прыслухаўся да званоў і Клемс, прытрымаў на хвілінчку коняй. Не зразумеў і ён, у чым справа, чаго звоняць.

Па другім разе ішлі ўжо плугі па жытнішчу. Ужо абцерліся яны аб жорсткую сырую зямлю і заблішчэлі на сонцы. Ужо блізка падышлі да мяжы.

З-за ўзгорку, дзе царква, вышаў вялікі натоўп людзей. Уперадзе ішоў бацюшка і, макаючы ў воду, якую нёс у посудзе царкоўны сто-раж, квач, брыскаў вадой на поле. За бацюшкай мужчыны несці прашчы. У натоўпе пелі нейкую малітву, нельга было разабраць якую. Сьпеў заглушалі званы. Як пашоў натоўп на поле, дык заскакалі ў нейкай шалёнай радасьці, залаялі на розныя галасы званы.

Блям-блям-блям-бом, блям-блям блям-бом, блям-блям-блям-бом...

Лаялі званы. А плугі ўздымалі зямлю. Зямля лёгка выпроствала грудзі, расчыняла нутро сваё людзям радасная тым, што прышлі яны да яе з вясковым сонцам, каб разарваць векавыя ланцугі меж.

Бліжэй і бліжэй падыходзяць да мяжы плугі. Мяжа насыцяражылася, ашчацінілася леташняй сухой дзікай травой.

Па полі, як праведзена мяжа колгаснай і вяскавай зямлі, ідзе з прашчамі натоўп сялян. Мужчыны бяз шапак, жанчыны з белымі

святоточнымі хусткамі на галовах. Уперадзе бацюшка ідзе і брыскае па полі сьвянцонай вадою. За бацюшкам ідзе натоўп. Мужчыны сьпяваюць, і вецер даносіць да вуш колгаснікаў словы сьпеву.

О-о-о-тча на-а-ш ..

Іжа есі на небесі-і-і...

Клемс спыніў каня акурат пасярод узгорку, усьміхнуўся.

— Межы нашыя яны абходзяць, сьвянцонай вадою паліваюць сваё поле, каб зараза наша не перапаўзла туды.

Усьміхнуўся, шмаргануў лейцы і павёў плуг далей. А ўсім адразу зразумелым стала, чаго ходзіць па полі процэсія, і людзі зарагаталі.

Аддаляецца ад ўзгорку ў поле процэсія. Бліжэй і бліжэй падпаўзаюць да мяжы гострыя, бліскучыя лемяхі плугоў, вось, вось зачэпляць яе і зрэжуюць, паваляць. Мяжа выпрасталася, выгнулася на сярэдзіну, у гару ўзняла ашчаціненую сьпіну. Клемс завярнуў коняй.

Коні пашлі па абодвы бакі мяжы. Накіраваны плуг падчапіў зьнізу канец мяжы, адарваў яго, адкінуў камяком у кучу з заараным, потым выкаўзнуў з-пад яе. Каля мяжы глыбокая леташняя разора. Яна шкодзіць, і плуг-то высаквае з-пад мяжы, то зноў падпаўзае пад яе і гострым носам адрывае ад яе кавалкі і адкідае іх у бок на ральлю; то выпаўзае і стомлены зрывае носам мураву ў леташняй разоры. Злуе Клемс. Параненая ўжо мяжа выгінаецца, ня хоча здацца.

— Бач ты, мяжа не здаецца, — крычыць нехта з узгорку.

Але ўжо другая пара коняй абняла нагамі зраненую мяжу. Панас моцнымі маладымі рукамі накіраваў плуг і трымае яго. Плуг падразае мяжу і адвалам павольна кладзе яе набок. Трэці араты падбірае пакінутыя кавалкі мяжы, падчышчае новую разору на месцы, дзе толькі што яшчэ была мяжа. А на ральлі, парванай на кавалкі, ляжала праз увесь узгорак цела былой мяжы.

— Мітынг давайце цяпер, — кажа Панас Клемсу, — заварачвайма коні і пачнем.

— Пачнем, — адказуе Клемс, — а я скажу трохі, ды табе слова дам.

Як даехалі да канца і завярнулі коняй, малады хлапец, што ішоў з трэцяй парай, паставіў плуг і пабег да людзей на верхавіну ўзгорку Бягучы крыкнуў:

— Таварышы! Да калі-ж такое было ў нас! Ура!.

А Галіна з узгорку замахала яму сьцягам. І тады гарачым камячком падпаўзлі да горла ў Панаса словы, якія прадумаў яшчэ, як ішоў за плугам, і хочуць вырвацца ўсе разам і як мага хутчэй на волю.

Па полі нездалёк ад узгорку ішла з прошчамі процэсія. Як падышлі ўсе аратаі да гасьцей на ўзгорак, Клемс паказаў на процэсію рукой.

— З богам ужо супроць нас пашлі.

І за гэтымі словамі пачаў сваю прамову.

— Яны з прощамі, з крыжамі супроць нас ідуць, а што мы? Хіба на дрэннае што мы пашлі? Мы з пакуты вылезьці хочам, іначася хочам сабе і другім, хочам, каб трошку хоць радасьней жыць. Дык чаму-ж і гэта богу не да спадабы? Чаму яму хочацца, каб мы век свой увесь пакутвалі?..

Гаворыць Клемс, трымаецца правай рукой за сарочку на грудзёх. Рука дрыжыць. Дрыжаць і ногі, і на нагах трасуцца шырокія белыя нагавіцы.

— Дык-жа ня трэба і багі нам! Яны сьвянцонай вадой брыскаюць сваё поле ад нас, каб не пашло хаця пошасьцю ад нас жыцьцё колгаснае і на іхнае поле, але не адсьвецяцца, пойдзе яно, па ўсім полі пойдзе, па ўсёй зямлі пойдзе, бо захацеў чалавек лепшага, чаго ў вякі ня бачыў... Пойдзе яно па ўсёй зямлі... А цяпер засьпявайма Інтэрнацыянал.

І кволым, хрыплым голасам адзін прапеў першыя словы гімну. А за ім уздыхнулі ўсе і дружна падхапілі, моцнымі галасамі:

Паўстань, хто з голаду век пух...

З узгорку несьліся насустрач сонцу заклікаючыя словы гімну, слаліся над сумнымі палявымі прасторамі. Далёка ў полі ішоў чалавек. Ён счуў сьпеў, спыніўся, прыслухаўся і праз поле, праз летаўнюю восеньскую ральлю пабег насустрач сьпеву.

Яшчэ ніколі, ніколі ў жыцьці Панас ня ведаў такое радасьці. Ён не разумеў, ці то ён гаварыў, ці то думаў такое. Толькі здавалася, што ўсё наўкола ўторыць ягоным думкам.

— Я радуюся,—гаварыла ўся істота Панасава,—што здзяйсняюцца мары найвялікшых людзей сьвету. Чалавек у даўнія вякі яшчэ прышоў да зямлі, каб карміцца ад яе. Зямля тады давала зусім мала чалавеку. Чалавек змагаўся з прыродай, змагаўся за тое, каб пад'есьці і выгадаваць дзяцей. У гэтым змаганьні нямала разоў перамагала чалавека прырода, але ўпарты, баючыся галоднае сьмерці, чалавек напружваў сілы, і прырода скарылася яму. Чалавек наўчыўся браць багацьці зямлі, наўчыўся рабіць машыны, заўладаў марамі, рэкамі, паветрам. Ды толькі ніяк ня мог чалавек зрабіць такога, каб ня было на зямлі паміж людзей няроўнасьці. Ёсьць людзі галодныя і сытыя, ёсьць тыя, што нічога ня робяць, і тыя, хто гібее, ў цяжкай вечнай працы дзеля кавалка хлеба.

Таму яшчэ задоўга да нашых дзён лепшыя з людзей напісалі на сваім сыягу адно вялікае слова. Слова гэтае—кунізм. І ў імя яго гэтыя людзі пашлі змагацца супроць сытых, хто не працуючы жыў, хто жыў вынікамі працы другіх. Сотні, тысячы ішлі за імі, а другія імем бога хапалі іх, кавалі ў кайданы і кідалі за краты ў астрогі, ссылалі ў далёкія таежныя месцы, вешалі, расстрэльвалі, адбіраючы ў гэтых людзей самае дарагое, што было ў іх,—іхнае жыцьцё. Але з

гэтым жыцьцём іхнае ўсё яскравей палала, і на месца іх прышлі мільёны людзей, раней прыгнечаных, пакрыўджаных, і цаною жыцьця лепшых за сябе адваявалі права на будаваньне камунізму.

Мы хочам, каб па зямлі было жыцьцё радаснае, сьветлае, разумнае. А яны і вось гэты поп, што вядзе за сабою натоўп несьведомых людзей, яны хочуць для чалавека бясконцае пакуты.

Мы зааралі толькі адну мяжу. Але ў каго ня білася мацней, як звычайна, у гэты час сэрца? Векавую мяжу мы зааралі, тую мяжу, што не давала вам назваць друг дружку братам, што, выклікаючы сваркі і бойкі, рабіла вас ворагамі.

Цэлыя вякі быў скованы чалавек ланцугамі няволі. І цэлыя вякі межамі, як ланцугамі, была славана зямля. Чалавек вызваліў сябе, а цяпер ірве і ланцугі на зямлі, каб большымі былі яе скарбы, ад якіх жыве чалавек...

Людзі стаялі неспакойнымі, пазіралі ці то ў зямлю самую, ці то кудысьці ў бок, у поле. Жанчыны церлі ражкамі хустачак вочы, сьціралі набегшую ў куткох воч сьлязу.

Вецер выгладжваў над людзьмі сьцяг. Малады хлапец, што ішоў з трэцяй парай за плугам, доўга, не кратаючыся, пазіраў на сьцяг, складаў нікнучыя ў мятусеньні па ветру літары слоў і, склаўшы, крыкнуў, узняўшы ўгару рукі:

— Хай жыве камунізм!

Зноў пашлі чарадою паркі коняй. Цёмна-шэрая паска сьвежай ральлі шырылася, усьцілала ўсё большы і большы прастор узгорку, набліжалася туды, дзе за поплавам малады зялёны алешнік.

Людзі з поля разыходзіліся, на разьвітаньне гаварылі адзін другому радасныя, ласкавыя словы.

Праз поле ў вёску варочалася процэсія з прошчамі, маўклівая, перасьцерагаючая.

VIII.

Было:

вечны смутак, туга вечная і распач.

У гары над зямлёю плывуць, занятыя толькі самімі сабою, мутныя хмары. Яны то зьбіраюцца густой талакою, то разьбягаюцца па яго неабсяжным прасторы і, апранутыя ў сьветлыя вопраткі, блудзяць па ім бязмэтна; то шчыльна сьйдучца дзесьці за небасхілам і тады сунучца адтуль мутнай цёмнай сьцяною па-над зямлёй, злосна грымяць і шыбаюць у асмаглае цела зямлі вострыя стрэлы маланак.

А па зямлі бесьперастанна паўзуць вялізныя шэрыя цені. Па-над зямлёй у перагонкі з ценямі лётаюць сьцюдзёныя, то поўныя вільгаці, то сухавей—ветры.

Ветру многа прастору над гэтай зямлёй. Гучным шолахам лісьцяў, поўным казак цудоўных, сустракае яго густы гай; гулам зычным

і тонкім, як музыка струн, праводзіць цёмны бор. Вецер нябачнымі, мяккімі пальцамі рук кратае зычныя струны стромкіх сосен, і яны звяняць музыкай той, якой жадае чалавечае сэрца.

У полі вецер шэпча бярозцы словы каханьня, абймае яе, а яна, саромлівая, адварачваецца, складвае перад сабой белыя рукі—гальлё, схілае кучаравую галаву і ўжо пасья паціху шуміць яму наўздагон.

Толькі дуб стаіць, як вартавы на ўзгорку, і смела сустракае вецер, падстаўляе яму свае шырокія, моцныя грудзі, стрымлівае яго моцнымі мускуламі рук і пасья моцна шуміць.

Па ўсёй зямлі, паміж лесам і полем, ляглі шырокія багны балот. Усланыя махавымі дыванамі ці бліскучымі вадзянымі абрусамі, балоты параслі нізкім, рэдкім, ссохлым хвойнікам, ды дзе-ні-дзе, паміж хвойніку на ўзгорку, як зблудзіўшая, стаіць сірацінкаю нізкая, скрыўленая, тонкая ад хворасці бярозка.

Раніцою і ўвечары і позна ўначы вісяць над балотамі густыя, сатканыя з вільгаці, шызыя туманы.

А сярод поля, сярод лесу і балот раскіданыя кучкамі туляцца нізка да зямлі цёмныя, гразныя, маленькія хаткі, і ў іх—чалавек, істота самая моцная і самая кволая з істот прыроды.

Доўгія косы на галаве, сьветлая ясная неба і сінія, як яно, вочы. Чалавек, які харчуецца чорным хлебам напапалам з асьцюкамі і мякінай ды бульбай. Чалавек, прыкаваны ланцугамі адвечнае спадчыны, што пераходзіла ад дзядоў да бацькоў і ад бацькоў да сыноў, да свае ўласнае вузенькае палоскі поля, да свайго ўласнага дзядзінца, свайго ўласнага разбуранага хлева і свае ўласнае цёмнае, поўнае гразі і броду, хаты. Чалавек, які жадае лепшае долі і ня ведае, дзе яна, які бескарысна ўвесь век свой выпрашвае гэтую долю то ў царкве, уторачы ўслед за бацюшкам словы малітваў, што аддаецца культурным багом праваслаўя і каталіцызму, то кланяючыся ў адзіноце, у полі спаленаму маланкай, чорнаму дубу, то молячыся вадзяніку, што выходзіць на яго зямлю ў тумановых вопратках. Чалавек, які да ўсіх гутарыць сваёю мовай, і якому ніхто і ніколі гэтай мовай не адказваў. Чалавек, які ўсе жаданьні збалелай душы сваёй, усе імкненьні свае выказваў толькі ў нязвычайна прыгожых і багатых казках і ўсе пачуцьці свае выказваў у сумных, поўных тугі і распачы песнях і ня ведаў вясылых песняў. Чалавек, які рэдка пратэставаў, яшчэ менш змагаўся сам за сябе, мала гаварыў, многа маўчаў. А маўкліваць, як сказаў адзін вялікі майстра слова,—гэта прытулак простаі душы, паспытаўшай усю глыбіню тугі чалавечай. Чалавек, з памяці якога хітрыя і моцныя зброяй політыкі сьцерлі яго ўласнае імя і выхавалі ў сэрцы ягоным сорам за самога сябе. Чалавек, які, выгнаты з свае хаты вайною, ішоў на далёкі ўсход і шлях свой бясконцы і цяжкі ўстаўляў крыжамі над магіламі дзяцей сваіх, каб ня зблудзіць, калі прыдзецца варочацца дадому.

Гэты чалавек больш ня здолеў пакутваць.

А тады, сьледам за вайной, за пажарамі, за руйнаваньнем прышла ў вобразе чалавека яна—Рэволюцыя.

І тады, як прышла Яна, узышлі і закрасавалі на палёх мае краіны парасткі ніколі, ніколі яшчэ нязнанай радасьці. У вобразе чалавека ішла Яна, і, ня ведаючы ніякіх непарушных сьвятынь, ведаючы толькі, што ўсё, што ёсьць, ёсьць продукт Яе творчасці, і Яна карысталася правам разбураць усё, што перашкаджала Яе росту.

Яна ішла ў вобразе чалавека ў шынэлі з вінтоўкай; у вобразе чалавека партызана; у вобразе чалавека ў рабочай блюзе.

А наўкол Яе, на Яе шляху:

руйнаваньне і будаўніцтва;

замілаваньне і жудасьць;

радасьць і сьлёзы;

голад, сьмерць і надзея;

адданасьць і недавер'е;

ропач і вера ў Яе.

Яна ішла ў вобразе чалавека і клікала кожнага з людзей да любові, пранесенай праз нянавісьць, каб ня было на зямлі паміж людзьмі людзей, што загадваюць, і людзей падуладных, каб ніколі ўжо ня было зьдзекаў чалавека над чалавекам.

Яна прышла неабдымна вялікая сваімі мэтамі; недасяжна высокая, бо ніколі і нідзе яшчэ чалавецтва не дасягала такіх вышынь. Прышла поўная любові і нянавісьці, кары і літасьці, поўная нязмернай сілы руйнаваць і будаваць і многае парушала з таго, што складалася вякамі. І таму Яна адных абрадавала, другіх здзівіла смеласьцю сваіх імкненьняў, у трэціх нарадзіла надзею, у чацьвёртых страх і нянавісьць, пятых адкінула ад сябе, як непатрэбнае.

Яна ішла, парушаючы векавыя традыцыі, няшчадна ірвала ланцугі старога, вызваляла людзей. А многія з людзей, прывыкшы да няняволі, баяліся вольнасьці, шкадавалі парваных ланцугоў, бо ішла Яна з жорсткасьцямі, і вопраткі Яе здаваліся гэтым людзям больш жорсткімі, чым ланцугі няволі, да якой яны прывыклі, бо Яна пазбаўляла людзей на нейкі час спакою, да якога яны так ахвочы. І людзі бачылі жорсткае і ня бачылі Яе велічы, бо прывычаліся яны бачыць толькі тое, што ня вышэй звычайных узгоркаў за акаліцамі іхнага існаваньня,—веліччу іхнай людзі прывычаліся захапляцца. Людзям было цяжка бачыць Яе вышыні і было страшна перад вялікім. Гэта хвароба, выхаваная ў людзях вякамі. Людзі прывычаліся слухаць і захапляцца гурчэньнем роўнага бегу ручаёў сваіх дзён з невялічкімі ўздамамі і спадамі і таму баяцца велічы кіпучага струменю жыцьця.

Такой прышла Яна і сюды, на загоны.

Яна несла людзям вызваленне. Адны ішлі за ёю, пазнаўшы волю, другія імкнуліся ісьці і ня мелі моцы; трэція хаваліся ад Яе, поўныя страху і нянавісьці да Яе, і забівалі чалавека—Яе пасланца.

Яна-ж, вялікая, непераможная і перамагаючая, ішла і руйнавала, каб будаваць.

IX

Калі Клемс, нападўшы коняй, варочаўся ў хату, дык на дзвянях сьнег зьмеціў прыклееную хлебам паперку. Ён асьцярожна адарваў паперку і прынёс ў хату. На паперцы было напісана:

У восемнацатым годзе тым, хто спаганяў разьвёстку, мы ў жылот сыпалі грэчку і ямень, а табе, калі не убярэшся зараз-жа адсюль, насыплем сырой зямлі.

Панас прачытаў напісанае на паперцы і, хоць там не гаварылася, да каго зварочваюцца тыя, хто пісаў паперку, Панас і ўсе, хто быў у хаце, адразу зразумелі, што гутарка ідзе пра яго. І адразу спалоханая Галіна папярэдзіла:

— Ня трэба нікуды ўвечары хадзіць і сьцерагчыся трэба.

— Пільнавацца трэба,—дадаў Клемс.—Хто іх тут разьбярэ.

Панас усьміхнуўся, схаваў паперку ў кішэню і адказаў:

— Добра, што папярэдзілі паперкай. Буду пільнавацца цяпер.

Пашлі запрагаць коняй.

А ў гэты-ж час у суседняй вёсцы, што ў трох кілёмэтрах ад Цярэшкавага Броду, сяляне самі зьбіралі сход. На сход загадвалі толькі некаторым, вызначаным раней.

Панас і яшчэ два маладыя хлапцы хутка выехалі даараць пакінуты кавалак жытнішча. Было яшчэ зусім рана.

Непадалёк ад месца, дзе пачалі араць,—густы малады алешнік. Голье алешынак маладых прыбралася ужо ў зялёныя пучкі. Пучкі блішчаць расою. У кроплях расы іскрыцца сонца. Пучкі сустрач сонцу паўнеюць, наліваюцца ліпкім сокам. На ралью садзяцца і паважна ходзяць па ёй грачы. Над полем уздымаюцца і падаюць на зямлю, рассыпаючыся сьпевамі, жаўранкі. Усё наўкола дышае абуджаным жыцьцём.

Панас прагнаў адну разору і скінуў пінжак, паклаў яго на ралью. Было душна...

У суседняй вёсцы, у самай першай хаце па вуліцы, сышлося трыццаць два чалавекі. Той з іх, хто першы пашоў загадаць на сход, выняў асьцярожна з-за пазухі аркуш чыстай паперы і паклаў яго на стол.

— Давайце пачынаць,—праказаў ён.

— А хто-ж нам напіша?—запытаў другі.

— Самі, я думаю, напішам. Чаго-ж тут не напісаць? Напішам...

А ў Цярэшкавым Бродзе па дварох сьпяшаючыся бегалі жанчыны. Забягаючы ў двор, яны моцна стукалі ў ваконную шыбу суседу, клікалі гаспадароў і ішлі далей. Хутка каля царквы сабраўся натоўп жанчын. Некаторыя з іх трымалі ў руках драўляныя кійкі, другія прышлі з рыдлёўкамі, трэція бяз нічога.

Зьявіўся стораж і адамкнуў дзьверы царквы. За сторажам прышоў высокі худы мужчына ў старой чорнай рызе. Чалавек гэты ўвайшоў у царкву, прайшоў да аналю і там спыніўся. Стораж прынёс яму з алтара ікону расьпятага Хрыста. У царкву, хрысьцячыся, заходзілі жанчыны. Чалавек у рызе ўзьняў над галавой абраз, блаславіў ім жанчын і пачаў гаварыць. Жанчыны стаялі маўклівымі, слухалі казаньне незнаёмага чалавека...

Накормленыя коні ходзяць хутка, і ральля ўсё бліжэй і бліжэй падсыцілаецца да алешніка.

— За гадзіну дааром,—кажа Панас.

— Калі схочам, дык і раней яшчэ,—адказвае другі араты.

— Раней не, коням-жа адпачыць трэба.

Лёгкі вецер прылятае з поля, прыносіць прыемную прахладу.

Прыемна ісьці ўздоўж загоны, падстаўляючы ветру ўспацелы твар...

— Пачынайма пісаць,—кажа мужчына ў старой парыжэлай сьвітцы,— трэба-ж управіцца да вечара сходзіць у Цярэшкаў Брод і ўмовіцца.

— Пачынайма.

Людзі, розных узростаў, розныя самі, скупыліся каля стала, пазіраюць на чысты аркуш белай паперы. Той, што выняў паперу з-за пазухі і паклаў яе на стол, цяпер сеў за стол сам, узяў у руку аловак.

— Як гэта пачаць вось толькі. Мне каб толькі пачаць, а там ужо напішу.

— А чаго пачаць. Куды пішаш? У колгас. Вось і пачынай з таго, што пішаш ў колгас Парыскую Комуна такому-та.

— Правільна, так і буду пісаць. У колгас Парыскую Комуна ад беднаты і сераднякоў вёскі Цынгелі ў ліку трыццаці двух чалавек...

Селянін схіліў у бок нізка над сталом галаву і вялікай маршчатой рукою водзіць па паперы аловак. З-пад канца алоўка выходзяць няроўныя літары, і няроўна кладуцца на белы аркуш адно за другім словы.

З царквы вышаў і пашоў у поле ўперадзе натоўпу жанчын высокі худы чалавек у рызе. У руках ён нясе, трымаючы перад сабою, абраз расьпятага Хрыста. Хрыстос на крыжы схіліў на бок мёртвую галаву. З рук і ног яго, прыбітых да крыжа цвікамі, капае кроў. Наўкол галавы Хрыста круг з жоўтай пазалочанай паперы. Шкло абраза і ўся яна, зробленая з бляхі і медзі, і пазалочаны круг блішчаць на сонцы. Чалавек у рызе махае іконаю і сьпявае. А за ім праз поле, туды, дзе алешнік, ідуць жанчыны, п'яныя ад слоў гэтага чалавека, ад сьпеваў яго маліцвенных і пахаў веснавой зямлі...

Кладуцца адно за другім словы на чыстай паперы, і аркуш паперы перастае быць толькі паперкай, ён робіцца часткаю ўсіх гэтых людзей, што шчыльна скупчыліся навакол стала. Вуснамі гэтых людзей гаворыць ужо папера:

... Мы ўсе амаль былі на франтах, ваявалі і ў старой арміі і ваявалі з белымі, пахадзілі па белым сьвеце, наглядзеліся ўсялякага жыцця, сваё бачылі і чужое, усяго нацярпеліся ад паноў розных і афіцэраў, ды толькі нідзе мы ня бачылі жыцця такога, пра якое гаварылі нам на фронце, за якое мы змагаліся з белымі. Словы тыя ў грудзёх нашых, і яны будуць жыць, аж покі ня ўсохнуць грудзі нашыя, бо яны крывёю ўспрыняты, гэтыя словы. Мы не павінны так пакінуць таго, за што ішлі на франтах...

Панас зьмеціў ідучых па полі жанчын і ўперадзе іх чалавека з абразом, азірнуўся назад на таварыша.

— І зноў да нас з абразом ідуць.

Таварыш адразу спыніў каня, пачаў пазіраць на ідучых праз поле жанчын.

— Каб чаго дрэннага ня было,—праказаў ён. У цябе нічога няма на выпадак, калі бараніцца трэба будзе?

— Нічога. А ты думаеш, яны біцца пачнуць?

— А чаго-ж яны?

— Палохаюць. Зачапіць—не зачэпаць.

Зноў пагналі коняй.

Узмахваючы перад сабой іконаю, ідзе ўперадзе жанчын чалавек, апруты ў рызу. За ім ідуць, з расхістанымі ад ветру вопраткамі, жанчыны. Панас кіруе плугам і пазірае ў бок на жанчын, хоча ўгадаць, чаго ідуць яны?

... Мы многа думалі, гутарылі паміж сябе і цяпер пераканаліся, што толькі гэтым шляхам мы дойдзем да лепшага жыцця, да шчасця. Мы, трыццаць два беднякі і сярднякі, сабралі ўсіх нашых коняй, кароў, інвэнтар і насеньне і дру-гую маемасьць...

У жанчын, бачыць Панас, твары ўзбуджаны, азьвярэлыя. У руках яны нясуць кіё, залязьнікі, чвораны, ужо зусім яны блізка. Чалавек у рызе махнуў абразом накрыж і закрычаў:

Хай знікнуць з твару зямлі тваёй нечасьціўцы!..

І, махнуўшы яшчэ раз іконаю, запягў:

Да ў-ва-скр-э-эсьне бог...

Грубый, крыклівы голас яго парушыў спакой поля. За ім жанчыны на розныя галасы зацягнулі:

— І растацаца вразі яго...

Да Панаса падыйшлі абое хлопцы. Адзін бледны, спалохаўся, шморгае Панаса за рукаў кашулі.

— Уцякайма, яны біць будуць.

— Мо' і праўда уцячы, — кажа другі, — каб не здарылася чаго?..

А Панас не разумее, што страшнага можа быць утым, што вось ідуць натоўпам жанчыны і нейкі дзіўны манах з абразом. Ён усьміхаецца і супакойвае таварышоў.

— Кіньце вы, глупства такое, пакрычаць і ўсё.

Натоўп разыходзіцца паўкругам. Ужо па сьвежай ральлі ідзе манах, высока узняў абраз і п'е.

П'е за ім увесь натоўп. У жанчын вочы страшныя, блішчаць дзікімі аганькамі. Панас бачыць гэта і ўжо ня можа скрануцца з месца. Перад самым тварам Панасавым узмахнуў ужо абразом манах і спыніўся. Абое таварышы адышлі ад Панаса да сваіх коняў. Падыйшлі блізка жанчыны, блізка іхныя маршчатая, худыя, спацелыя і злосьныя твары. Яны штосьці крычаць, а мо' пяюць усьлед за манахам, Панас ужо ня можа разабраць. Перад яго тварам узняла старая жанчына іржавае залеза рыдлёўкі. Ён-жа выставіў наперад рукі, закрывае растапыранымі пальцамі твар...

Паціху ходзіць па паперы аловак, выводзіць няроўныя літары, і кожнае слова, складзенае з гэтых літар, — чалавек.

... І са усім гэтым добром мы парашылі пайсьці ў колгас і просім праўленьне прыняць нас усіх, трыццаць двух беднякоў і сёраднякоў вёскі Цынгелі ў колгас Парыскую Комуна, каб маглі мы разам з вамі здабываць лепшай долі, пазбавіцца гора й пакуты, з якімі жылі ўвесь век свой, аж да гэтае пары.

— А цяпер падпішам усе, — кажа той, што пісаў, — і занясем, а заўтра выедзем у поле.

Ён паціху, роўна, але так, каб розьніўся подпіс ад усіх, раней напісаных у заяве слоў, вывеў літары свайго прозьвішча і за цвёрым знакам, напісаным у прозьвішчы, загнуў уніз пад слова кручок. Пасьля перадаў заяву і аловак другім, каб падпісали..

Іржавае жалеза рыдлёўкі наплыло, засланіла сабою сонца, вырасла ў вялікае і цяжкае, спусьцілася на галаву і прыціснула Панаса да зямлі. І тады наўкол яго у нейкім дзікім карагодзе закружыліся, заскакалі з перакрываўленымі злосьнымі тварамі жанчыны. А пасярод іх сьмешна, уздымаючы высока ўгару ногі, трымаючы над галавою ікону хрыста, які за шклом афарбаваных рам перадражніваў манаха, скакаў манах. Пасьля ўсё знікла.

Аднекуль з поля прыляцеў вецер. Ён затрымаўся, закружыўся над тварам Панаса, адхінуў з ілба яго невялічкі шматок валос, што засланялі яму вочы, і паляцеў далей.

З поля, ад пакінутых коняў беглі ў розныя бакі два чалавекі бяз шапак. За адным з іх, што бег у вёску, бег чалавек у рызе і ўзмахваў абразом, а за ім падбежкам з крыкамі пашлі жанчыны.

Панас ляжаў упоперак загону плячыма на мяккай сьвежай ральлі. Ён закінуў як мага голаў, выцягнуўся праз увесь загон і, раскінуўшы шырока ў бакі рукі, затуліў сабою зямлю.

Вышэй узнялося сонца. Стаялі ў разорах, чакалі аратых запражаныя ў плугі коні. А зямля, прыбраная ў мяккую вопратку сьвежай ральлі, дыхала вялікай радасьцю жыцця.

Бігосава-Менск, 1930 г.

Цехавыя будні

Ударніцам Добрускай папяровай фабрыкі
„Гэрой Працы“

I

Словам комуны кліча ўперад—
папера.
Б'ем мы ударна бастыліі цемры
паперай.
Думкі далёка шугаюць наперад—
з паперай.
Лепшы ударнік, чуеш цяпер нам—
папера.
Дамо пяцігодцы колькі ёй трэба—
паперы.

II

Стаім
ля
штурвалаў.
Ідзем поўным ходам.
Нам кожны
кавалак,
што золата,
дораг.
Змагацца з запалам
і згінуць—
ня шкода.
Стаім
ля
штурвалаў.
Ідзем поўным ходам.
Мы тэмпы
паскорым,

каб стройным
паходам
прайсьці
сэмафоры
чацьвертага году.

III

Бачылі, як
рукамі трэцяга,
пульсам
вялікага
нашага пляну
прынялі заводы
машыннымі сэрцамі
электрычныя нэрвы
турбін Асістану.
І загаварылі моторы —
скора.
І закруціліся колы —
вясёла.

Завуць правады:
сюды!
сюды,
дзе пот
ударных рот.
Мы важым сябе
вагой рэвалюцыі.

Патрэбен —
змагайся усімі рукамі!
Ідзі у квартал,
на пляц,
на вуліцу!

Бяры у палон
і жалеза
і камень.
І расьці кварталам
нашым,
І расьці комбінатам
раптам.

Мы льем бетон
на многа тон,
каб мог стаяць
комун палац.

Бач:
у конвульсіях
мучыцца нэп,
яго шкадаваць
ня варта нам.

Глядзі:
бальшавіцкі
колгасны хлеб

ступае
ў свае элеватары.
І запрацавалі жняўкі
шпарка.
Вясна ў сяўбе,
у барацьбе
карчуе нэп
за новы хлеб.

Кожны дзень
і кожны год,
згінаючы
свой стан

рухавы,
крадзеца вораг
за мяжой.
Вазьмі іх, кулямёт,
алошні раз
сасватай!

А мы
плячыма,
што пранесьлі фронт
ад мора да Варшавы,
рукамі,
што міністраў кідалі
за краты.

нагамі, што
прамерылі баі
ў абмотках —

я знаю,
што ніколі
ня прыстанем —
мы вынясем,
як грунт
паставім пяцігодку
на пляц комун,
бяз меж

і акіянаў.
 і сілай руд
 Магнэсабуд
 свой кінуў марш
 у Гомсельмаш
 на поўны ход,
 на штурм балот.

IV

і ў гэтыя дні,
 калі тэорчымі жыламі
 звязаны
 нашы
 ўдарныя звеньні,
 вораг
 з усьмешкаю кракадылавай
 сыціскае штылет
 у глыбокай кішэні.
 Устаньце-ж,
 вялікіх гадзін
 камісары!
 І так, як тады,
 бяз жалю,
 да сьмерці!
 патройце ўдары!
 патройце ўдары!
 па гадах,
 што жаляць
 у самае сэрца.

V

Вярста
 за вярстой
 мы рвемся
 наперад.
 Мы б'емся
 за торф,
 за руду,
 за паперу.
 Паўстанкі мінаем.
 Хай сыцюжа
 і сьпека,
 хто рэйкі
 ламае,—

кладзецца
на рэйкі.
Навошта
паходні?
Нам—
сьветлыя ночы!
Дарогу дай,
шкоднік,
ударным
рабочым.
І моцныя
гартам
такога
мы стрэнем,
узьняўшы
пагарду
на іх галярэю.

VI

Прагульшчык

Яму напляваць
на вытворчыя пляны.
Кінуў варштат,
што на фронце
вінтоўку.
І ходзіць вясёлы,
як сьцелька, п'яны...
Ноч прамільгнула
ўся паўлітроўкай.
Кліча гудок.
Прагульшчык
ня ўстане.
Скаваны ён
чадам атруты
ў пасьцелі.
А там—
дзе баі,
невялічкая рана
сьвідруе
завода
магутнае цела.
Прагулы—
гадзінамі
не перамерыць,

патрэбы—
хвілінай растуць
наўкола.
Тысяча мэтраў
паперы
ня стала ў краіне,
ня стала ў школах.
Дні прабягаюць
разгорнутым строем,
а вораг ля ног
прытаіўся вужакай.
Прагульшчык
кідае
магутную зброю
ў час небяспечны,
у часе атакі.
Месца пустога
мы не пакінем,
Шумеце каляндры!
узьвівайцеся пасы
Ганьба
такому
вырадку-сыну
нашай
вялікай
рабочае клясы.

VII

Р в а ч

Свой ціхі ён
і рвацкі такт
парывамі
ня зьменіць.
Захована
яго душа
глыбока
ў кішэні.
Ён разважае
дзень і ноч
ірвацкай галавою,
што фабрыка
яму—адно,

а сам—
зусім
другое.
Калі ўдарнай
у барацьбе
і быццам,
што жывая,
машына
просіцца
на бег,
а рвач яе
трымае.
Пра дабрабыт
уласны сьніць,
а там—
хоць гасьні
сонца!
Спаборніцтва
перацаніў
скупабліва
на чырвонцы.
Гатовы
плакаць і маліць,
хвілінай кожнай
хныча:
— расцэнку
ў трое павяліч—
і выпуск
павялічу.
Ня бачыць,
як гады бягуць
на шлях комуны
шпарка.
Ён прадае
за ўласны густ
ідэю па кавалку.

VIII

Н я д б а й ц а

Гразь цісьне,
гразь душыць
машыннае сэрца,
і говар матораў
канае ў глуме.

І быццам у моры,
 абсыпаны сьмецьцем,
 нядбайца стаіць,
 пазяхае ад суму.
 Далёка шнайдэзы.
 Кіруйся ломам!
 (нічога сабе у нядбайцы замена).
 Даволі
 разваг,
 савецкі Абломаў:
 — абы дацягнула
 калекай да зьмены.
 Выгнаць дашчэнту
 дзікія зьдзекі.
 Нам трэба
 як можна
 цяпер ў барацьбе
 машыну
 любіць
 як чалавека,
 як сябе.
 Той пільнасьці сыцяг
 высока узьніме,
 хто звычкі старыя
 дашчэнту
 спаліў,
 каб сэрца машыны
 ішло, як гадзіннік,
 каб люстрам
 накаты цьвілі.

* * *

Пяцігодка—
 ў чатыры,
 пяцігодка—
 ў тры—
 лёзунгам
 будзе нашым.
 Кінулі сілы
 усе на прарыў
 заводаў
 ударныя маршы.

IV

У д а р н а е

Наш наступ наперад—
удар
і парадак,
мускулы клічуць
моваю прастай:
рвацтва і глуму
разьбіць барыкады,
з машынай
узяўшы сяброўства.
У творчым запале
час ідзе,
нават хвілін
ня зьлічыш.
Праносіцца бурай
і ноч
і дзень
творчая пераклічка.
З поля комбайны
завуць варштат,
клічуць моторы
пас.
На плечы паклаўшы
сотні шахт,
заве наўздагон
Донбас.
Машыны пускаем
на ўвесь разьбег,
нікне, як дым,
вярста:
потам заліты
ударны цэх
пачаў бальшавіцкі
старт.
За кожным завулкам
вораг прыціх,
трымаючы нож
рукой.
Першым, здаровым
у бой прысыці—
чуеш у нас
закон.

Выбіць прагулы,
 выбіць прастой,
 зьмесьці іх ўсе
 сьляды,
 Даць пяцігодцы
 мільёны тон
 нафты,
 паперы,
 руды.

Ударнікамі
 сталі мы
 разьбіць нядбайства
 быт,
 каб дні нашы
 дынамілі
 агнямі барацьбы.
 Каб тэмпамі
 мы новымі
 ішлі наперакор,
 пагодзім мы
 размовамі
 і сэрца
 і мотор.

Заняць,
 каб так
 змагацца нам
 і смела ў даль
 ісьці,

аванпосты
 на фабрыцы,
 аванпосты
 ў жыцьці.

X

На штурм
 каляндры,
 ролы,
 пас!

На штурм
 ідзі рука—
 разьбіць
 пікеты шкоднікаў

гарматамі брыгад.
Нядбайцаў
 вышлі у паход
мы якасьцю
 пабіць,
каб між радкоў
 калоў яго
наш бальшавіцкі
 штых.
Да перамогі
 блізка нам!
Ў атаку
 скара час,
каб вышла
 комуністкаю
папера
 у колгас.
Каб „прамыслоўцы“
 скрыгалі,
што ім канец
 прышоў,
каб друкаваўся
 прыгавар
на нашых
 аркушох.
Каб так гарэў,
 як порах,
запал
 ударных рот,
пускай моторы скорым—
„Комуна ля варот“.

Добруш, лістапад, 1930 г.

Недапісанае апавяданьне

I.

Балота мясістае, трава купчастая, ядрана-зялёная. Прасторы ды роўнядзь—вокам не абмерыш, нагамі не абходзіш. Многа зямлі, ды зубамі рві, не адкусіш. І хочацца сенажаці, і няма яе—дзе ўзяць, скуль прытачыць, адкуль выцяць паласу, другую... Ды не адну паласу трэба вёсцы Дзёранцы, а цэлых дваццаць шэсьць палос... Дваццаць шэсьць .. добрае дзела... сказаць дваццаць шэсьць, калі і аднае няма адкуль узяць...

— Стой, таварыш, стой,—ты ўжо занадта... Да справы трэба.. Ну, добра, організаваць дык організавалі, а вось з чаго пачаць?

— Пачаць з чаго?..

— Эгэ...

— З людзей пачынайце, з людзей... Хто заўтра ў першую чаргу пойдзе?

— Хто, усе павінны пайсьці, усе да аднаго.

І малыя?

— Малыя ў хаце застануцца, а старыя ўсе, працаздольныя ўсе,— на балота, з рыдлёўкамі, з сякерамі, з каламі, ціну адвечную ўскалыхнем, спакойнае жыцьцё балот наскіх узрушым...

— Песьняй?

— Песьня пасья, а цяпер праца..

— Працай, працай парушым спакой на нашых дзёранкаўскіх балотах...

— Вы толькі не занадта...

— Пашоў ты...

— Не кажы гоп, покуль не пераскочыў...

— Ха-ха-ха...

— Нечага і сьмяяцца...

— Сьмяяцца пасья будзем. А цяперся некалі...

— Значыць заўтра? Заўтра раніцою?

— Ледзь сьвет...

— Досьвіткам?

— Эгэ...

— Туманы на балоце ‘шчэ!..

— Дармо...

— Што нам туман. Поначы зямлю драць будзем.

— Многа спрыту, каб столькі працы было.

— Палядзіце.

— Мы і палядзім...

— А як ты?

— Як я, я як усе...

— Ну добра, што хоць так..

— А я ня так.

— А як-жа?

— У Сібір паеду. Перасяленцам мо‘ абжывуся, а з гадзюкамі на вайну ісьці богам забаронена. Знай—балота, бог аддаў нечысьці, дзе-ж яна, значыць, жыць тады будзе... А прытулак-жа і ёй на зямлі патрэбен.

— Атрох зноў з баналюкамі.

— Вы як сабе знаеце... Мне што... Я толькі папярэджваю... Я, як у пісаньні жыву, маюся, маю хлеба і да хлеба.

— Яно-то так... Але...

— Што але?

— Ды яно нічога... Але калі балота адваюем, яно-то і праўда жыць будзе лагодней, правільна казаў гэты з рыку.

— А ён сам працаваць ня будзе... Палядзіце...

— Няхай не працуе. Ніхто аб гэтым і ня думае. Важна тут, браткі, ахвоты паддаць, народ да толку давесьці, зганізаваць народ, ды ў бойку пусьціць. А гэта што ня праца? Гэткую працай ня кожны зможа дзень пражыць. Розум патрэбен, розум. Ды не такі, як ва ўсіх, а інакшы, большы за ўсіх. Вы вось палядзіце, што ён з нас зрабіў... адну сям’ю, дружную, згуртаваную, а да яго гэта было так?

Алесь Мікалаевіч стаяў на парозе хаты і гутарыў з тэхнікам-мэліаратарам, што прыехаў з акругі для правядзеньня працы па мэліорацыі дзёранкаўскіх балот дзёранкаўскім мэліарацыйным таварыствам.

— Тут нявычэрпныя сілы энэргіі... Іх трэба толькі ўмела расставіць... усёроўна як шашкі на шашачнай дошцы... Вось чорны партнёр — дзёранкаўскія балоты... прарваць белымі фронт... прайсьці праз цэнтр у дамкі... зрабіць канаву да рэчкі... стратэгія патрэбна... стратэгія—ваша справа—кіруйце так, каб кожны крок, кожны ход быў абдуманым... а, я, я захапіўся сам і ўвесь вольны час аддаю Дзёранцы... селянін гэта ня мёртвая шашка... і я ніколі гэтага не забываюся... памятайце і вы... шашкай ходзіце па дошцы вы, а тут трэба зрабіць так, каб усе шашкі хадзілі самі... разумеете—самі, беспамылкова, каб

хадзілі, дабіваючыся аднэй мэты... у шашачнай гульні—не адступаюць—гэта правіла гульні,—тут ня гульня, і тым больш адступаць нельга... Я ад імя райкому прашу цябе, таварыш, аддай усё, што можаш аддаць... Праз тыдзень наведаю... Бывай...

Пад'ехала падвода, і Алесь Мікалаевіч, ускінуўшы спрытна пасалдацку на яе сваё тулава, перакінуў і ногі:

— Нно, паехалі...

Сілуэты ад'яжджаючых зыклі ў начной, расістай цемені. У Дзёранцы моладзь ня сьціхала—хто кахаўся, а хто перашкаджаў кахацца другім... Але каханкі абіралі сабе ўсьцішныя мясьцінкі каля брам, і тым, хто хацеў перашкаджаць маладому каханьню, было цяжка на іх набрысьці. Дзеці і старыя спалі.

II.

Пачаўся першы тыдзень.

Пачалася няўтомная праца людзкой энэргіі. Пачалася цяжкая гнятучая праца. Як па сыгнале абуджалася вёска і ішла на пункт, да Карнейчыка.

Толькі Атрох не ў кампаніі быў з вёскай. І жонка Атроха ня йшла на працу:

— Хай сабе, хай сабе, а нам нечага лезьці...

Дружна ўзьлятала жыжа балотная. Людзі па пояс стаялі ў балотце, моклі і працавалі. Цяжка паддавалася балота. За першы дзень было пракапана сажняў з сем... Балота толькі, голькі пачыналася. На другі дзень праца пайшла спарней... Хацелася адным—не астацца ад другіх—навыперадкі ішлі хлопцы:

— Дружна, раз!

— Дружна, два!

Усё глыбей і глыбей наўзьлі лапаты ў зямлю, рэжучы пласты тлустай зямлі. На дне канавы зьбіралася тлустая густая сіняватая жыжа, людзі цяпталі па ёй, а балота смактала іх пальцы, голыя галёнкі. Балота лезла праз пальцы на нагах пласьцінкамі, і яны пакрывалі, злучыўшыся паміж сабою, ногі. Ад ветру і вады ногі яшчэ больш пасіверылі—хоць рэпу садзі. Але людзі не зважалі. Дарма! Пацерпім раз,—гаварылі мужыкі,—затое зямля, сенажаці новыя будуць.

Нек падвечар, калі спрацованыя дзядзькі вышлі на вёску пакурыць, пагутарыць, купіць табакі ў коопэрацыі, выпаўз Атрох з сваёй гарбатай хаты.

— Ну, смачнае балота?

— А табе што?

— Ды нічога... Толькі памойму дарма гэта вы...

Карнейчык са смакам пацягнуў шызага тутуню са сваёй люлькі, і ў упор паглядзеў на Атроха. А той, заўважыўшы ўзорк Карнейчыка, ніякавата апусьціў свае бескаляровыя, выцьвілыя вочы. У поглядзе Карнейчыка адчувалася ўнутраная злосьць да гэтага чалавека.

— Ты, Атрох, дарма са сваёй бібліяй куды трэба і куды ня трэба лезеш,—спакойна сказаў Карнейчык.

— У бога верую, у тройцу ідыную верую, у біблію верую. Дзед, бацька загадалі верыць...

— Дык ты вер, а нашых не баламуць.

— Мне што, я маленькі чалавечак, чалавечак—што мошка. Але і мошка ў сэрцы бога мае. А чалавек павінен дбаць аб усім сьвеце. І аб чыстых, і аб нячыстых... Нядобра вы робіце—добра ўсёроўна ня будзе... Падумаць... зьмяінае царства, балота, адвечнае балота выдумалі сушыць.. Дбаць аб сваіх прыяцелях, аб ворагах сваіх бог загадаў...

— Дык ня ўжо, калі-б табе легіонэр ляснуў у правую шчаку, дык ты-б падставіў левую?—не сьцяплеў Прохарчык, сусед Карнейчыка.

— А што ты думаеш? І падставіў бы. Не на мне грэх быў-бы, а на ім...

— А легіонэр вазьмі, ды грэх у мех, а кіем па мяху,—от паграху...

— Вы, брат, з мяне ня кпіце. Скажаце гол, калі пераскочыце...

Паштар прынёс у вёску новыя газеты. Карнейчык выпісвае каторы год газэціну і час ад часу папісвае ў яе. Нават селькорам „Беларуская вёска“ яго залічыла, і ён анэдысь быў на зьездзе селькораў „Беларускай вёскі“. Вось і цяпер ён, узяўшы з рук паштара пачак газэт, пачаў шукаць новага нумару „Беларускай вёскі“. А вось і ён. Карнейчык акуратна кладзе на лаўку газэты, садзіцца сам на лаўку і, смактануўшы люльку, разгортвае газэту.

— Ну, што тут пішуць добрага?—пытаюцца дзядзькі.

— Ды што тут могуць напісаць гэтыя газеты. Абман толькі адзін. У вочы пил пускаюць,—устаўляе Атрох і прыглядаецца на малюнкi ў газэце.

— Няма чаго рабіць гэтым селькорам,—адно толькі з бога кпіны строяць... Ну ці-ж гэта работа?.. І Атрох тыкае пальцам на карыкатуру ў газэце.

Карнейчык поўзае вачмі па газэце. Ён шукае нечага свайго, роднага, блізкага, ў шэрых шпальтах газэтных палос. Але нічога пра Дзёранку няма. Ні слова. А ён-жа напісаў дзён пяць таму, адразу, на другі дзень работы на балоце.

— Я от вам лепш, мужчынкі, біблію пачытаю,—толку больш будзе,—настойліва намагае на сваім Атрох.

— Ды пашоў ты к мацеры са сваёй бібліяй,—злуецца Карнейчык.

Спакойна прыходзіць вечар у Дзёранку. Прыходзіць так, што не заўважае яго прыходу ніхто.

— Нам трэба было-б падумаць, як хутчэй балота адужыць. Думаю я з двух бакоў канаву пачаць капаць. А тое нас многа і топчамся мы гуртам...

— Можа яно так і ляпей,—устаўляе Прохарчык.

Коопэратар запірае краму. Зьвініць цугальтовы замок.

— Ну, як, ваюем балота?—пытае Ляксейчык коопэратар.

— А ты ня быў?—Схадзі, палядзі..

— Ды я і думаю. Толькі не сабрацца аніяк. У раён еду.

— У раён? Слухай, братка,—узьнімае галаву Карнейчык,—схадзі, папрашу я цябе, да Алеся Мікалаевіча. Скажы, братка, яму ад майго імя, што не пашкодзіла-б, каб нам крэдыту крыху, абяцанага... Скажы мы сёньня ўжо шосты дзень... з балотам ваюем. Ды здорава так:..

Карнейчыка ў хаце чакалі дзёранкаўскія комсамольцы.

— От што, Карнейчык,—мы парашылі сябе абвесьціць мобілізаванымі...

— Нечага там мобілізаваць сябе, калі тут працы па горла.

— Ды мы мобілізавалі сябе на вайну з балотам.

— З балотам?

— А сьледам за намі ўсю моладзь трэба мобілізаваць!

— Выдумляеце вы ўсё. Тут, браточки, не мобілізацыя трэба, а праца. Адужым за лета—на вясну зямлю мецьмем...

Позна ноччу гасіць газьнічку Карнейчык і кладзецца на посьціл. Ня сьпіцца Карнейчыку.

— Ды сьпі ты,—прачынаецца Ганя, жонка Якуба.

— Я сплю...—адказвае Карнейчык, а самому ня сьпіцца.

— Спаў-бы ты... Нечага табе думаць за ўсіх. Хай кожны сабе думае,—зноў прачынаецца Ганя.

Карнейчык не адказвае на яе словы. Ён нарочне пачынае храпсці і няпрыкметна для самага сябе, толькі раннім раньнем да ўсходу сонца прачынаецца і, адняўшы завалу, выходзіць на двор.

Сонца 'шчэ ня ўзышло. На дварэ халадок. На неба наплываюць хмаркі.

— Няўжо дождж зьбіраецца,—думае Карнейчык.

На яго прыгугменьні зложаны лапаты. Гэта лапаты не абы якія а ў крэдыт атрыманыя, спэцыяльныя лапаты, моцныя лапаты. Карнейчык падымае адну з іх з кучы і дае пстрычку ў сталёвы ліст. Лапата зазвінела. Прыгожа зьвініць лапата! А і зямлю добра рэжа! Вострыя лапаты!...

III

Пачаліся дажджы.

Збожжа пачало налівацца. Цяжэюць калосьсі. Выдзе Карнейчык на загон, возьме ў руку колас—памацае:

— Мала! Соку ў зямлі мала! Худы ўраджай...

Астыла крыху праца на балоце. Касавіца людзей адарвала—няўпраўка на два франты. Летнія буйныя дажджы паразмывалі крыху канаву, пааб'яджалі ўскрайкі—правіць нанава трэба.

Карнейчык, як старшыня меліорацыйнага таварыства, прызначыў на нядзелю сход. Вырашаць трэба—адно з двух—ці канчаць работу, ці адкласьці асушку дзеёранкаўскіх балот на другі год.

Зьбіраліся нехаця, павольна. Ня усе і прышлі.

Глуха пачаўся сход.

— Хай яны праваляцца скрозь зямлю гэтыя балоты.

— Што, пачулі смаку?..

— Саўку на той сьвет адправілі?

— А казалі з песьняй.

— За ліквідацыю.

— У Сібір прыдзецца...

— Пачакайце, пачакайце, браткі. Покуль не памёрла, нечага загадзя ў труну класьці.

— Ну тады хіба на той год адкласьці?

— Таварышы!—ускочыў Карнейчык. Жывой справе нечага магілу капаць. Падкія ўсе на адклад. Адклад ня йдзе на лад. Асілім. Здушым. Нечага нюні распускаць. Дружней трэба. Гуртам. Ды так, па мужыцкаму, пупом, абедзьвюма рукамі і нагамі... Каб аж вочы на лоб выпірала. а тады і будзе. Не адны мы так. Газэты хто чытае, той ведае, што там, дзе дружная колектыўная работа, там і карысьць вялікая ад працы.

— Газэты... гіронічна кідае з кута Атрох. Нечага супроць бога ісьці. Дзе балота, там болота павінна застацца. Дзе рэчка, там да сканчэньня сьвету рэчка будзе. Дзе лес, там...

— Сёньня лес, а заўтра поле,—ня стрымаў рыжы Прохарчык. Нечага табе стары хрэн...

— Браткі! Два тыдні працы і мы адужаем! Усяго яшчэ два тыдні.

— Брэшаш...

— Я вылічыў.

— Мала быць, што ты вылічыў, лічыў і я, і сын мой на рабфаку вучыцца, разумней за цябе, нечага.

— Гледзячы як працаваць.

— Яно то так.

— Каб аж пупы выпірала, каб аж вочы на лоб лезьлі,—даводзіць Карнейчык.

— Спрятны ты занадта!

— Саўка быў спрытны, палез у балота, схопіў за карак, а яно яго на той сьвет. Маеш табе.

— Ня з гэтага ён. Прастудзіўся і памёр.

— Фэршал казаў што ныркі хворыя ў Саўкі.

— Ну вядома ад балота.

— Гэта падумаць—няма ўжо Саўкі. А бывала:

„Саўка сюды, Саўка туды,

На ўсю вёску кавалер!

Саўка ў бокі, Саўка ў скокі

Дзеўкі любяць напавер...

— А бадай ты згары з тваімі прыпеўкамі. Чалавека няма, плакаць трэ́, а яна прыпеўкі...

Так праходзіў сход.

На вуліцы затарахцела падвода. Спынілася ля Карнейчыкавай хаты. Алесь Мікалаевіч, відаць, ня раз адчыняў Карнейчыкавы вароты, бо і цяпер, бяз лішніх стукаў—грукаў, адчыніў дзье палавіны і ўвёў за вуздэчку каня ў двор. А падвёўшы каня пад паветку, рассупоніў, зьняў з воза аханку сена, падкінуў каню пад нос і, прывязаўшы лейцамі да слупа пазеткі, роўнымі крокамі накіраваўся ў хату. Бразнулі дзверы. Усе азірнуліся. На парозе стаяў Алесь Мікалаевіч.

— Добрага здароўя!

— Добры вечар!—адказалі з розных кутаў.

— Што гэта ў вас за пчэльнік? За вярсту чуваць, як той рой выводзіцца...

— Проша, сядайце,—зьмяла фартухом тубарэцік Карнейчыка.

— Прысяду, прысяду, ды паслухаю, аб чым гэта вы загулі,—адказаў Алесь Мікалаевіч.

— З балотам мы ўсё.

— З балотам яшчэ? А я думаў што на замочыны прыеду...

— Дзе там!..

— А што?

— Ды от ня йдзе праца на лад. Бунтуем. Мо' ці варта за балота брацца. Ці ня лепш хадакоў абраць, ды ў Сыбір, на вольныя землі?

— Вы жартуеце, ці што?

— Ды не, якія жарты...

— Саўка захварэў і памёр, у гаспадарках няўпраўкі, а тут яшчэ гэтая мілірацыя,—хай яна згіне.

— Пачакайце, у чым справа? Канава скончана?

— Да палавіны мо' і дайшлі.

— Болі чым палавіна. Дзье траціны пракапалі.

Алесь Мікалаевіч зразумеў, што тут ідзе змаганьне, што трэба браць прыступам, што трэба першаму самому кінуцца ў бойку, і тады будзе гарантавана перамога новага над старым.

І як толькі на сходзе Атрох кінуў чарговую іскрачку ў кучу гальля, загарэлася полымя...

IV

Грузна лягнулі дзверы Атрохавай хаты. Са злосьцю. У стуку дзвярэй пагас піск нямазаных крукоў. Увесь чыста белы, бляды ўвайшоў у хату Атрох. А прышоўшы, наводкідзь кінуў шапку і цяжка сеў на лаву, за стол.

— Хэ-хэ-хэ... такія дзялы... Да контррэвалюцыі прышпілілі... Я, на табе, контррэвалюцыянэр. Контррэвалюцыянэр... Я Атрох... А можа і сапраўды я контррэвалюцыянэр?.. Буржуй—я? Не! Пан—я? Не! Ахвіцэр—я? Не! Самы звычайны радавы, дзяньшчык штабс-капітана Васіля Пархомавіча Хахолкіна, чатыры гады адслужыў у царскай арміі, у Туркастанскім палку, і маеш табе—контра. Ды пашлі яны... Бога верую—гэта так. Ды мне хто забароніць—ніхто. Верую і мая справа. Адчапіцесь. Ды што гэта ў канцы канцоў... Хай яна згарыць ўся вёска такая... Пропадам хай прападзе... Адразу, перад начальствам, з Рыку, і ўсе голасна, і Карнейчык, хто-хто, а Карнейчыкі... даўно гэта ён у воласьці лес краў... а ён, падлюга, мяне ў контру... Ды я яго...

Атрох хрысьціцца, а праз хвіліну лаецца грубым, паскудным матам:—Хай знае... Як контррэвалюцыянэрам чалавека рабіць... Сука, а не чалавек...—Падумаць,—злуецца Атрох.—Ты ў мяне пачакай...—Атрох ніжэй апускае галаву на стол і абяруч хапаецца за парадзелы валасы на галаве, поўнай думак, злосьці і скаргі.

Пасьля некалькіх хвілін у Атроха выплывае плян—што трэба рабіць далей.

— Значыць так,—думае Атрох,—праўды даб'юся... спакойна жыць не даюць... а хто не дае жыць..., свае-ж... мужыкі свае... каб ім...

Зноў рыпцяць дзверы ў Атрохавай хаце. То прышоў Амяльян, сын Атроха, сярэдні, што ў комсамол ходзіць, хоць бацька ня пускае.

— Выгналі, кажуць?

— Выгналі...

— З трэскам, кажуць?

— (мат).

— Ці памятаеш, што ты, стары, на сходзе гаварыў?

— А што?

— Цяпер, бацька, кожны за свае словы адказвае. Ня бацька ты мне, раз так...

— А што?

— Ты гэта што,—стаіць дзевятнаццацігадовы Амяльян насупроць бацькі, з гарачымі, глыбокімі вачмі... Ты гэта што? Хто—ты? Хто—ты—нытаю? Адшчапенец ты... Біблія цябе да добра не давядзе.. Чуеш... Чуеш стары.. Ня тыя часы. Вырас народ... Народ вырас... А ты, хрэн стары, адзін супроць усіх... Ты гэта каго душыць зьбіраешся?.. Рукі памятай кароткія... Ты-ж муха... Ты сыляпы... Сыляпы ты... Супроць сілы, ды супроць такой сілы, як Дзёранка не папрэш... Чуеш—не папрэш... Правільна казаў той з рыку, што ў нас, у Дзёранцы, рэвалюцыя,—націскае на кожным слове Амяльян. Чуеш, стары—у нас рэ-во-лю-цыя.. А ты, адзін ты супроць... Супроць рэвалюцыі... Значыць ты контра... Ясна? Ясна табе, стары?..

— Досыць!—бразнуў па стане Атрох кулаком так, што ажна буханка хлеба на голым стане падскочыла, і скінуўся са стала вобзем нож. Звонка бразнула лязо.

— І скуль гэта ў вас цяпер толькі розуму набралася, зьбянтэжана глядзіць Атрох на свайго сына, і зрэнкі бязвольна лётаюць у Атрохавых вачох:

— Контррэвалюцыянэр...

Нічога так блізка да сэрца ніколі ня прымаў Атрох, як гэта, як гэтае адно слова. Яно—гэтае слова, гэтая крайнасць знявечыла, скруціла, спганіла і выкінула за дзверы Карнейчыкавай хаты яго, Атроха, прыкладнага гаспадара, набожнага мужыка, з якім і поп так салодка заўсёды вітаецца, і фэльчар так добра заўсёды гаворыць, і Рабіновіч, той самы Рабіновіч, што ў Прапойску піўную трымае... А тут-раз-і ўсё. Усё чыста—і пашана, і пагарда, і чалавечае гаспадарскае я...

А Амяльян як на злосьць насміхаўся над бязвольным цяпер, зьбянтэжаным бацькам:

— Адшчапенцы і мы.... Ты так зрабіў... Уся Дзёранка на балоце... А ты... ты-ж целую контррэвалюцыю распусьціў... Балота... Не чапайце... Ня рушце... Зьмяінае царства... Памятай бацька—альбо—альбо... І Амяльян, пераабуўшы бот, выходзіць з хаты.

— Выходзьма заўтра на балота! А не,—адзін пайду... а ты як знаеш...

Але Атрох тут цьвёрды і ўпарты. Ён гасіць газынічку і кладзеца на падлозе, на сырой, бруднай падлозе...

Ціхая, летняя ноч. Шуміць срэбны топаль ля Атрохавай хаты, і сярэбраныя лісты шавеляцца срэбрам, пераліваюцца на поўным месяцы. Як хораша на сьвеце! Як хораша жыць! Якое прыемнае і лёгкае паветра ўлетку. Як сьвежа дыхаецца. Водар казыча. Пунсавеюць малядыя шчокі.—Хачу жыць!—крычыць Амяльян.—...Чу... жы... чутно рэха.

— Я ня чужы,—думае Амяльян. Я за... я за мэліюрацыю, за комсамол, за Алеся Мікалаевіча... Толькі бацька... Чорствы чалавек... Ён што скарынка ў горле. Ні назад, ні ўперад...

— Хачу жыць!—другі раз крычыць Амяльян.

— Чу-жы...—гасьне недзе за Дзёранкай...

— Не! Я ня чу-жы!—галасьней крычыць Амяльян.

— Не—чужы... насміхаецца водгулье.

А вакол ціхая, летняя ноч. Толькі каму сёння ёсьць час прыглядацца на яе прыгожасьць?...

Раніца застала Атроха за сталом. Ён моўчкі, згорблена сядзеў і, сьлюнячы аловак, дапісваў ліст большаму сыну ў горад.

На сходзе тады вышла тое, чаго і трэба было чакаць. Раскрышылася Дзёранка на дзьве няроўныя часткі. Ледзь у бойку адна з другою ня кінулася, каб не Алесь Мікалаевіч. А то-ж суцішыў. Аднаго толькі Атроха, як кажуць „пшэпрашаёнец“, дзверы адчынілі, ды за дзверы выштурхнулі.

А сёння—зноў праца. Рупная, старанная праца. Адноўлена канавы. Да канца падыходзяць. Цяжка працаваць—але дармо. Мужыныя рукі сільныя—балота прыступам бярэцца.

V.

З таго часу, як Атрох пісаў ліст свайму большаму сыну ў горад, прайшоў з месяц, а адказу ня было. Тады Атрох, загадаўшы жонцы „сабраць у дарогу“, парашыў за ўвесь час у другі раз зьездзіць у горад да сына. Сын яго ужо даўным-даўно як працуе на чыгунцы, у вагонных майстэрнях, сьлёсарам, мае жонку, мае дзяцей, адным словам—мае сваю сям'ю і свае клопаты.

— Зьезджу, — думае Атрох, — што ён скажа, што параіць. Няўжо і ён такі самы, як Карнейчык стаўся за гэтыя часы?

А калі жонка „сабрала ў дарогу“, Атрох надзеў кажух, падпёраўся, ускінуў за плечы торбачку з паўбуханка хлеба, салам і гасьцінцам для ўнукаў—двума колцамі кілбасы і рушыўся ў далёкую дарогу. Трэба было ісьці да станцыі вёрст з трыццаць, а тады ехаць цягніком яшчэ цэлы дзень.

— Ну, дык вы як сабе знаеце,—злосна кінуў Атрох на жонку і Амяльяна. Вядзіце гаспадарку, ты, падлюга, каня даглядай, ды ня сьмей з балотам ваяваць—такі бацькаў загад. Чуеш? Прыеду, калі ўбачу, што якое—галавы ня зьнесьці!..

— Едзь, едзь... хай цябе сын пацешыць... — адазваўся Амяльян.

— Ну і дзеткі, каб вам дабра ня было,—гэтыя словы былі сказаны Атрохам ужо ў той час, калі ён, зьняўшы лахматую шапку, у новых лапцёх, стаяў пасярод хаты, перад абразамі і хрысьціўся.

— Бывайце,—ляснулі дзверы.

— Дык ты там Ігнату ад мяне прывітаньне,—залілася сьлязамі Атрохава жонка. Нізенькая яна, худая, жоўтая, ніколі ня бачыўшая за дзяцьмі і працай белага сьвету. Для яе няпісьменнай, спрацаванай, змучанай жанчыны мужава слова—закон, які ніколі нельга парушыць.

З кійком у руцэ, праз гразкую Дзёранкаўскую вуліцу прабіраецца Атрох. Ногі вязнуць ў гразі, да лапцёў прыстае гразь цэлымі фунтамі. Але Атрох не адчувае яшчэ грузу. Ён увесь у думках. Ён ніяк сабе ня можа дараваць таго, аднаго моманту, калі яго, як найбольш актыўнага з тых, хто паўставаў супроць мэліорацыі, дзёранкаўцы выштурхнулі за дзверы з Карнейчыкавай хаты.

Ішоў Атрох да станцыі доўга. І ішоў ён добра, бо трыццаць вёрст па гразкай дарозе прайшоў за дзень. Да станцыі ён падыходзіў—

цямнела. Увайшоў у станцыйны будынак—ужо гарэла лампа, а на дварэ сцямнела зусім і крапаў дождж. Людзей на станцыі было мала. Некалькі дзядзькоў аб нечым жвава гутарылі паміж сабой, насупроць іх сядзеў барадаты мужчына ў брэзэнтавым плашчы са скураной торбай у руках, ды нейкімі жалезнымі колцамі.

Атрох сеў ля сялян. Аказваецца, дзядзькі спрачаліся аб зямляўпарадкаваньні.

— Няправільна нарэзалі, зусім няправільна нарэзалі Дзямідовічу,—махаў рукамі, відаць, самы баявы селянін з маладых.

— Ясна, што няправільна. От паглядзім, што скажа акруга—у раёне былі. Мы да самага цэнтру дойдзем!

— Хм...,—паціскаў нэрвова плячмі рухавы, нізенькі селянін,—як нам—дык к чорту на кулічкі, а багатаму чорт дзеці калыша,—ад нас паадбіралі, ды яму... хм... культурная гаспадарка... добрае дзела... у нас дык хаты перанось на пасёлак за тры вярсты, а яму сабе жыўды дзяцей пладзі... Што мо' я няпраўду кажу,—зьявнуўся гэты рухавы селянін да Атроха, але той, ня маючы нічога сказаць, адно паціснуў плячмі.

— Уласць харошая,—ніхто аб гэтым гаварыць ня будзе,—не супакойваўся рухавы нізенькі селянін,—але ў нас на мясцох непарадку багата... Рука руку мые... свой свайго трымае... І выходзіць, што пра бедняка адно толькі ў газетах пішуць...

— Дык вы значыць беднякі?—адазваўся мужчына ў брэзэнтавым паліто.

— Яснае дзела—беднякі, правоў дабіваемся, значыць,—адказаў за ўсіх зноў-ткі рухавы селянін, і, заўважыўшы, што чалавек у брэзэнтавым паліто зьявнуў увагу на іхнюю гутарку, сяляне цэлай гурбою абляпілі яго са сваёй скаргай (хто яго ведае мо' і начальства якое,—было ў іхніх думках).

Атрох ледзь дачкаўся, покуль маленькае акенца пасажырскай касы адчынілася, і начальнік станцыі хрыплым, сонным голасам працэдзіў:

— Каму білеты на Воршу, Віцебск, Ленінград...

Выстраілася чарга. А неўзабаве прышоў і цягнік. Убіўшыся ў вагон, Атрох узьлез на верхнюю, трэцюю паліцу, надклаў пад галаву торбачку, выцягнуў ногі, адхіліў папругу і пачаў драмаць...

Жорсткая мера супроць Атроха на тым сходзе мела вялікі ўплыў на далейшае разгортваньне падзей у Дзёранцы. Ясна стала, хто супроць каго вядзе агонь. Тыя заможныя гаспадары, у якіх было многа сенажаці, нават і пальцам не кранулі, каб дапамагчы дзёранкаўцам у асушцы балота, а такія, як Атрох, як Тодар, пакалоліся надвая. Тодар пайшоў на балота і сваёй рупнай працай паказваў

прыклад нават другім, Атрох-жа ўпарты, настойлівы, страшна набожны мужык застаўся пры сваім, у яго хоць і корму вечна не хапала для скаціны, а ён застаўся самім сабою... Стаў „контрай“, як любіць гаварыць гэта слова Карнейчык.

Глыбокай восенню галоўная магістраль—шырокая, даўжэзная праз усё дзёранкаўскае балота была пракапана. Па канаве паплыла вада чыстая, сьвежая, празрыстая.

— Вось і праца нашая як на далоні,—стаіць Карнейчык і гутарыць з прыехаўшым на адчыненне магістралі Алесем Мікалаевічам.

— Адужалі... У мяне як з плеч звалілася нешта... ажна палягчала...—гаворыць Карнейчык.

Цыбаты тэхнік-мэліоратар прывёз у Дзёранку дэталны плян дрэнажаў дзёранкаўскага балота. Ён доўга тлумачыў Карнейчыку, што і з чаго трэба пачынаць плян работ на балоце.

— Дваццаць шэсьць двароў удзельнічала ў рабоце,—тлумачыў тэхнік. Значыць вам трэба разьбіць балота на дваццаць шэсьць адрубай. Я так і зрабіў. Вось як толькі на наступны год спадзе вада, трэба ісьці на балота, але ўжо кожны сам сабе павінен падвесці дрэнаж са свайго адрубав да галоўнай магістралі... Няхай толькі ваша таварыства памятае, што зрыў дрэнажных работ на адным адрубав можа даць няпрыемныя вынікі. Тады балота вам не асушыць...

Атрох гасьцяваў у свайго большага сына месяцы са два. За гэты час у Дзёранку прышлі розныя новыя навіны. Адна з іх—навіна пра калектывізацыю.

Сёньня ў Дзёранцы існуе колгас „Чырвоная зорка“ з пятнаццаці двароў. Гісторыя „Чырвонай зоркі“ куды больш цікавая, за гісторыю з мэліярацыяй дзёранкаўскіх балот.

А таму гэта апавяданьне пра балоты дзёранкаўскія застаецца недапісаным...

Ліст сябру

Зноў гудзяць і сапуць ясакары,
Звар'яцеўшыя ў гэтую ноч.
Нявысокім самумам Сахары
Ў шыбы суха шарахнуўся норд.

А ў мяне, над халоднай вячэрай,
Над самотай задуманых строф
Першатворны качаецца чэрвень,
І рыпіць маладое пяро...

Можа гэта—з романтикай школьнай,
Можа ў час наш віншуюць ня так,
Толькі інакш чамусьці, Коля,
У просты дактыль ня ўкласьці ліста.

Ты гаворыш: „злавацца мароз пачаў“,
Ну, а я праз кілёмэтры вей
Бачу: думы з малесячкай распаччу
Захадзілі ў тваёй галаве.

Бачу: ты, мой руды, сінявокі,
Філёзофію хворую ўзьняў
Над дакуранай пачкай „Эпохі“,
Над асушанай шклянкай віна...

Як страшэнна равуць ясакары,
Звар'яцеўшыя ў гэтую ноч,
Нябывалым самумам Сахары
Ў шыбы грозна шарахнуўся норд.

Гэта ноч сьмерць варожыць ў зыбі нам,—
Ведай—заўтра пакліча наш сьцяг
З колісь вывераным карабінам
Кошт давесьці ўчарашніх прысяг.

Устаць навалай нястрымнаю, згоднай,
Каб іх зграі—у попел, у дым,

Каб крывая крутых пяцігодак
Паднябесьсе ўзьняла на дыбы.

Вось таму над халоднай вячэрай,
Над самотай задуманых строф,
Калі мірны качаецца чэрвень,
І гэроікай дзён б'е пяро.

Калі нам салаўіную ўдачу
Маладая прарочыць вясна—
Ня схіляцца у зморы і плачы
Над асушанай шклянкай віна!..

Гэта не, не з романтикай школьнай,
І віншуюць ў наш час толькі так,
І іначай ніколі, ніколі,
Я ня думаў пісаць ліста!

Я канчаю. Хай замеці дзесьці
Зноў заводзяць у загібах прысад...
Ведай: край мой заплціць па чэсьці
За прадажнасьць ўчарашніх прысяг.

Рагачэў

На сталёвых павучыньнях¹⁾

(апавяданьне)

Захад зьнізу замалёўваўся чорнымі тушавымі фарбамі.

Студзіць жнівеньскі вечар халоднымі паваямі зямлі, асьвяжае гарачы прысак, нагрэты дняўнымі праменьнямі сонца.

Цягучы густы вецер пералазіць праз зубчатую паласу неўгамоннага хвойніку, нібы злодзея падкрадаецца, распранае куцае голье клёніку, а калі лісьцё палахліва пераглянецца, зашуміць, ён прытойваецца, змаўкае, чакаючы бязруплівай і ўдуманай позы.

На пэроне станцыі Градзянкі натоўпам мятусіліся паджылыя мужчыны, кабеты, мільгалі чырвона-зялёнымі майкамі з вясёлымі вачамі маладыя хлопцы і дзяўчаты.

Вечар накладваў на зямлю шчыльныя, тоўстыя пласты густой цемры.

Мезян, купіўшы білет, вышаў на пэрон. Халоднае насычанае тлёнам і густым смалістым пахам паветра струменямі паплыло ў яго лёгка; грудзі расшыраліся шырэй і павольней.

Мезян далучыўся да цякучай хвалі натоўпу, які вандраваў узад і ўперад па пэрону, чакаючы цягніка.

Чорныя, нібы адшліфаваныя з каменнага вугалю, яго вочы стомлена шукалі знаёмых, шукалі прытулку-спагаднасьці, але не знаходзілі: кожны быў заняты сваімі справамі, адны ўдуманна маўчалі, зацікаўшы ў сэрцы нешта неразгаданае, другія бясхлопатна сьмяяліся.

Падышоўшы да ліхтара, які праз мутнае шкло рассыпаў жменьямі худыя, блядыя пучкі праменяў, Мезян дастаў з паджака гадзіннік, стрэлкі паказвалі 10 гадзін 15 хвілін.

„Праз дваццаць хвілін прыдзе“, пра сябе сказаў Мезян, паправіў за плячыма мяшок, пляцёнкі якога з жаднасьцю сыціралі яго шыю. Тупы боль цягліц прымушала спрэчна рухаць яму ногі, пляцёнкі разварачвалі назад сваёй вострай цяжасьцю яго плечы.

¹⁾ Рэдакцыя пачынае друкаваць творы пачынаючых пісьменьнікаў-студыяў, членаў цэнтральнае рабочае студыі БелАПП. Апавяданьне „На сталёвых павучыньнях“ адзін з твораў члена гэтае студыі. — Рэд.

НА СТАЛЁВЫХ ПАВУЧЫНЬНЯХ

Падышоўшы да ярусу распранутых белых тэлеграфных слупоў, Мезян зьняў торбу, дастаў з бліскучага партабака папяросу, пакруціў яе ў пальцах, закурыў, пускаючы доўгімі цягучымі стужкамі дым.

Цішыня гаварыла тупымі, неразборчывымі словамі, здалёку даносіўся дрыжачы стук на мазолістых карэньнях жалезнай шыны, за станцыяй выдыхаў іскры лесапільны завод „Перамога“.

Сталёвыя пілы зьвінелі, заліваліся злосьцю, грызучы зубамі ўпартае дэрава. Коні балаголаў хрумкалі маладое, завялае пахучае сена.

Спалялела ў руках папяроса.

Разамкнулася ў вачох цемра. Вочы неадрыўна глядзелі ўздоўж халодных сталёвых павучыньняў, якія з жаднасьцю ўпіліся сваімі рэбрамі ў пячаную глебу, скруцілі, скавалі зямлю.

Менск... Гудкі...

Шумлівы гучны калідор унівэрсытэту салодкім прыемным лажаўся на сэрца Мезяна.—Гуу—Гуу—Гуу—Гуу.

Нечалавечым, дзікім гукам загудзеў паравоз, з сьвістам прабіваючы шырокімі грудзямі паветра.

— Тах—тах—тах—тах.

На суточках стукацелі калёсы. Мезян, не адрываючы вачэй ад бліскучага цёмна-зялёнага жалезнага каня, закінуўшы за плечы торбу, сьняшаўся на месца пасадкі.

Рыпуча запелі Вэстынгаузы, сталёвы конь паволі кляпаў, дыхаючы ахапкамі белага пару, выбіраў месца астаноўкі.

У накураным пыльным вагоне тоўпіліся процьмай людзі, кожны мкнуўся, каб захапіць месца. Мезян зьняў торбу, палажыў на верхняй полцы, пасьля, сеўшы каля вакна, агледзеў вакол сваіх суседзяў, расшпіліў гузікі кашулі, дастаў насаваю хустку, выцер вялікія кроплі поту.

„Грамадзянін, паперка вывалілася ў вас з кішэні“, паказаў сусед. Мезян падняў у некалькі разоў перакладзеную паперку, пачаў з прыемнасьцю перачытваць некалькі разоў чытаныя радкі.

„Дарагі Пятрусь, ліст твой атрымаў, становішча тваё ўяўляю, выхад адзін—прыяжджай ка мне, пастараюся ўстроіць, аб тваім прабыцьці ў Менску сам чорт не даведаецца. Уладзік“.

Бом—бом—бом!—прабіў званок, запелі Вэстынгаузы, запульсавала гарачая кроў, затыхала сэрца сталёвага каня, вялізная кулачышча паварачвала поршань, загрузацелі разьвіталыя калёсы, намотваючы ніткі адлегласьці.

* * *

Менск...

Ранічны сьвет белымі зубамі грыз цемру.

Блытаўся, разьдзіраючы блакітнае неба, крылаты гул гудкоў.

дзын... дзын... дзын... дзын...

Лілі звонкую сталёвую песьню трамваі, бліскаючы вострымі крывымі іскрамі.

Сьпяшыла вуліца чорнымі, замасленымі спэцвопраткамі рабочых. Падышоўшы да 4-павярховага, адбудаванага па апошняму стылю архітэктуры дому, Мезян паглядзеў у блёк-нот, цягавіта рвануў за клямку.

Загаварыў гулам ад вялізных юхтовых ботаў доўгі маўклівы калідор, дзьверы гаварылі нумарамі. Знаёмая лічба 8, ціха-прыветна паглядзеўшы, нібы прашаптала: „Ён жыве тут“.

Костачкі пальцаў востра застукалі аб сухія дзьверы.

Праз нядоўгі час агністым клінаватым языком лізнуў сьвет на запыленай падлозе.

— Пятрусь... Пятро Сямёнавіч... Каго я бачу, здавольнена, да самага глыбокага сэрца трасучы руку, сьмяяўся ласкава Ўладзік.

— Заходзь, колега, ніколі ня думаў, што сьгоньняшняя раніца дасьць мне такую прыемнасьць.

У даўгаватым пакоі дмуўся, заліваючы густым электрычным сьветам, вялікі белы пузыр. Сымэтрычна прытуліўшыся к сьцяне, стаяла шліфаваная шафа. Ад тоўстых пластоў накладзеных кніг пакасіласяэтажэрка. На чырвонай стужцы, падвешаная за шыю, вісела на сьцяне гітара. У Мезяна затрыпталіся асінавымі лісьцямі чорныя густыя вейкі, паплыў прыгожымі кветкамі малюнак гімназіі, клюб ваеннага кадэцкага корпусу, дзе калісь, аддаючыся шалёнай радасьці, скакаў і граў на гітары Мезян.

— Распранайся, Пятрусь,—памагаючы здымаць піджак, лагодна сказаў Уладзік.

— Ня турбуйся,—вешаючы побач з сінім бастонавым гарнітурам, з зайздрасцю адказаў Мезян.

— Ну, брат, расказвай, як жывеш?—што новага чуваць? што вёска гаворыць у сувязі з апошнімі гаспадарчымі цяжкасьцямі?—з зацікаўленасьцю пытаў Уладзік.

— Песень зараз на вёсцы шмат, пяюць іх кожны на свой мотыў, галота ўзялася за руплівае будаўніцтва колгасаў; ты зараз не пазнаў бы нашай ваколіцы: яна зусім стала другой. Організаваўся колгас.

будуюцца новыя будынкi, навогул зрабілася стройка і развал. Я, здаецца, табе пісаў, што Сідара Якаўлевага восеньню туды... Мабыць, бедны ў моры рыбу вудзіць.

— Ведаю, бескарысна ён сябе ахвяраваў, я яму не адзін раз даводзіў, што мужык зараз стаў чулым і гібкім, так што патрэбна была ўмеласьць і тактоўнасьць.

— Так, умеласьць і тактычнасьць,—ківаючы галавою, патупіўшы вочы ў бляск пасланай на стале белай цыраты, паўтараў Мезян.

— Я таксама не дыплёмат, я ня ўмею хутка пераключацца на больш утанчоныя рэйкі жыцця.

— Ня сумуй, папрацуеш у майстэрнях, а там ВНУ, ВТН і г. д.,—накручваючы рудыя вусы, сьмяяўся шырокім адкрытым ротам Уладзік.

— Уладзімер Станіслававіч, ты, здаецца, жанаты?

— Была нейкая камуністка, дык я яе... махнуўшы рукою хітравата адказаў, крыху задумаўшыся.—Ёсьць, брат, у мяне дзяўчына, яна працуе ў мяне памоцнікам у бухгалтэрыі, цвёк, а не дзяўчына, яна цалкам мая, разумееш, наша дзяўчына.

— Чулае ў цябе сэрца, Уладзімер Станіслававіч, ты спагадваеш усім людзям.

— Бязумоўна... Ну, Пятрусь, пасядзі, а я паклапачуся аб гарбаце, а ўвечары пазаву сэкрэтара рабачкому, ён наш чалавек, к таму старшыня зараз у адпачынку, і мы з ім дагаворымся.

* * *

На заўтра...

Раніца. Скручвала чорную посьцілку начлежная ноч.

Гудкі разьдзіралі палоскамі вымыты блакіт.

На чырвоных стрэхах выпрамяляліся прамені сонца.

Стукаў рухавымі крокамі табэльны калідор.

Радзела нумарамі дошка.

У цэнтральных майстэрнях Белдзяржбуду злавалася, грызучы ўпартае дрэва, піла. Вінт варштату ўпіраўся ў разьбу, выпростваўся, прыцскаючы шарахавата расьпілованы хваёвы брусок; вальсоўка выразала роўныя выгнутыя пазы.

На другіх варштатах гэблікі шліфавалі дошкі.

Малаткі глыбока заганялі клінаватае долата.

Побач дыхалі чорнай сажай дзьверы сылясарных майстэрняў. Хліпаў агністым языком горан. Зацягваліся чырвоныя кнаты ад удараў, запухалі заклёпы ў жалезных таўраных бэльках.

Дзын...дзын...дзын...— білі дружна ў перагонку малаткі, зьвінелі адскакваючы прабоінкі, шуршавілася дзіркамі жалеза. Мэтрамі расьлі дымавыя каміны, густа ўшытыя бліскучымі гузікамі заклёпак.

Задыхалася ў вострай глыбокай шчыліне жалеза сталёвае палатно нажоўкі.

Стругалі станкі. Сыпаліся сымэтрычныя фігуркі. У правым кутку майстэрні пры бурмашыне, якую рухалі, паўзучы нібы з-пад зямлі вільготныя ад змазкі пасы, настойліва, не адрываючы вачэй ад вінтавога сьвярдла, нахінуўшыся ўперад, стаяла, толькі што скончыўшая профтэхшколу металістых, маладая дзяўчына Вера.

Вера працуе ў майстэрні ня доўгі час, але яна хутка прывыкла к тупому гулу бляхі, ядавітаму піску напілкаў ды сьпеваў пыркуляра, дрыжачаму стуку ваганэтака.

Веру ведала рабочая моладзь сьлясарных майстэрняў, як комсамолку, ударніцу першай сьлясарнай брыгады. Акрамя гэтага, старыя рабочыя ведаюць дзіцячыя гады Веры, калі яна прыбегала да бацькі, які працаваў у кацельным цэху.

Вера працуе ня доўга, але яе тонкія пальцы наладзіліся падхватваць і моцна трымаць грубое кацельнае жалеза, пранты і дзьмутыя трубы парापету. Вочы хутка ўмелі знаходзіць знакі для бураваньня. Правая рука Веры нібы без яе волі спрытна паварачвала да сябе ручку бурмашыны, тады сьвярдло заядалася ў жалеза, рэжучы тонкія, бліскучыя стружкі. Вера неадрыўна глядзела за кожным яго рухам, глыбока ўглядваючыся ў бліскучую сэрцавіну, нібы хацела пранікнуць у глыбіню чорна-бурай пласьціны, а калі ад упартага змаганьня награвалася сьвярдло, Вера брала нязграбную з тонкай шыяй лейку, палівала вадой,—тады ішоў белы пар, пахла жалезам.

— Ваша прозьвішча?—падышоўшы да Веры, запытаўся Мезян.

— Каткоўская,—ахвотна павярнула галаву і коратка адказала Вера, пацягнуўшы да сябе ручку бурмашыны.

Сьвярдло лёгка пачало сьвярдліць густое насычанае пахам вугальля паветра.

Пасы весялей загулялі на сьлізкіх шківах.

— Вы будзеце табэльшчык?—ветліва запыталася Вера, марудна бяручы чатырохкантовы апілованы рашпіль брусом жалеза.

— Так, з учарашняга дня,—адказаў Мезян, і дастаў блянкі табэлю, награфлёныя роўналежна і простаўна тоўстымі лініямі, і супроць дваццаці двух паставіў палачку.

— Вы даўно працуеце?—запытаў Мезян.

— Каля шасьці месяцаў,—расьцяжна адказала Вера, адарваўшы вочы ад гладка голената белага твару, у якім з-пад густых навіслых павек сьвяціліся чорныя зрэнькі.

Зноў шпаркім змаганьнем тупа зьвінела сьвярдло, нацягваліся і шківах вільготныя цягучыя пасы. Ішоў белы пар, пахла жалезам.

* * *

Упартай працай, звамам жалезных мэлёдый, іскрамі сыпучага плаўкага металю прайшлі ў майстэрнях днямі месяцы.

Першага кастрычніка, пасля васьмі гадзін вечара, надзьмаліся белым сьвятлом у клюбе пухіры электрычных ламп.

Посьпехамі навін перамог гаварылі лічбы расклееных на сьцяне дыяграм.

— Таварышы рабочыя і работніцы! Сёньня мы ўступілі ў трэці год пяцігодкі, год новых перамог у справе індустрыялізацыі; за кароткаю расстаноўкаю слоў таварыша Шынкевіча адчуваўся заклік да творчае працы, да новых перамог.

— У сувязі з цякучасьцю рабочых у нашых майстэрнях патрэбна поўнасьцю замацаваць рабочых падпіскамі на ўсю пяцігодку, склаўшы для гэтага адпаведную грамадскую думку. З лятунамі, п'яніцамі, прагульшчыкамі, якія ня хочуць аддана працаваць на карысьць рабочае клясы, на якіх ня дзейнічае грамадзкі ўплыў, заклыймім як здраднікаў рабочай клясе.

Шынкевіч скончыў, закрыў жоўтую вокладку блёк-ноту і выпіў шклянку вады.

— Мне слова,—устаўшы, папрасіла Вера.

— Кацельны цэх дэмонструе сягоньня ганебную лічбу. Прагульшчыкі, п'яніцы, лодары, якіх можна налічыць многа ў нас на сходзе, яны зьяўляюцца майстрамі гэтых лічбаў, але я ўпэўнена, што яны сёньня атрымаюць належны адпор. Мы, ударнікі першага сьлясарнага цэху, патрабуем пакараньня іх вытворчым трыбуналам. Рабочага Котава, які прыходзіць на працу п'яным, ломіць прылады, патрабуем звальненьня і выключэньня з сяброў саюзу, як ворага пяцігодкі. А мы ўсе лепшыя маладыя гады аддамо на выкананьне трэцяга году пяцігодкі.

Пасыпаліся воплескі.

— Гнаць шкоднікаў, лятуноў!—бесьперапынна гримела каля клюбу.

— Мне слова,—пачаў малады рабочы Фэльдман.

— Мне здаецца, што гэта непрадуманасьць, калі гаварыць, што мы выканаем пяцігодку з посьпехам. Нам цяжка, і канца гэтаму ня відаць. Нельга па гэтай харчы браць такія тэмпы.

— Вось яны, узрыўшчыкі прамфінпляну,—нібы на спружынах ускочыў чорны барадаты рабочы Якімаў.

Мезян, седзячы разам з Котавым, таўхануў пад бок, шэпчучы: „давядзі, што гэта так, хай дурні ведаюць“.

Фэльдман завярнуў на патыліцу чорную замазаную шапку, паглядзеўшы наўкола. Густа на яго глядзелі вочы, сьвяціліся нянавісьцю, нібы гаварылі: „вон п'яніц, лодараў“.

Фэльдман пра сябе вылаяўся, безнадзейна апусьціўся ссутуленай постацьцю на крэсла.

Разыходзіліся.

Вялізны ліхтар уядаўся каля клюбу ў густы змрок. Ядавіта дыхалі пахам вугальля майстэрні.

Мезян вышаў з клюбу, стаў з правага боку дзвярэй, дастаў бліскучы партабак, закурыў. З клюбу выходзіў натоўп, вядучы дзелявітую размову.

Мезян у мітусьні сачыў за смуглявым тварам, завязаным назад накругла чырвонай хусткай. У белым электрычным сьвятле мільгануў знаёмы твар Веры. Мезян ішоў побач па вуліцы, а калі пакінулі глядзець знаёмыя людзкія вочы, Мезян узяў Веру пад руку і, глянуўшы на заружавеўшы густым румянцам твар, хітравата пачаў:

— Здрава ты аратарставала, нібы скончыла студыю філэзофіі.

— Можаче не сьмяяцца, так гаворыць сучаснае жыцьцё, так павінен гаварыць кожны сумленны працоўны,—адказала Вера.

— Я разумею, што жыцьцё вымагае ад нас гэтага, але калі няма натхненьня гаварыць, як, напрыклад, у мяне сягоньня..

— Ня ведаю, чаму ў вас сягоньня ня было натхненьня.

— Сягоньня проста ня мог,—нізка нахінуўшы галаву, перавёў гутарку на іншую тэму і пачаў апавядаць Мезян сьмешныя анекдоты адносна таго, як ён учора перасяляўся на новую кватэру.

— Значыцца, вы на новай кватэры?—запыталася Вера.

— Так, на новай. Гэтымі днямі ўходзіны буду спраўляць. Сягоньня рабочы Котаў за двума літрамі цэлы дзень у чарзе прастаяў,—гаварыўся Мезян і глянуў на Веру, чакаючы сур'ёзнага абурэньня.

Але слоў Мезяна Вера не заўважыла. Думкі паміма яе жаданьняў доўгімі, шэрымі, як павучыньне, плылі ў яе галаве. Яна ўспомніла першае спатканьне з Мезянам, шчымлівыя пачуцьці сьціскалі яе грудзі, да сэрца наплывала незразумелая крыўда. Вера хацела затушыць востры боль, адшукаць новыя думкі: пачала ўяўляць заўтрашняю дэманстрацыю, прысьвячаную трэцяму году пяцігодкі — сталёвая песьня медных труб оркестру, шумлівыя чырвоныя сыцягі.

— Чаго вы так задумаліся?—запытаў Мезян.

— Так сабе. Я сягоньня а 9-ай гадзіне абяцала зайсьці да таварышкі і разам лайсьці ў кіно „Культуру“.

Вуліца сьпяшыла, перабоем гаварылі, сьмяяліся.

— Заўтра ўтраіх пойдзем, а сягоньня зойдзем паглядзімо маю кватэру.

— Не, не, не... ні ў якім разе,—адказвае Вера, вырываючы руку.

— Вера, я лічыў і лічу цябе сваім таварышом.

У Веры ўжо прамінуў страх, і ёй хацелася верыць таму, што гаварыў Мезян.

— Заўтра пасьля дэманстрацыі зайду,—сказала Вера.

* * *

— Таварыш Мезян, вы выключна, як відаць, чытаеце сур'ёзную літаратуру?—пераглядаючы кнігу „Брак і сям'я“,—запыталася Вера.

— Я цяпер многа чытаю.

— Завідую я вам, я з вялікай ахвотай пачытала-б, але-ж часу няма: шмат грамадзкіх нагрузак.

— Вы, Вера, ня ўмееце выкраіваць вольных для гэтага хвілін; будучы намеснікам старшыні колгасу, я таксама ня менш меў іх, але-ж чытаў, чытаў пра бягучую політыку, прачытаў „Капітал“ Карла Маркса.

Вера адчыніла шырокія вочы, упівалася прыгожымі шліфаванымі словамі Мезяна, а калі кончыў, ён паглядзеў і спаткаўся з неабдымным упятым у яго твар поглядам Веры.

Вера саромліва апусьціла густыя навіслыя вейкі, хутка разгарнула кнігу, нібы пачала чытаць.

Мезян устаў, прайшоў некалькі разоў па пакою, нарэшце абапёрся на сьпінку крэсла, нахіляючы да Веры галаву.

— Чаму вы, таварыш Мезян, пайшлі працаваць табэльшчыкам? Вы маглі-б паступіць вучыцца далей.

— Гэтае восені думаю паступіць ва унівэрсытэт, рыхтуюся, выпісаў „Унівэрсытэт на даму“, 6 нумароў распрацаваў,—ласкава, зьлёгка ветліва адказаў Мезян, датыкаючыся няпрыкметна белымі пальцамі да плячэй Веры.

Мезян паволі абняў яе за плечы, нахіляючы ўсё бліжэй і бліжэй галаву.

Вера хацела прэрэчыць, яна думала вырвацца, крычаць, але ці можа чалавек, спаткаўшы ў жыцці рэдкую пяшчоту, заглушыць сэрца?

Яна толькі чакала гэтага, і калі набліжаўся твар Мезяна, і адчуваліся гарачыя подыхі, Верыны вочы закрыліся цяжкімі вейкамі, і адчуліся доўгія гарачыя пацалункі.

Так пацягнуліся дні, тыдні каханьня Мезяна з Верай.

* * *

У адзін дзень, пасля таго, калі гудок спыніў бурлівую творчую працу ў майстэрнях, у табэльным калідоры Вера спаткаў сэкратар комсамольскай ячэйкі Гуцін.

— Таварыш Каткоўская, зараз адбудзецца паседжаньне бюро ячэйкі, на якое патрэбна табе зьвіцца.

У пакоі комсамольскага kolekтыву за невялікім пакрытым чырвонай паперай столікам сядзеў Гуцін і некалькі чалавек.

— Здаецца, сабраліся ўсе,—кінуўшы вокам, пачаў Гуцін.

— На парадку дню адно пытаньне—аб Каткоўскай. Дадаткаў няма?

— Няма.

— Справа ў тым, што за апошні час Каткоўская пачала пазьніцца на працу, чым дыскрэдытуе сябе, як комсамолку; наглядаюцца безадказныя адносіны да свайго варштату, былі выпадкі, калі Каткоўская на адным дні сарвала два сьвярдлы. Яшчэ больш важным фактам, што Каткоўская спуталася з табэльшчыкам Мезянам, які, як выяўляецца, кулак і служыў у польскай дэфэнзыве...

Словы Гуціна нібы каменем упалі, прыгнулі, прыдушылі Веру.

— Гэта няпраўда, — хацелася крыкнуць Веры, але нейкая нябачная сіла абцугамі здавіла ёй горла, боль зубастым сярпом рэзаў, рваў на кавалкі яе сэрца. Гэта няпраўда, хацела крыкнуць Вера, як раптам мільганула ў думках постаць Мезяна, і яго словы стукацелі ў барабанную перапонку: „навошта табе аддавацца цалкам гэтай працы, заслугі адны—хлеб з таранамі“.

— Таварышы, браточкі, рабеце са мною тое, што патрабуе комсамол. Я вінавата, я памылілася, я паверыла, што ён колгасьнік, батрак і...

Паціраючы нэрвова край стала, пачала гаварыць Вера.

— Я вінавата, але я пастараюся адданай працай змыць чорную пляму, якую я наладзіла на арганізацыю, я паўтараю, што я выпраўлю гэта змаганьнем за працу, адданасьцю, а калі патрэбна, дык нават жыцьцём. Вера скончыла, шчокі гарэлі чырвоным полымем, і вочы ўжо сьмялей глядзелі на Гуціна, нібы хацелі сказаць, што яны будуць весьці Веру разам з Ленінскім саюзам.

— Мне здаецца, усё зразумела,—у каго прапановы?

— Каткоўскую папярэдзіць Справу Мезяна перадаць прокурору,—унёс адзін з сяброў бюро.

— Другой прапановы няма?—пытаўся Гуцін.—Хто за гэтую прапанову?

Галасавалі аднагалосна.

* * *

— Пятро Сямёнавіч. Зараз-жа зьбірайце свае рэчы і адпраўляйцеся ў Баку да Клімавага. Цябе выкрылі...

Задыхаючыся спаткаў на парозе канторы Мезяна Ўладзік.

* * *

Ператлеў чорным вугалем дзень.

Паўз густы змрок па-асеньняму хадзілі па небе бурыя з калматымі лапамі хмары. Малачавы густы туман напаўняў шчыльна вуліцу і пад'езды дамоў. На пэроне вагзалу мятусіліся людзі, чакаючы званка.

— Грамадзянін!.. Бяз білета на пэрон выходзіць забараняецца,— затрымаў Мезяна у дзьвярах контроль.

— Ды я ў вагоне вазьму, бо каса ўсе прадала,— адпіхнуўшы контроля, бегма пусьціўся Мезян.

А вагоны роўнымі шэрэнгамі выстраіліся, чакаючы сьвістка.

Трэці сьвісток. Закіпела белая гарачая кроў сталёвага рысака. Засьвяціліся агністыя яго вочы. Забуксавалі вагоны. Застукалі на суточках калёсы.

Мезян хапіўся правай рукой за ручку, хацеў нагнаць і толькі думаў скокнуць на падножку, як разам цела яго выцялася аб стрэлку.

Мезян перавярнуўся і паляцеў. На сталёвых павучыньнях перарэзаны наўкось ляжаў Мезян.

— Чалавека зарэзалі!—крычалі на бягу людзкія галасы.

Менск, 25/XI 1930 г.

Дума пра Апанаса

Посіяли гайдамаки
В Украіні жито,
Та не вони яго жали.
Що мусимо робіти?
Т. Шевченко („Гайдамаки“)

I

Па адхонах вінаграднік
Лапоча лістамі,
Дзе Панько ўцякае з Балты
Дарогай, стэпамі.
Дзядаўнік кусае ногі,
Сьвішчуць жытам нівы,
Зорны Воз яму дарогу
Аглаблямі мклівіць.
Зорны Воз дарогу мклівіць
На нябёсах чыстых
Да дзябёлых гаспадарак
Немцаў-колёністых.
Апанасе, ня дай маху,
Агляніся строга.
Бачыш чорную папаху
Ты ў вартавога?
Мо' з сумленнасьці нячыстай
Уцякаеш з Балты,
Бег да Штоля колёніста,
Да Махны-ж папаў ты.
У Махны да самых плечаў
Валасьня густая:
—Ты адкуль-жа, чалавеча,
Ды з якога краю?
У нашу армію папаў ты
Воляй ці няволяй?
—Я, бацько, уцякаю з Балты
І бягу да Штоля.
Ой, пад сэрцам смокча гадам

Шалёная крыўда.
Я ўцякаю з прадатраду
Ад Когана-жыда...
Па канавах рута мята,
Зялёная паша...
І залазіць Коган ў хаты
Багацеяў нашых.
Гляне ўлева, гляне ўправа,
Захрапе сярдзіта:
—Выграбай хутчэй з канавы
Схованае жыта.
Ну, а хто падыме лямант:
—Ня шумі, брацішка:
Вусам—сьметнікава яма
Расстраляць—і крышка!
Чарназём пацёк балотам
Ад крыві і поту—
—Не хачу махаць вінтоўкай,
Хочу на работу.
Ой, бацько, скажы, ня хмылься,
Мне ваяку з поля,
Дзе маёнтак разьмясьціўся
Колёніста Штоля?
— Штоль? Які-ж ён, чалавеча?
Рыжы ды шчарбаты?
Ён забіты недалечка,
За вугламі хаты...
А табе дарога вышла
Бядаваць са мною.
А назад павернеш дышаль,
Ляжаш галавою!
Дайце хутра Апанасу
Сукна гарадзкога!
Паднясеце Апанасу
Віна маладога!
Боты яму падбівайце
Кованым жалезам!
Узнагародаю вітайце—
Бомбай і адрэзам!
Пойдзем мы з табой далёка—
Ад краю да краю...
У Махны ў абодвы бокі
Валасьня густая...

.

Апанасе, наша доля—
 Посьвіст шаблі сіняй,
 Зашумела Гуляй-поле
 Па ўсёй Украіне.
 Украіна! Родна маці!
 Жыта маладое!
 Апанасу доля вышла
 Бядаваць з Махною.
 Украіна! Родна маці!
 Маладое жыта!
 Йшлі раней мы ў запарожцы,
 А цяпер—ў бандыты.

II

Зашумела Гуляй-поле,
 Ветры веюць на ска--
 Ходзіць гогалем па волі
 Скакун Апанасаў.
 Апанас глядзіць карцінай—
 Папаху камлата,
 Хутра з мёртвага равіна
 Пад Гомелем знята.
 Хутра сьцібрыў пры рабунках,
 Дарагія скуркі,
 Хрэнч ангельскага гатунку
 Пад Вапняркай спурыў.
 На руцэ бізун. Халерык—
 Апывае мылам;
 Ланцужок на леварвэры
 Ад панікадзіла.
 Апанасе, наша доля
 Туманом спавіта,—
 Хлебаробам трэба ў поле,
 А ідзеш бандытам!
 Паляціш дарогай чыстай,
 Заляціш ў вароты;
 Біць жыдоў і камуністых—
 Лёгкая работа.
 А Махно імчыць ў тумане
 Па шляхах прасторных,
 Ў манастырскім шарабане,

Ды пад сьцягам чорным.
Стогнам стогне Гуляй-поле,
Ветры веюць на ска...
Ходзіць гогалем па волі
Скакун Апанасаў.

III

Хлеб сабралі, ды нямнога—
Ня рыпець хурманкам.
Павячэраў ў хаце Коган
Мёду з абаранкам.
Падвячэраў ў хаце Коган,
Малачко смакуе,
Бальшавіцкаю прамовай
Сялян агітуе:
— Я прашу сказаць, па-перша,
Без замінак зараз,
Колькі ў воласьці тутэйшай
Самагону вараць?
Як засева? Як падаткі?
Ці здаровы хлопцы?...
Ў гэты-ж час ва ўсе лапаткі
Гоцаюць махноўцы...
Па дарозе скачуць коні,
Землю б'юць сярдзіта.
Апанас-жа з пад далоні
Азірае жыта.
Стала шызая, глухая
Ноч перад байцамі,
Цёмната здалёк начная
Тлее каганцамі.
Псы зайшліся вартавыя
Пад шалёны лёска...
Халадком перадавыя
Прыехалі ў вёску.
За царкоўнаю балясай
Енчыць вецер енкам.
Прадатрад ня утрымаўся,
Разьбіты дашчэнтэ.
Хутарскія псы, скачэце,
Каб вятры завылі...
Нібы перапёлку ў жыце
Когана злавілі.
Павялі яго дарогай

Шызаю, сьцяпною,
 І сустрэўся Язэп Коган
 З Несьцерам Махною!
 Паглядзеў Махно суро́ва,
 Паківаў плячыма,
 Не сказаў Махно ні слова,
 А маргнуў вачыма.
 Ой, дажыўся, Ёсель Коган,
 Да сьмерці дачаснай.
 Твая стрэлася дарога
 З шляхам Апанаса.
 Апанас адставіў ногу,
 Малайцом храбрыцца:
 Добры дзень, таварыш Коган,
 Калі ласка, брыцца!

IV

Тапалёў сівых гамонка,
 Водыр тапаліны..
 Украіна—песня звонка,
 Маці-Украіна!
 Па тваёй стэповай волі
 Сырамаха скача.
 Сьвішча перакаці-поле
 Ды варона плача..
 Сонца ўсходзіць баявое
 Над стэпам, дарогай,
 На дарозе сёння двое—
 Апанас і Коган.
 Плача вецер над парогам
 Жарам абдзьмувае,
 Комісар, таварыш Коган
 Барахло скідае.
 Паплыло па белым целе
 Сонца прамяніста;
 — На, Панько, калі застрэліш,
 Памятку чакіста:
 Пару портак,—не абраза,
 Скарыстаеш дома,
 Кольсьці служылі разам,
 Добра мне знаёмы..
 Промні сонца залатыя,
 Какарузу сушаць,
 Ё какарузе вецер вые

Апанасу ў вушы:
 — Йшоў калісьці за хурманкай,
 Ваяваў салдатам,
 Сёння-ж ты мядовым ранкам
 Ё стэп выходзіш катам.
 І ў крывавым амбарасе
 Галосіць акруга:
 — Апанасе! Апанасе!
 Зладзюга! Зладзюга!—
 Тарашчыць бяздомны копчык
 Над белаю хмарай.
 — З разброеным біцца, хлопца,
 Агідная справа!—
 Роўнядзь дзікім воўкам вые
 Ад Днястра да Бугу,
 Зьверам, каменем шалее—
 Зладзюга! Зладзюга!..
 Гляне сонца залатое
 Апанасу ў вочы:
 Нудзіць ён, як з перапою,
 Забіваць ня хоча.
 Мо' ад сьпёкі ці ад стомы,
 Але... адбылося.
 Павярнуўся—
 Тры набоі
 Ёсяго засталася..
 Кроў—нікчэмная абуза
 Мужычаму сыну..
 — Уцякай-жа ў кукурузу,
 А я стрэльну ў сьпіну!
 Не звалю цябе ударам,
 Гуляй сабе з богам..
 Папраўляе акулёры,
 Сьмяючыся, Коган.
 — Апанас, працуй-жа чыста,
 Вокам ня плюгаві,
 Бо няёмка-ж камуністу
 Уцякаць лягавым.
 Проста рынешся ў тумане—
 Там віры рачныя,
 Справа—немцы-хутаране,
 Зьлева—вартавыя.
 Лепей згінуць на прывольлі
 Бяздомнаму птаху...

Цішыня ў стэповым полі,
Толькі стрэл бабахнуў,
Толькі Коган здрыгануўся,
Толькі Коган охнуў,
На два бокі пахіснуўся,
Падаць стаў патроху...
Ад жалезнага удару
Над брывама згустак,
Паглядзіш за акулера:
Холадна і пуста...
З Чорнаморра па дарогах
Пыл ды водыр красак.
Носам ў пыл зарыўся Коган
Перад Апанасам.

V

Дзе шырокая дарога,
Вольны плёск днястроўскі,
Кліча ля Папова логу
Командзір Катоўскі.
Ён нізіну аглядае—
Командзір атраду,
Жарабец пад ім зіе
Белым рафінадам.
Жарабец падые ногу,
Апусьціць другую,
Быццам спробуе дарогу,
Дарогу сыцяпную.
Па каменных-жа адхонах
Ды з Папова логу
Вылятаюць эскадры
Проста на дарогу...
Ад прыварку морды гладкі
І фасон трымаюць.
Амуніцыя ў парадку,
Як пры Мікалаю.
Галовамі круцяць коні,
Хвост па ветры сыцелюць.
За Махною йдзе пагоня
Акурат няздзелю.

Ня шуміць над берагамі
Маладое жыта,—
За чумацкімі вазамі

Крадуцца бандыты.
Там за збанам самагону,
Ў палатцы дзяжурнай
З атаманам забубённым
Гутарыць бунчужны:
— Бойка ў нас з бальшавікамі—
Насядаюць гады.
Дык-жа едзь перад палкамі,
Перадай загады.
Як бацько з размаху стукнуў
Па сталё рукою,
Як бацько з размаху грукнуў
Вобземлю нагою:
— Гэй, частуйце перад бойкай
Кашай, саланінай,
Выбівайце перад бойкай
Днішчы з бочак вінных!
Рукі каб да кулямёту
Самі прыкіпелі,
Хлопцы нашы, каб з-пад шапак
Каршуком глядзелі!
Так, каб порах задыміўся
Па вадзе днястроўскай,
Так, каб з гора задавіўся
Командзір Катоўскі!
Ноч. І стрэламі зарніцы
Мгла паўзе на ўхабы,
Брэшучь рыжыя лісіцы
На чумацкі табар.
За шырокім ровам бычым
Шлях паліты кроўю,
Зычыць дзіў паўночным клічам
Канец Прыдняпроўю.
А за цёмнымі вазамі,
За чумацкай соннюю,
За кавальнымі чубамі,
За крылом вароньнім
Абмывацца горкім ценем
Ўстала над зямлёю
Бойкі новае натхненне—
Сонца баявое.

VI

Ну, хапіліся далоні
 За шаблі крывыя,
 Надыбкі ўзьлятаюць коні,
 Як віхры сьцяпныя.
 Скачуць коні з ліхаманкі,
 Съцелюцца дарогай
 На чумацкія хурманкі,
 На валовы рогі.
 Ходзіць вецер над вазамі
 Шырокі, байцоўскі,
 Рызыкуе прад байцамі
 Командзір Катоўскі.
 Шаблі ўзмах, гульні шалёнай,
 Наточаны брытвай.
 Зухавата брыль чырвоны
 На патылак зьбіты.
 Ўлад падрыгвае плячыма
 Пад страмёнаў ляскі.
 Схамянуўся—прад вачыма
 Грывун Апанасаў.
 — Налятай, канёк мой дзікі,
 Шпоры ў бокі мігам.
 Шабляй, куляю ці пікай
 Здабудзем комбрыга...
 Наляцелі лётам кулі,
 Ня здацца бяз бою.
 Шаблі ўраз перамільгнулі
 Маланкай крывою.
 У камбрыга баявая
 Душа узялася,
 Ён з налёту расьсякае
 Шаблю Апанаса.
 Секануў, адкінуў шаблю,
 Прагне сам вачыма,
 Пакажы сваю замашку
 Цяпер, малайчына.
 У камбрыга мах ягоны
 Здачы не папросіць.
 Разгарнуўся і з разгону—
 Хрась па пераносьсі!..
 Апанасе, што с табою,
 З буйнай галавою,

Пахіснуўся, адступіўся,
 Ў траву паваліўся.
 Што з табою, малайчына?
 Сіняк пад вачыма,
 Ціха падае на сьпіну,
 Далоні раскінуў.
 Апанасе, наша доля
 Разьвеяна ў полі.

VII

Балта—гарадок пшанічны,
 Гарадок прынадны,
 Саладзейшай няма вішні,
 Лепшых вінаградаў.
 Ў брынзе, ў кавуне, вукропе,
 Ў аглаблэх мажарын,
 Галубоў пужае хлопец
 З каланчы пажарнай.
 Апанасе, ня гадаў ты
 Ў кавылі раздольным,
 Што паедзеш ты праз Балту
 Шляхам малахольным,
 Што ўздагонку табе бабы
 Паглядзяць прынадна,
 Што пхане цябе ля штабу
 Вартавы прыкладам.
 Ой, чумацкія прасторы—
 Горкасьці нязмернай...
 Калідоры ў калідоры,
 Ў калідорах дзьверы.
 І па пыле калідорным,
 Па доме бяздомным
 Павялі трое дзорных
 На дапрос штабному.
 А штабны меў пры дапросах
 Старыя манэры—
 Прапануе папяросу,
 Прапануе сернік..
 — Апанас, прашу Вас шчыра
 Гутарыць са мною.
 Доўга па чумацкай шыры
 Гулялі з Махною?
 Адкажэце без абману,
 Кіньце ўжо хавацца!

Колькі шабель і тачанак
У атрадзе бацькі?
Адкажэце не адразу,
Падумайце трошкі.
Колькі ў аснаўную базу
Фуражу прышлося?
Ці знаёмая акруга,
Дзе ён банду водзіць?
— Што я знаў—каня, папругу,
Шаблю, імя—злодзей.
Як стэпоў дрыжэлі далі,
Блыскалі агнямі,
Украіну драсавалі
Коні капытамі!
Як мы шлі ў калёсным гROME,
Як ляцелі шпарка,—
Знаюць Гайсін і Жытомір,
Балта і Вапнярка!
Заварочвала аблуда
Ў дым, ў пячонку, ў бога!
... Аднаго я не забуду,
Як загінуў Коган...
Найраднейшаю дарогай
Ужо ня пройдуць ногі,
Калі выцягнуўся Коган
Пасярод дарогі...
Ну, штабны, ўладай сабою
Прысоўвай чарніла.
Гэтай самаю рукою
Когана забіла!..
Дык загінь-жа, Гуляй-поле,
Маладое жыта.

.
— Апанасе, наша доля
Туманам спавіта.

VIII

Апанас, ідзі сьмялей-жа,
Глядзі весялей-жа!
Ой, ня тупнеш, ой, ня ласьнеш.
Ў далоні ня плясьнеш!
Пальцы дружныя саслаблі,
Ня выцягнеш шаблі.

Надыйшоў астатні вечар,
 Лаяць нават нечым!
 Апанас, твая дарога
 Не далей парогу.
 Што-ты бачыш? Што ты маеш?
 Што чуеш? Што знаеш?
 Ночь гарачая і сонна,
 А ў хляве так цёмна.
 Тлее лямпа пад страхою
 Вышэй галавою!
 А насустрач над парогам—
 Загублены Коган.
 Тая-ж самая прычоска
 І сківіцы з воску...
 Усьміхаецца сурова:
 — Прыяцель, здарова!
 Вось дзе лёсам прыпляецца
 З табою сустрэцца:
 Апанас, твая дарога
 Не далей парогу...

Э п і л ё г

Працяклі над Украінай
 Баявыя годы.
 Адшумелі, адгудзелі
 Маладыя воды.
 А ня ведаю, дзе прэюць
 Косьці Апанаса:
 Можа, пад кустом пырэю,
 Можа, ля балясаў?
 Плюхне крыжань шызакрылы
 Па вадзе днястроўскай.
 Ходзіць слава над магілай,
 Дзе ляжыць Катоўскі...
 На прасторах Прыдняпроўя
 Пышна новым цвіетам,
 Каласуе маладое
 Ядранае жыта.
 Над касьцямі неба тлее
 Дальнім вірам зыбкім,
 Ды ідзе чырвонаармеец
 Дамоў на пабыўку...
 Ён прыпыніцца і гляне
 Сінімі вачамі

На бяздомны круглы камень,
Вымыты дажджамі.
Ён нагнецца і падыме
Адзінокі камень:
На далоні — белы чэран
З дзюркай над вачамі.
І пракажа ціха хлонец,
Глянуўшы на неба:
— Ё вочы ты глядзеў вінтоўцы,
Ты памёр як трэба!
Ён агляне, вольным сынам,
Поля дарагое.
Маладую Украіну,
Жыта маладое..
Дык няхай і я загіну
Ля Папова логу
Ганароваю загінай,
Як таварыш Коган...

Пераклаў з расійскае мовы Мікола Хведаровіч.

Н А Р Ы С Ы

Я. Бобрын

На Іпуці

(Пра Добрускую папяровую „Гэрой Працы“)

Пра ры ў

У рэспубліцы не хапае паперы!
На папяровым фронце прарыў.
Пра рыў! Страшнае слова, ганебнае слова.

І вось яно, гэтае цяжкое слова, павісла нядаўна над Добрускай фабрыкай „Гэрой Працы“. Над фабрыкай, якая ў мінулым за ўдарныя тэмпы ў працы заслужыла годнасьць Чырвонаштандарнай. А цяпер яна ганебна здала гэтыя тэмпы.

Недалёка ад чыгункі, сярод лясоў Палескае раўніны, узьнясьліся тры дымары фабрыкі, над рэчкай Іпуццю: калісьці тут панавала „ўладарная“ рука князя Паскевіча і яго верных служак. Вырабляліся лепшыя гатункі паперы для роскашы гэтых панкоў. А сёньня тыя-ж рабочыя, самі ўладары гэтай фабрыкі, даюць краіне паперу, каб праз яе аўладаць культурай, скінуць з сябе луску цемры адсталасьці—праклятую спадчыну князёў Паскевічаў. Каб сваім дзецям паказаць, як жылі іх бацькі ў мінулым, каб выхаваць з дзяцей змагароў і будаўнікоў новага жыцця, выкаваць новага чалавека соцыялістычнай грамады.

— Наша прадпрыемства, — кажа стары рабочы таварыш Крэмень, —

працуе для патрэб культурнае рэвалюцыі, а самі мы яшчэ мала культурны. Ад культурных цэнтраў мы закінуты ў глуш, а свайго цэнтру, свайго культурнага асяродку мы не пасьпелі стварыць, але мы яго створым.

— Вось адкуль будзе расьці, разьвівацца культурнае жыцьцё нас — ліцейчыкаў—зброі культурнай рэвалюцыі,—і ён са здавальненьнем паказаў на новенькі фабрычны клюб.

Сярод стромкіх вольхаў і ялін высіцца над берагам рэчкі раскошны белы двухпавярховы будынак фабрычнага клюбу. Яму можа пазайздросьціць і Менск і Гомель.

— Бяда наша і ў тым,—працягвае таварыш Крэмень,—што ня ўсе рабочыя нашы ўцямілі ролю і значэньне сябе, як гаспадароў, будаўнікоў сваёй фабрыкі. Ставляцца да машын, да фабрыкі ў цэлым, як колісь пры князі. Не навучыліся любіць, шанаваць машыну, варштаты, як сваё блізкае, роднае, берагчы яго, абыходзіцца разумна з ім, бо бяз гэтага фабрыка хварэе, фабрыка губляе свае слаўныя баявыя тэмпы. Многа яшчэ трэба зрабіць, каб ня было таго, што так трывожыць, хвалюе з нас кожнага сёньня.

Мы на фабрыцы. Нас абдае пах па-ры і адмысловы пах папяровай масы, ён усюды, пачынаючы ад тэхнічнай канторы і канчаючы паккамэрай. Жвава круцяцца каменні бягуноў—мелюць папяровы брак, макулятуру. Спакойна, упэўнена працуюць сартавальшчыцы—перабіраюць рызьзё, анучы, з якіх пасья фабрыка дасьць лепшыя гатункі паперы. Мы каля папярковых машын, што тонуць у гурбах сьвежай паперы-браку. За ім ня відно машыны

— Скажыце, як у вас пастаўлена справа ваенізацыі?—пытае ў рабочага прадстаўнік райсавету АСОавіяхэму тав. Агафонаў, што прыехаў сюды па правядзеньні дэкады абароны.

— Ды навошта нам ваша ваенізацыя,—жартаўліва адказвае рабочы.— Нас з-за гэтага браку ніякая польская куля не праніжа...

— Наадварот, калі ў вас будзе столькі браку, дык варожай кулі будзе латвей пранізаць яго, чымся тысячы тон паперы, якая становіцца ў далейшым самай страшнай зброяй для буржуазіі,—чотка, ўпэўнена адказвае тав. Агафонаў.

Трывожна б'еца жыццё Добрускага „Гэроя Працы“.

Прарыў... Точыць гэтае слова заліттыя гряззю вуліцы Добруша. „Прарыў“—скаголіць вецер па аголеных восеньскіх дрэвах. „Прарыў“—злосна шумяць хвалі ля ставу Іпуці.

Памятайце, чырвонаштандарцы, вы краіне не дадалі 750 тон паперы кастрычнікавага заданья; у вас глум, у параўнаньні з верасьнёўскай выпрацоўкай, павялічыўся на два з лішкай разы; прастоі дасягнулі нязвычайных памераў — 539 чалавека-гадзін. Вы віны засталіся культурнай рэвалюцыі, але яна ўпэўнена, што свой доўг вы пакрыеце перавыкананьнем прамфінпляну наступных месяцаў.

Бацькі-рабочыя, вашы дзеці засталіся бяз сшыткаў, яны патрабуюць ад вас!—голосна заяўляе плякат у клюбе.

Чырвонаштандарцы!

Ваш

прарыў

пазбавіў нас, школьнікаў,
10.700.000 штук сшыткаў.

Мы патрабуем

ад бацькоў

ліквідаваць прарыў.

Фабрыка ўступіла ў вытворчыя манэўры, генэральную праверку сваёй баяздольнасьці ў вытворчым ударным паходзе. Усе сілы, уся энэргія і сродкі рабочае масы і тэхпэрсоналу прыведзены ў баявую гатоўнасьць, каб у гэты час гранітнаю воляй усяго працоўнага колектыву ліквідаваць ганебнае „прарыў“ і падрыхтаванымі спаткаць трэці год пяцігодкі.

Чырвонаштандарцы - ліцэйшчыкі — зброі культурнае рэвалюцыі абяцаюць аддаць доўг, што цяжкім каменем лёг на іх плечы. Яны гэта зробіць!

„Будзе вайна“.

— Ці чуў ты?

— А што?

— Ня чуў?

— Дык ты кажы толкам, у чым справа,—зьвярнуўся рабочы да свайго таварыша, вышаўшы з брамы фабрыкі. Таварыш, у кароценькім паўкажушку, з тупою калматаю бародкай, хітравата ўсьміхаўся сваімі маленькімі, порсткімі вочкамі. Ён яго інтрыгаваў, як быццам-бы нейкай таямніцай.

— Манэўры ў нас пачаліся на фабрыцы,—настарожана адказаў чалавек у паўкажушку, не пакідаючы ўсьміхацца.

— Дык гэта-ж кожнае дзіцяньне ведае, дый як-жа рабочаму фабрыкі ня ведаць пра манэўры. Ён-жа іх прыводзіць.

— Праводзіць то праводзіць, адля чаго? перабіў рабочага чалавек у паўкажушку.

— Зноў ты бокам падыходзішь. Кажы проста!

— Ну добра, скажу проста... Вайна хутка будзе, вось і манэўры, — таемным шэптам сьцьвердзіў рабочы з хітраватымі вочкамі, якія прыслове „вайна“ яшчэ больш шпарка забегалі, быццам вырвацца хацелі з маленькіх вочніц.

Яго таварыш пры слове „вайна“ весела зарагатаў і, лэпнуўшы чалавека ў паўкажушку па плячы, сказаў:

— Моцна яшчэ, браток, жыве ў цябе дух Стальгінскіх. Ня ведаеш, для чаго і якія гэта ў нас манэўры? Сорам, сорам! Мы манэўрамі робім праверку сваёй прыцы, а ты вярзеш абы што... Вось-бы схадзіў у штаб, ведаў бы навошта і манэўры праводзяцца.

— Хопіць, што ты ходзіш, а то як пачнуць усе хадзіць, месца ня хопіць...

Ля брамы фабкому яны разышліся. Рабочы ў паўкажушку, з маленькімі хітраватымі вочкамі жвавенька пакльпаў у бок Добруша.

Напружана б'еца жыццё Добрускай папяровай. Кожны рабочы. кожная работніца, вучань, савецкі грамадзянін хварэе за той прарыў, які стварыўся ў кастрычніку 1930 г., і кожны з іх радуецца пры першым дасягненьні фабрыкі, пры яе посьпехах.

У фабкоме накурана. Адбываецца пасяджэньне штабу вытворчых манэўраў. Таварыш Жылінскі, начальнік штабу, робіць інфармацыю аб праведзенай штабам падрыхтоўцы да манэўраў. Заслухоўваюцца рапарты брыгадзіраў, якія правяралі ўсе цэхі, усе аддзяленьні, усе куточкі фабрыкі ў сэнсе іх падрыхтоўкі да манэўраў.

Рэпартаж:

— У мэханічным адзін рабочы спазьніўся на працу на 20 хвілін, другі на 2 гадзіны. Цэх да манэўраў падрыхтаваны!

— На паравозных брыгадах непарадкі. Адсутнічае сыгналацыя. Могуць быць аварыі...

У выніку—фабрыка ня зусім падрыхтавана да манэўраў. Напружваюцца ўсе сілы, каб, нарэшце, зьнішчыць перашкоды, каб фабрыка змагла ўступіць у манэўры.

Друк, нарады, гутаркі, вечары, інжынэрна-тэхнічныя сілы фабрыкі, рабочыя прапановы, клюб, актыў фабрыкі прыведзены ў баявую гатоўнасьць.

Шумяць каляндры

Перада мной сьвежы белы аркуш паперы, які толькі што атрыманы з паккамэры Добрускай папяровай фабрыкі „Гэрой Працы“.

Папера! Чыстая, выглянцаваная. Сотнямі тон яна выходзіць штодзень з паккамэры фабрыкі. „Закукуе“ прарэзьлівым гукам фабрычная „кукушка“, і вагоны, напакаваныя паперай, імчацца да станцыі... А там далей, няспынным ручаём чырвоных вагонаў, паплыве яна ў школы, установы, друкарні, рэдакцыі нашай краіны. Яна гатова, каб расставіць на сваіх белых палёх цэлыя арміі слоў. Гэтыя чорныя шарэнгі выкоўваюць новае маладое пакаленьне змагароў за новае жыццё. Армія слоў пролетарскага друку запальвае гневам да буржуазіі працоўныя масы Захаду і Ўсходу. Страшнай, грознай зброяй паўстаюць прад буржуазіяй нашы чорныя радкі слоў. Яны страшней і пагібельней для яе на чыстай паперы, чымся рады танкаў з вышчаранымі жэрламі гармат на полі бойкі.

Папера—поле, дзе слова, як адмысловая зброя, змагаецца за рэвалюцыю, за будаўніцтва соцыялізму.

Папера, вось яна. На ёй я пішу пра яе!

Добруш—маленькі гарадок, з прыземістымі мураванымі і драўлянымі домікамі, расьцягнуўся па беразе рэчкі Іпуці з царквою і... двума ветракамі, гэтымі сьведкамі старыны. А на процілеглым баку рэчкі горда высяцца корпусы фабрыкі і новы корпус яшчэ няскончанай парасілавай

станцыі. Тут-жа, ля фабрыкі, вырасьлі новыя двухпавярховыя дамы—памяшканьні для рабочых, клуб, школа ФЗВ. Вырастае новы гарадок, а ў ім—новае сацыялістычнае жыццё.

Цішу і спакой Палескай глушы парушае няспынны рух жыцця і працы фабрыкі.

Заўзята пераклікаюцца сваім сьвістам фабрычныя „кукушкі“, што манэўруюць па дварэ фабрыкі. Цяжка ступаюць грузчыкі, разгружаючы хэмаматырыялы для вытворчасці, пакункі з цэлюлёзаў, драўнінай, вугаль і нагружаючы гатовую прадукцыю фабрыкі, паперу.

Дзіўна, ня верыцца, калі вы спыніцеся ў анучным цэху фабрыкі, што са звычайных ануч, рызьзя, ў далейшым атрымліваюцца лепшыя гатункі паперы. А гэта так. Анучы, рызьзё, і асабліва зрэбнае, даюць вышэйшай якасці паперу. І вось тут пераконваешся, колькі ў нас ідзе на вечер нерацыянальна скарыстаннага ўтылю—розных матузок, стужачак, колькі гіне багацця за бяздай!

Уважліва, спрытна працуюць сартавальшчыцы анучнага цэху. Ём трэба прагледзець кожны кавалак рызьзя: абрэзаць рубцы, адрэзаць гузікі, калі пападаюцца, і г. д. З іх рук павінны паступіць на анучарэзку чыстыя кавалкі анучы.

Цяжкая праца сартавальшчыц. Галоўны вораг іх здароўя пыл, якім так багата рызьзё, а памяшканьне ня зусім прыстасавана для гэтай працы. Але скардзіцца ня прыходзіцца, калі прыняць пад увагу, што і ўсёй фабрыцы, пры тым шырачэзным разгортваньні вытворчасці,—цесна ў старых сьценах корпусу.

Па-ўдарнаму працуюць работніцы анучнага цэху. У іх, як нідзе, разгорнута арганізацыя вытворчых камун. Комуны на справе давялі перавагу над індывідуальнай выпрацоўкай. У комунах прадукцыйнасьць працы павялічылася амаль на 50 проц. у параўнаньні з індывідуальнай. Тут ёсьць усе падставы для арганізацыі агульнай цэхавай камуны. Але ёсьць

і перашкоды, якія выяўляюцца, дзякуючы таму, што ня ўсё індывідуальнае, асабістае сваё сьцерагае ў психолёгіі камунарака.

— Я супроць скразной камуны, бо наша комуна ня будзе працаваць на ўсіх і за ўсіх,—так кажа, як ня дзіўна, арганізатар лепшай камуны камуністка Зубкова.

Але трэба спадзявацца, што сучасная комуна анучнага цэху будзе існаваць наперакор трывогам Зубковай і будзе больш прадукцыйнай, чым кожная паасобку комуна. Партколектыў фабрыкі і камунаркі цэху пераканаюць т. Зубкову ў яе сумнільнасьці наконт „усіх“.

Ноч над фабрыкай. Першая гадзіна. Брыгада рабкораў робіць налёт на вытворчасць. Учора, 26 лістапада, фабрыка ўступіла ў папярэднія вытворчыя манэўры. Трэба правярць фабрыку, як яна падрыхтавалася да гэтага баявога вытворчага паходу.

Мы з т. Чубаравым, рабочым-вылучэнцам у рэдактары фабрычнай шматтыражкі, пачынаем абход фабрыкі з самага пачатку, саламяна-цэлюлёзнага заводу, крыніцы ўсяе папяровае вытворчасці.

Для таго, каб атрымаць паперу, трэба мець чысты бялок каморкі расьліннага валакна. І вось маса такога бялка, ачышчанага ад усялякіх старонніх матэрыялаў, належным парадкам спрашаванага, дае паперу. Такі, груба кажучы, прынцып вырабу паперы.

Салома, драўніна, цэлюлёза—паўфабрыкат паперы (гэта маса спрашаванага чыстага бялка, які здабыты з дрэва), анучы—вось сыравіна папяронай вытворчасці.

— Саламяна-цэлюлёзны завод,—кажа т. Чубараў,—гэта слабы вучастак на нашай фабрыцы. Тут і прагульшчыкі, тут і неахайнасьць да працы, прастоі, а ўночы—і сон на працы...

Праз нішы, вузкія цьмяныя калідоры, мы праходзім да саломарэзак. Пабудаваныя нахшталь сячкарань, саломарэзкі дробяць звычайную

салому, якая пакам і паступае на стол саломарэзкі. З-пад саломарэзак (салому) накіроўваюць да шырокіх, з разьёўленымі ляпамі труб, па якіх яна паветрам з прарэзьлівым шумам гоніцца на верх. Там зрэзанаю саломою загружаюцца аграмадныя, кулявідныя варныя катлы.

— А гэта,—паказваючы на мяшок, што прытуліўся ў куточку, зазначае т. Чубараў,—гэта непрадбачаны прыбытак рабочых.

— Я не разумею, што хоча гэтым сказаць мой таварыш. Ён мне тлумачыць, убачыўшы цікаўнасьць на маім твары.

— Вось якая выходзіць рэч,—працягвае ён,—калі паветра па гэтых трубах цягне салому, увесь старонні важкі матэрыял, у тым ліку і зерне, якое бывае застаецца ў саломе, згружэцца каля труб. Вось так за зьмену і назьбіраецца мяшочак жыта.

Пасьля гэтага я ўявіў сабе, што гэта за непрадбачаны прыбытак у бюджэце рабочага саломарэзак.

Па вузенькіх усходах мы падымаемся на верх, дзе адбываецца загрузка рэзанаю саломай варных катлоў. Прыцемна. Задняя сьцяна памяшканьня закідана саломай. На падлозе цэлы шэраг лёх, праз якія напайваюцца ненажэрныя пасткі варных катлоў. У гэтых катлох саломы, дзякуючы хэмічным уплывам, як: вапна, хлёр, луг, адбеляецца, часткова аддзяляецца бялок расьліннае каморкі. У такіх-жа катлох адбеляюцца і анучы. Прайшоўшы пасьля варкі праз цэлы шэраг этапаў апрацоўчага парадку, пра якія ў гэтым нарысе няма магчымасьці дакладна расказаць, белая саламяная маса гатова, каб у злучэньні з цэлюлёзаў, драўнінай праз драбильны рол паступіць на папяронаю машыну.

— А вось і маё ранейшае рольнае аддзяленьне. Я спэцыялізаваўся на ролах,—успамінае т. Чубараў.

— Ну, а зараз будзеце спэцыялізавацца па рэдакцыйнай справе. Новая праца—цікавая...

— Калі трэба, папрацуем і ў газэце... Спадзяюся ня горш працаваць, чымся на ролах,—перабіваючы мяне, кажа ён. І... яму нельга не паверыць, бо зашмат упартасьці і энэргіі ў абліччы гэтага чарнявага хлапца.

Няспынна, пэрлямутравымі крупінамі цяжка паўзе пад нажы рола, быццам рака пры завароце, запраўленая маса будучай паперы. Гэтая маса, што складаецца з адбеленай саломы, драўніны і часткова цэлюлёзы, разбаўленая вадой і іншымі хэмаматырыяламі, раздрабляецца да такога стопню, што, пры выхадзе з рола на самачэрпку (частка папяронай машыны), вы не заўважыце яе крупінчатай паверхні. Гэта будзе белая адналітная плынь, якую вы ўбачыце на сетцы папяронай машыны.

Мы дайшлі да папяронай машыны. З іх здымаецца гатовая папера.

З мяшалых ролаў гатовая папяроная маса мэханічна ідзе на машыну, у яе самачэрпную частку. Адсюль, разбаўленая вадой, яна, мінуўшы вузла-лоўнік, з надзвычайнай хуткасьцю, няспыннай пэрлямутравай ручайнай, імчыцца па сетцы машыны. На сетцы папяроная маса адсмоктваньнем вадкі крыху зьбіваецца ў густую стужку, і калі пройдзе праз прэс, можна ўбачыць паласу звычайнай мокрай паперы. У адным канцы стала сеткі—вадкая маса, у другім—вільготная папера. Гэты процэс адбываецца на так званай „мокрай частцы“ папяронай машыны.

Вільготная паласа паперы з надзвычайнай шпаркасьцю прашываецца праз сукны сушальных цыліндраў, праходзіць цэлую сыстэму цыліндраў, пакуль выйсьці гатовай паласе. Тут з нябачанай спрытнасьцю накатчыкі падхопліваюць белае поле паперы і запраўляюць на гільзу накату. А паспрабуйце правароніць, паспрабуйце няўдала заправіць на накат, і тады машына завалена бракам. Цяжкая саўладаць з хуткасьцю ў 80—150 мэтраў, за мінуту, з якою імчыцца папера з машыны. А чалавек спраўляецца, хоць гэта надзвычайна адбываецца на яго нэрвах.

З накатаў здымаецца накрутак паперы, узважаецца і накіроўваецца ў далейшую апрацоўку. Мы заўсёды прывычаліся бачыць лепшыя гатункі паперы выглядаванымі, гладкімі. Для гэтай мэты існуюць каляндры.

Адзін над адным уздымаюцца шчыльна прыгнаныя цыліндры. Адны з іх зроблены з цвёрдага матэрыялу—мэталю часцей за ўсё, другія—з больш эластычнага—туга спрасаванай і абточанай паперы. Такія цыліндры пастаўлены ўперамейку, бо калі б паперу прапушчаць, напрыклад, праз мэталёвыя цыліндры, яе б расьціснула. Каляндры ў працы, цыліндры, круцячыся, захопліваюць паперу, яна праходзіць праз цэлы шэраг гэткіх цыліндраў—глянцуецца.

Пасьля каляндраваньня папера ідзе ў рэзку, а там у паккамэрны цэх, дзе сартуецца, запакоўваецца і—гатова, каб на ёй пісаць, друкаваць.

Мы затрымаліся каля аднаго каляндру. Ідзе запраўка апошняга. Падвезьлі вагонку з накруткам паперы пад каляндры. Рабочыя пачалі ўздымаць пад'ёмнікам накрутак, чуць узнялі ад вагонкі, як накрутак уда-

рыўся аб падлогу, і ў выніку было прабіта больш 500 пластоў паперы. Об'ектыўных прычын ня было. Проста рабочыя не паклапаціліся бліжэй падвесці вагонку з паперай да каляндра.

— Нядбайства — самы наш люты вораг,—кажа т. Катляроў, актывіст фабрыкі, падлічваючы прыблізна налік папсаваных пласты ў гэтым скрутку.

Брыгада зьбіраецца ў тэхнічнай канторы фабрыкі. Мы ў дзяжурнага зьменнага майстра даведваемся аб стане выкананьня прамфінпляну асобнымі машынамі.

— Меншыя машыны справяцца са сваім заданьнем,—упэўнена, падмацоўваючы лічбінамі, зазначае майстар,—а вось шостая, дык гэта зусім качае. Яе трэба „падвіньціць“!

Асаблівых непаладак у часе ночнай зьмены на другі дзень папярэдніх манэўраў не заўважана.

Мы разьвітваемся з дзяжурным штабу манэўраў, майстрам, разыходзімся па хатах.

Над фабрыкай ноч, ціша.. Толькі ў карпусох, залітых сьвятлом, гудуць папярковыя машыны, шумяць каляндры!

"НЯК", 1930, №12, с.95-102.

З блёкноту пісьменьніка

Хвядос Шынклер

П а ч а т а к

У тым літаратурным русе, які пась-
пяхова разгортваецца на Беларусі пад
сьцягам БелАПП, заваёўваючы ўсё
новыя і новыя пазыцыі на шляху да
гэгамоніі пролетарскае літаратуры,
не апошняе месца займае Бабруйская
філія БелАПП.

За ня так ужо і значны час свайго
існаваньня Бабруйская філія выхавала
нямала здольных адзінак, якія з
шпальтаў органу філіі „Вясна“ (літа-
ратурны дадатак да газэты „Кому-
ніст“) пераходзяць паступова на стар-
ронкі „тоўстых“ часопісая, нясучы
свае ўклады ў беларускую пролетар-
скую літаратуру. „Вясна“, пусьціўшы
глыбока карэньні ў чытацкай масе
былой Бабруйскай акругі, прыцягвала
і будзе прыцягваць шмат адзінак,
што жадаюць спрабаваць і ўдаскана-
ліць свае сілы на літаратурна-мастац-
кім шляху.

На доўгім часе „Вясна“ была бадай
адзіным відам масава-выхаваўчае
працы Бабруйскае філіі.

Яе орыентацыю і характар у пэў-
най ступені вызначаў характар „Ко-
муніста“—газэты сялянскай. Горад
з-пад увагі і ўплыву „Вясны“ амаль
цалкам выпадаў. У горадзе (іменна
Бабруйску) філія праводзіла зрэдку
літаратурныя выступленьні ў клюбах,
меўся цэнтральны літаратурны гурток
з даволі стракатым складам.

Быў яшчэ адзін від працы філіі—
дапамога шматтыражным друкаваным
заводскім газэтам (комбінату—„Про-
летарская Піла“, швейнай фабрыцы—
„Чырвоны Швэйнік“, сьвіслацкай гуце
„Кастрычнік“ — „Чырвоны Гутнік“,
жлобінскіх чыгуначнікаў — „Пэравы-
бары“). Сябры філіі апрацоўвалі літа-
ратурна матэрыял газэт, будавалі
газэтную „паласу“, давалі „шапкі“,
вярсталі, корэктавалі, адным словам,
былі рэдакцыйнымі праўшчыкамі гэтых
шматтыражаў. Але, паколькі ўсе
бабруйскія сябры БелАПП (па бела-
рускай сэкцыі) зьяўляліся працаўні-
камі газэты „Комуніст“ (Міхась Лынь-
коў, Барыс Мікуліч, Хвядос Шынклер,
а ў апошні час і Цімох Крысько)—
межы паміж іменна філіяй і рэдак-
цыяй у гэтай дапамозе сьціраліся.
Дапамога сяброў філіі шматтыражкам
хутчэй успрымалася як дапамога рэ-
дакцыі газэты.

Усё гэта стала прычынай таму,
што на заводах, фабрыках—у гушчы
рабочых мас—аб філіі чулі больш
наслыхам, ведалі яе мала. З гэтае
прычыны філія амаль нічым не дапа-
магала тэй творчай працы, таму
энтузіязму працоўных, што пера-
маглі цяжкасьці па шляху да выка-
наньня вялікага пляну рэканструкцыі
соцыялістычнага будаўніцтва. Бабруй-
ская філія, як і ўвесь БелАПП, ад-
ставала, ішла пазадку ад тэмпай

рэканструкцыйнага перыяду. Часта, наведваючы прадпрыемствы па сваіх службовых абавязках, сябры філіі гостра гэта адчувалі, задумваліся над тым, як перабудаваць працу філіі, як уключыць яе ў агульнае змаганьне за пяцігодку, як выявіць твар філіі.

У гэты час прынялі мы выклік Гомельскае філіі БелАПП.

* * *

Аднаго вёчару белАПП'аўцы сабраліся ў рэдакцыі на паседжаньне опэрацыйнага штабу дапамогі ЦРК. Абвестка дню ўсіх цікавіла, і не аднаго разу асадка газэтчыкаў-белАПП'аўцаў трывожыла тых, хто ігнараваў патрэбы рабочага забясьпечаньня, цікава было прыняць удзел і ў працы штабу.

Пакуль зьбіраўся штаб, атрымалі вестку, што на заводзе імя Сталіна ствараецца пагроза невыкананьня прамфінплану.

Машинабудаўнічы завод імя Сталіна нам усім добра вядомы. Нядаўна яшчэ напоўсаматужная майстэрня ператварылася ў завод з 400 рабочымі—завод усесаюзнага значэньня, якім цікавіцца Мэталаяб'яднаньне і ВСНГ СССР.

Завод першым у СССР пачаў выпуск цагельных аграгатаў (прэс з прыладамі) сыстэмы Гофмана, якія раней увозіліся з-за мяжы. Аграгаты заводу працуюць на цагельнях Бабруйску, Віцебску, Гомелю, паказаўшы сябе на рабоце ня хужэйшымі за замежных. Апошнія аграгаты пойдучь ужо ў іншыя рэспублікі СССР. Адзін з аграгатаў заводу, між іншым, паказваўся на ўсебеларускай выстаўцы сельскай гаспадаркі і прамысловасьці.

Завод імя Сталіна зноў-такі першым у СССР пачаў выпуск лубрыкатараў (прыстасаваньне для мэханічнай змазкі машын).

Завод становіцца ў шэрагі цяжкай індустрыі Беларусі, разам з дрэва-апрацоўнымі комбінатам і швэйнай фабрыкай, яўляючы сабой гонар Бабруйску.

Рабочы заводу т. Сіманюўскі, які прышоў на паседжаньне опэрацыйнага штабу, інфармуе нас каратка аб стане заводу. Завод меў заданьне на выпуск 8 аграгатаў. Заданьне выканана; завод узяўся дадаткова выпусціць яшчэ 8 аграгатаў, але наўрад ці будзе выканана гэтае дадатковае заданьне. Пад пагрозай і выпуск лубрыкатараў. На заводзе слабое кіраўніцтва, няма каму падхапіць і замацаваць творчага руху рабочых мас.

Мы абмяркоўваем пытаньне.

Вырашылі ісьці на завод, у брыгаду, ўзяць актыў літгуртка, які быў арганізаваны на зімовы час.

У брыгаду ўвайшлі белАПП'аўцы: Барыс Мікуліч, Цімох Крысько, Хвядос Шынклер, Яўхім Кохан; гурткоўцы—Алесь Зарыцкі, Сяргей Грахоўскі (абодвы—рабочыя комбінату), Рыгор Суніца, Яўхім Гаварушка.

22 верасьня, пасля сканчэньня ўсіх рэдакцыйных „квадратных нормаў“, брыгада рушыла на завод. Што і я рабіць, уяўлялася даволі цяжка.

— На месцы пабачым...

* * *

На першы погляд завод нічым не выяўляў новага свайго рэканструяванага аблічча. Нават традыцыйнага грыменьня машын і шлейфу з дымароў, што так ёмка апяваюцца некаторымі поэтамі, якія ў гэтым бачаць пролетарскасьць свае прадукцыі,—мы не знайшлі тут. Проста завод рухаючую сілу атрымлівае ад гарадзкой электрастанцыі. Але ня гэта нас уразіла: большасьць цэхаў заводзкіх—тая-ж катухі старой саматужнай майстэрні. Толькі адзін цэх, мэханічны, адбудаваны нядаўна і надае трохі паважнасьці заводу, згадваючы ўсім, што хутка ля яго паўстануць ня менш вялізныя суседзі. А пакуль—мізэрныя катухкі, закіданы і патрэбнымі дэталямі і непатрэбным ламачам (якое пажарэ вагранка) цесны двор.

Брыгада трапіла ў часе. Мелася адбыцца тэхнічная нарада, на якой

кіраўніцтва заводу манілася дайсьці да якога паразуменьня, каб падтрымаць гонар заводу—выканаць узятая абавязальства, даць краіне агрэгаты і лубрыкатары.

У пакоі тэхнічнага пэрсаналу адчыняецца нарада. Хоць нарада і тэхнічная, але адчыняе яе рабочы заводу т. Мэндэлевіч, які скончыў цэнтральныя профкурсы і накіраваны на завод ЦП мэталеўцаў для працы да канчатку другога году пяцігодкі. Ён-жа гаворыць і ўступнае слова. Мы здзіўлены:

— А чаму ня дырэкцыя?..

Але слухаем.

Высвятляецца: выпушчана 13 агрэгатаў, 2—на зборцы, шаснаццаты—не атрымаў нават вонкавых формаў агрэгату, ён і трывожыць усіх. Засталося-ж 7 толькі дзён. Ня лепш з лубрыкатарамі. Трэба даць за год 600 штук. Штук 100 яшчэ ня скончана—няма мядзянай арматуры, 34 яшчэ не пачыналі.

Значыць: 1 агрэгат, 3 лубрыкатары. Вось заданьне на 7 дзён.

— А ці дамо?—пытаюцца ўдзельнікі нарады.

І пачынаецца вэрхальная замяць лічбаў.

— Колькі патрэбна ўгольнікаў?

— Ня то 125, ня то 100...

— Масьлёнак?

— Штук 120...

Патрэбна яшчэ 64 поршні. — Ёх няма.

Трэба сабачак. — Няма

Трэба чарвячкоў. — А ці ёсьць?

Усё новыя і новыя назвы дэталей. Новыя і новыя лічбы. І ніхто напэўна не сказаў, што ёсьць на заводзе, чаго няма, што можна зрабіць за 7 дзён. Дайшло да таго, што пытаньне аб дастаўцы мядзянай арматуры для лубрыкатараў з камбінававай фабрыкі, якая іх вырабіла для заводу, высвятляў раніцой той-жа Мэндэлевіч.

— А дырэкцыя? А тэхкіраўніцтва?—зноў незразумела нам..

Выступае галоўбук заводу Малкін. Ён з болей у голасе гаворыць:

— У нас хаос... Мы павінны з новага году перайсьці да плянавае працы, мы маглі-б на апошніх 7 днёх гэтага году праверыць падрыхтоўку да яе. А плянаваць у нас яшчэ не акрэсьлілася, ніхто нават ня ведае, ці будзе яна...

Тэхнік Грынбэрг „адпарываў“ удар:

— Гэта вам не бухгалтэрыя, тут вам ня 2 плюс 2=чатыры! Гэта—вытворчасць!..

„Сваясаблівая „арытмэтыка“ у гэтага камандзіра соцыялістычнае вытворчасці“... думаецца нам.

А выступленьні майстроў расшыфроўваюць: агрэгат прадаецца да 30 тысяч рублёў. А каштуе? Ня то 12 тысяч, ня то 24 тысячы... А можа і больш?! Бо старшы майстра Багдановіч хвалюецца—мажліва, што за некаторыя дэталі нават па два разы работа аплачваецца.

Нам зразумела ўсё: гэта „арытмэтыка“ хаосу...

Невялічкі, рухавы брыгадзір Левін абураецца:

— Двохчалёвую масьлёнку точым з дзесяцічалёвай балванкі... Дзе-ж тут вымагчы эфэctu і прадукцыйнасьці?..

І нясецца ў адказ „халоднакроўная“ рэпліка, у якой захавана гарае абурэньне:

— Як точуць, так і ліюць...

І дадаюць: ліюць ня тое, што трэба, а тое, што лягчэй, або тое, што лепш аплачваецца, а зьбіраць няма чаго.

І зноў зразумела нам: не адліта на заводзе галоўнейшая дэталі—плянаваць.

Для нас акрэсьляецца задача: біць па хаосе, па „арытмэтыцы“, змагацца за плянаваць.

Нас цікавіць яшчэ праца на заводзе парт'ячэйкі, заўкому. Калі тэхкіраўніцтва марыць аб пляне і сядзіць у цемры хаосу, калі дырэктар не накручвае гайкі, як відаць з усяго (на жаль, на нарадзе яго ня было), дык што робяць ячэйка, заўком?

Сэкратар ячэйкі Каралькоў,—выступаючы на нарадзе, „згладжваў рагі“, адчувалася—замазвае існасьць пытання.

Старшыня заўкому Тарасевіч на нарадзе бліскуча адсутнічаў. Ён наогул на нарады ня ходзіць, а на завод прыходзіць к полудню; ён ня ведае, што і як робіцца на прадпрыемстве. Адозву ЁсеКП(б) прапрацоўваць пачалі па цэхах у апошнія дні. Але... праводзіць гэтую працу Мэндэлевіч. Нам ясна цяпер, чаму і тэхнічную нараду праводзіў ён: трыкутнік на заводзе слабы. Мэндэлевіч, прайшоўшы курсы, атрымаўшы нямалы багаж ведаў, знайшоў да чаго прыкласьць яго на сваім заводзе. Ён стаў затычкай, на якую знайшлося шмат дзірач. Надоўга яго ня хопіць, ды і наогул недапушчальна такое становішча.

* * *

Нарада ўвяла брыгаду ў курс спраў. Перад намі—шырокія магчымасьці, працы багата. Але... дух газэтчыкаў бярэ сваё: мы ня стрымліваемся і здаем у газету колектыўную корэспондэнцыю—нарыс „Даць аґрэгат!“, у якім зааґраем увагу на ўсім пачутым на нарадзе.

Назаўтра нарыс у наборы, брыгада рушыць на завод. Знаходзім старшыню рэдкалегіі заводзкай „Вагранкі“—актыўнага рабкора „Комуніста“ Уладзіка Бжэзоўскага, хлопца з „кавалерыйскім наскокам“, у выніку якога рабкораўская „пяхота“ застаецца далёка пазадзе, і матэрыял насыценнае газэты, часта паходзіць выключна ад яе рэдакґара. Аўтар гэтага артыкулу становіцца за машыністку ў „часовым памяшканьні“ рэдкалегіі—пажарнай пуні, брыгада пайшла па цэхах—пазнаёміцца з рабочымі, растлумачыць мэты прыходу, сабраць матэрыял.

Праз гадзіну ва ўсіх цэхах пад лёзунгам „Нагреем вагранкой не только металл, но и наш больше-

вистский рабочий закал“¹⁾ вышываецца Бюлетэнь № 1 „Вагранкі“.

Адзін з брыгадзіраў у бюлетэні паведамляе, што ён раніцою наведаў камбінаваную фабрыку, дзе высветліў: завод не дае ў часе модалей, прысланыя модалі часта маюць хібы, якія замазаны воскам, воск аднальваецца або плавіцца—ліцьцё выходзіць з бракам. Медзь завод таксама затрымлівае або дае мядзянае пілавіньне напалову з сьмецьцем. Камбінаваная гатова адмовіцца ад заказаў заводу. Брыгадзір ставіць пытаньне рубам: рабочыя павінны знішчыць гэтыя брыдоты, наладзіць узаемаадносіны з камбінаванай, заключыць з ёй союмову.

Заметкі рабочых б'юць па недахопах. Бюлетэнь адразу заваёўвае ўвагу. Цікавяцца ім, цікавяцца брыгадай. Пачынае паступаць матэрыял (больш у вуснай форме).

Пачатак зроблены. Занятая большасьць дня на асноўнай сваёй працы, брыгадзіры парашаюць цэнтр вагі сваёй працы перанесьці на бюлетэнь, на артыкулы ў „Комунісьце“. Моц друкаванага слова брыгаднікі ведаюць: дні, праведзеныя на заводзе, гэта падкрэсьлілі.

24 верасьня ў вагранцы выкінула збоку некалькі цаглін. Муляры для віду, відаць, абмазвалі іх глінай, а майстра гісэрнага цэху не дагледзеў. Выпадак знаходзіць належную ацэнку ў бюлетэні, якая суправаджаецца вершам Яўхіма Кохана:

„Ну, и каменщики тут у нас-то на заводзе завелись!

Кирпичи с вагранки ежечасно Отпадают—берегись!

Глиной тяпнул-ляпнул между прочим, Успокоившись на том.

А что это хорошо не очень— Что с того... чорт с ним, плюем!

Это разве не рвачи, да не рвачи-ли? Это разве не прорыв и не буза?

Выбросим такие разгильдяйские почини!

Как ненужный сор и как из'ян!“

¹⁾ Рэдакцыя зьдзіўлена, чаму брыгада белАПП'аўцаў працавала ў расійскай мове.

І гэтак кожнае здарэньне, непаўнацэннае адмоўнае зьявішча аднаўляецца ў бюлетэні, падмацоўваючыся часта насмех, можа і ня зусім дакладна, але часта і трапна напісаным вершам. Ня толькі вузкавытворчыя пытаньні асьвятляе бюлетэнь. Належнае месца маюць і тыя пытаньні, што ўскосна, але балюча адбіваюцца на прадпрыемстве, на выкананьні праграмы. Кепска працуе коопэрацыйная камісія—той-жа Кохан сячэ“ яе вершам:

„Ёсьць у нас коопкамісія
Наша завадзкая,
Пра яе цяпер прасьвісну я:
— Дзіўная-ж такая...
Ёй адна работа дадзена—
Абуваць тых, хто бяз бот,
А яна дык робіць, гадзіна,
Нейк усё наадварот:
У каго ёсьць боты модныя—
Дасьць маднейшыя ныверх,
А хто босы—ў дні халодныя
Воўкам вые і раве.
Слухай ты, коопкамісія.—
Перайнач ты свой дзялеж,
А не то—дадзім па лысіне,—
Сама воўкам заравеш!“

Напружанасьць апошніх дзён другога году пяцігодкі, калі завод апыніўся пад пагрозай зрыву заданьня, выклікала ўздым энтузіязму, творчай ініцыятывы рабочых. Да 200 рабочых літаральна ў 2—3 дні замацаваліся на заводзе да канчатку пяцігодкі, рыхтаваўся стрэчны прамфінплян для трэцяга году. Першай пайшла брыгада токараў Вяршыніна: яна высунула 55 аґрэгатаў замест 50, вызначаных на 3 год пяцігодкі, яна абвясціла сябе ўдарнай, выклікала на спаборніцтва іншыя брыгады. І брыгаднік Алесь Зарыцкі, пры „консультацы“ іншых поэтаў, піша ў бюлетэні:

„Товарищи, знайте, что каждый
Выпущенный агрегат—
Это в стан буржуазный
Выпущенный снаряд,
И лучше, чем выстрел меткий,
Раскрошит череп врага.
Ряды солдат пятилетки—
Шеренги ударных бригад!
Сегодня бригада Вершинина
Себя объявила ударной,
Теснее сплотившись с машинами

В работе горячей, запарной.
Бригада Вершинина—герои парни
И держит упрямо высокое знамя.
Товарищи, в порядке ударной кампании—

Очередь за вами!
Чтоб завтра десять ударных бригад
Вышли гудкам навстречу!

Помни: каждый выпущенный агрегат
Снаряд врагу в плечи!“

І рос на заводзе лік ударных брыгад, апрацоўваліся соудагаворы паміж брыгадамі. Змагаючыся за гонар заводу, рабочыя ўдакладнялі тое, праз што ганебна забывала тэхнічнае кіраўніцтва, яны ставілі кіраўніцтву задачу: даць плян. Але не адно тэхнічнае кіраўніцтва не зьнітавалася з рабочай масай. Хварэў на тое-ж і партыйны кіраўнік.

Рабочыя парашылі да канчатку другога году працаваць без выхадных дзён. Яны аддавалі свой адпачынак на ліквідацыю прарыву. Усе рабочыя выходзяць на працу, але ня вышла брыгада Шчэрбіча, у якой працуе сам сэкратар парт'ячэйкі Каралькоў. Брыгада працавала не на зборцы і таму лічыла, што ёй асаблівых тэмпаў ужываць ня трэба. А на зборцы якраз не хапала людзей... Ці ня мог сэкратар ячэйкі паставіць пытаньне аб скарыстаньні брыгады Шчэрбіча на зборцы, паказаць свой уласны прыклад? Ён палічыў за лепшае стаяць у баку ад творчага ўздыму рабочых, у цяньку...

Бюлетэнь падхапіў гэты выпадак. Большасьць рабочых даведалася пра здарэньне іменна праз бюлетэнь, даведалася пра яго адначасова з яскравай ацэнкай і вывадам:

„В то время, когда под угрозой план,
И нужно заштопать каждую щербину,
Выходят бригады работать к станкам.
Но не выходит бригада Щербича...
В ударные дни не стать у станков?
Что вы—больше? калеки?
И в этой бригаде сам Корольков—
Секретарь партийной ячейки...
Товарищи, знайте, что этот день
Нужно нагнать, что долг за вами.
Нажмите! Отбросьте позорную лень,
Выше держите ударное знамя!
Чтоб кипела работа за каждым станком,

Чтоб былі заглажаны все ушербы.

Слово за вамі, дорогой Карольков,
Слово за вамі, товарищ Щербич!

І праца кіпела. Бригада Акушкі, што працавала на зборцы аграгату, аднойчы засталася працаваць на другую змену. Бригада „заглажывала ушербы“, акрасьяўся ўжо ў звыклых формы і шаснашцаты аграгат. Сказаў сваё „слова“ і Каралькоў. Ён, „у інтарэсах аховы працы“, ледзь не сарваў пастановы бригады аб працы на другой змене. Але бригада інтарэсы выканання пляну ставіла вышэй і намаганьне сваё здзейсніла.

Аформляўся аграгат, расьлі гурмы дэталей да лубрыкатараў. Прыбывала мядзяная арматура, нявычэрпнай стужкай праходзіла праз варштат чарнявага Левіна. У яго балела рука, але ён працаваў, і працаваў з шалёнымі тэмпамі. Зрэдку ён абурана лаяў адліўку мядзяных балванак. Згадвалася рэпліка:

— Як точуць, так і ліюць...

— Не! Да Левіна яе не прыстасуеш!

Бригада Сарокі азіралася на падгоншыкаў дэталей: яна форсавала зборку і патрабавала больш і хутчэй масьлёнак, сабачак, поршняў, чарвякоў—тых, якія пужалі трохзнакавымі лічбамі, а больш за ўсё ня пэўным падлікам—тэхнічную нараду.

Выкананьне пляну набліжалася. Але блізка было і 30 верасьня.

* * *

На памятнай нарадзе, што адбылася 22 верасьня, парашылі заўтра—пасьязаўтра (калі прыедзе з Менску дырэктар заводу Каровін) склікаць вытворчую нараду з шырокім удзелам рабочых, на якой азнаёміць са схэмай тае плянаваньня, якая ўводзіцца на заводзе і якая, урэшце, паставіць крыж на ганебным хаосе, што ашчаперыў ціскам сваёй „арытмэтыкі“ завод, зводзіў на нішто ўсе намаганьні рабочых падтрымаць гонар заводу.

23 прыекаў Каровін. Пытаемся ў старшыні заўкому: калі нарада?

— Яны думваюць, здаецца, заўтра склікаць...

„Яны“... вытворчая нарада, выходзіць, справа „іх“, а не заўкому?!

Пытаемся ў дырэктара.

— Ня ведаю!—адказвае.

Назаўтра (апошні тэрмін даны нарадай) пытаемся ў сэкрэтара парт. ячэйкі Каралькова. Чуюм адказ:

— Народа—аб плянаваньні на будучы год, яшчэ пасьпеем... Трыкутнік, бачым, не варушыцца. Ён трывае вельмі „спакойна“. Мы ставім рубам пытаньне праз бюлетэнь. І 25 нарада склікана.

Спрэчкі па дакладзе заг. вытворчасьцю Трусава паказваюць: шмат дэталей проекту—спрэчныя, недапрацаваныя. Ці не таму адміністрацыя неахвотна склікала нараду, надаўшы ёй выгляд тэхнічнай?

Але нарада пабівае сваімі фактамі ўпартасьць дырэкцыі. Яна прапануе тэрмінова дапрацаваць схэму плянаваньня, дае шэраг сваіх заўваг. І выпукляецца асноўнае: першыя падлікі проекту плянаваньня паказваюць, што цэхі недагружаны, яны выкрываюць тых магчымасьці, якія завод да гэтага часу не скарыстоўваў.

На бюлетэнь рэагавалі, патрабаваньне аб скліку нарады выканалі. Гэтага ня прыкметна было раней у адносінах насыценнай газэты. Да бюлетэню больш пільна прыглядаўся і заўком. Нататка з вершам аб мулярох і вагранцы выклікала абурэньне майстра гісэрнага цэху Кавальчука. Ён накінуўся на старшыню рэдкалегіі з пагрозамі. Адразу-ж склікана было паседжаньне заўкому, на якім Кавальчук атрымаў папярэджаньне.

— Раней,—кажуць хлопцы,—такой гнуткасьці і паваротнасьці мы ня бачылі!..

* * *

На тэхнічнай нарадзе была прапрацавана адозва ЦК УсеКП(б). Тэхнічны персонал заявіў аб сваім жаданьні ісьці нага ў ногу з рабочымі заводу, усімі сіламі змагацца за ліквідацыю прарываў. Тэхперсонал

замацаваў сябе за заводам да сканчэння пяцігодкі і абвясціў сябе ударнікам. Вызначылася ўжо зварка шчыліны, якая раз'яднала рабочых з тэхнічным кіраўніцтвам, так шкодзіла працы,

Рыгор Суніца піша (пры „консультацыі“ Цімоха Крысько) верш у бюлетэні:

Инженеры и техники,
С ключиками и топориками,
Скиньте форму,
Засучите рукава.
Нашему строительству
Нужен темп ускоренный,
Руки мускулистые,
Сообразительная голова.
Мы приветствуем
Инженеров в кепке,
В рабочей синевлузке
Техперсонал,
Тех, у которых
Связь с рабочим крепка,
У кого не гаснет
Производственный накал.
Слышите производства
Сигнал тревожный?
— Не dodан агрегат!
Потор! Прорыв...
Инженеры и техники.
Ведь вы же можете
Дать агрегат,
Хаос покорив!
Мы призываем... и:
— Есть!—ответил
Вчера на собрании
Техперсонал:
— Стена между нами
И рабочими сметена,
Слышим! Идем
На тревожный сигнал!

* * *

Выходы бригады на завод не маглі насіць плянавага характару. Рэдакцыйным працаўніком прыходзілася адзвацца для сваёй працы, таварышы, што працавалі на вытворчасці, працавалі ў розных зьменах. Таму не ўдалося нам скарыстаць яшчэ аднае нашае зброі: літаратурнае выступленне ў цэхах. Але мы зрабілі іншае: на вечары провадаў прызыўнікоў—рабочых заводу наладзілі выступленне. Выступленне прайшло надзвычайна ўдала, рабочыя пазнаёміліся і з літаратурнай прадукцыяй сваіх неведнікаў-брыгадзіраў.

* * *

30 верасня быў скончаны зборкай шаснаццаці аграгат. Да яго не хапала некаторых дробных прыстасаванняў, але гэта дробязь у параўнанні з тым, што завод мог зусім ня даць аграгату.

Гатовыя лубрыкатары былі аснаджаны арматурай і паступілі на склад. Але выканаць заданне цалкам усё ж ня здолелі, позна схамянуліся...

Рабочыя заводу давалі, што завод працаваць можа бальшавіцкімі, ударнымі тэмпамі, што прынятую ім праграму на трэці год пяцігодкі ён зможа выканаць цалкам.

Брыгада, прабіўшы сем дзён на заводзе, здолела правесці такую-сякую працу. Пяць выданых бюлетэняў унеслі сьвежы струмень, былі немалым штурхачом абломаўцам, вострай зброяй для знішчэння недахопаў. Рабочыя кажуць:

— Жывых людзей і жывую справу пабачылі.

А адміністрацыя? Яна адчувала брыгаду, як чыр на замярцвела спакойным целе, які мітрэжыць і назойлай прымушае варушыцца. І то добра!

Адыходзячы з заводу, брыгада пакідала там новых рабкораў, пост газэты „Комуніст“.

Неўзабаве пост паведамляў праз друк, што старшыня заўкому Тарасевіч зняты з працы, што дырэктар і заг. гаспадаркі атрымалі „на від“. Заўвага ад рэдакцыі зазначала, што ў ганебных прарывах на заводзе шмат вінна і партыйная ячэйка. Праз пару дзён заўком быў даабраны, і старшыней стаў т. Мэндэлевіч.

Завод імя Сталіна аздаравляў сваё кіраўніцтва, рыхтаваўся да зацятага змагання за выкананне пляну трэцяга году пяцігодкі, за сапраўды плянавую працу.

Філія БелАПП атрымала яскравы урок: перабудаваць працу можна, перабудаваць працу трэба. Можна і неабходна ўключыцца ў змаганне за промфінплан за рэканструкцыю. Ёсць дзе і як прыкласці свае здольнасці.

І для „вялікай“ літаратуры праца на заводзе дасць належную тэматыку, дасць належны напрамак творчасці. Хіба не пра гэта казаў і верш Цімоха Крысько „Ударнікам“, зьмешчаны ў нясьценгазэце заводу (перадрукованы ў „Вясне“), поэты, які дагэтуль нічога ня пісаў на тэмы блізкія заводу, фабрыцы. Завод на-тхніў і іншых таварышоў, што знай-шло адбітак і ў іхных творах.

* * *

У хуткім часе на завод накірава-ліся зноў гурткоўцы. Яны пайшлі ор-ганізоўваць на заводзе літаратурны гурток. Першы запіс даў 12 рабо-чых-гурткоўцаў.

Працы гуртку будзе багата. З пер-шых-жа дзён трэба дапамагаць хоць-бы і насыценнай газэце, беларусіза-ваць яе (брыгадзе прыходзілася ў бюлетэнях ужываць „комбінаваны“ спосаб: нататка—беларуская, верш—расійскі, і наадварот), падцягнуць рабкораўскую „пяхоту“ да тэмпаў „кавалерыста“, старшыні рэдколегіі.

Працы шмат. І пойдзе яна з пось-пехам, бо пачатак пакладзены ўдала і грунтоўна.

Лягчэй перабудавацца і філіі. І ёй пачатак даў яскравую намётку працы

на астатніх прадпрыемствах гораду, паказаў шлях для суладжанага по-ступу разам з рабочай масай за пя-цігодку, за бальшавіцкія ўдарныя тэмпы па ўсіх, у тым ліку і літара-турным, фронтах.

Ад рэдакцыі:

Друкаючы артыкул тав. Шынклера, які паказвае пра вопыт барацьбы за прамфінплян Бабруйскай філіі БелАПП, рэдакцыя часопісі зьвяртае ўвагу філіі на той факт, што вершы, лё-зунгі і г. д. чамусьці пісаліся брыга-дай філіі на заводзе расійскай мовай.

У той час, як партыя дамагаецца, каб усе культурныя арганізацыі зьяў-ляліся падважнікамі ў справе бела-русізацыі, некаторыя члены Бабруй-скай філіі БелАПП насупроч нама-ганьню партыі вядуць сваю літара-турна-масавую работу сярод рабо-чых-беларусаў на расійскай мове.

Рэдакцыя разглядае гэты факт ня іначай, як буйную палітычную па-мылку некаторых членаў Бабруйскай філіі, якія аб'ектыўна ліюць вадзі на млын вялікадзяржаўнага шовінізму. Гэты факт, апрача ўсяго, сьведчыць, што ў Бабруйскай філіі БелАПП ёсьць таварышы, якія прытрымліва-юцца шкоднага нацыянал-дэмакра-тычнага погляду, што беларускаму ра-бочаму беларуская мова быццам-бы незразумелая.

Рэдакцыя патрабуе ад філіі вы-праўленьня гэтай сваёй буйнай па-мылкі.

А Р Т Ы К У Л Ы

О. Канакцін

Абвастрэньне клясавай барацьбы ў беларускай літаратуры ў пэрыод соцыялістычнай рэканструкцыі¹⁾

І. Абумоўленасьць абвастрэньня клясавай барацьбы на літаратур-ным фронце раз'ортваньнем кля-савай барацьбы па ўсёй лініі наступу на капіталістычныя эле-мэнты

Клясавая барацьба ў беларускай мастацкай літаратуры і публіцыстыцы складае непадзельную частку тых процесаў абвастрэньня клясавай ба-рацьбы, якія мы наглядаем на Бела-русі і ва ўсім Савецкім Саюзе ў выніку нашага рашучага наступу па ўсяму фронту соцыялістычнага будаў-ніцтва і па ўсяму фронту барацьбы за стварэньне культуры соцыялістыч-най па зьместу і нацыянальнай па форме.

Мы маем факты, калі клясавы вораг займаўся шкодніцтвам на чыгунцы, падпальваючы саўгасы і колгасы, пра-сякаў у культурныя органы і там праводзіў шкодніцкую работу; кля-савы вораг выступаў у выглядзе антысэмітызму, здэзэкуючыся з работніцы Баршай на шклянай гуце „Кастрычнік“ у Бабруйскай акрузе або высмальваючы вочы вапнаю ад-

наму з прыкладных рабочых будаўні-коў Бабруйскага дрэваапрацоўчага комбінату тав. Нэйману. Ён (клясавы вораг) зьбіваў беларускую жанчыну, якая пажанілася з яўрэям, высту-паючы ў даным выпадку ў выглядзе клясава-варожага яўрэйскага шовініз-му. На паасобных вучасгках соцыя-лістычнага будаўніцтва ён шкодзіў нам у выглядзе вялікадзяржаўнага шовінізму, выступаючы супроць бела-русізацыі, узводзячы паклёп на пар-тыю абвінавчваньнямі ў прымусовым правядзеньні беларусізацыі і імкну-чыся давесці, што няма беларускай мовы, а ёсьць „наречіе“ ў расійскай мове. Клясавы вораг у выглядзе бела-рускага нацыянал-дэмакратызму, зьвя-занага цеснымі сувязямі з нацыянал-фашызмам Заходняй Беларусі, пралез у такія ўстановы, як Наркомасьветы, Наркомзем, БАН, якая ў большай частцы сваіх катэдр знаходзілася ў палоне ў контррэвалюцыйнага нацыя-нал-дэмакратызму, які карыстаўся інстытутамі і ўстановамі, аб'яднанымі Беларускай акадэміяй навук, для папулярнага шкодных нацыяналі-стычных тэорый, карыстаўся Акадэ-

¹⁾ Гэты артыкул зьяўляецца стэнограмай дакладу, чытанага ў Комакадэміі, і дру-к уецца ў „Бальшавіку Беларусі“.

міяй, як месцам для сваіх контррэвалюцыйных вылазак. Клясавы вораг пралез і ў Даследчы інстытут сельскай і лясной гаспадаркі. Ён распрасцеў свае шчупальцы і на мастацкую літаратуру, дзе процэсы клясавай барацьбы, процэсы абвастрэння гэтай барацьбы, былі даволі ярка выражаны.

Беларускі нацыянал-дэмократызм, апіраючыся на кулацтва і дробную буржуазію, праявіў вялікую актыўнасць у сваёй шкодніцкай рабоце і на фронце культурнага будаўніцтва і, у прыватнасці, літаратуры.

Партыя мобілізавала ўвагу на барацьбу з нацыянал-дэмократызмам, пролетарская грамадзкасць пад кіраўніцтвам партыі пашла ў штыкі на контррэвалюцыйны нацыянал-дэмократызм, у выніку чаго органы пролетарскай дыктатуры ДПУ ўскрылі і арганізацыйную структуру беларускага контррэвалюцыйнага нацыянал-дэмократызму.

Апошні пленум ЦК КП(б)Б, які адбываўся ў кастрычніку месяцы, даў наступную правільную характарыстыку беларускаму нацыянал-дэмократызму: „Беларускі нацыянал-дэмократызм—гаворыцца ў рэзолюцыі па нацыянальнаму пытанню,—характарызуецца барацьбою за капіталістычную рэстаўрацыю і орыентаўкай на Захад, у прыватнасці на фашысцкую Польшчу ў процілегласць пролетарскай Маскве. Нацыянал-дэмократызм прапагандуе тэорыю самабытнасці, тэорыю, якая ўзводзіць у догму вузкую правінцыяльную абмежаванасць“.

Тэорыя самабытнасці вяла да ідэалізацыі феўдальнага і буржуазнага мінулага і знайшла сваё выражэнне, у прыватнасці, у шуканні росквіту беларускай культуры ў эпоху сярэднявекі, у ідэалізацыі шляхецкіх рэвалюцыйнараў накіталт Кастуся Каліноўскага і г. д.

Нацыянал-дэмократызм напружвае ўсе свае сілы да таго, каб накіраваць культурнае будаўніцтва БССР па

шляху стварэння культуры буржуазнай па сваім змесце і нацыянальнай па сваёй форме.

„Падобна вялікадзяржаўнаму шовінізму, беларускі нацыянал-дэмократызм стаіць на глебе прызнання няўхільнасці барацьбы дзвюх культур—расійскай і беларускай. Выходзячы з гэтай тэорыі, беларускі нацыянал-дэмократызм стварае агульны фронт з беларускім нацыянал-фашызмам па той бок мяжы (Луцкевіч, Астроўскі, Станкевіч і інш.), зяўляецца, такім чынам, агентурай беларускага нацыянал-фашызму, састаўной часткай польскага фашызму“.

Усе гэтыя характэрныя рысы беларускага нацыянал-дэмократызму знайшлі сваё адлюстраванне і ў беларускай мастацкай літаратуры. На літаратурным фронце контррэвалюцыйны нацыянал-дэмократызм выступаў праз сваіх агентаў, якіх ён завербаваў з меней устойлівых у клясавых адносінах прадстаўнікоў беларускай культуры, ці проста пасылаў сваіх агентаў у шэрагі беларускіх літаратурных аб'яднанняў. Нам ужо вядомы такія факты, калі „свае людзі“ пасылаліся беларускімі нацыянал-дэмократамі ў шэраг устаноў, у шэраг галін нашага культурнага і гаспадарчага будаўніцтва, з мэтай там шкодзіць, з мэтай быць сапраўднымі агентамі гэтай контррэвалюцыйнай групы. Беларускі нацыянал-дэмократызм і на літаратурным фронце паспеў за гэтыя гады ня мала прынесці нам шкоды. Ад ускрытых замаскаваных вылазак ён пераходзіць у адкрыты наступ, у адкрытыя контррэвалюцыйныя вылазкі супроць пролетарскай дыктатуры.

Трэба сказаць, што мы мелі ня толькі паасобныя выступленні паасобных прадстаўнікоў, якія ўваходзілі ў тое ці іншае аб'яднанне беларускіх літаратараў, але ў нас былі і такія з'явы, калі арганізацыі, у пэўныя моманты абвастрэння клясавай барацьбы, выступалі з ідэямі нацыянал-дэмократызму, выступалі супроць нас. Праўда, выступалі не з дэкларацыямі

ўсяго аб'яднання, а адзін за другім паасобку з вызначанай лініяй супроць нас.

Абвастрэнне клясавай барацьбы на літаратурным фронце выклікае тую клясавую дыферэнцыяцыю, якая адбываецца спачатку ў выглядзе адыходу ад „Маладняка“ дзвюх груп пісьменьнікаў, а потым і ў выглядзе арганізацыйнага аформлення клясава-дыферэнцыяваных груп пісьменьнікаў.

II. Арганізацыйнае аформленне клясавай дыферэнцыяцыі ў беларускай літаратуры

Клясавая дыферэнцыяцыя 26-27 г., якая адбывалася ў беларускай літаратуры, вядома нам ня толькі адыходам дзвюх груп ад „Маладняка“, якія потым увайшлі ў нанова арганізаваны літаратурны аб'яднанні „Узвышша“ і „Полымя“, але і тым, што да гэтых новых аб'яднанняў прыходзяць людзі, якія стаяць у баку ад будаўніцтва, людзі з яўна змена-вехаўскімі ўстаноўкамі, прымушаныя пасьля доўгага маўчання прызнаць, што савецкая ўлада цвёрдая. Гэтыя маўчальнікі з двух- і трохгадовым стажам літаратурнага маўчання ўваходзяць далёка не з пролетарскімі ідэямі ў беларускую літаратуру.

Мы маем, апроча памянёных трох аб'яднанняў, яшчэ два—„Пробліск“ і „Літаратурна-мастацкую комуна“, якія ўзьніклі таксама ў выніку клясавай дыферэнцыяцыі. Бо і тыя офіцыйныя заявы гэтых груп аб разыходжанні ў творчых мэтадах мелі, бясумненна, сваю клясавую сутнасць. „Пробліск“, не паспеўшы замацавацца, распаўся і пайшоў зноў за „Маладняком“, „Літаратурна-мастацкая комуна“, праіснаваўшы некалькі месяцаў, распадаецца.

Такія-ж процэсы клясавай дыферэнцыяцыі адбываліся і сярод літаратурных груп нацыянальных меншасцей. Група яўрэйскіх пісьменьнікаў „Юнгер Арбэйттар“ мела адыход людзей з упадніцкімі настроямі і людзей, якія ўпалі ў містыцызм. У расійскай групе

„Звенья“ дыферэнцыяцыя ішла па шляху арганізацыйнага адыходу новай групы „Перевал“.

Некаторыя публіцысты таго часу імкнуліся змазаць клясавую сутнасць дыферэнцыяцыі, якая адбывалася ў беларускай літаратуры, прыцягваючы за валасы такія довады, што адколы груп адбываюцца „па прынцыпу літаратурнага стажу“, па формальных прыёмах творчасці; на жаль, гэтыя тлумачэнні тады ня былі разбіты да канца і гулялі дзе-ні-дзе да 28-29 г. І калі прыхільнікам змазвання клясавай сутнасці меўшай месца дыферэнцыяцыі не ўдавалася выступіць у друку БССР, тады яны ўводзілі ў блытаніну праз расійскія часопісы—прыклад: артыкул Ф. Купцэвіча ў № 11 часопісі „Печать и революция“ за 1929 г.

Перш чым гаварыць пра аформленне і характарыстыку паасобных арганізацый, мы лічым неабходным зрабіць такую заўвагу, што арганізацыйнае замацаванне клясавай дыферэнцыяцыі ішло, галоўным чынам, па дзвюх лініях: па лініі набліжэння да пролетарскай літаратуры, потым барацьбы за стварэнне беларускай пролетарскай літаратуры—„Маладняк“ (які пасьля ўвайшоў у ВОАП і рэарганізаваўся ў БелАПП), і па лініі самабытнасці і „бсклясавага ўзвышэнства“ беларускай літаратуры—„Полымя“ і „Узвышша“.

Літаратурнае аб'яднанне „Полымя“, ня гледзячы на вялікую розніцу ў творчасці ўвайшоўшых у гэта аб'яднанне асоб, знайшло адзіную ідэю, якая з'яўжае ўсіх членаў. „Полымя“ склалася з часткі старых пісьменьнікаў перыяду „Нашай нівы“ і з тае групы пісьменьнікаў, якая пасьля адколу ад „Маладняка“, у выніку клясавай дыферэнцыяцыі, прымае да гэтай групы.

Такім чынам, мы бачым як-бы два ярка выражаныя крыльлі „Полымя“. Тут міжвольна ўзьнікае пытанне: што-ж аб'яднала гэтых розных людзей—з аднаго боку, групу, выхаваную ў перыяд „Маладняка“, у перыяд

развіцця рэвалюцыйнай беларускай літаратуры, а з другога боку, групу, праслаўленую ў перыяд, калі „Наша ніва“ была амаль не на службе кадэтаў, праслаўленую ў дні польска-нямецкай окупацыі служэннем кайзэру, а пасля Пілсудскаму? Што-ж аб'яднала гэтыя дзве групы ў адну арганізацыю „Полымя“? Гэтыя дзве групы аб'яднала ідэя так зв. най самабытнасці беларускай літаратуры. Тыя таварышы, якія вышлі з „Малад-няка“, падмянілі моманты клясавыя момантамі нацыянальнымі. Нацыянальныя моманты трымалі іх моцна ў сваіх руках. Група „Полымя“ зьяўлялася ня чым іншым, як папутніцкай групай, і да гэтай групы павінны былі быць вядомыя адносіны, як да групы папутніцтва. Калі партыя ў сваіх дакументах, у сваіх пастановах такім чынам гэтую групу і расцэньвала, то пасабныя прадстаўнікі нават з кіраўнічых таварышоў, як мы ўбачым (ніжэй пра гэта будзе гаварыцца), адносіліся да „Полымя“ далёка ня так, як да папутніцкай групы. І сёння можна яшчэ чуць разважанні, што „Полымя“ склалася не пад уплывам адзінай ідэі самабытнасці, якая яднае гэтыя дзве групы, не пад уплывам ідэі нацыяналістычнай, а што яно склалася па другіх адзнаках. Вось адно з такіх найбольш небяспечных азначэнняў, падкрэсліваю, маючых месца на сённяшні дзень: „Полымя“ па свайму складу можна назваць конглёмератам розных плыняў. Нельга яму даць якую-небудзь аднааобразную політычную характарыстыку, бо гэта арганізацыя арганізавалася па адзнацы „старых“, а не па адзнацы політычнай і нават мастацкай. Як бачыце, у гэтым азначэнні на першым месцы стаіць „конглёмерат“ ідэй, а на другім месцы „адзнака старых“. І па гэтай і па другой адзнацы наўрад ці можна аб'яднаць арганізацыю, якая далёка не па-старыкоўску дзейнічала на вядомых этапах клясавай барацьбы ў літаратуры. Мы сьцьвярджаем, што менавіта ідэі нацыяналістычнай сама-

бытнасці былі зьвязаным, якое зьвязвала і аб'яднала „Полымя“, а ніяк ня прынцып старыкоўства.

І толькі пасля таго, як гэтая ідэя нацыяналістычнай самабытнасці прывяла частку „Полымя“ да адкрытых вылазак нацыянал-дэмакратызму, другая частка пачынае пераацэньваць шляхі, па якіх ідзе аб'яднаньне.

Другая літаратурная арганізацыя „Узвышша“, якая таксама стварылася ў выніку клясавай дыфэрэнцыяцыі беларускай літаратуры, аб'ядналася па прынцыпу ўзвышэння над рачаіснасцю, па прынцыпу стварэння беларускага „залатога веку будучыны“, а на самай справе карэньні гэтых прынцыпаў жывіліся сокамі кулацкай зямлі, карэньні гэтых высокіх прынцыпаў—залатога веку будучыны Беларусі—заходзілі ў „залаты век мінулага“ Беларусі.

Гэтая пазыцыя прывяла „Узвышша“, асабліва правую яго частку, да адкрытых вылазак нацыянал-дэмакратызму. Праўда, мы ў сучасны момант ужо маем дакладныя дадзеныя, што ня толькі ідэя нацыяналізму штурхала „Узвышша“ да гэтых антыпролетарскіх, антысавецкіх выступленняў,—да нацыянал-дэмакратычных выступленняў штурхала „Узвышша“ і контррэвалюцыйная арганізацыя былых міністраў беларускай народнай рады, бо частка членаў „Узвышша“ знаходзілася ў цеснай арганізацыйнай сувязі з контррэвалюцыйным нацыянал-дэмакратычным цэнтрам.

У процівагу гэтым дзёвям арганізацыям па іншых шляхах ідзе „Маладняк“—па шляхах набліжэння да пролетарскай літаратуры, з цягам часу па шляху барацьбы за пролетарскую літаратуру. Гэты шлях прыводзіць „Маладняк“ да ўваходу ў ВООП.

Праўда, шлях ад стварэння першай арганізацыі пісьменьнікаў, якую зьяўляўся „Маладняк“, да БелАПП быў ня лёгкай, але быў правільны, як шлях барацьбы за пролетарскую беларускую літаратуру.

III. Неаднароднасьць соцыяльна-клясавага складу літаратурных аб'яднаньняў

Літаратурныя аб'яднаньні, якія організацыйна аформіліся, усё-ж ня былі аднароднымі па свайму соцыяльна-клясаваму складу. Было-б памылковым сьцьвярджаць, што ўсе групы ў іх складзе можна падстрыгчы пад адзін грэбень—БелАПП пад пролетарскі, а „Узвышша“ і „Полымя“ пад нацыянал-дэмакратычны. Неаднароднасьцю соцыяльна-клясавага складу і тлумачыцца тое, што ў момант абвастрэньня клясавай барацьбы мы наглядаем пэўныя процэсы далейшай дыфэрэнцыяцыі сярод усіх аб'яднаньняў і нават паасобных выходы з аб'яднаньняў. З аднаго боку, выхадцы з рабочых і бядняцкіх сялянскіх мас, якія ўваходзяць у літаратурныя аб'яднаньні, пачынаюць пераацэньваць свае няправільныя нацыяналістычныя ўстаноўкі, па якіх яны пайшлі ў гэтых аб'яднаньнях, груп, якія організацыйна аформіліся ў „Полымя“ і „Узвышша“; з другога боку, правая група, нацыяналістычная група, група буржуазных пісьменьнікаў пачынае больш актывізавацца, пачынае адкрываць выступы, вядучы абстрэл пролетарскай літаратуры з сваіх нацыянал-дэмакратычных пазыцый.

Процэсы дыфэрэнцыяцыі ідуць ня толькі ў „Полымі“ і „Узвышшы“, але і ў БелАПП. Праўда, большасьць яе членаў складаецца з выхадцаў з бядняцкіх пластоў вёскі і з рабочых гораду, але, аднак, і ў БелАПП мелася частка, праўда нязначная, соцыяльна чужая нам, якая ўлілася сюды з агульным струменем рэволюцыйнага ўздыму, уздыму, які быў і на літаратурным фронце.

У „Полымі“ як мы ўжо гаварылі, побач з былымі маладнякоўцамі, былі такія людзі, як Купала, Грамыка, Ляжневіч, Дыла, Гурло і ня ў меншай меры, які меў значэньне па свайму мінуламу, Колас. Гэтыя людзі прышлі ў „Полымя“ далёка ня з тымі ідэямі, пра якія яны пісалі ў сваіх дэклара-

цыях. Карэньні іх творчасьці моцна ўраслі ў нашаніўскі пэрыод і ня меней моцна ўраслі ў пэрыод абслугоўваньня окупантаў кайзэраўскіх і окупантаў польскіх. Але там былі і выхадцы з рабочага асяроддзя, як Александровіч, як камуністы Чарот, як Вольны—былы партызан. У „Полымі“ знаходзіліся і такія людзі, як Жылуновіч і Зарэцкі, якія скаціліся да нацыянал-дэмакратызму. Пра гэта яны заяўляюць у сваіх прызнаньнях, і калі Жылуновіч больш рашуча асуджае свае старыя пазыцыі, то Зарэцкі яшчэ і да гэтага часу спасылаецца на асьлепленасьць, якая прывяла яго ў абдымкі нацыянал-дэмакратызму. Як быццам ён зьяўляецца цёмным, несьвядомым, прабываўшы шэраг гадоў у камуністычнай партыі.

Падкрэсьліваем, што ў моманты абвастрэньня клясавай барацьбы наогул і на літаратурным фронце ў прыватнасьці, пасля шэрагу нацыянал-дэмакратычных выступленьняў, у групе „Полымя“ ідзе дыфэрэнцыяцыя, у групе „Полымя“ няма адзінства. У выніку гэтае дыфэрэнцыяцыі выходзіць з „Полымя“ Александровіч, адыходзяць ад прымірэнцкіх адносін да нацыянал-дэмакратызму ў „Полымі“ Чарот і Нёманскі. Калі Чарот ад прымірэнцтва часамі пераходзіў да садзейнічання, зьмяшчаючы нацыянал-дэмакратычныя артыкулы ў газэце, рэдактарам якой ён зьяўляўся, то цяпер Чарот ужо б'е нацыянал-дэмакратаў сваімі поэмамі.

Такім чынам, толькі абвастрэньне клясавай барацьбы прымушае т.т. глыбей удумацца ў процэсы, якія адбываюцца, прымушае гэтых таварышоў рэзка павярнуць у бок нацыянал-дэмакратаў.

Тую-ж клясавую неаднароднасьць складу і клясавых карэньняў творчасьці мы маем у групе „Узвышша“. Для „Узвышша“, як і для „Полымя“, характэрна, што кіруючую ролю ў гэтым аб'яднаньні адыгрывалі людзі, карэньнямі свае творчасьці зьвязаныя з нацыянал-дэмакратызмам. Такія

людзі, як Бабарэка, Пушча і ў той час камуніст Купцэвіч, які аказуся перабегчыкам да нацыянал-дэмакратызму, адыгрываюць кіруючую ролю і праводзяць, як цяпер апавядаюць т.т. з „Узвышша“, нацыянал-дэмакратычную апрацоўку, не саромячыся запалохвання і дыскрэдытацыі сваіх т.т. па аб'яднанню літаратурнымі бяздарнасьцямі.

Ізноў такі, процэс абвастрэння класавай барацьбы прыводзіць так званую левую частку „Узвышша“ да пераацэнкі тае лініі, па якой яны ішлі. Тут дыфэрэнцыяцыя адбылася ня столькі дзякуючы такім моцным процэсам нутраной пераацэнкі каштоўнасьці і нутраной барацьбы, але галоўным чынам пад напорам пролетарскай грамадзкасьці і крытыкі, якую разгарнуў камуністычны друк.

Праўда, на сёньняшні дзень левая частка „Узвышша“ яшчэ далёка не стаіць на правільным шляху, але яна пераглядае свае ўстаноўкі, яна асудзіла былых сваіх ідэолягаў, адмежавалася ад іх.

Ня глядзячы на тое, што БелАПП у пераважнай сваёй большасьці зьяўляецца блізім нам па соцыяльна-класаваму складу, усё-ж і ў БелАПП ёсьць адзінкі—выхадцы з чужога нам асяродзьдзя. Праўда, БелАПП увесь час вядзе лінію на самачыстку, БелАПП чысьціць свае шэрагі ад соцыяльна-чужых, ад зьвязаных з чужою нам клясай людзей, але гэта ня здымае пытаньня з парадку дню работы БелАПП, што яшчэ трэба весьці вялікую, працяжную барацьбу па ачышчэньню сваіх шэрагаў.

Такім чынам, мы бачым, што ў зусім законамерным парадку адбываецца далейшая соцыяльна-класавая дыфэрэнцыяцыя ў беларускай літаратуры. Са славамі беларускай самабытнасьці ў літаратуры маска сарвана, самі літаратурныя арганізацыі ўскрываюць нацыянал-дэмакратычныя тэндэнцыі, ачышчаючы свае шэрагі ад нацыянал-дэмакратычных агентаў.

IV. Расстаноўка творчых сіл у сучаснай беларускай літаратуры

Сучасную беларускую літаратуру можна разьмежаваць па чатырох асноўных літаратурных кірунках: літаратура пролетарская, сялянская, папутніцкая і буржуазна-нацыяналістычная—нацыянал-дэмакратычная літаратура.

Пытаньне пра беларускую пролетарскую літаратуру настолькі цікавае і шырокае, што яно ня можа быць у дадзенай рабоце цалкам ахоплена, загэтым абмяжуемся некалькімі заўвагамі.

Крыніцай беларускай пролетарскай літаратуры зьяўляецца Кастрычнікавая рэволюцыя. У першыя гады пасля Кастрычнікавай рэволюцыі заўважаецца ўздым у творчасьці беларускай літаратуры. Першым нашым творам, які зьявіўся ў 1922 г. у беларускай літаратуры, мы маем поэму Чарота „Босыя на вогнішчы“, якая і зьявілася ў той час першым творам у разьвіцьці беларускай пролетарскай поэзіі.

Расейская пролетарская літаратура, якая аформілася і склалася шмат раней, чым беларуская, зьявілася вялікай дапамогай для стварэньня беларускай пролетарскай літаратуры.

Рост, уздым гаспадаркі—прамысловасьці і сельскай гаспадаркі Беларусі, зьявіліся падставай пасьпяховага разьвіцьця пролетарскай літаратуры. Між іншым, яшчэ і да гэтага часу дзе-ні-дзе імкнуцца давесці, што пролетарская літаратура на Беларусі вырасла не ад Кастрычніка, а ад пэрыоду „Нашай нівы“ і заходзіць сваімі караньнямі да Скарыны і Сямёна Тураўскага. Гэта ня што іншае, як нацыянал-дэмакратычная ідэалізацыя фэўдальнага і буржуазнага мінулага Беларусі, гэта шкодніцкая тэорыя класавога ворага.

Мы далёкі нават і ад таго, каб лічыць працаўкамі пролетарскай літаратуры і такіх пісьменьнікаў, як Гартны, на чым вельмі ўпарта настойваюць некаторыя тэорэтыкі беларускай літаратуры.

Цішка Гартны з яго дарэволюцыйнай творчасцю не зьяўляецца пролетарскім пісьменьнікам. У Цішкі Гартнага ё ягонай дарэволюцыйнай творчасці ёсць пратэст бунтарства, але пратэст, які ня ідзе далей бунтарства. У сваёй дарэволюцыйнай творчасці ён не падняўся да вышні сьвядомасці волі пролетарыяту. Там няма разуменьня вялікіх задач пролетарскай рэволюцыі, якая ў тых часы надыходзіла. Загэтым нельга сьцьвярджаць, што Цішка Гартны зьяўляецца прабацькам беларускай пролетарскай літаратуры.

Трэба адзначыць, што наперакор прароцтва нацыянал-опартуністых, якія гаварылі, што на Беларусі ня можа быць пролетарскай літаратуры, наперакор надрыўнаму крыку з нацыянал-дэмакратычнага лягеру пра тое, што на Беларусі ня можа быць пролетарскай літаратуры, затым што гэта краіна самабытная, вясковая, наперакор прароцтвам трацкістых, якія гаварылі, што ў пэрыод пераходу да соцыялізму пытаньне магчымасці існаваньня беларускай пролетарскай літаратуры зьяўляецца пытаньнем даволі спрэчным (пра гэта пісаў у сваім артыкуле Купцэвіч), наперакор усім гэтым прароцтвам як нацыянал-шовінізму, так і нацыянал-дэмакратызму і трацкізму мы на сёньняшні дзень можам констатаваць налічча беларускай пролетарскай літаратуры. Гэтая літаратура можа яшчэ ня зусім склалася, ня зусім аформілася, ня зусім выкрышталізавалася, як пролетарская літаратура, яна ў некаторых сваіх творах, можа быць, недастаткова чотка адлюстроўвае задачы і ролю пролетарыяту, — што глумачыцца тым, што беларуская пролетарская літаратура зьяўляецца маладой літаратурай, і тым, што яшчэ сам БелАПП недастаткова моцна ў сваёй творчасці звязаны з узрастаючым з кожным днём нашай соцыялістычнай прамысловасьцю і з рабочай клясай, — але ва ўсякім выпадку на сёньняшні дзень мы можам сказаць, што беларускую пролетарскую літаратуру мы маем.

Мы бачым хуткі тэмп разьвіцьця прамысловасьці і разам з тым хуткі рост пролетарыяту Беларусі. Рост прамысловасьці Беларусі па пяцігодцы быў прадугледжан на 442 проц. Калі мы параўнаем гэта з 282 проц. агульнага росту ўсяго Савецкага Саюзу, мы ўбачым вялізарнейшую розніцу ў тэмах, якімі падываецца прамысловасьць Беларусі.

Мы бачым, як на практыцы ажыццяўляецца правільная ўстаноўка партыі на падцягваньне эаномічнага ўзроўню адсталых нацыянальнасьцяй да ўзроўню эаномікі перадавых, перамогшых нацыянальнасьцяй. Бяз сумненьня, што база для пролетарскай літаратуры на Беларусі з кожным днём пашыраецца. БелАПП цяпер вядзе вялікую работу па выхаваньню новых кадраў літаратараў з рабочых-ударнікаў. БелАПП арганізуе гурткі на фабрыках і заводах. БелАПП цяпер мае такіх прадстаўнікоў пролетарскай літаратуры, як Лынькоў, Галавач, Мурашка, Ліманоўскі, Александровіч, Чарот і памёршы ў мінулым годзе Трус, які раней зьяўляўся яркім прадстаўніком інтарэсаў бядняцкіх сялянскіх мас, але які паступова падняўся на ўзровень разуменьня задач рабочай клясы і даў нам таленавіта напісаную поэму „Дзесяты падмурак“.

Усе гэтыя сілы растуць ад Кастрычніка, яны зразумелі Кастрычнік, ішлі з рабочай клясай пад кіраўніцтвам партыі, выхаваны ёю.

Ітак, не ад Скарыны, не ад сьпевакоў фэўдалізма — Дуніных-Марцынкевічаў і не ад „Нашай нівы“ расьце беларуская пролетарская літаратура, а толькі ад вялікага Кастрычніка.

Сялянская літаратура на Беларусі мае даволі шмат маладых кадраў. Праўда, над гэтымі кадрамі мы яшчэ мала працуем. Сярод прадстаўнікоў сялянскай літаратуры ёсць імёны ўпаўне аформленых сялянскіх пісьменьнікаў, як Каваль, Баранаў, Нікановіч, Шашэўскі. Гэтыя таварышы правільна адлюстроўваюць працэс рэканструкцыі сельскай гаспадаркі, пра-

вільна ўспрымаюць кіруючую ролю пролетарыяту і партыі. Яны ня толькі адлюстроўваюць у мастацкай форме процэс, які адбываецца ў вёсцы, але спрабуюць працаваць над зьменай самога жыцця вёскі, разумеючы правільна задачы партыі і рабочай клясы.

Хуткі рост колгаснага руху, вырошчваньне ў колгасах новага тыпу чалавека—калгасніка-ўдарніка, бяз сумненьня будзе зьяўляцца тэй базай, на якой будучь працаваць беларускія сялянскія пісьменьнікі. Мы мелі ня дрэнны вопыт, калі газета „Беларуская вёска“ выпускала часопісь „Чырвоны сейбыт“, дзе выключна пісалі новыя кадры з сялькораў. Мы мзем цяпер добры вопыт Бабруйскай раённай газеты „Камуніст“, якая выдае дадатак пад назвай „Вясна“. Вакол гэтага дадатку цяпер ужо налічваецца не адзінкі, а дзесяткі маладых сялькораў, колгаснікаў, ударнікаў, якія работай даводзяць, што кадры ў нас ёсць. Але калі ўзяць раённыя філіі БелАПП, як філіі Амсьціслаўскую, Аршанскую, Полацкую і нават Магілёўскую, дык гэтыя філіі БелАПП па сваёй сутнасьці складаюцца з сялянскіх пісьменьнікаў, пачынаючых сялянскіх пісьменьнікаў. Такім чынам, рэзэрвы для сялянскай літаратуры Беларусі, бязумоўна, ёсць.

У гэтай галіне патрэбна вялікая работа па выхаваньню новых кадраў, па скалочваньню таго кадра, вакол якога павінна стварыцца аб'яднаньне беларускіх сялянскіх пісьменьнікаў.

Папутніцкая беларуская літаратура. І „Полымя“ і „Узвышша“ у сваіх шэрагах маюць ня мала папутнікаў, і нават у БелАПП ёсць папутнікі. Агульнай характарыстыкай для нашых папутнікаў можа зьявіцца, так сказаць, нацыянальная „шыльда“, за якую яны ня бачаць клясавай сутнасьці рэчаў. Нашы папутнікі вельмі часта хварэюць гэтым нацыяналізмам. А адсюль ні ў якім выпадку нельга ставіць пытаньне пра тое, што гэты нацыяналізм павінен нас адштурхоўваць ад работы над імі, мы не адмовімся ад вы-

хаваньня такіх папутнікаў, як Крапіва, Кузьма Чорны, які ў сваёй сялянскай тэматыцы да апошняга часу ня можа перамагчы дробнабуржуазнага погляду на сялянства. Кузьма Чорны ўсімі сіламі стараецца перамагчы гэты культ моцнага індывідуума-сяляніна, па сутнасьці культ кулака. Але гэта з цяжкасьцямі яму даецца. Ёсць у нас і таварышы, якія блукаюць у нетрах упадніцкай лірыкі: Маракоў, Кляшторны, якія ніякім чынам ня могуць узьняцца на вышыню тых задач, якія стаяць перад пролетарскай літаратурай, хоць яны гэтага ўпарта дамагаюцца.

Слабасьць марксысцкай крытыкі ў значнай ступені затрымлівае выхаваньне папутнікаў, адваёўваньне лепшай іх часткі, набліжэньне іх да нас. Я гавару пра папутнікаў таму, што, па маёй думцы, пытаньне пра папутнікаў беларускай літаратуры ні ў якім выпадку ня здымаецца. Над папутнікамі нам трэба працаваць.

Пераходжу да буржуазна-нацыяналістычнай часткі нашай літаратуры, да літаратуры нацыянал-дэмакратычнай. На гэтай частцы неабходна застанавіцца больш падрабязна таму, што вялізарную ўвагу ў барацьбе на літаратурным фронце нам прышлося накіроўваць на нацыянал-дэмакратычную літаратуру. Сярод пісьменьнікаў буржуазнай нацыяналістычнай, нацыянал-дэмакратычнай літаратуры мы маем такія імяны, як Дубоўка, Пушча, Зарэцкі, Мрый, Грамыка, М. Гарэцкі, Янка Купала, які сьцьвердзіў у сваім юбілейным зборніку яшчэ раз, з кім ён ідзе.

Дубоўка, у мінулым маладняковец, які перайшоў пасяля ва „Узвышша“, Дубоўка, які стаў на пазыцыю нацыянал-дэмакратызму, дае нам два цікавых творы: „І пурпуровых ветразей узьвівы“ і „Комбайн“. У першым з гэтых твораў ён падае разважаньні поэта-лірыка і матэматыка (Бальшавіка). Матэматык у яго ня толькі сухі, але ў сваіх развагах і проста дурны. У спрэчках лірыка і матэматыка пераможцам становіцца лірык. Матэ-

матык застаецца ў дурным становішчы Дубоўка, паказаўшы, такім чынам, матэматыка, ставіць на суд чытача абодвух і гаворыць: „Скажэце, з кім вы пойдзеце: з „лірыкам ці з матэматыкам?“ Прасьцей гаворачы, з кім вы пойдзеце: з бальшавіком дурнем ці з намі?

Больш паказальным зьяўляецца яго другі твор „Комбайн“. У „Комбайне“ Дубоўка піша пра тое, як аршанскі кондуктар, пад якім ён разумее партыю, пасадзіў у вагон кур'ерскага цягніка сяляніна для таго, каб павесіць яго ў колектыў, і пачаў угаворваць селяніна, каб той згадзіўся добраахвотна ўступіць у колектыў. Селянін адказвае, што ён на гэта ня згодзен. Кондуктар працягвае настойваць, прычым у сваіх довадах кондуктар паказан адмоўным тыпам, а селянін, наадварот, паказан моцнай асобай, з псыхолёгіяй, якую гэтаму кондуктару не падламаць. Ён дарэмна Дубоўка ўкладае душу ў адказы гэтага селяніна, калі ён парыруе кондуктару. Селянін гаворыць кондуктару:

„Цябе салавей не дагоніць,
Калі нават возьме лакотку,
І ночы ня хопіць сягоння,
І ноч можа здацца кароткай.
Ды ўсё яно добра ў дарозе,
Калі ты ляжыш на паліцы,
Калі ты ні ў якой трывозе,
Ніякай няма навалыніцы...
А вось, як узойдзеш у хату,
Як глянеш на шэрыя сьцены,—
Згадаеш і дзёда і тату,
Радню, да дзесятых каленняў,—
Дык надта і не паскачаш
Дык надта і не падскочыш.
Хоць горка калі паплачаш,
Хоць хочаш ты сам ці ня хочаш.
Здалёка даваць парады
Бадай што ня вельмі цяжка.
І казка здаецца, як праўда,
І праўда здаецца, як казка.
Бліжэй падыйдзі, чалавеча,
Да гэтай вясковай сядзібы,
Калі насуваецца вечар,
Калі нараджаюцца хібы...
Ты думаеш, лёгка пакінуць
Усё, што ў стагодзьдзях зьбірана?
Ня выганіш гэнага клінам,
Бо будуць няўгойныя раны...
Мне кожны памежжак знаёмы,
Сьмяецца мне кожны лісточак,
Дык што ты мне радзіш для злему,

Дык што ты мне радзіш, браточак?
Павінен я кінуць, зрачыся
Усяго, што з маленства мне міла?“

Увесь твор прасякнут ідэяй моцнай асобы селяніна, які супраціўляецца партыі.

Адсюль ня цяжка выявіць і мэту, якую праследуе поэма.

У гэтай поэме ў лірычным адступленьні Дубоўка апавядае казку, (а ён, між іншым, вялікі мастак на лірычныя адступленьні), казку пра тое, што была некалі мазырская княжна, якая ўдавілася косткаю. Гэтая княжна, па звычаю заходніх народаў, была пакладзена ў склеп. Прыходзіць злодзей, пачынае яе рабаваць. Злодзей рабуе да апошняй кашулі і калі пачынае зьнімаць з гэтай княжны, якая ўдавілася косткай, кашулю, тады ад нялоўкага штуршка злодзея костка выскаквае з горла, і княжна прачынаецца і крычыць. Злодзей кідае рэчы, баючыся, што яго зловяць вартаўнікі. Такі, прыкладна, зьмест казкі. Беларусь—гэта княжна, якая ўдавілася косткай, цяпер „абрабаваная бальшавікамі“, „абабраная“ да апошняй кашулі, закрычыць і закрычыць так, што прыбяжыць вартаўнік з Захаду і прагоніць злодзея—бальшавіка.

Па гэтых двух творах, якія, да слова гаворачы мастацкі напісаны, з усёю ўпэўненасьцю можна сказаць, што Дубоўка зьяўляецца сьпеваком класавага ворага.

Ня менш характэрным зьяўляецца такі нацыянал-дэмакратычны пісьменьнік, як Зарэцкі. У аговесьці „Голы зьвер“ Зарэцкі апявае моцнага індувідуума, чалавека самца, у другім творы, у „Падарожжа на новую зямлю“, ён праслаўляе кулака.

„Падарожжа на новую зямлю“ зьявілася мастацкім аформленьнем кулацкай палітыкі былога наркомзема Прышчэпава, накіраванай на хутарызацыю Беларусі. Зарэцкі ў мастацкай форме праводзіць нацыяналістычныя ідэі самабытнасьці вёскі, пра немагчымасць калектывізацыі Беларусі,

даводзіць, што для Беларусі зьяўляецца вышэйшым ідэалам хутарызация, а не колектывізацыя.

Апошні твор Зарэцкага „Крывічы“ сапраўды зьяўляецца вышэйшым дасягненьнем нацыянал-дэмакратызму ў літаратуры. Тут Зарэцкі паказвае падрыхтоўку нацыянал-дэмакратычнага паўстання супроць савецкае ўлады. Зарэцкі дае моцную індывідуальнасьць правадыра нацыянал-дэмакратаў Беразоўскага, які пасля сьмерці зьяўляецца сыягам, што яднае ўсіх нацыянал-дэмакратаў, правадыра, які пасля сваёй сьмерці пакідае заповіт, у процівагу заповіту Леніна, пра тое, што трэба зьбіраць усе сілы, з нізін, з балот зьбіраць народ на паўстаньне супроць „пануючых бальшавікоў“. Прывядзем некалькі вытрымак з гэтага роману. У першай частцы Зарэцкі паказвае, за што змагаюцца нацыянал-дэмакраты, гаворачы вуснамі аднаго з саратнікаў Беразоўскага Сьляпня: „Аўтономнае беларуска-літоўскае княства“ (цяпер рэспубліка, край ці яшчэ як-небудзь), асьвечанае гісторычнымі традыцыямі, зьявілася-б цэнтрам, які-б мог прыцягнуць да сябе як заходніх, так і ўсходніх беларусаў... і літоўцаў... разумееш? ха-ха... яна-б і зрабіла гэта, каб не баялася залішняга сэпаратызму. Аўтономія можа хутка перайсьці ў незалежнасьць...“

Далей аўтар паказвае апрацоўку вясковага хлапца, прыведзенага адным з наступнікаў Беразоўскага да Сьляпня: „Аржановіч запыталася ў Ліпіна, адкуль ён прыехаў. За яго адказаў Сьляпень: „Прыехаў з вёскі ў Менск шукаць Беларусь. З ліхтаром у руках, як некалі Дьоген чалавека. І вось... шукаў Беларусь, а знайшоў бе-ла-ру-сі-за-цыю... Хо-хо... Праўда, Сяргей?“ І на словы хлапца, што прыехаў, Сьляпень, успыліўшы, закрычаў: „Малайцы, хлопцы. Працуйце ліха на вас, працуйце. Зьнізу браць трэба, зьнізу — з зямлі, з балот... Ха-ха... Растуць, брат, растуць, як грыбы... Нічога, Мікола, не бядуй. Тысячы ўжо ёсьць. Будуць дзесяткі тысяч і согні...“

Толькі ўзварушыць трэба, кліч клікнуць на ўсю нашу сонную „Крывію...“

...Падымайся з нізін сакаліна сям'я,
Над крыжамі бацькоў, над курганамі...

Беларускае адраджэньне будзе ісьці з карэньняў беларускага народу. Усякія штучныя формы, у якіх-б захацеў хто-небудзь укласьці яго, адпадуць, рассяпяцца ў прах. У сваім магутным поступе яно знойдзе свае асаблівыя формы, якія арганічна вырастуць з самае сутнасьці гэтага гісторычна а процэсу... Разумеце мяне, хлопцы, га?.. Усякія апякуны беларускага руху, хто-б яны ні былі і з якой-бы — ці добрай, ці дрэннай — мэты яны над намі ні апекаваліся — усе яны адмятуцца гісторыяй. Зьнізу, з зямлі, вырасьце наш рэнэсанс... І ён расьце ўжо, узьнімаецца, ён бушуе ўжо такімі магутнымі хвалямі, якія многа чаго могуць пазьмятаць на сваёй дарозе... І пазьмятуць яшчэ, пазьмятуць.. Пачакайце толькі...“

Канчаецца апрацоўка такою развагай пра беларусізацыю: „А вы ведаеце, што такое бе-ла-ру-сі-за-цыя? Га? Хо-хо-хо... Гэта, брат, хітрая, ой хітрая штука... Гэта стаўка на форму... Так, так, на форму!.. Аўладаць формай, адлучыць яе ад зьместу, вылягчыць яе, выкруціць, высушыць і... выкінуць вон... ха-ха-ха... Што, хітра, га?.. Тонка? Ха-ха.“

У гэтым-жа романе ёсьць такія развагі пра нацыянальную політыку: „Навучыцца аўладаць беларускай мовай, каб лягчэй было эгаварвацца з сялянамі, скажам пры зьбіраньні падатку, гэта ня будзе вырашэньне нацыянальнага пытаньня. Гэта будзе толькі ўсяго замена колёніяльнай політыкі „салдацкай“ на колёніяльную політыку „еэзіцкую“. Гэта страшэнна шкоднае звужэньне праблем нацыянальнай культуры, гэта політыка гандляроў з рынку, якія (я спэцыяльна гэта назіраў) зьвяртаюцца заўсёды да сялян у роднай іхнай мове, каб лягчэй абдурыць іх...“

Далей Зарэцкі мастацкі зьдзекуецца над таварышамі з БелАПП, і

канец разваг пра БелАПП напамінае ўжо нам вядомае яго выступленне на 1-м з'ездзе БелАПП пра тое, што таварышы ездзяць у Маскву па падачкі. Прыкладна, такі сэнс гэтай часткі яго роману.

Гэроі яго роману ня любяць Беларусь фабрычнай — Беларусі рабочай таму, што там няма таго беларускага, што складае іхны нацыянал-дэмакратычны ідэал.

Мы думаем, што прыведзеных вытрымак зусім дастаткова, каб сказаць з упэўненасцю: Зарэцкі — сьпявак нацыянал-дэмакратызму. Між іншым, гэты роман быў зьняты з друку, Зарэцкага ўзялі ў штыхі, але ён ня гэтак скоро здаў свае пазыцыі і прызнаўся з вялікім спазьненнем; як прызнаўся, аб гэтым мы казалі раней.

Трэці найбольш яркі прадстаўнік нацыянал-дэмакратызму Дудар-Глыбоцкі, пасьля твору „Вецер з Усходу“, у якім трактуе, што ўвесь расклад у студэнцкім асяродзьдзі адбываецца ад уплываў з Усходу — з Масквы, піша верш „Пасеклі наш край папалам“. Па Дудару, бальшавікі пасеклі Беларусь, адарвалі ад агульнага цэлага. Дудар піша ў тон тым, хто ў час заключэньня Рыскай умовы пісаў так:

„Нас падзялілі.
Хто?
Чужаніцы,
Цёмных дарог махляры“.

Мы мелі такога зьместу песеньку вялікадзяржаўных шовіністых у момант далучэньня былой Гомельскай губэрні да Беларусі. Па свайму зьместу і гэтая песня аднародна з вершам Дудара і з вершам пра Рыскую ўмову. Вось яе зьмест, за выключэньнем чатырох радкоў:

На смерць губернии

„Время дорого. Не до говора.
Полчаса разбирали вопрос.
И в конце концов Белоруссия
Нам предлинный состроила нос.“

Против выступить думал некий др.г.
Но не смел повернуться язык:

Прошпал что-то. поперхнулся
вдруг...
Друг наш, видно, к покорству при-
вык.

И губернии нашей, Гомельской,
Больше в списках губерний уж нет.
Только слышится недовольный вой,
Помутился в глазах белый свет.

Разделили нас, не спросившись,
Распродали родимый наш край,
Утешенье есть только в лозунге:
Всяк, кто может, скорей удирай“.

Як бачыце, ня толькі беларускі нацыянал-дэмакратызм выступае ў сваёй контррэвалюцыйнай сутнасьці, але і вялікадзяржаўны шовінізм паказвае свай клясавы твар даволі ярка. Мы маглі-б прывесці шэраг прыкладаў, але гэта не ўваходзіць у тэму дэкладу. Тут мы толькі прывялі гэты прыклад для наводнага доваду, што клясава-варожая сутнасьць твораў гучыць аднолькава на ўсіх мовах, клясавага ворага лёгка пазнаць.

Нельга абыйсьці такога поэты, як Пушча, які напісаў „Асеньнія песьні“, „Лісты да сабакі“, які аплакваў „Беларусь расьпятую (па Пушчу) на крыжы“.

Ён пра сучаснасьць гаворыць у такіх вобразах:

„У полі, на кургане, вецер дзіка вые.
Крыльямі лапочуць чорных птушак
зграі;
Віхар на кургане танец сьмерці
грае...
Цела у экстазе, у шалёным спрыце...
Сёньня восень — дама, сёньня віхар —
рыцар“.

Пушчы „Беларусь расьпята на жаваньні ўсходня-заходніх дарог“, што ён гаворыць такімі словамі:

„На ростані ўсходня-заходніх дарог
Цябе, дарагая, яны ўкрыжавалі“.

І пасьля дадае:

„Хто-ж з крыжа краіну расьпятую
здыме?
Узываю, маюся ў грэшнай істоце...“

У сваіх „Лістох да сабакі“ Пушча просіць свайго вернага дружбака (сабаку. зразумела) вартаваць яго хату ў вёсцы, затым што каля хаты ходзяць „злыя людзі...“

І калі савецкая грамадзкасьць адкідае падобную творчасць, Пушча заяўляе:

„Што для іх вось зараз песня
І поэзіі ўзлёт?
Дома ўсе ў „лакках“ цёплых
Пазяхаюць смачным сном,
У пантоплях мякка цёпкаць,
Па касьцёх вялікіх дзён“.

А потым цынічна прызнаецца:

„Усе, усе мы носім маскі.
На т' скінуць дома, баймося...“

Амаль уся поэзія Пушчы такога зместу, калі ня лічыць яго апошніх твораў, дзе ён адзяваў рэлігію ўмела маску. Пролетарская грамадзкасьць сказала Пушчу: ты — ня наш.

Мы ня маем магчымасці застанаўлівацца больш падрабязна на другіх нацыяналістычных пісьменьніках, а загэтым абмяжоўваемся толькі заўвагамі пра Гарэцкага, Мрыя і Лужаніна. Першы ў сваёй гісторыі беларускай літаратуры і ў мастацкіх творах да канца застаецца нацыяналістам; другі — Мрый — у апавесці „Запіскі Самсона Самасуя“ высьмейвае савецкую рэалістычнасць, і апошні — Лужанін — піша злыя, прасякнутыя нянавісцю, апавесці „Случчына“ і „Госці“, а ў поэзіі, у дзень дзесяцігоддзя Кастрычніка, заяўляе вельмі адкровенна:

„Кожны дзень прыходзіць расьцьвітаць,
Каб пасья памерці за гарамі...
Мы ня хочам радасці відаць,
Што чужымі дадзена рукамі“.

Лужанін не хацеў вітаць Кастрычніка затым, што радасць Кастрычніка дадзена чужымі (для яго, Лужаніна) рукамі.

Апошняя заўвага пра Янку Купалу (пра якога падрабязна гаварыў таварыш Сянкевіч у сваім артыкуле). Па двух творах „Дыктатура працы“ і „Зыходзіш вёска з яснай явы“ пра Купалу можна было гаварыць, як пра пісьменьніка, які да нас набліжаецца, якому пролетарская грамадзкасьць „адпусціла“ старыя грахі часоў окупацыі і г. д.

Ня гэтак даўно Янка Купала, юбілей якога святкаваўся ў Беларусі і Комакадэміяй, пускаецца на адкрытую нацыяналістычную провокацыю, змяшчаючы ў сваім зборніку, прысьвячонам яго юбілею, верш, які быў напісан у гонар прыходу Пінскага на Беларусь і зьмешчаны ў буржуазна-нацыяналістычнай газэце „Звон“ 17 верасня 1919 году ў 811. Купала з тэксту 1919 года выпускае толькі наступныя радкі:

„Паўстань з народу нашага, уладар,
Адбудаваць свой збураны пасада,
Бо твой народ забыў, хто гаспадар
І хто яго абдэа з каронных шат.
На ўладара ждзё Беларусь даўно,
І ждзё цябе ўладарства божы дар,
Вялікае, магутнае яно...
Пад беларускі сьцяг прыдзі, уладар“

Выкінуўшы гэтыя радкі, Купала, зразумела, не мяняе сэнсу вершу, затым што ў ім ёсць больш яркія месцы ў параўнаньні з пададзенымі. Мы прывядзем поўны тэкст:

Паўстань...

„Паўстань з народу нашага, прарок,
Праяваў бураломных варажбін,
І мудрым словам скінь з народу ўрок,
Якім быў ёк праз ворагаў спавіт.“

Зьбяры ў адну ўсю Беларусь сям'ю,
Вазьмі з яе прысягу і зарок,
Што не прадасьць сябе, сваю зямлю...
Зьняць путы бацькаўшчыне ўстань, прарок...“

Паўстань з народу нашага, пясняр,
Былых і будучых вякоў баян,
І ў бурны кліч, як буры ўдар,
З віхрамі загудзі пад звон кайдані“

Гудзі над Беларусіяй з краю ў край,
У сэрцах сьпячых распалі пажар,
Над курганамі пярэном зайграй,
Збудзіць нябожчыкаў паўстань, пясняр.“

Паўстань з народу нашага, ваяк,
І волатам на вогненным ¹⁾ кані
Народ аграблены — бы з торбжабрак —
За бацькаўшчыну павядзі ў агні.“

¹⁾ У газэце „Звон“ „На Юрэвым кані.“

Да хвалы шлях айчыны пакажы,
Зьмяці з палёў яе чужых бадзьяк,
На стражы стань гранічнае мяжы...
Свой край заваяваць паўстань, ваяк“.

28/VIII 1919 г.
Карльсбэрг

Ня бяз цікавасьці і такая дэталёва, што верш зьмешчаны ў зборніку пасья „Інтэрнацыяналу“, перакладзенага Купалай на беларускую мову.

Такое провокацыі ў 1930 г. мы, зразумела, не чакалі, нават ведаючы, як сьцемянае мінулае поэты.

Тыя прыклады, якія мы прывялі, хоць і даволі ярка, па нашай думцы, гавораць аб няпрыкрытых нацыяналістычных вылазках у беларускай літаратуры.

V. Нацыяналізм-дэмакратызм у літаратурна-публіцыстычнай форме

Гаворачы пра нацыяналізм-дэмакратызм у мастацкай літаратуры, нельга не ўспамінуць пра тыя выступленьні, якія былі з боку нацыяналізм-дэмакратаў у публіцыстычнай форме, тым больш, што гэтыя выступленьні былі даволі адкрытымі і паўтараліся, ня гледзячы на рашучыя адпоры камуністычнага друку БССР.

Член „Узвышша“ Дубоўка (цяпер па-за „Узвышшам“) у газэце „Гудок“ (№ 114, за 1927 г.) так трактуе пра работу „Узвышша“ пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі: „З грамадзкай работай „Узвышша“ і ня думала пярываць, спадзяючыся праводзіць яе і ў далейшым пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі ў магчымых для сябе кірунку і формах“. Не забудзьце: „у магчымых для сябе кірунку і формах“, так проста і сказана.

Наступнае выступленьне адносіцца да разваг пра беларускую літаратуру. У № 6 „Узвышша“ за 28 год чытаем: „Гэта роля і значэньне „Узвышша“ адбываецца і на яго пабудове і структуры тых яго твораў, якія яно („Узвышша“) выдае пад сьцягам творчасьці літаратуры нацыянальнай па форме і пролетарскай у сваёй імкнёнасьці“; у другім артыкуле бачым як бы працяг гэтай думкі: „Галоўная ва

ўсім гэтым працесе (працэс утварэньня вышэйшых форм культуры) — змаганьне за беларускія формы беларускай культуры“ (літаратура, тэатр, музыка, жывапіс). Ня цяжка зразумець, што тут падмяняецца барацьбой за форму змест, бо пра змест гаворыцца, што ён павінен быць пролетарскім толькі ў імкнёнасьці а галоўнае — барацьба за беларускія формы.

Сьцвярдзэньне гэтых палажэньняў мы знаходзім у артыкуле Ф. Купцэвіча ў тым-жа № 6 „Узвышша“ за 28 г. Ён гаворыць: „Яшчэ і цяпер канчаткова не разьвязана спрэчнае пытаньне аб мажлівасьці наогул пролетарскай літаратуры, як літаратуры пераходнага пэрыоду“. Праўда, Купцэвіч ня робіць „откровеній“, яны ўзяты з арсеналу містэра Троцкага, яны былі і ў беларускіх самабытнікаў — нацыяналіст-дэмакратаў, якія крычалі пра тое, што на Беларусі ня можа быць пролетарскай літаратуры.

Шкодныя тэндэнцыі той-жа Купцэвіч распаўсюджвае і са старонак часопісі „Печать і революция“ (№ 11, за 1929 г.), дзе зьявіўся яго артыкул, па нашай думцы, па простым папусьціцельству. У артыкуле „Художественная периодика“ аўтар даводзіць, што „Узвышша“ займае „у галіне крытыкі пазыцыю дыялектычна-матэрыялістычнага мэталу...“ Падрабіўшы сабе пашпарт дыялектыка, Купцэвіч стараецца дыскрэдытаваць, не крытыкаваць, а дыскрытыкаваць БелАПП, абвінавачваючы ў эклектычным сьветапоглядзе склад рэдакцыі і кіраўніцтва БелАПП (стар. 83) і „міласьціва“ наклеіваючы ярлычкі „эсэра, рыторычнага рыфмача, угасаючага таленту, няздольнага нікога сагрэць, анархізму, партызаншчыны, патолёгічнага скажэньня“ на больш актыўных членаў БелАПП, абыходзячы маўчаньнем няўсталяемых членаў БелАПП.

Не далёка адышлі ад Дубоўкі і Купцэвіча іх таварышы па „Узвышшу“ Бабарэка і Антон Адамовіч. Для характарыстыкі іх літаратурна-публіцыстычнай „дзеянасьці“ мы прывя-
дзем дзьве-тры даведкі.

Адам Бабарэка не адставаў ад сваіх сабратаў Купцэвіча і Дубоўкі; працуючы ў галіне літаратуразнаўства, ён, як кажуць, тэорытычна абавязна, аформляў погляды сваіх сяброў. Прывядзем дзеве вытрымкі з тэорытычнага дакладу А. Бабарэкі — „Поэзія як ўяўленне“: „Узвышша“ павінна самавызначацца як ўзвышэнская мастацкая школа беларускай пролетарскай (?) поэзіі. Гэта значыць, што калі мы хочам, кажучы словамі Гётэ, дасягнуць вялікага, то мы павінны ўмець абмяжоўваць сябе. Мы павінны, на падставе нашай творчай практыкі, выбраць сабе пэўны шлях у мастацкім азначэнні...“ Усё, як бачыце, вельмі зразумела, а „галоўнае“ стыль тэорытычнага разважання „вытрыманы“, нават і Гётэ ёсць. Далей яшчэ лепей, слухайце: „Для нас-жа ўвесь сакрэт натхнення ва ўяўленні, як процэс ператварэння матэрыяльнага ў ідэальнае, што адбываецца ў чалавечай галаве“. Што адбывалася ў галаве Бабарэкі ў той час, калі ён гэта пісаў, разважаць цяжка, але з усяго дакладу больш-менш яскрава відаць, што Бабарэка стаіць за адрыў поэзіі ад сацыяльных процэсаў, за ўзвышэнскае вызначэнне поэзіі.

Антон Адамовіч найбольш поўна выявіўся ў сваім выступленні ў БДУ, абараняючы ліст трох пісьменьнікаў, за што яму была вельмі ўдзячна газета „Кур'ер Віленскі“, якая аб прамове Антона Адамовіча ня мала шумела. Ён, нарэшце, абураючы ўчынак Антона Адамовіча, гэта паклёп на нябожчыка П. Труса аб тым, што нібыта Трус пад прымусам і пагрозамі знаходзіўся ў БелАПП і пад прымусам напісаў поэму „Дзесяты падмурак“. БелАПП сустрэў гэтае провокацыйнае выступленне рашучым адпорам, даючы бой нацэмаўскім налёткам хлусні.

У пастанове БелАПП, між іншым, гаварылася і аб іншых пытаннях, якія былі закрануты ў артыкуле Ант. Адамовіча:

„Сэкратарыят БелАПП заяўляе, што артыкул Адамовіча мае сваёй мэтай супроцьставіць беларускую пісьменьніцкую арганізацыю партыі, доказам чаго з'яўляецца нахабнае, недапушчальнае перакручванне думкі, выказанне прадстаўніком ЦК партыі на магіле тав. Труса, кіданне прадстаўніку партыі абвінавачвання ў цынчнасці і няшчырасці заяў на магіле поэты, падкрэслівачы гэтым самым, што толькі „Узвышша“, прадстаўнікі якога таксама выступалі на магіле тав. Труса, шчыра шкадуюць поэту. Акрамя таго, што ўсё гэта ёсць яўнае выступленне супроць партыйнага кіраўніцтва літаратурнымі арганізацыямі, яно з'яўляецца і глыбока абыватальскім.

Сэкратарыят расцэньвае гэтае выступленне Адамовіча, як арганізацыйнае выступленне рэдакцыі „Узвышша“ — органу аб'яднання „Узвышша“. Як выступленне Адамовіча, яно ёсць лёгічны працяг яго антысавецкага выступлення ў БДУ з апраўданнем вядомага пролетарскай грамадзкасці контррэвалюцыйнага выступлення трох беларускіх пісьменьнікаў, якое (выступленне Адамовіча) было скарыстана фашыстаўскай газетай „Кур'ер Віленскі“.

Далей БелАПП патрабуе ад „Узвышша“ прызнання сваёй памылкі (глядзі газ. „Звязда“, № 279, ад 7/XII—29 г.).

Агіднасьць вылазак становіцца на гэты раз яскравей яшчэ таму, што ўзвышанцы пачалі хлусіць на мёртвага таварыша і спёкуляваць на факце самой сьмерці.

Ужо пералічаных прыкладаў досыць для таго, каб паказаць сапраўдны твар кіруючай часткі „Узвышша“ — „марксыстых“ Купцэвіча, Дубоўкі, Бабарэкі і Ант. Адамовіча, які нядрэнна выявіўся і ў літаратурна-публіцыстычнай форме.

Мы ўсюды гаворым пра кіруючую частку „Узвышша“ таму, што большая палова радавых членаў аб'яднання ў процэсе барацьбы была вельмі няўстойліва (у гэтым была іх

галоўная бяда як папутнікаў). і толькі пасля неаднаразовых атак на „Узвышша“ з боку крытыкі і пролетарскай грамадзкасці гэтая група пераходзіць да перагляду ўстановак аб'яднання. Дыфэрэнцыяцыя ўнутры аб'яднання насцяпвала; яна дайшла да свайго канца, калі Дубоўка, Пушча, Адамовіч і Бабарэка былі ўмоўна выключаны з аб'яднання за адказ падпісаць заяву ў друк аб шэрагу нацыянал-дэмакратычных установак, якія былі ва „Узвышшы“, і толькі пасля гэтага нажыму былыя лідэры прымушаны былі падпісаць заяву, зрабіўшы перад гэтым трук левага характару для прыкрыцця сваіх нацыянал-дэмакратычных спраў, але на гэтым яны былі пабіты на гэты раз ужо сваімі таварышамі па аб'яднанню. Мы лічым неабходным прывесці цалкам пастанову агульнага сходу „Узвышша“ па гэтаму пытанню:

„Ухвалілі:

Пастанову аб політычных памылках у літаратурна-публіцыстычнай і мастацкай творчасці сяброў „Узвышша“ ад 12/1 1930 г. з папраўкамі пацвердзіць.

А проект пастановы трох (Бабарэка, Дубоўка, Пушча) з катэгорычным патрабаваннем улісьце падпісання проекту кваліфікаваць як працяг тае лініі, якую вялі дагэтуль Бабарэка і Дубоўка і якая накіравана на тое, каб адцягнуць падпісанне і тым самым змазаць прызнанне памылкаў. Конкрэтна гэта выражаецца ў наступным:

а) да гэтага часу сябры Бабарэка і Дубоўка маўчалі і толькі цяпер, калі справа дайшла да змяшчэння пастановы ў друку, узнікаюць новыя пытанні, часамі зусім беспадстаўныя;

б) тт. Бабарэка, Дубоўка, Пушча ігноруюць пастанову агульнага сходу, друкуючы пад проектам прозьвішча выключанага сябра Купцэвіча¹⁾, і гэтым самым процістаўляюць сябе арганізацыі. Зьняважлівыя адносіны да арганізацыі выяўляюцца і ў лісьце да арганізацыі, які мае ультыматывны характар;

¹⁾ Купцэвіч яшчэ раней быў выключаны як нацыянал-дэмакрат і антысэміт.

в) пра Зьмітрака Бядулю ў проекце пастановы трох устаноўлен пункт, які тлумачыць аповесць „Салавей“ як антысавецкі твор. Гэта выдумка ні ў якой меры не адпавядае сапраўднасці, з ёю арганізацыя згадзіцца ня можа, і, такім чынам, досыць аднаго гэтага пункту, каб змазаць пытанне аб прызнанні памылкаў „Узвышшам“;

ж) агульны сход згуртавання „Узвышша“ рашуча асуджае паказную „лявізну“ проекту пастановы трох, за якой(пастановай) хаваецца спроба змазаць памылкі зусім;

з) адначасова сход патрабуе безадкладнага падпісання сябрамі згуртавання пастановы аб памылках ад 12/1 1930 г. і заяўляе, што той, хто не падпіша гэтай пастановы, будзе лічыцца выбыўшым з згуртавання“.

Старшыня Сходу (К. Чорны)

Сэкратар (П. Глебка)

Такі шлях барацьбы нацыянал-дэмакратычных элементаў з „Узвышша“ супроць пролетарскай літаратуры, які прывёў аб'яднанне да зусім нямінчай дыфэрэнцыяцыі. На сёння левая частка, што засталася ў аб'яднанні (у ліку 8 чалавек) пасля доўгіх боек працуе на новых рэйках; вынікі работы пакажуць, наколькі яны ўцямілі сабе задачы і наколькі яны пераўзброіліся.

Ацэнка таго становішча, у якім зараз знаходзіцца „Узвышша“, як перамогі пролетарскай грамадзкасці над нацыянал-дэмакратычнымі плынямі ва „Узвышшы“, застаецца правільнай і на сёння. Толькі пры рашучым адпоре з боку грамадзкасці левая частка магла стаць на правільны шлях перагляду шкодных установак, адкінуўшы шкоднікі нацыянал-дэмакратычныя элементы. Але гэта ні ў якім разе ня можа выклікаць паслаблення ўвагі да літаратурнага аб'яднання „Узвышша“ з боку пролетарскай грамадзкасці і марксысцкай крытыкі, бо толькі пры дапамозе

апошніх адноўленае „Узвышша“ можа змагацца з рэшткамі нацыяналізму і ісці па шляху паступовага набліжэння да пазыцыі пролетарскай літаратуры.

Прыведзеныя даведкі паказваюць твар кіраўнікоў „Узвышша“ бяз лішніх коментарыяў.

Прывядзем некалькі фактаў літаратурна-публіцыстычнай дзейнасці членаў аб'яднання „Полымя“.

Першы факт—у 27 г. другі беларускі тэатр паставіў п'есу Грамыкі „Каля тэрасы“, у якой аўтар падмяніў рухаючыя сілы рэвалюцыі роляй інтэлігента-ўрача, брата буйнага памешчыка. Бальшавіка-матроса падаў у лібэральным выглядзе, закапаўшыся ў психалёгічных перажываннях сям'і памешчыка, частка якое (па Грамыку) рэвалюцыянізуецца. П'еса ня толькі „недахопамі“, але і проста шкодная.

Газэта „Звяззда“ (№ 278) дае ацэнку п'есе. Дарэчы, п'есу знялі з пастаноўкі ў 30 г. пры аднадушнай згодзе ўсяго тэатральнага kolekтыву. Рэцэнзія газеты „Звяззда“ выклікала буру нездавальнення з боку шэрагаў членаў „Полымя“ — Зарэцкага, Александровіча, Дудара, Вольнага, якія, блёкуючыся з былым галавою белавардзейскага ўраду Ластоўскім, абвінавачваюць газету ў зніштажэнні (!) тэатру. Гэтае выступленне было першым сыгналам да абароны самабытнасці тэатральнага мастацтва.

Яны былі падтрыманы ўскосным парадкам былым другім сакратаром ЦК КП(б)Б тав. Васілевічам, які ў артыкуле „Аб тэатры“ браў пад абарону п'есу Грамыкі і не асудзіў выступлення з лістом успамяненай групы за нацыяналістычныя тэндэнцыі.

У артыкуле „Аб тэатры“ тав. Васілевіч пісаў: „Мне здаецца, што таму „масавая“ тэатральная крытыка зьяўляецца найменш ідэалёгічна вытрыманай. Калі-ж падумаць, што ў нашых тэатрах, хоць-бы ў 2-гім беларускім і ўкраінскім, праслойка рабочага гледача нязначная, мы ня маем рабочай крытыкі пастановак тэатру“. Пра п'есу ён пісаў: Ёсць

многа недахопаў у „Каля тэрасы“. Але скачок ад „Апраметнай“ да „Каля тэрасы“ гаворыць аб тым, што тэатр упарта шукае таго, што нам патрэбна (!) (а ці патрэбна,—сказаў галоўрэпартком і сам kolekтыў у 30 г.).

Даючы напрамак тэатральнай крытыцы, аўтар кажа: „Дзейнасць тэатру трэба крытыкаваць цвёрда і падэлавому, а крытыкаваць ёсць за што, але нельга выкарыстоўваць крытыку для іншых політычных і нацыянальных мэтай, за гэта трэба біць па руках“. Якую крытыку трэба біць па руках, проста ня сказана, загэтым разумей, як падабаецца, але, паколькі іншай крытыкі ня было, аўтар у вельмі далікатнай форме далучыўся да лісту сямі. Замест удару па лісту—удар па крытыцы, якую трэ было лаяць за павярхоўнасць. Бязумоўна, што аб нацыяналістычных тэндэнцыях першай тэатральнай дыскусіі даводзіць няма чаго, але гэта было толькі пачаткам. Выступленне было звязаным, за якое ўхапіліся нацыяналісты-дэмакраты; пасля выступлення яны развівалі свае погляды на самабытнасць тэатру.

Другі факт больш паказальны. У 1927 г. 1-шы беларускі дзяржаўны тэатр паставіў перакладаную з расійскай мовы п'есу „Бронягнік“, члены „Полымя“ Глыбоцкі, а за ім і Жылуновіч зьмяшчаюць шэраг артыкулаў супроць перакладных п'ес. Глыбоцкі перакладныя п'есы з расійскай мовы абзывае „об'едкамі Масквы і Ленінграду“; ідучы далей у сваіх развагах, ён гаворыць гэтак: „Чаму беларускаму гледачу важней падносіць барацьбу сібірскіх партызан... ужо прышоў час паказаць арыгінальны, самабытны твар нашага тэатру...“ „Бронягнік“, па-Глыбоцкаму, проста анекдот. „Трэба вымесці са сцэны беларускага тэатру анекдоты“. Для Глыбоцкага барацьба сібірскіх партызан анекдот; загэтым ён у другім артыкуле ставіць зноў пытаньне: „Ня ведаю, якую карысць можа прынесці нам гэты малюнак сялянскай барацьбы ў

Сібіры...“ Вынік ад трох артыкулаў: за самабытнасць, супроць недаедкаў маскалёў, супроць паказу барацьбы ў другіх частках Савецкага Саюзу. Толькі такі сэнс выступлення, якое, бязумоўна, мае нацыяналі-дэмакратычны характар.

Глыбоцкі—Дудар быў толькі пачынальнікам, на дапамогу яму прышоў З. Жылуновіч, які ня толькі падтрымаў Глыбоцкага, але і дадаў некалькі новых момантаў: па-першае, ён увязвае дыскусію з кіно-дыскусіяй, ён праводзіць параўнанне між выступленнем Зарэцкага пра кіно і Глыбоцкага пра тэатр, падводзячы базу пэўнай паслядоўнасці ў спрэчках; па-другое, гаворачы аб неабходнасці адбіць беларускага мінулага ў тэатры і кіно, ня кажучы, аб якім мінулым ідзе гутарка, Жылуновіч адкрыта і актыўна выступіў з шкоднай тэорыяй.

Выступленне ў Менску рэхам прагучэла ў Віцебску. У газэце „Заря Запада“ Глыбоцкаму і Жылуновічу фальшывым дыскантам падпяваў Л. Каплан, і зноў гэтае-ж рэха прагучэла ў Магілёўскіх нататках Анд. Александровіча аб „прыстасаванні да беларускіх ўмоў „Ванькі-Ключніка“.

Паколькі дыскусія прыняла яўна політычны характар, ЦК КП(б)Б даў зусім правільную ацэнку ёй, кваліфікаваўшы, як вылазку нацыяналі-дэмакратызму.

Нацыяналі-дэмакратычныя выступленні на гэты раз сустрэлі рашучы адпор з боку партыі; у сваёй пастанове ад 17 снежня 28 г. бюро ЦК КП(б)Б гаварыла:

„У сувязі з рашучым разгортваннем сацыялістычнага культурнага будаўніцтва пачалі прасочвацца, асабліва за апошні час, у нашае культурнае будаўніцтва нацыяналі-дэмакратычныя тэндэнцыі, як адна з форм супраціўлення капіталістычных элементаў нашаму рашучаму наступленню на іх, тэндэнцыі, звязаныя з абвастрэннем класавай барацьбы. Гэтыя тэндэнцыі выявіліся і ў апошняй дыскусіі па тэатральных пытаннях.

У артыкулах Глыбоцкага былі:

а) захады абмежавання беларускай культуры ад культур другіх нацыянальнасцяў СССР і ў першую чаргу ад рускай культуры, што зьяўляецца ня чым іншым, як супроцьстаўленне дзвюх культур адна адной, што вядзе да адыходу ад яскравай формулёўкі Леніна:

„Калі гутарка ідзе аб пролетарыяце, супроцьстаўленне ўкраінскай культуры ўцалку вялікарускай культуры таксама ўцалку значыць самае бессаромнае здрадніцтва інтарэсам пролетарыату на карысць буржуазнага нацыяналізму.

Калі ўкраінскі марксист дасць сабе падпасці пад уплыў зусім законнай і натуральнай нянавісці да вялікарусаў-прыгнятацеляў да таго, што ён перадасць хоць бы частку гэтай нянавісці, хоць-бы толькі адчужэнне на пролетарскую справу вялікарускіх рабочых, дык гэты марксист скоіцца тым самым у балота буржуазнага нацыяналізму“ (Ленін, том XIX „Нацыянальны жупел асымілярства“).

Супроцьстаўленне беларускай культуры культурам іншых народаў СССР, у даным выпадку рускай культуры, ва ўмовах дыктатуры пролетарыату тым больш шкодна, што справа ідзе аб супроцьстаўленні аднае адной, якія будуецца зараз, сацыялістычных культур.

б) Спробы супроцьстаўлення нацыянальнай формы пролетарскаму зместу шляхам высоўвання так званай тэорыі „самабытнасці“ зьяўляюцца скажэннем формулы партыі: „Культура нацыянальная па форме і пролетарская па зместу“ і прадстаўляюць сабой нацыяналі-дэмакратычную ўстаноўку.

Аднак, бюро ЦК адзначае, што яскравая ўстаноўка партыі, што: „партыя стаіць за самастойны шлях развіцця беларускай культуры, за выяўленне ўсіх творчых сіл беларускага

народа, за шырокае выкарыстанне беларускай соцыялістычнай культуры, якая будзеца, усіх каштоўнасьцяў міравой культуры, за рашучы яе разрыў з традыцыямі провінцыяльнай абмежаванасьці і рабскага перайманьня, за стварэньне новых культурных каштоўнасьцяў, што варта творчасці вялікае клясы. Але партыя гэта робіць ня шляхам супроцьстаўленьня беларускае культуры культурам іншых народаў, а шляхам братэрскага супрацоўніцтва рабочых і працоўных мас усіх нацыянальнасьцяў у справе будаўніцтва сусьветнай пролетарскай культуры, у якую беларуская рабочая кляса здолее ўкласьці сваю частку", — гэтая лінія партыі не знайшла дастатковага адбітку і растлумачэньня ў тэй частцы артыкулаў тав. Мірончыка, дзе ён гаворыць аб нацыянальнай форме беларускай культуры.

7. Бюро ЦК констатуе політычную памылку тав. Жылуновіча і выносіць вымову тав. Жылуновічу.

Факт трэці. У насцэннай газэце Пэдфаку БДУ зьяўляецца фэльетон, у якім аўтар абзывае беларускіх пісьменьнікаў „жывёламі“, сабакамі і г. д. Вялікадзяржаўны шовіністычны твар аўтара і рэдактароў быў вельмі добра відзен з гэтага фэльетону. Беларускія-ж нацыянал-дэмакраты не замарудзілі выкарыстаць гэты выпадак, каб зрабіць вылазку з свайго боку.

Тры пісьменьнікі — Зарэцкі, Александровіч і Дудар — члены „Полымя“ — пішуць ліст у газэту „Савецкая Беларусь“, у якім заяўляюць, што ім, беларускім пісьменьнікам, няма месца ў сыценах савецкага ўнівэрсытэту. Па сутнасьці ліст быў накіраван супроць нацыянальнай політыкі КП(б)Б і зьяўляўся антысавецкім дакумантам.

Гаворачы пра ліст трох пісьменьнікаў і пра яго антысавецкую сутнасьць, мы лічым неабходным паказаць і другі агідны твар, твар вялікадзяржаўнага шовінізму. Для ілюстрацыі дадзім дзьве-тры вытрымкі з „фрагментаў“:

„Жил умный человек Дарвин — и умер. Умный человек был Дарвин, и умные слова говорил он.

Человек, — сказал Дарвин, — социальное животное. Верно ли говорил старичок — увидим:

„Мыслью, значит существую“

(Декарт).

Будем мыслить:

Человек социальное животное.

Все поэты-люди.

Все люди социальные животные.

Все поэты животные.

Социальные или нет — увидим...

„Математика — наука точная“

(Физмат).

На II курсе лит.-лингвистического отделения значительную часть составляют писатели, они же „писменьнікі“ (они же поэты). Они же „молодняковцы“ и прочие „цы“.

Пропорция приблизительно следующая:

„Што за штука на педфаке,

Объясни мне это,—

Кинеш палкою в собаку —

Попадеш в поэта...“

Канчаюцца фрагменты „гісторычнай даведкай“ такога зьместу:

„... За старими часами існувала певна категория студентов, що завдякі матер'яльної забяспіки мала можливість розкішно одягатися і приїжджати до ун-ту на власних конях та авто.

Оці категория завжди зневажала та третірувала бідна студентства, яке зворотно платило зневагою, відхиляючыся від односін з іми та наділяючы іх епітэгами: „сноб“, „пшют“, „нобіль“, „хам“, „стерво“ і інш...“

(Гісторія КІНО кол. „У-ту св. Володимира“).

Усё гэта гаворыцца ў сыценах БДУ, гаворыцца ў адносінах да беларускіх пісьменьнікаў і ў першую чаргу аб „маладнякоўцах“ і праходзіць не заўважаным у сваёй сутнасьці ні партыйным кіраўніцтвам насцэнгазэты Пэдфаку, ні партколектывам і, нарэшце, пры вельмі спакойных адносінах кіраўніцтва ун-ту.

Аднак, мы яшчэ раз падкрэсьліваем, што, ня глядзячы на выступленьні вялікадзяржаўнага шовініста з „фрагментамі“, антысавецкая сутнасьць лісту трох пісьменьнікаў не зьмяняецца ні ў якім разе.

Факт чацьверты. У канцы 28 г. у № 10 „Полымя“ зьяўляецца артыкул З. Жылуновіча „Беларускія сэкцыі РКП і стварэньне беларускай савецкай рэспублікі“, які даводзіць, што ўтварэньне БССР адбылося пры ўмовах папярэдняй работы БСГ. Там вялікая ўвага аддаецца так званаму 1-му зьезду, які быў ня чым іншым, як буржуазным зьездам, пролёгам „учредилки“. Зьезд быў разганы бальшавікамі, і аўтар нават у 28 годзе аплаквае зьезд: „Аднак, роспуск зьезду зрабіў адмоўнае ўражаньне і на прадстаўнікоў яе левае палавіны, у тым ліку — дэлегатаў-бальшавікоў. Гэтыя апошнія не маглі ўявіць сабе ўсяго азначэньня акцыі менскай савецкай улады, цэлы шэраг прычын перашкодзілі знайсці ў сабе апраўданьне роспуску“. Аўтара захапляе сум з прычыны разгону зьезду нават у 28 г., і, каб было мацней, ён спасылалася на якіхсьці „дэлегатаў-бальшавікоў“, якія не маглі ўявіць сабе, чаму разгнані зьезд. На вялікі жаль, аўтар забыў тое, што амаль аніводзін з тых „бальшавікоў“ не зьяўляўся бальшавіком, яны былі даўно выключаны, а некаторыя пасаджаны па рэвалюцыйнаму закону ў „допр“. Адно правільна ў аўтара: „Тое, што ён быў распушчаны ў процэсе працы, павярнула справу ў іншы бок. Усё перакруцілася і набыло зусім другую афарбоўку ў настройх“. Так, павярнула справу ў іншы бок...“ у савецкі бок, бязумоўна, павярнула гісторыю, а не ў

буржуазную балбатню, гэта правільна, але аўтар думаў не аб гэтым, і ня гэта ён меў на ўвазе і, калі разважаў далей, ён сам паказаў, што гэта і яму не спадабалася.

Цікава, што ўзгон зьезду не падабаўся шмат каму з варожага нам л. геру, напрыклад, Канчэр Е. С. яшчэ раней Жылуновіча на 10 год гаварыў так: „Разгон зьезду справаджаўся грубымі эксцэсамі, ён адыграў ракавую ролю для ўсяго наступнага беларускага руху“. Так, для контррэвалюцыі разгон „адыграў ракавую ролю“. Мы згодны з Канчэрам і Жылуновічам у тым, што разгон для іх і падобных да іх быў „ракавым“; ну, а наконт „грубасьці“ мы прабачэньня прасіць ніколі ня думалі, калі разганялі зьлёты буржуазіі.

Дарэчы, пра Канчэра, якому падпывае ў 28 годзе Жылуновіч. На пытаньне аб тым, хто такі Канчэр, адкажам цытатай з яго працы: „Белорусский вопрос“. „Нарэшце, ня трэба забываць, што на чале соцыялістычнай рэвалюцыі ў Расіі стала партыя, якая памылкова сябе называе соцыял-дэмакратычнай, партыя камуністаў-суб'ектывістаў, тады як нямецкі пролетарыят, верны сваёй соцыял-дэмакратычнай партыі, верны паступацелінаму матэрыялізму“. І для яскравасьці ў заўвазе кажа далей: „У той час бальшавікі ўваходзілі ў склад РСДРП паасобнай сэкцыяй. У Нямецчыне суб'ектывісцкую плынь партыі прадстаўляў К. Лібкнэхт у выглядзе асобнай групы „Спартак“. Вось твар Канчэра. Але вернемся да Жылуновіча, які не далёка адышоў ад Канчэра, калі кажа далей: „А беларускі нацыянальны камісарыят зьявіўся першай ячэйкай беларускай дзяржаўнасьці“. Ва ўсім артыкуле ні гуку пра саветы, ні гуку пра КП(б)Б і яе ролю. Вось гэты дык сапраўды „паступацельны“ матэрыялізм, па Канчэру толькі! З такімі довадамі выступаў Жылуновіч у 28 годзе — нацыянал-дэмакратычны характар відзен дошчы яскрава.

Факт пяты. У нумары 5 часопісі „Полымя“ за 29 г. Жылуновіч усхва-

ляе нацыянал-фашыста А. Луцкевіча, які працуе на грошы польскай дэфэнзывы, і ўсхваляе яго як марксыста (?). У артыкуле „20 гадоў назад“ Жылуновіч так успамінае Луцкевіча: „Дзякуючы гэтаму нас абраў больш за ўсё цягнула да Антона Луцкевіча, у размовах з якім мне ўдалося пераканацца, што ён сьвядомы марксыст. А. Луцкевіч сам гаварыў, што ён належыць да с. - д...“ (падкр. мною.—О. К.).

Не мяшае прыпомніць, што Луцкевіч адыграў вельмі „пачэсную“ ролю ў фашыстаў-пілсудчыкаў у разгроме Заходняй Беларусі. А ў 1929 г., атрымаўшы такую характарыстыку, бяз усякіх заўваг пра апошнія „заслугі“ А. Луцкевіча па разгрому Заходняй Беларусі, Жылуновіч называе фашысцкага грамілу марксыстам і ставіць кропку.

І, нарэшце, шосты факт: праяўленьне нацыянал-дэмакратычных установак групай „Полымя“. Зарэчкі ў адной з літаратурных дыскусій выступае з тэорыяй самабытнасці творчага мэтаду ў беларускай літаратуры, рэкомэндуе, як найболей падыходзячы творчы мэтад для беларускай літаратуры, эмоцыянальны романтизм. Пры гэтым ён дае рэцэпт, як трэба карыстацца гэтым мэтадам у творчасці. Ён гаворыць, прыкладна, так: „Калі будзеце карыстацца мэтадам эмоцыянальнага романтизму і будзеце паказваць толькі адмоўныя тыпы, то тым самым вы будзеце ўзбройваць чытача ў дыямэтральна процілеглым кірунку. Чытач, маючы перад сабой адмоўныя тыпы, моцна паказаныя, будзе супроць іх узбройвацца і такім чынам выходзіць у політычным напрамку“. Арытмэтыка гэтага нацыянал-дэмакратычнага самабытнага творчага мэтаду была вельмі прастай: апраўдаць свайго „Голага зьвера“, апраўдаць „Крывічоў“, „Падарожжа на новую зямлю“.

Калі мы гаворым аб нацыянал-дэмакратычных выступленьнях „Полымя“, нельга абмінуць і тых момантаў,

якія дапамагалі гэтым выступленьням, Галоўным момантам зьяўлялася тое, што „Полымя“ карысталася „падтрыманьнем і апекай з боку паасобных членаў партыі, ў тым ліку і адказных“. Мы лічым неабходным прывесці зусім правільную характарыстыку, якую даў апошні кастрычнікаўскі пленум ЦК КП(б)Б тым памылкам, якія былі ў кіраўніцтве на культурным фронце, бо гэта, як убачым ніжэй, мае непасрэднае дачыненне і да літаратурных спраў: „У радзе важнейшых галін культурнай работы кіраўніцтва на працягу апошніх год было фактычна ў руках нацыянал-дэмократаў, якія ня толькі не сустрэлі адпору, але якія карысталіся падтрыманьнем і апекай з боку паасобных членаў партыі, у тым ліку і адказных, якія (члены партыі) фактычна падзялялі асноўныя ідэалёгічныя ўстаноўкі нацыянал-дэмократаў... Гэта, бязумоўна, спрыяла яшчэ большай актывізацыі клясава-варожых элементаў і на літаратурным фронце і часам зьяўлялася перашкодай у барацьбе за пролетарскую літаратуру, бо перш, чым выкрываць буржуазныя тэндэнцыі ў літаратуры, неабходна было раней выкрываць памылковасьць установак асобных камуністых, пра якіх гаворыць апошні пленум у сваёй пастанове па нацпытаньню.“

Гэтая вытрымка з пастановы кастрычнікаўскага пленуму ЦК КП(б)Б, па нашай думцы, павінна быць аднесена да такога таварыша, як былы другі сэкратар ЦК КП(б)Б тав. Васілевіч, які ў сваёй прамове на 1-м зьездзе БелАПП выстаўляў „Полымя“, як найбольш блізкую да партыі арганізацыю. Каб упэўніцца ў правільнасьці сказанага, прывядзем некалькі вытрымак са стэнограмы яго прамовы (пры чым просім мець на ўвазе, што стэнограма ня праўлена аўтарам і раней была затрымана), і вось як тав. Васілевіч ацэньвае літаратурныя аб'яднаньні: „У Беларусі ёсьць некалькі аб'яднаньняў: „Полымя“, „Маладняк“, „Узвышша“ і яшчэ некалькі было. „Полымя“ я, зусім зра-

зумела, стаўлю на першым месцы і я, таварышы, абдуманая гэта раблю. „Польмя“ у сваім аб'яднанні згрупавала ўсіх старых, адпавядаючых сваім творамі сучаснасці, абсалютная частка з іх адпавядае пролетарскай сучаснасці сваімі творамі, якія павінны даваць для сацыялістычнага будаўніцтва энтузіязм, энэргію, захапленне, якія павінны нам дапамагаць у будаўніцтве“. І далей: „Сёння „Польмя“ у асноўным не зьяўляецца адбіваючым асобныя настроі, сёння „Польмя“ творыць...“

Трэба памятаць, што гэта гаварылася пасля першай тэатральнай дыскусіі, пасля кіно-дыскусіі і ў час другой тэатральнай дыскусіі, тады, калі ўжо былі факты аб „Польмі“ досыць яскравыя. Няправільна гэта і таму яшчэ, што „Польмя“ процістаўляецца „Маладняку“, які тады ўступаў у ВОАП і рэарганізаваўся ў БелАПП. Выступаць з такімі ўстаноўкамі ёсць ня што іншае, як змазваць барацьбу за гегемонію пролетарскай літаратуры, як аб'ектыўна дапамагаць пасабленню гэтай барацьбы, тым больш, што „Маладняку“ адводзілася роля рэзерву для „Польмя“, таго „Польмя“, пра якое факты гавораць зусім і зусім адмоўнае. Далей прамойца кажа так: „Вось чаму мы да „Маладняка“ адносімся, як да арганізацыі, якая зьяўляецца найбольш нам патрэбнай, не таму толькі і ня столькі, што яна зьяўляецца сёння адпавядаючай сёння патрабаванням рабочых і сялян, а таму, што яна нам неабходна ў перспэктыве. Гэта ёсць база, гэта ёсць рэзерва для папаўнення нашых кадраў, якія будуць дапамагаць будаўніцтву сацыялізму“. Выходзіць, што толькі база „для папаўнення нашых кадраў, а „нашы“—гэта значыць самы блізкія да пролетарыату—ёсць ня хто іншы, як „Польмя“.

Наўрад ці патрэбна больш прыводзіць прыкладаў з прамовы; нават калі мы і прыем пад увагу, што стэнограма ня выпраўлена, сэнсу ўсё-ж ніяк ня зьменіш, ён зусім

яскравы—прамова лье ваду на ўзмацаваньне пазыцый „Польмя“ таго часу і падтрымоўвае тэорыі нацыянал-дэмакратызму аб самабытнасці. У прамове ёсць такое месца: „Людзі, якія зараз патрабуюць абавязковага замацаваньня таго, што мы маем ужо, зьяўляюцца людзьмі, якія адбіваюць настроі, закабеляючыя беларускую літаратуру, зьяўляюцца людзьмі, якія патрабуюць разглядаць беларускую рэспубліку, як падгалосак, беларускую літаратуру, як падгалосак іншых літаратур, якія не разумеюць таго, што беларуская асаблівасць ёсць, ужо мае месца і будзе мець. Бяз гэтага не абыйдзецца. З беларускай самабытнасці ня выскачыш, яна ёсць і будзе мець месца, так сама як ня выскачыш з таго, што сёння перакладныя п'есы ў беларускім тэатры маюць месца і будуць мець месца...“ І зноў нават будзем памятаць, што стэнограма ня выпраўлена, і будзем мець на ўвазе апошнюю фразу. Нават і гэта не выратоўвае прамойцу ад яўнага спачування і падтрымання ідэі самабытнасці, бо на што лепш шукаць месці, як тое, дзе прамойца гаворыць: „Беларускую рэспубліку, як падгалосак“. Па праўдзі-васці кажучы, у гэтым закон і прарокі.

У прамове ёсць наогул шмат чаго, але гэта не ўваходзіць у нашу тэму, мы толькі імкнуліся давесці, як нават і некаторыя адказныя партыйцы падзялялі далёка непартыйныя погляды ў час напружанай барацьбы з нацыянал-дэмакратызмам. што дапамагала ня партыі, а нацыянал-дэмакратызму; толькі і толькі так трэба ацэньваць падобныя прамовы.

Партыя выступіла самым рашучым чынам супроць гэтых тэорый. Пры шырокім удзеле пролетарскай грамадзкасці мы правялі шэраг дыспутаў і выступленняў, у якіх разбілі нацыянал-дэмакратаў. Не дарэмна беларускі нацыянал-фашызм стаў працягваць руку дапамогі сваім замежным братам—нацыянал-дэмакратам.

VI. Беларускі нацыянал-фашызм Заходняй Беларусі працягвае руку свайму саюзыніку

Усе праявы нацыянал-дэмакратызму знаходзілі жывы водклік з боку нацыянал-фашыстаў Заходняй Беларусі. Фашыстаўскі друк паднімаў шчыт сваіх саюзынікаў—нацыянал-дэмакратаў, узводзячы паклёп самым бессаромным спосабам на беларускую пролетарскую літаратуру.

Паслухаем, што гаворыць клясавы вораг пра агульнае становішча на літаратурным фронце. Фашысты Станкевіч так характарызуе беларускую літаратуру: „Маладыя беларускія поэты ў Менску гуртуюцца ў трох літаратурных арганізацыях: 1. У „Беларускім аб'яднанні пролетарскіх пісьменьнікаў“, 2. У „Польмі“ і 3. Ва „Узвышшы“.

Першая з гэтых арганізацый аб'яднае пераважна пісьменьнікаў з камуністычным ухілам, творы якіх друкуюцца ў часопісі „Маладняк“ або асобна. Да арганізацыі „Польмя“ (выдае гэтая арганізацыя багаты мясячнік „Польмя“) уваходзяць перад усім старэйшыя пісьменьнікі, між іншымі—Купала і Колас. Група „Узвышша“ выдае пад такім-жа назовам сваю часопісь і аб'яднае маладыя поэтыцкія сілы, пераважна сялянскага паходжання і, побач з некаторымі прадстаўнікамі групы „Польмя“, праводзіць у сваіх творах далёкія ад камуністычных вымаганьняў агульнанародныя, чыста беларускія ідэі (падкр. намі.—О. К.).

Сучасны стан беларускай літаратуры дазваляе многа суліць аб яе будучыне. Беларуская літаратура рэпрэзэнтуюцца сёння ўжо не адзінкамі і ня дзесяткамі, а цэлымі сотнямі сваіх маладых прадстаўнікоў. Праўда, многа з гэтых пісьменьнікаў у Менску, ці то з прычыны чырвонае цензуры, ці паводлуг уласнага пераконання, выламліваюцца з агульнабеларускае плыні і ідуць па чужым для нас міжнародным шляху.

Станкевіч вітае тых, хто „ў сваіх творах праводзіць далёкія ад камуністычных вымаганьняў агульнанародныя, чыста беларускія ідэі“, і ненавідзіць тых, хто „з камуністычным ухілам“ „выламліваюцца з агульнабеларускай плыні і ідуць па чужым для нас міжнародным шляху“.

Так, клясавы вораг сказаў сваю клясавую праўду, міжнародны шлях камунізму для яго і нацыянал-дэмакратаў ня толькі чужы, але і ненавісны.

Сабрат па фашыстаўскай зброі Станкевіча, Луцкевіч у газэце „Наперад“ (№ 2, за 30 г.) бярэ пад абарону членаў „Узвышша“. Вось яго словы: „Чарга прышла да другіх беларускіх пролетарскіх пісьменьнікаў і поэтаў з літаратурных таварыстваў („Узвышша“ „Польмя“) Язэпа Пушчы, Лужаніна, Дубоўкі, Пільняка, Антося Адамовіча, Купцэвіча і інш., ім закідаюцца тыя-ж самыя „праступкі“, гэта „нацыянал-дэмакратызм“, „дробнабуржуазная психолёгія“ і „заступніцтва за кулакоў“. Ва ўсім гэтым людзі з скрыўленай душой бачаць „скрыўленьне бальшавіцкай лініі“.

На падрыхтаванай старанна аблаве першы сыгнал падаў „егермэйстар“ тав. Канакоцін у „Бальшавіку Беларусі“. Вось яго даслоўны артыкул“.

Падаецца вынятка з № 6 „Бальшавіка Беларусі“ за 29 г. і далей працягваецца так: „Пасьля гэтага сыгналу падалі свае галасы загоншчыкі т. т. П. Галавач і А. Звонак, якія, разьбіраючы творы па костачках, знаходзяць у іх контррэвалюцыйныя і антыбальшавіцкія тэндэнцыі“.

Невыпадкова Луцкевіч абараняе і расійскага Пільняка, які гэтак-жа сама ня мала праславіўся. Правільна нацыянальны момант падпарадкоўецца клясаваму, і ён абараняе Пільняка. Цікава і тое, што Луцкевіч выступае абаронцай Ф. Купцэвіча (у той час яшчэ ня выключанага з партыі); сапраўды вельмі цікавы малюнак—Купцэвіч, Пільняк, Дубоўка, Пушча, Ант. Ада-

мовіч і Лужанін у абдымках Луцкевіча, гэтага пагромшчыка Заходняй Беларусі, агента Пілсудэкага - вешацеля! Клясавы вораг гаворыць клясавую праўду: ён ненавідзіць тых, хто яго выкрывае, тых хто, выкрывае яго агентаў—нацыянал-дэмократаў.

Не адстае ад Луцкевіча і газета „Кур'ер Віленскі“, яна абараняе ліст трох пісьменьнікаў, ужо нам добра вядомы. „Кур'ер Віленскі“ абараняе і тых узвышанцаў, якія падтрымлівалі гэты контррэвалюцыйны ліст, як Ант. Адамовіч.

Газета „Крыніца“, якая выходзіць у Вільні, падтрымлівае і абараняе Дудара, як сапраўднага беларускага пісьменьніка.

Нацыянал-фашыст Луцкевіч, у сваёй кнізе „За 25 год“, якая вышла ў 28 г., ведаючы, што Жылуновіч пераходзіць у сваёй рабоце на нацыянал-дэмакратычныя пазыцыі, пачынае пераклікацца з Жылуновічам. Вось, што піша Луцкевіч пра яго: „Выдзелілася паміж іх больш радыкальная сацыяльная група з Зьмітрам Жылуновічам... на чале, якая пасля ўвайшла ў склад камуністычнай партыі і ўзяла на сябе ініцыятыву будавання Радавае Беларусі, здзейсніўшы часткова—ў складзе СССР — наш дзяржаўны ідэал (1-га студзеня 1919 г.), абвешчаны раней актам Рады Рэспублікі 25-га марца 1918 г., аб чым скажу далей. Жылуновіч жа заняў, хоць і не надоўга, становішча галавы першага ўраду Радавае рэспублікі“.

Луцкевіч хваліў Жылуновіча за тое, што ён, увайшоўшы ў ЁсКП(б), ажыццяўляў старыя ідэі, якія ім былі нашаны ў беларускай нацыяналістычнай грамадзе сумесна з Жылуновічам. Мы вышэй прыводзілі выняткі з твораў Жылуновіча, якія паказваюць, як Жылуновіч у 29 г. хваліў Луцкевіча, як марксыста. Тут сапраўды атрымалася—„кукушка хваліць петуха за то, што хваліць он кукушку“.

VII. Камуністычная партыя (бальшавікоў) Беларусі — кіраўнік барацьбы за культуру сацыялістычную па зьместу і нацыянальную па форме

У адказ на пераклічку нацыянал-дэмократаў з нацыянал-фашыстамі камуністычная партыя Заходняй Беларусі праводзіць вялікую выхавальную работу сярод рабочых і працоўных мас Заходняй Беларусі.

Мы маем такі дакумант, калі віленскае рэвалюцыйнае студэнцтва ацэньвае правільна шкоднасьць нацыянал-дэмакратызму. Праўда, віленскае студэнцтва, беспартыйнае студэнцтва, піша ў хроніцы, таму што іначай цензура не пралпусьціла-б, і дае правільную ацэнку контррэвалюцыйнай сутнасьці нацыянал-дэмакратызму.

Камуністычная партыя Заходняй Беларусі вядзе моцную барацьбу з нацыянал-фашыстамі. Камуністычная партыя Заходняй Беларусі, ва умовах падполья, у краіне, залітай крывёю Пілсудэкім, змагла аб'яднаць закол сябе рэвалюцыйныя пісьменьніцкія сілы і ў падпольлі змагла выпусьціць рэвалюцыйны зборнік вершаў. У гэтым зборніку мы маем надзвычайна добры твор „Кліч“ да беларускага працоўнага сялянства сабрацца пад сьцягі партыі на паўстаньне. Так, пішацца поэма, прысьвячоная Леніну; вось некалькі вынятак з яе:

„Ленін сейбіт знамяніты
Слоў працоўнай беднаты,
Праца ўсходзе пладавіта
Надзвычайнай пекнаты.
Распарушыў скрытых юдаў,
Жывадзёраў Калчакоў;
Разагнаў сьвятых і цуды,
Аман ім на век вякоў.
Для сялян і для рабочых
Шлях змаганьня даў адзін.
Імя „Ленін“ іх ядноча
І працоўных усіх краін.
Ленін дуж, бо разам з намі,
Пабядзім мы разам з ім.
Уладу ў сьвеце возьмем самі,
Хто нічым быў, стане ўсім“.

Мы бачым, што кампартыя Заходняй Беларусі падняла голас пратэсту ня толькі выданьнем гэтага рэволю-

цыйнага зборніка, які набліжаецца да пролетарскай літаратуры, але кампартыя Заходняй Беларусі выносіць пастанову, у якой правільна ацэньвае беларускіх нацыянал-дэмократаў. У рэзолюцыі Цэнтральнага камітэту кампартыі Заходняй Беларусі пра нацыянал-дэмакратычныя выступленьні ў БССР, між іншым, гаворыцца:

„Азнаёміўшыся з контррэвалюцыйнымі выступленьнямі ў БССР, асабліва Дудара-Глыбоцкага, Цэнтральны камітэт кампартыі Заходняй Беларусі констатуе рост контррэвалюцыйнага нацыянал-дэмакратызму сярод зьвязанай з кулаком часткі беларускай інтэлігенцыі ў БССР, які адбываецца адначасна са стварэньнем у Заходняй Беларусі беларускай нацыянал-фашысцкай групы, на чале якое стаіць Луцкевіч, Астроўскі, Уласаў і інш. дзеячы, якія вышлі з дробнабуржуазнага беларускага „адраджэньцкага руху“ і якія апіраюцца на беларускага кулака, які ўзмацаваўся ў выніку ўсяе палітыкі польскага фашыстаўскага ўраду. Фашыстаўскі ўрад Пілсудзкага, які шалёна падрыхтоўвае напад на СССР, імкнецца знайсці апору для сябе сярод беларускага кулацтва па абодва бакі мяжы.

Цэнтральны камітэт кампартыі Заходняй Беларусі лічыць, што ЦК КП(б)Б праводзіць правільную лéniнскую нацыянальную палітыку. Цэнтральны камітэт кампартыі Заходняй Беларусі вітае рашучы адпор, дадзены ЦК КП(б)Б шовінізму і ўхілам у нацыянальным пытаньні, якія былі праяўлены паасобнымі партыйцамі, якія адлюстроўваюць напор на пралетарыят і партыю з боку дробнай буржуазіі“ (Вільня, красавік 29 г.).

Цэнтральны камітэт кампартыі Заходняй Беларусі правільна ацаніў, што лінія ЦК КП(б)Б у барацьбе за пролетарскую літаратуру, у адпору клясаваму ворагу была зусім правільнай

Калі-ж у паасобных таварышоў і мейсіх вывіхі, калі паасобныя кіраўнікі расцэньвалі „Полымя“, як групу пісьменьнікаў, якая натхняе нас на соцыялістычнае будаўніцтва, то Цэн-

тральны камітэт, даючы адпор гэтым таварышом, вёў правільную бальшавіцкую лінію і на літаратурным фронце.

Чым-жа іншым, як ня правільным кіраўніцтвам можна вытлумачыць, што маладая рэвалюцыйная група пісьменьнікаў, якая, сабралася навакол „Маладняка“, цяпер ужо зьяўляецца цвёрдай арганізацыяй пролетарскіх пісьменьнікаў. Цяпер мы маем БелАПП, як адзін з атрадаў пролетарскай літаратуры, які змагаецца з клясамым ворагам унутры і які дае адпор клясаваму ворагу, што сядзіць за-межамі. Чым-жа іншым, як ня правільнасьцю лініі КП(б)Б можна вытлумачыць, што мы ў час давалі адпор, у час білі і, нарэшце, пры ўдзеле ўсяе пролетарскай грамадзкасьці, выкрылі контррэвалюцыйную сутнасьць нацыянал-дэмакратызму і цяпер вядзем вялікую работу па ачыстцы ад нацыянал-дэмакратычных тэорый, ад нацыянал-дэмакратызму шэрагу вучасткаў нашага будаўніцтва, у тым ліку і літаратурны фронт.

Пад кіраўніцтвам партыі камуністычны друк правёў вялікую растлумачальную работу па выкрыцьцю буржуазнай сутнасьці ідэалізацыі мінулага, па выкрыцьцю тых свах, якія дамагаліся даць у шэфы беларускай пролетарскай літаратуры Дуніна-Марцінкевіча ці іншага паслугача пана або капіталіста.

КП(б)Б правяла вялічэзную работу па стварэньню пролетарскай літаратуры, вядучы адначасова барацьбу супроць тых, хто адмаўляе магчымасьць існаваньня пролетарскай літаратуры ў БССР, супроць тых, хто шкодзіў стварэньню гэтай літаратуры.

Пад кіраўніцтвам партыі вырошчваліся новыя пролетарскія кадры беларускай літаратуры, гэтыя кадры расьлі і з ліку членаў КП(б)Б. Асаблівую ролю ў вырошчваньні літаратурных кадраў адыгрывала наша старая бальшавіцкая газэта „Зьвязда“. Яўрэйская пролетарская літаратура, напрыклад, вырасла ў БССР выключ-

на з бальшавіцкага яўрэйскага друку і ім выхавана і пастаўлена на ногі.

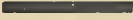
Толькі пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі пролетарскія пісьменьнікі аўладалі зброяй ленінскай нацыянальнай палітыкі і павялі барацьбу за стварэнне літаратуры пролетарскай па зьместу і нацыянальнай па форме.

Чым-жа, як ня правільнай палітыкай КП(б)Б, можна тлумачыць тое, што пролетарская літаратура, пры падтрыманні ўсяе пролетарскай грамадзкасці, паспяхова вяла баі супроць буржуазных тэндэнцый, супроць нацыянал-дэмакратызму ў літаратуры, супроць „левых“ заскокаў абвінавач-

ваньня ўсіх пісьменьнікаў у нацыянал-дэмакратызме, супроць усяго шкоднага, што паслабляе наш наступ на ідэолёгічным фронце.

Так, толькі пад нязломным ленінскім кіраўніцтвам КП(б)Б мы разьбілі ўсё варожае, што стаяла на шляху ўзмацнення пролегарскай літаратуры ў Беларусі.

У барацьбе з контррэвалюцыйным нацыянал-дэмакратызмам, у барацьбе за стварэнне і ўмацаваньне пролетарскай літаратуры ў Беларусі Бел-АПП заўсёды ішоў пад кіраўніцтвам партыі ў баі на ідэолёгічным фронце і перамагаў ў гэтых баёх толькі пад кіраўніцтвам КП(б)Б.

Пра нарысы М. Зарэцкага

„Лісты ад знаёмага“, а таксама і фрагменты „Вясна 1930 г.“ зьяўляюцца цікавым матэрыялам для характарыстыкі асобных рыс тых сапраўды вялізарных, маючых сусьветна-гісторычнае значэньне, зрухаў, якія адбываліся ўвесну 1930 г. і якія зараз адбываюцца ў розных складаных формах. Гэтыя нарысы цікавы яшчэ і тым, што яны паказваюць чытачу, як у сьвядомасьці пэўнай групы пісьменьнікаў праламляецца рэальны поступ сацыялізму, ператварэньне дробнатаварнага напоўпатрыярхальнага селяніна ў сьвядомага, актыўнага працаўніка сацыялістычнай гаспадаркі. Нарэшце, гэтыя нарысы цікавы яшчэ і тым, што яны ў некаторай меры выяўляюць пазыцыю аўтара, якую ён пачынае займаць цяпер, яго адносіны да сацыялістычнага будаўніцтва. Разам з гэтым нарысы паказваюць адносіны аўтара да сваёй ранейшай махровакулацкай, нацыянал-дэмакратычнай творчасці як у „Лістох ад знаёмага“, так і ў фрагмэнтах „Вясна 1930 г.“ Аўтар спрабуе праз выразы, праз спляцэньне гэтых вобразаў адлюстраваць процэсы, якія адбываліся ўзімку і ўвесну 29-30 г. Аднак, трэба адзначыць, што ў „Лістох ад знаёмага“ і ў фрагмэнтах аўтар ня здолеў прасякнуць, адбіць усю глыбіню, усю складанасьць гэтых рэальных процэсаў. Аўтар нарысаў канцэнтруе сваю ўвагу на асобных зьявах, якія, ня гледзячы на іх агульнасьць, ня могуць больш-менш поўна адлюстраваць сапраўднасьць. Асобныя зьявы, апоэтызаваныя сакавітасьцю слоў, плястычным словазлучэньнем і гуказлучэнь-

нем, ня толькі не даюць сапраўднага малюнку, а нават не заўсёды пераконваюць у праўдзівасьці асобных зьяў.

Як ранейшая, папярэдняя творчасць Зарэцкага характарызуецца романтизацыяй, павярхоўнай зьрысоўкай, даходзячай да глянцаўкі рачаіснасьці, так і фрагменты зьяўляюцца па сутнасьці слабым ценем магутнай бальшавіцкай вясны 1930 г.

Як для папярэдняй творчасці Зарэцкага характэрны рэзкі пераход ад глянцаўнай рачаіснасьці ў капаньне ў псыхіцы асобнага гэроя, характэрна фэтышызацыя „нечага ўнутранага“, эротызацыя прыроды чалавека, так і ў гэтых сваіх нарысах Зарэцкі застаецца самім сабою, ідзе тым самым сваім ранейшым шляхам: пераносіць свой эротызм з чалавечае асобы на прыроду, зямлю, замяняе адносіны паміж людзьмі адносінамі людзей да прыроды.

Зарэцкаму незразумелы застаўся ў яго лістох і ў фрагмэнтах той гэроізм, якім прасякнуты працоўныя масы ў сваёй штодзённай рабоце па сацыялістычнай рэканструкцыі ўмоў свайго існаваньня і саміх сябе. Незразумелай засталася для яго і тая новая якасьць людзей, якія актыўна рэканструюць сваё быцьцё і саміх сябе. І гэта натуральна, бо „знаёмы“ Зарэцкага зьяўляецца ад пачатку да канца ў сваіх лістох, як і Зарэцкі ў фрагмэнтах, тыповым дробнабуржуазным інтэлігентам, романтикам з усімі ўласцівымі яму якасьцямі. Застаючыся ўнутрана чужым тым масам, якія робяць гісторыю ў сваёй штодзённай практыцы якія будзёншчыну напаў-

няюць урачыстым зьместам, романтыку Зарэцкаму нудна „у сплёце будзёншчыны“, ён шукае „нешта“, што-б дало яму радасьць, захапленьне, бо ён ня можа знайсці гэтай радасьці, захапленьня, урачыстасьці ў формах будзёншчыны. Дробны буржуа знаходзіць асалоду, „седзячы ў бруднай, у цьмянай местачковай начлежцы“, якая не нагадвае яму штодзённую будзёншчыну, якую ён наглядае, і вось, седзячы там, „знаёмы“ піша ў сваім першым лісьце: „Каб ты ведаў, як мне радасна тут. Ты мабыць, сьмяешся? Мабыць, дзіўна табе – бруд, змок, голыя тапчаны... А мне радасна вось чаму: у гэтым катушку я адчуў самога сябе, адлучыў ад абыклада, нуднага сплёту будзёншчыны і, як кажуць юрысты, вярнуўся да першабытнага стану.“ Нашага дробнабуржуазнага інтэлігента, романтика захапляе яшчэ бурлівае жыцьцё, „прыгожыя пэрспэктывы“, якія разгортваюцца гэтым бурлівым жыцьцём, але-ж гэтае бурлівае жыцьцё застаецца для яго покуль што „худой абстракцыяй“, як абстракцыяй для яго застаюцца „прыгожыя пэрспэктывы“. Романтик захапляецца яшчэ і рабочым-вылучэнцам, які з першага погляду... нагадаў Абшарскага з твору Зарэцкага „Кветка пажоўкла“. Але Абшарскія яго больш ня цікавяць. Ён шукае ўжо больш „мацнейшую“ асобу, і такой „мацнейшай“ асобай зьяўляецца рабочы-вылучэнец.

Захапляючыся жыцьцём, гэроямі жыцьця, „голымі тапчанамі“ і г. д., Зарэцкі застаецца ў баку ад гэтага бурлівага жыцьця, староньнім наглядальнікам яго, як і гэроі яго нарысаў. Малючы вобразы паасобных людзей, вобразы псыхолёгічна, Зарэцкі не дае іх у арганічнай сувязі з агромністай, сапраўды вялізарна-гісторычнай важнасьці падзеямі і клясавай практыкай. Больш таго, Зарэцкаму засталася незразумелай, як і раней, роля гораду, рабочае клясы ў соцыялістычнай перабудове вёскі. Бригадзірам з Менску ён адводзіць „невялічкую ролю ў перабудове жыцьця“.

Клясавое змаганьне, што адбываецца ў вёсцы, якое з процэсам калектывізацыі набыло яшчэ больш вострыя і складаныя формы, засталася незразумелым яму; яно, па Зарэцкаму, зьяўляецца нечым унутрана-неўласьцівым, вонкавым процэсу соцыялістычнай рэканструкцыі.

Ня глядзячы на тое, што „знаёмы“ у сваіх лістох і піша, што „у клясамым змаганьні ўсё пастаўлена на кон, кулакі чуюць сваю апошнюю хвіліну і напружваюць усе свае сілы, каб утрымацца, і ўжываюць усе магчымыя спосабы, каб падтачыць, зрушыць тую вялічэзную камлыгу, што насуваецца на іх, што во-во гатова раздушыць іх, што клясавы вораг ужывае ўсе магчымыя сродкі для барацьбы супроць таго новага, што ідзе,—Зарэцкі не паказвае гэтага змаганьня ў яго канкрэтных формах, не дае вобразаў гэтага змаганьня: замест вобразнага паказу абмяжоўваецца толькі агульнымі разважаньнямі пра „заўзятае клясавое змаганьне“, абыходзячы, непаказваючы ў канкрэтных вобразах практыкі клясавога змаганьня.

Ня можна абысьці тае двухсэнсоўнай аналёгіі, якую ўжывае „знаёмы“ ў другім сваім лісьце. Гаворачы пра „магутны эаномічны і соцыяльны (быццам эаномічны не зьяўляецца соцыяльным!—Л. Б.) зрух, які цяперашнім часам мы перажываем“, што гэты магутны зрух „справаджаецца шырокім абурэньнем мас супроць рэлігіі, „знаёмаму“ ўсплыло на думку, як некалі, яшчэ за паганскімі часамі, нашы прадзяды, уведзеныя ў злосьць няўважлівасьцю багоў, лупцавалі сьвятыя іхныя статуі—і ў гэтым выяўлялі сваю чалавечую сілу і актыўнасьць“. Гэтае параўнаньне вялікага процэсу соцыялістычнай рэканструкцыі і паганскіх часоў досыць часта ўжывае клясавы вораг у сваёй барацьбе супроць соцыялістычнага будаўніцтва. Робячы з яго належныя вынікі, „знаёмы“ ў гэтым пункце, насупрэч сваім ранейшым разважаньням, загаварыў моваю тых, хто вынаходзіць і распаўсюджае розныя параўнаньні процэсу соцыялістычнай рэканструкцыі дроб-

най гаспадаркі з агіднымі этапамі гісторыі чалавецтва. Ніякія спасылкі аўтара лістоў на тое, што „біццё багоў“—частка кожнае рэвалюцыі, ня могуць апраўдаць гэтага параўнання двухсэнсоўнага значэння.

Працэс соцыялістычнай рэканструкцыі вёскі спраўджаецца процсам пераработкі саміх носьбітаў тых эканомічных форм, якія рэконструюцца. Дваістая псыхіка дробнага ўласніка і працоўнага селяніна ў працэсе калектывізацыі дасягае найвышэйшага пункту свайго раздваення. Соцыяльны працэс, які перабудоўвае эканомічныя формы існавання дробнага ўласніка, перабудоўвае і яго псыхіку. Гэты працэс праходзіць не бяз цяжкасцяў, не бяз мучэння. І гэты бок удала, добра, досыць ярка-вобразна паказаны Зарэцкім. Але як гэта індывідуалістычныя псыхіка перамяняецца, як яна губляе індывідуалістычны характар, якім шляхам яна перабудоўваецца, гэты другі момант адзінага працэсу Зарэцкім не паказаны. І гэта зусім не таму, што соцыяльная практыка не дае матэрыялу, наадварот, той матэрыял, якім карыстаецца аўтар „фрагментаў“ дае шырокую мажлівасць, багаты матэрыял для паказу працэсу якасных зменаў псыхікі дробнага ўласніка. Прычыны гэтага буйнага недахопу—у няправільным разуменні Зарэцкім суадносін „свайго“ і „чужога“. „Знаёмы“ Зарэцкага ў адным з сваіх лістоў піша: „Нам досыць убачыць якую-небудзь чэзлую шаўлюжку, досыць удыхнуць салодкі (?) пах конскага поту, досыць пачуць далёкае надвячоркам рыканьне каровы,—і ў нас сыціскаецца сэрца няведаным жалем, і ў ружовым святле ўсплываюць шчылістыя ўспаміны“... А далей афарызм „народнай мудрасці“: „Любіце чужое, але і свайго ня цурайцеся“. Гэта гавораць уласныя пачуцці, падсвядомае ўнутранае „знаёмага“. Але што гавораць розум, развага, якія прыйшлі ў рэзкую супярэчнасць з пачуццямі ў выніку наглядання незразумелых яму працэсаў?

„Няпраўда! Мана! Цурайцеся... Цурайцеся, калі хочаце жыць, калі хочаце ісьці наперад“. Гэты істэрычны крык сведчыць, што аўтар лістоў не разумее суадносін паміж „сваім“ і „чужым“, не разумее працэсу трансфармацыі свайго і чужога ў „нашае“ агульнае, калектывнае. Таму істэрычнае парада цурацца свайго, рэзкі пераход ад інтымнага, эмацыянальнага заміланьня да „свайго“, да надрыўнага крыку „цурайцеся“, лішні раз выяўляе дробнабуржуазную сутнасць аўтара лістоў, выяўляе яго неразуменьне сэнсу вялічэзнай важнасці працэсу соцыялістычнай рэканструкцыі дробнага вытворцы.

Аўтар лістоў выяўляе і сваё неразуменьне соцыяльнай прыроды дробнага таварнага вытворцы, як дробнага буржуа. Не разумее ён і дробнабуржуазнай прыроды нашай вёскі, якая вызначаецца спосабам вытворчасці самой вёскі.

Аўтар лістоў уяўляе вёску, як нейкую непарушную клясавымі працэсамі цаліну, як нейкі абстракт, якой неўлісцёвы законы дробнатаварнай вытворчасці і адпаведная спосабу вытворчасці дробнабуржуазная мяшчанская ідэалёгія з яе ўласніцкімі, закарэжымі, абмежаванымі тэндэнцыямі і звычкамі. Калі-ж вёска ўсё-ж такі і мае на сваім твары „струп“ уласніцкіх мяшчанска-абмежаваных тэндэнцый і звычаяў, дык гэта вынік шкоднага ўплыву мястэчка. Паводле аўтара лістоў „мястэчка—акумулятар дробнабуржуазнай ідэалёгіі. Чым бліжэй стаіць вёска да мястэчка, тым глыбей яна закарэжы ў „струп“ уласніцкіх мяшчанска-абмежаваных тэндэнцый і звычаяў.“ Аўтар лістоў тут не арыгінальны, ён толькі нясьмела пераказвае вядомую „тэорыю“ беларускіх нацыянал-дэмакратаў, што горад зьяўляецца носьбітам дробнабуржуазнага і мяшчанскага ўплыву на вёску. Але-ж разам з гэтым Зарэцкі выяўляе сваё дробнабуржуазнае, ідэалістычнае ўяўленне аб вёсцы і мястэчку і неразуменьне сутнасці грамадзкіх зьявішч.

На падставе разгледжаных момантаў можна ахарактарызаваць адносіны Зарэцкага да соцыялістычнага будаўніцтва. Зарэцкі ў частцы сваёй папярэдняй творчасці („Крывічы“, „Падарожжа на новую зямлю“) актыўна змагаўся супроць соцыялістычнага будаўніцтва, стоячы на пазіцыях контррэвалюцыйнага беларускага нацыянал-дэмакратызму.

Лісты і фрагменты сведчаць аб тым, што Зарэцкі, пад руйнуючым агнём камуністычнай крытыкі, здае свае ранейшыя пазіцыі. Пад жорсткімі ўдарамі партыі Зарэцкі адступіў, прыціх, як варожы пролетарыяту пісьменьнік. Больш таго, Зарэцкі паспрабаваў, змяніўшы напрамак шляху, адлюстравалі сусветна-гісторычнага значэння процэсы соцыялістычнай перапрацоўкі дробнай вытворчасці. Але, не перапрацаваўшы сваёй дробнабуржуазнай ідэалёгіі, застаючыся на пазіцыях ідэалістычнага сьветаадчування, Зарэцкі ня здолеў зразумець усю іх глыбіню і складанасць. А з гэтай прычыны ён ня можа ў сваіх творах арганічна злучыцца з актыўнымі будаўнікамі соцыялістычнага грамадства, актыўна дапамагаць соцыялістычнаму будаўніцтву.

Лісты і фрагменты ня ёсць пазіцыя актыўнага ўдзельніка процэсу змены сьвету, а пазіцыя старонняга наглядальніка, пасыўнага сузіраньня. Але-ж і на гэтай пазіцыі Зарэцкі не заўсёды стаіць цвёрда. У тых самых лістох Зарэцкі час-ад-часу зьмяняе пазіцыю старонняга наглядальніка на пазіцыю абыватальскага крытыка, каб перакінуць мосьцік да сваёй ранейшай творчасці.

Гэта асабліва выяўляецца ў адносінах Зарэцкага да сваёй папярэдняй буржуазна-рэстаўратарскай творчасці і да тае камуністычнай крытыкі, якая выкрыла контррэвалюцыйны, антысавецкі характар такіх твораў, як „Крывічы“, „Падарожжа на новую зямлю“, і якая нанесла руйнуючы ўдар Зарэцкаму, як пісьменьніку класавых ворагаў пролетарыяту. Але-ж раней, чымся прыступіць да разгляду гэтых

адносін, зьвернем увагу чытача на тое, што найбольш буйныя, найбольш варожыя пролетарыяту творы Зарэцкага—з найбольшай эмоцыянальнай насычанасьцю, таму што ступень эмоцыянальнай насычанасьці ў мастацкім творы ёсць тое, што выяўляе ня толькі разважанні пісьменьніка, а цалкам яго пачуцьці, як кажуць, „усю яго душу“. Што-ж датычыцца яго лістоў і фрагментаў, дык у іх больш за ўсё і не хапае эмоцыянальнасці сапраўднага, шчырага і глыбокага адчуваньня ўсяго латосу, урачыстасці ўсіх супярэчнасцяў процэсу соцыялістычнай рэканструкцыі. У лістох ды фрагментах ёсць толькі напышчанае разважаньне, тэхніка, музычнае гуказлучэньне, канструкцыя вобразаў бяз крыві і плоці таго процэсу, які аўтар намагаецца паказаць. Гэты момант ня трэба выпускаць з-пад увагі, ацэньваючы лісты і фрагменты.

Вернемся да таго, як Зарэцкі ставіцца да сваёй ранейшай творчасці і да камуністычнай крытыкі яе.

Ранейшая творчасць Зарэцкага была зусім правільна ахарактыравана ў свой час у артыкуле т. Будзінскага „Вораг у доме“ („Полымя“, № 11-12, 1929 г.) наступным чынам: „Зарэцкі... ад папутніцтва ад лёальнасці ў адносінах да пролетарскай рэвалюцыі, адыйшоў на пазіцыі буржуазнай рэстаўрацыі“. Так ахарактыравала камуністычная крытыка творчасць Зарэцкага. А вось як Зарэцкі ацэньвае сваю ранейшую творчасць. „Знаёмы“ ў трэцім лісьце піша: „Жывучы ў Менску і назіраючы жыццё скрозь балонкі газэт, ніякім чынам ня ўявіў у жывой форме магучага поступу нашых дзён. Папраўдзе, як і не здавалася часам табе гэтае клясавое змаганьне на вёсцы, пра якое так многа, так настойліва пішуць нашы газэты, нейкай адмысловай схэмай, матэматычнай формулай, сухім сьлёгізмам? Прабач мне, але я скончу проста: ты не зразумеў гэтага змаганьня, бо ня бачыў яго твар у твар і таму абмінуў яго ў

сваіх апошніх творах, за што цябе і ўшчувала наша грамадзкасць". Пры гэтым „знаёмы“ спасылаецца на „Падарожжа на новую зямлю". Мы тут пакінем без адказу ацэнку Зарэцкім нашых газет.

Што характэрнага ў гэтым разважанні? Перш за ўсё перакручанае тлумачэнне прычыны, за якую біла Зарэцкага савецкая грамадзкасць. Другое, што кідаецца ў вочы, чытаючы гэтую вынятку, дык гэта сьведомая мана чытачу аб характары кніжкі „Падарожжа на новую зямлю".

Савецкая грамадзкасць біла Зарэцкага не за тое, што ён не зразумеў клясавага змаганьня, а за тое, што ён сваёю творчасцю актыўна змагаўся супроць пролетарыату, супроць соцыялістычнага будаўніцтва, што ён сваёю творчасцю, махрова-кулацкай, нацыянал-дэмокрагічнай, атручаў сьведомасьць працоўных мас, што яго творчасць зьяўляецца зброяй у клясавым змаганні ў руках нашых клясавых ворагаў. Вось за што біла камуністычная крытыка Зарэцкага.

Зусім хлусьліва кажа Зарэцкі, што ён абмінуў клясавое змаганьне ў сваіх творах, у прыватнасьці ў „Падарожжы на новую зямлю". Гэты твор, як і іншыя яго творы: „Крывічы", „Голы зьвер", „Ой, ляцелі гусі" ды інш., насычаны буржуазна-кулацкай ідэалёгіяй і па сваёй мэтанакіраванасьці антыпролетарскі, які, паводле генэзысу, зьяўляецца вынікам клясавага змаганьня і зброяй у руках клясавага ворага супроць пролетарыату. Нацыянал-дэмакратычную, кулацкую мэтанакіраванасьць сваёй ранейшай творчасці Зарэцкі пражэ характарызаваць, як „памылкі", „ухілы", „неразуменьне" і г. д. Крытыку-ж яго нацыянал-дэмакратычнай, кулацкай творчасці ён абвінавачвае ў тым, што яна перашкаджала яму „ўсьведоміць свае памылкі". Вось што піша на конт гэтага „знаёмы" у сёмым лісьце: „Я добра разумею, што ў тых матэрыялах, якія за апошнія часы

зьмяшчаліся пра цябе на старонках нашае прэсы, ты знаходзіў многа перавялічанага, згушчанага, узьведзенага ў некаторую матэматычную ступень, і гэта, мабыць, перашкаджала табе ўсьведоміць свае памылкі".

Гэткі погляд Зарэцкага на характар сваёй ранейшай творчасці і яго адносіны да крытыкі, закіды ў яе бок паказваюць нам, што Зарэцкі ня толькі не асудзіў сваю нацыянал-дэмакратычную кулацкую творчасць, ня толькі не паказаў яе сапраўднай існасьці (хоць і меў поўную на гэта мажлівасьць), а, наадварот, затушоўвае сапраўдную сутнасьць яе, пражэ яе апраўдаць. У гэтым нас пераконваюць ня толькі вышэйпададзеныя выняткі. У гэтым нас пераконвае і спасылка Зарэцкага на яго контррэволюцыйны роман „Крывічы" для характарыстыкі прыватнаўласьніцкага інстынкту селяніна. А гэта ўсё паказвае, што Зарэцкі нерашуча, непасьлядоўна, з аглядаю назад, хістаючыся з боку ў бок, кульгаючы робіць дзіцячыя крокі ў справе набліжэньня да шляху савецкага пісьменьніка, нясучы пры гэтым і на сабе і ўнутры сябе свой ранейшы дробнабуржуазны груз.

Нельга абыйсьці і такіх радкоў у „Лістох ад знаёмага": „Ці варта засьмечваць нашу і без таго багата засьмечаную літаратуру яшчэ адным пісьмом чалавека, што ня мае ніякага дачыненьня да літаратурнага мастацтва",—піша „знаёмы" пра свабодлісты. Пасьля некаторага разважаньня пра якасьць сваіх лістоў і „стыль эпохі" той самы „знаёмы" дадае: „Хай паспрабуе які-небудзь штаглёваны крытык паставіць табе гэта ў дакор". Ня будзем спрачацца з Зарэцкім аб якасьці нашай літаратуры і крытыкі, а толькі заўважым, што Зарэцкі ў даным выпадку карыстаецца вядомымі мэтодам узлавае малпы.

Усё гэта трэба мець на ўвазе, каб зразумець і ацаніць правільна новую творчасць М. Зарэцкага.

Нацыянал-дэмократы за „працай“

(1920—1928 гг.)

Накіроўваючы свае думкі і намеры на Менск, як на адзіны культурны цэнтр, эмігранцкая радаўшчына пакладалася ня толькі на адну „працу“ сваіх пабрацімаў нацыянал-дэмократаў. Выступленьні старшыні нацыянальнага камітэту і рэдактара папулярных газэт Лёсіка, настойная арганізацыйная дзейнасьць у наркомасьветаўскіх установах і кіраўніцтва імі з боку былога радаўскага дыплёмата Некрашэвіча, спакойлівая служба па сьвецкіх установах маршалка Серады і прыехаўшага Смоліча сустракалі сабе падтрыманьне не ў адным даверры кіраўнікоў адпаведных устаноў. На старонках газэт і часопісаў ужо з 1921 году пачалі зьяўляцца нацыянал-опартуністычныя выкладкі ў пытаньнях гісторыі беларускае літаратуры і беларускага рэволюцыйнага руху. Шэраг беларусаў куністаў, не пасьпеўшых выжыць у сябе нацыяналістычныя настроі і, апынуўшыся ў акаленні нацыянал-дэмократычнага балота, паддаліся яго націску.

Паглыбленьне Кастрычнікавай рэволюцыі шляхам узмацненьня соцыялістычнага будаўніцтва ва ўсіх галінах народнае гаспадаркі і культуры абвастрала клясавую барацьбу ў горадзе і ў вёсцы. Кулацтва, нэпманства і рэшткі буржуазіі настойна супраціўляліся цвёрдому наступу рабочае клясы, пад кіраўніцтвам яго правадыра—куністычнае партыі да соцыялізму. Водгук гэтае барацьбы хістаў паасобныя адзінкі меней устой-

лівых сяброў партыі, стыкаючы іх у іх настраёвасьці з актывізуючыміся нацыянал-дэмократамі. Гэта стукненне пачало вылівацца ў формы перайманьня нацыянал-дэмократычных поглядаў, галоўным чынам, на культурнае разьвіцьцё і культурнае будаўніцтва, а таксама на гісторыю рэволюцыйнага руху. Ужо ў памянёнай намі часопісі „Вольны Сыцяг“, якая па прызнаньню Лёсіка была тэй-жа „Руньню“, што выходзіла пры беларускай окупацыі, мы сустракаем побач з артыкуламі нацыянал-дэмократаў артыкулы, вершы і апавяданьні куністаў. У 1921 годзе Дзяржаўнае выдавецтва Беларусі выпускае „Кароткі нарыс нацыянальна-культурнага адраджэньня Беларусі“ У Ігнатоўскага. Прадмова да нарысу пачынаецца наступнымі словамі: „Прабачай, працоўная Беларусь-маці, што я, можа, ня так добра і ня так грунтоўна зраблю невялічкую працу маю. Прабачайце і вы, сыны Беларусі, працаўнікі яе адраджэньня, што ня ўсю працу вашу ахаплю я тут, у гэтым кароткім нарысе“. Уступ канчаецца выняткаю з выразна нацыянал-дэмократычнага вершу Купалы: „Падымайся з нізін, сакаліна сям’я, над крыжамі бацькоў, над курганамі, занімай, Беларусь, маладая мая, свой пачэсны пасада між славянамі“. Нарыс вядзецца ў аспэктце народніцкіх поглядаў, якія часта-густа цесна стыкаюцца з поглядамі выпукла нацыянал-дэмократычнымі.

З 1922 г. нацыянал-дэмократы пра-соўваюць свае думкі на старонкі газэты „Савецкая Беларусь“. Рэдакцыя і камуністы-супрацоўнікі „Савецкае Беларусі“ цесна суседзяцца не ў адным толькі тэрыторыяльным сэнсе. Побач з паказанымі ў папярэднім артыкуле выступленьнямі Лёсіка на сьвежай магіле памёршага шовініста Бурбіса, мы чуем гэткія зазвы да студэнцтва з боку пралезшага ў адказныя супрацоўнікі газэты ўжо знаёмага нам нацыянал-дэмократа-антысэміта Каравайчыка.

„Вялікія надзеі ўскладае на цябе, беларускае студэнцтва, адраджаючаяся беларуская культура. З моцнай верай у твае сілы і здольнасьці пазірае на цябе сёньня наш народ. Дык не абмані-ж яго веры і надзей! Прыступай да працы, якая чакае цябе на беларускай ніве, заросшай дзярном і накрытай крушнямі каменяў. Расчысьці і ўзары гэту ніву, каб мелі магчымасьць прабіцца ўрэшце на сьвет узросткі нашай, адпрыроды багатай і воляю злых людзей забітай і загнанай, беларускае культуры“.

Калі праз нейкі час зьяўляецца ў газэтах заметка аб тым, што адбыўся наладжаны нацыянал-дэмократамі сход беларускіх студэнтаў, якія парашылі залажыць сваю студэнцкую організацыю, той жа, адукуючыся на доктара-антысэміта, Каравайчык у артыкуле „Пачатак зроблены“ піша:

„Ворагі нашага адраджэньня з навісьцю і злосьцю пазіраюць на новую беларускую організацыю, як на жывы і нязьбіты довад таго, што жыве і пашыраецца ідэя адраджэньня беларускага народу, што слабее грунт, што павялічваецца небясьпека для чужацкіх культур, гвалтам і сілай накінутых беларускаму народу“.

У тон гэтай контррэвалюцыйнай бравадзе, якая вольна гучыць са старонак савецкае газэты, раздаецца водгук з вуснаў будучага кулацкага поэты Плашчынскага на вядомай „урачыстасьці“ выпуску слухачоў менскіх лектарскіх курсаў. Плашчынскі

ў гэткіх словах вылівае свае запэўненьні Лёсіку пайсьці на яго прызыў: „пільна сачыць за сабою і не забываць падліваць алею ў сьвяцільні вавашы, каб было з чым сустраць яе, сваю Белую Русь, калі яна прыдзе судзіць нас ва ўсёй славе сваёй“.

„Мы адчуваем, — кажа Плашчынскі, — што, будучы на лектарскіх курсах, мы ўзброіліся аднаў з вамі ідэяй, ідэяй культурна-нацыянальнага адраджэньня нашай дарагой бацькаўшчыны Беларусі. У працягу дзевяціх месяцаў вашыя навукова-адраджэнцкія словы і думкі знаходзілі жывы водклік у нашых сэрцах — сэрцах сыноў гаротнае Беларусі“.

Гэту „гаротнасьць“ пакрыўджанага рэвалюцыйна-кулацкага агента паглыбляе ў сваім артыкуле „Наша выдавецтва за мінулы год“ мацёры нацыянал-дэмократ інтэрвэнцыяніст Некрашэвіч. Падлічаючы колькасць выданьняў, выпушчаных у 1921 г., ён сумна заключае: „Наколькі малая і мізэрная гэта лічба. Параўнуем нашу выдавецкую працу з працай нашых віленскіх землякоў, друкаваўшых кнігі за свае кроўныя грошы“. Сьледам ён зграмаджае ў адну кучу ўсе выданьні, якія выпушчала беларуская нацыянал-фашыстаўшчына да бандыта Аляксюка ўключна на белапольскія грошы, і заключае: „З гэтага параўнаньня мы бачым, што нашы віленскія культурнікі надрукавалі кніг у многа раз больш за нас“. З павярхоўнага погляду ў гэтых „нявінных“ разважаньнях нацыянал-дэмократыяк-бы нічога асаблівага няма; між тым, па сутнасьці, ён укладае ў іх той контррэвалюцыйны сэнс, які трэба разумець так: савецкая ўлада ня хоча друкаваць беларускіх кніжок, не дае на гэта магчымасьці ў той час, калі „віленскія землякі“ на „свае кроўныя грошы“ надрукавалі шмат болей. Вывады: польская фашыстаўшчына ляпей спрыяе „беларускай справе“, ніж савецкая ўлада. Пагэтаму орыентуйся на польскую фашыстаўшчыну, не забывай браць яе ў прыклад, як аякуна над беларускімі контр-

рэвалюцыйнымі нацыянал-дэмакратамі, мей яе ў рэзерве сваіх хаўрусьнікаў.

Гэты моралы зацятага нацыянал-дэмократа цесна ўвязваліся з прызывамі не „гасіць сьвяцільнікаў“ і з завярэньнямі ў „ўзбраеньні ідэямі нацыянальна-культурнага адраджэньня нашай дарагой бацькаўшчыны Беларусі.“

У імя гэтага адраджэньня, пад яго выглядам, збіралася і гуртавалася нацыянал-дэмакратычная зграя на барацьбу з новымі, пасеяннымі Кастрычнікавай рэвалюцыяй, пролетарскімі ўзросткамі соцыялістычнай культуры. На гэту сваю подлую, контррэвалюцыйную дзейнасьць, нацыянал-дэмократы праз газэту і часопісі клікалі слухачоў лектарскіх курсаў, клікалі і сельскае настаўніцтва.

У артыкуле „Беларускае настаўніцтва“ нейкага Н., вельмі напамінаючага нам праславутага доктара-антысэміта, мы чытаем: „Беларускі настаўнік павінен быць самым чынным змаганьнікам за нацыянальна-культурнае адраджэньне нашага народу. Адраджаць—вось яго бліжэйшае і галоўнейшае заданьне. А каб адраджаць, трэба тварыць“... І сьледам: „У школе беларускі настаўнік павінен зьяўляцца ня толькі крыніцай чыстага пазнаньня для сваіх вучняў, але павінен быць крыніцай, адкуль беларускія дзеткі маглі-б чэрпаць вялікія і сьвятыя ідэалы нацыянальнага адраджэньня свае бацькаўшчыны, адкуль маглі-б чэрпаць закаханьне свайго народу. Беларуская школа павінна выпускаць ня звычайную грамадную моладзь, а сьвядомых змаганьнікаў за ідэі нашага адраджаючага народу“.

Гэта нічым няпрыкрытая пропаганда зьвярынага шовінізму, гэта контррэвалюцыйная агітацыя працягвалася ў школы БССР. Пад выглядам адраджанізму беларускае культуры хавалася думка на рэстаўрацыю фэўдальнага ладу, які пладзіў нацыянал-дэмакратычных гэрояў у асобах Ва-

сілёў Цяпінскіх, Сымонаў Будных, Ф. Скарынаў і інш.

Гэты лад, увабраны нацыянал-дэмакратамі ў трогальную назву „залатое пары“, падносіўся нашай моладзі ў пору магутнага ўздыму рабочае клясы да творчасьці соцыялізму. Агітацыя за адраджанізм са старонак савецкае газэты накіроўвалася на зрыў мірнага будаўніцтва, да якога, пасля зьнішчэньня контррэвалюцыйных франтоў, перайшла савецкая ўлада.

Нацыянал-дэмократы вышуквалі сабе хаўрусьнікаў сярод няўстойлівых слаёў настаўніцтва, сярод кулацкага студэнцтва.

Не пакідалі яны намераў залучаць у свае сеткі і вучнёўства. Шляхам чытаньня лекцый, шляхам пісаньня контррэвалюцыйных падручнікаў і гуртаваньня колаў моладзі, яны імкнуліся падгарнуць яго пад свой уплыў. Аб накіраванасьці ў гэты бок увагі нацыянал дэмакратамі ізноў-жа сьведчаць сабою артыкулы ў газэце „Савецкая Беларусь“. Апошняя вольна прадастаўляла свае старонкі для нацыянал-дэмакратаўскіх пісак, выконваючых функцыі рупару апошніх. У артыкуле якогасьці Бел. Пяра „Аб вучнёўскай моладзі м. Слуцку“ мы сустракаем наступныя нацыянал-дэмакратычныя „пэрлы“: „Апошняя наша пажаданьне: няхай уваскросьне беларускі вучнёўскі культурна-асьветны гурток, які пойдзе шукаць шчасьця „папараці-кветкі“ дзеля гаротнага мужыка-беларуса, і тагды, калі не аднымі пекна сказанымі ці напісанымі словамі-абяцанкамі, а рэальнаю чорнаю працаю будучь спрыяць збытаму і забітаму беларусу, „вальней уздыхне, весялей зірне наш спрадвеку зашлаканы край“, і „за-красуе вольны край і народ“.

Гэту „вольнасьць“ нацыянал-дэмократы праглядалі ў той-жа „абяцанай зямлі“, пра якую ў сваіх выступленьнях-завывах дэклараваў маршалак контррэвалюцыйнай рады Лёсік.

За гэту „вольнасьць“ пад абсацам пана-окупанта яны змагаліся перш

адкрыта ў бандах Балаховіча, у шайках Семянюка, у хэўрах слупкага кулацтва, а калі былі разбітыя, пачалі змагацца на фронце культуры і асьветы.

Помеж з зазывамі і воклічамі да студэнтаў, да настаўніцтва і моладзі, нацыянал-дэмократы расхарашвалі перад імі свае капіталістычна-прыгонніцкія фаланстэры. Яны ажыўлялі цэні сярэднявяковых „дзеячоў“ і ў выглядзе ікон выносілі іх на паказ сучаснасьці. „Глядзецце, во, — гаўкалі яны, — чым багата беларуская гісторыя і чаго ня трэба забываць. Не Кастрычнік, — кажучы яны, — даў магчымасьць беларускаму рабочаму, беларускаму бедняку-селяніну пісаць сваю гісторыю, а гэту гісторыю пісалі Скарыны, Каліноўскія, Марцінкевічы, Іваноўскія, Радзівілы. Не рабочыя гушчы Беларусі пад кіраўніцтвам свае камуністычнае партыі заваявалі сабе магчымасьць тварыць пролетарскую дзяржаўнасьць, — сьцьвярджаюць гэтыя прадаўцы, — будаваць сацыялістычную па зьмесьце і нацыянальную па форме культуру, а тварцамі беларускай культуры былі памянёныя прыгоннікі, узьведзеныя ў нацыянальныя гэроі“.

І бессаромна і нахабна распраналі нацыянал-дэмократы гэтыя свае рэакцыйныя тэорыі, займаючы іх популярызаванай старонкі друку. Былы поп, умела сплёўшы ў сваіх поглядах царкоўнае чорнасьціцтва з нацыянал-дэмокрацім пачуцьцём, цёмная фігура авантурніка, М. Красінскі так разважае на гэту тэму: „Першыя імёны ў гісторыі беларускае культуры знаходзім: Клімент Смалечыц, Аўрам Смаленскі, Кірыла Тураўскі, Ефрасінья Полацкая — гэта культурныя працаўнікі пісанай літаратуры яшчэ XII ст. Далей, у 1517 г. на Беларусі зьяўляюцца друкаваныя кніжкі на беларускай мове... Далей ідзе цэлы шэраг выдатных беларускіх пісьменьнікаў, як напрыклад, Васіль Цяпінскі, Сымон Будны, Андрэй Рымша, Еўлашэўскі, Кміт Чарнобыльскі“.

Выхваляючы гэту эпоху сьвятых, нацыянал-дэмократаў з манастыру зах-

лёбваецца ад здавальненьня эпохаю літоўскага статуту і аплаквае „занапад“ „беларускага гаспадарства“.

„Але час прамінуў,
І нядоля, як камень, звалілася...
Беларуская слава
Аджыла, адцвіла, закацілася“.

У пагоні за гэтай „славай“ фэўдальна-прыгонніцкага ладу, за лаўрамі беларускіх князёў контррэвалюцыйныя нацыянал-дэмократы раскідаліся ва ўсе канцы, пралазілі ва ўсе шчылінкі. Свае шкодныя развагі яны прасувалі ў навуковыя і навучальныя ўстановы, у дасьледчыя інстытуцыі, у тэатр і ў друк.

І вось, пападаючы на старонкі газэт і часопісаў, якія выдаваліся пад рэдакцыяй адпаведных камуністаў і кіраўнікоў устаноў, яны, гэтыя нацыянал-дэмокрацікі развагі і дэкларацыі, не сустрэкалі сабе жаднай забароны.

Наадварот, газэта „Савецкая Беларусь“, як пазьней часопісі „Полымя“, „Узвышша“ і нават „Маладняк“, прадстаўлялі прасімае месца, часта самае відкае і пачэснае. У „Савецкай Беларусі“ заразьлівая казань нацыянал-дэмократаў зьмяшчалася доўгімі фэльетонамі пад кідкімі ў вочы загаловамі, як: „Шлях беларускага культурнага адраджэньня“, „Да беларускага студэнцтва“, „Новы шляхі адраджэньца-культурнай працы“ і нш.

Пагоджанай, сугалоснай хэўрай разьвіналі нацыянал-дэмократы сваю контррэвалюцыйную чыннасьць. За вуалёваная тэрмінам „адраджэньне“ гэта чыннасьць знаходзіла сабе памежніка і падтрымальніка ня толькі ў нядабрым папушчэньні друкаваць нацыянал-дэмократам свае зазвы і дэкларацыі, а і ў перайманьні ды пераказваньні іх вуснамі паасобных камуністаў. „Адраджэньне беларускае культуры“, як нешта цэлае і непадзелнае, сумяшчаўшае ў сабе буржуазны нацыяналізм і контррэвалюцыйную самабытнасьць, складалі і пераскладалі ў сваіх выступленьнях і аўтар гэтых радкоў і цэлы рад іншых партыйцаў. За гэтым нацыянал-дэмокра-

тычным выслоўем імі забываліся ўсе вялікія заданьні сацыялістычнага будаўніцтва — клясавое змаганьне, праца над пабудовай пролетарскае культуры. У цеснае кола самабытнасьці і адмежаванасьці заключаліся насьпелыя заданьні рэвалюцыйнае сучаснасьці. Усё падцягалася да аднаго пракруставага ложку — да службы буржуазнаму молаху „нацыянальнага адраджэньня“. Для гэтага „нацыянальнага адраджэньня“ яны выкарыстоўвалі літаратуру, тэатр, навуку. А што цікавей усяго, яны нават ня грэбавалі і... царквой. Са старонак тае-ж „Савецкае Беларусі“ гучэлі словы пазьнейшага провокатара Маразоўскага наступнага зьместу: „Мы павінны адзначыць, што ў нас пытаньне царкоўнае, як і ўсякае пытаньне, зараз зачэпляецца за пытаньне нацыянальнае, і з гэтага боку мы павінны чакаць ад нашага беларускага духавенства нейкіх крокаў. Нам вядома, што ўжо і зараз „беларусізацыя“ царквы мае сваіх прыхільнікаў сярод сьвяшчэньнікаў, галоўным чынам, вёскі“. Аўтар артыкулу з сіл пнецца, даказваючы, што вясковае духавенства „у нас, на Беларусі, галоўным чынам сялянскае“, таму можа даць багатыя кадры беларускіх працаўнікоў.

Памянёны артыкул, як перадавы, складаў думку ўсяе рэдакцыі, якая з гэтай прычыны не прычыла яго думкам. Наадварот, царкоўнаму пытанню яна аддавала значную ўвагу, зьмяшчыўшы рад іншых артыкулаў на гэту тэму, сярод якіх нельга не адмеціць артыкул Пічэты: „Новы царкоўны рух і пытаньне аб лёсе царквы ў Савецкай Беларусі“.

Пад гэтым артыкулам гасьцінна зьмешчаны „сьпіс болей вядомых беларускіх газэт і журналаў“. У сьпісе падрабязова пералічаны газэты і часопісы, пачынаючы ад „Гоману“ і канчаючы эсэраўскім „Змаганьнем“. Сьпіс не прапускае ні „Беларускага шляху“, ні „Звону“, ні „Крывічаніна“ — гэтых пагромных органаў белагвардзейскае рады, выдаваных на окупанцкія грошы. Сьпіс ня цураецца падаць оды-

ёзныя імёны рэдактараў газэт і часопісаў — Ластоўскага, Гаруна, Лёсіка, Грыба і інш., намякаючы: „Памятай, чытач, што генэалёгія беларускага друку мае за сабою доўгі ланцуг у мінулым, што ў гэтым ланцугу ўсе зьвязаны сточаны ў адно. Калі хто памыкаецца яго парваць — не дапушчай. Праз генэалёгію друку вельмі яскрава выпукляецца залатая ідэя непадзельнасьці і адналітнасьці „беларускага нацыянальнага адраджэньня“. Усыпаныя літарамі лісты паперы шчыльна прыкрываюць і раду, і вайсковую комісію, і ўсе сотненьныя акты контррэвалюцыйных учынкаў беларускае белагвардзейшчыны. На старонках савецкае газэты — залатая пара нацыянал-дэмокрацічнага бургфрыдэну“.

Але ад „Савецкае Беларусі“ ніяк ня думае адступаць заложаны ў канцы 1922 г. часопіс „Полымя“. Намеціўшы ўстаноўку на тое, каб даць „шырокую дарогу для выяўленьня к жыцьцю тым беларускім пісьменьнікам і поэтам, якія кінуты старыя мотывы, мотывы нудлівага сьантымэнталізму і самавітага кулацкага народніцтва, якія не знаходзяць натхненьня ў ідэях незалежнасьці ды ў нейкай „вялікасьці беларускай старадаўшчыны“, аб каторай навявае мэлёды муза вызваленьня прцоўных грамадаў, муза колектывнае творчасьці“ — „Полымя“ ужо з першых нумароў пападае ў палон нацыянал-опартунізму. У другім нумары „красуецца“ артыкул толькі што прыехаўшага з эміграцыі Смоліча аб краязнаўстве. Выказваючы свае „сымпатыі“ савецкай уладзе, гэты радавец стараецца абыйсьці ўсе коўзкія пытаньні, завуалюваць іх, але ніяк ня можа ўтаіць свайго нацыянал-дэмокрацічнага шыла. „Матка-Беларусь“, „Пакутніца“ ў мінулым сьвеціцца ў аспэкце радаўца далёка нешчасьлівай у бягучым. Але тыя сілы, асабліва з беларускага студэнцтва, якім „гардзяцца“ профэсары Пятроўскай акадэміі ў Маскве, прыдуць „роднай краіне“ на дапамогу.

Гутаркі аб „роднай краіне“ шчыльна стыкаюцца з гутаркамі аб „беларускай нацыі“. „Гісторычны закон развіцця народаў захапіў беларускую нацыю на аднаковым узроўні яе культурнага і нацыянальнага асьведамленьня. Гэтаму пасабіла шмат тое, што сама беларуская нацыя моцна розных варункаў на працягу доўгіх вякоў хавала свае сокi ў адным мо-нолітным стане—стане малаазямельна-га сялянства і часткаю ў стане беднага местачковага рамесьніцтва. Гэтыя дзьве катэгорыі беларускай нацыі выпаўнялі абавязкі нявольнікаў, і ім ня было калі думаць аб тых ці іншых патрэбах душы“, — філёзофствуе аўтар гэтых радкоў (З. Жылуновіч) у сваім эклектычным, прасычаным нацыянал-дэмакратызмам шкодным артыкуле „Два бакі беларускага руху“, (Польмя, № 3, 1923 г.) Праз нацыянал-опартуністычнае сіта прасеяна ў гэтым артыкуле і дыктатура пролетарыяту, і клясавае змаганьне, і клясавая дыфэрэнцыяцыя ў вёсцы. Як нешта цэлае, мо-нолітнае, выпячваецца адзіны стан сялянства з дадаткам мяшчанства і рамесьніцтва, і зусім выпускаецца рабочая кляса. На ўсе лады скланяецца „беларуская нацыя“, „беларуская культура“, „ідэя адраджэньня беларускага народу“. Выносіцца з архіву Бел. соц. грамада, якой прыпісваецца няўсвойная ёй рэвалюцыйнасьць. Узводзіцца ў радыкальны орган буржуазна-нацыяналістычная „Наша ніва“. На фоне ўсяго гэтага даецца ў аспэктце нацыянал-дэмакратычнага асьвятленьня характарыстыка „двух бакоў беларускага руху“. На адзін бок становяцца, па думках аўтара, сялянска-рамесьніцкія гушчы з вышаўшай з іх інтэлігенцыяй, па другі—дробнабуржуазная шляхецкая і домаўласніцкая гарадзкая інтэлігенцыя. Паколькі ўвесь „беларускі нацыянальна-культурны рух“, згодна аўтара, „меў уцалку гостра-опозыцыйны і, нават, радыкальна-соцыялістычны характар“, то вывады на-прашваюцца такія: у Беларусі ня бы-

ло буржуазнага руху. таму што ў Беларусі ня было буржуазіі.

Гэта блытаная антымарксысцкая выкладка, мяжуючыся з нацыянал-дэмакратычнымі тэорыямі, падпірала іх, пашырала іх базіс... У памянёным-жа артыкуле аўтар гэтых радкоў праводзіць шкодную думку, нібы з боку камуністычнае партыі наглядалася нядбайнасьць да беларускага руху, які „гавінен зьяднацца ў адным, адпаведным рэвалюцыі напрамку“. Зразумела, што гэтакія разважаньні з вуснаў камуніста расцэнваліся нацыянал-дэмакратамі за блізкія сабе, з якімі ў кожным разе яны маглі мірыцца.

Тым болей гэта замірэньне знаходзіла сабе падставу, што падобныя нацыянал-дэмакратычныя разважаньні нацыянал-опартуністаў не абмяжоўваліся адзінкавымі выпадкамі. Яны працягаліся сыстэматычна ў цэлым радзе артыкулаў, удаючыся ў іх глыбока і моцна і абяртаючыся ў сыстэму. З нумару 5-6 „Польмя“ за 1923 г. аўтар гэтых радкоў (З. Жылуновіч) пачаў друкаваць артыкулы „Уступамі да Акцябра“. У гэтых артыкулах ён разглядае беларускія падзеі і іх зьмест на працягу двух гадоў — 1917 і 1918, ад Лютаўскае рэвалюцыі да абвешчэньня БССР. Гаворачы аб настроях беларускіх дробнабуржуазных культурнікаў да рэвалюцыі, ён заключае: „перамога над немцамі сяюзьнікаў сузнавалася кожным беларускім адраджэнцам“. У гэтую катэгорыю ім грамадзяцца ўсе „беларускія адраджэнцы“ бяз усякае ідэалёгічнае характарыстыкі, бяз клясавага падзелу. Наогул гэты бок у аўтара артыкулаў у поўным занябаванні. Марксысцкага аналізу бадай няма, і ён оперуе толькі дапамінамі пра працоўныя гушчы ды голымі ўжываньнямі тэрміну „рабоча-сялянскія масы“. Нацыянальная ідэя, ідэя адраджэньня беларускай культуры пануе над першай часткаю (уводнай) гэтых артыкулаў. Датэркуючыся соцыялістычнага руху ў Беларусі, аўтар (Жылуновіч) разглядае яго ў ад’яднаньні, бяз сувязі з агульным рухам ва ўсёй

Расіі. На чале руху становіць Беларускаю соц.ял. грамаду. Гэта буржуазная нацыяналістычная партыя набывае ў яго тлумачанні агромністай ролі, якое яна ў сапраўднасці ня мела. Гэтым Грамада ідэалізуецца. Побач з ідэалізацыяй ёй прыпісваецца марксысцкі напрамак і арабочаньне. Шляхам сувязі Грамады з камуністычнымі беларускімі сэкцыямі аўтар памянёных артыкулаў у „Полымі“ будзе тэорыю непасрэднасці між Грамадою і камуністычнаю партыяй. Таксама ім замазваецца нявыразнасць пазыцыі БСГ да Кастрычнікавай рэвалюцыі падкрэсліваньнем яе прымірэнства. У артыкулах выразна паказана аўтарава тагочасная непрымірмасць да разгону савецкай ўлады вядомага беларускага контррэвалюцыйнага конгрэсу.

Гэтыя погляды поўнасьцю спрыялі падтрыманьню нацыянал-дэмакратычных тэорый і разваг. Яны давалі апошнім моцную падпору, лілі вадугу на млын контррэвалюцыйнае дзейнасці нацыянал-дэмократаў.

Празываючы Бел. соц. грамаду лавейшаю за мешавікоў і эсэраў, марксысцкаю партыяй, надаючы ёй значэньне вялікай уплывовасці, аўтар гэтага артыкулу пасабляў нацыянал-дэмократам абгрунтоўваць іхнюю тэорыю звязанасці Беларускае рады з шырокімі коламі насельніцтва, дапамагаў паніжаць яе нацыяналістычную контррэвалюцыйную буржуазнасць.

Падтрыманьнем думкі аб сумеснай рэвалюцыйнай дзейнасці БСГ з соц.ял-дэмакратыяй у 1905 г. вызначаецца і артыкул А. Сянкевіча ў № 3-4 „Полымя“ за 1923 год „Успаміны з рэвалюцыі 1905—1906 гг.“. А. Сянкевіч піша: „Для коардынацыі працы на вёсцы ў Менску было арганізавана міжпартыйнае бюро. У гэта бюро ўвайшлі партыі: соц.-дэмократаў, соц.-рэвол., Бел. соц. грамада і саюз настаўнікаў. Сэкратарам бюро быў абраны я“.

Не супярэчачы сьведчаньням А. Сянкевіча, трэба сказаць, што яго

сьцьверджаньні аб блёкаваньні Грамады з соц.-дэмакратычнымі арганізацыямі адзіныя і далёкія ад праўды. Гісторыя рэвалюцыйнага руху ў 1905—1906 г. у Беларусі пра гэта нічога ня кажа.

Дзякуючы шчыльнаму сутыкненьню паміж тэорыямі нацыянал-дэмократаў і нацыянал-опартуністаў у галіне гісторыі рэвалюцыйнага руху, у гісторыі літаратуры і культурнага будаўніцтва, складалася ўражаньне аб політычна-ідэалёгічным замірэньні на гэтых франтах. Опэраваньне нацыяналістычна-буржуазнымі разуменьнямі і поглядамі на адраджанізм і разьвіцьцё беларускае нацыянальнае культуры, бяз усякага клясавага аналізу гэтых разуменьняў, казалася за прынятасьць і падзел іх сутнасьці роўна нацыянал-дэмократамі і нацыянал-опартуністамі.

Гэта не магло выкаўзнуць з-пад увагі эмігранцкае радаўшчыны. Сочачы за процэсам сацыялістычнае стройкі ў Савецкім саюзе і, галоўным чынам, у Савецкай Беларусі, нацыянал-дэмократы прадбачылі надзейнейшыя магчымасьці для прылажэньня сваіх сіл у падрыўнай „працы“ на культурным фронце. Іх сябры ў Менску і па-за Менскам адчувалі сябе досыць вольна і разважна. Наркомасьветы надзяліў іх годнасьцю профэсароў і спэцыялістаў у розных галінах навукі. Унівэрсытэт прадастаўляў катэдры для чытаньня лекцый, для арганізацыі беларускіх студэнцкіх гурткоў і краяведных бюро. Нацыянал-опартуністычнае кіраўніцтва выдавецтва „Савецкая Беларусь“ і Дзяржаўнага выдавецтва ахвотна друкавалі іхнія падручнікі, насычаныя непрыхаванай контррэвалюцыяй. Часта газета „Савецкая Беларусь“ і часопісь „Полымя“, асабліва „Асьвета“ і іншыя, давалі магчымасьць выліваць на сваіх старонках воклічы і зазывы да шуканьня нацыянал-дэмократамі „абяцанае зямлі“, у выглядзе рэстаўрацыі капіталізму і прыгонніцтва. У сьпісах супрацоўнікаў часопісяй выстаўляліся сынодыкі нацдэмаўскіх прозь-

вішчаў. Формаваньне першага складу Інбелкульту, на чале са старшынёй і сэкратаром, было выкарыстанна нядаўнімі эсэрамі, радаўцамі, дыплёматамі пры Скарападзкім і пры французскіх окупантах. І, не пакідаючы свае антысавецкае дзейнасьці на грошы літоўскага ўраду і чэскіх фашыстаў, трымаючы нож за пазухаю, нацыянал-дэмократы павялі згавер аб коардынаваным пераездзе ў Савецкую Беларусь. Пашла перапіска, і пачаліся разьезды за Коўны ў Прагу, з Прагі ў Рыгу і назад.

Гэта падгатоўка заняла шмат часу. Многа стараньняў ахвяравала беларуская эмігранцкая радаўшчына на тое, каб усебакова абгаварыць становішча і ўмовы перасяленьня ў Менск для працягу свае контррэвалюцыйнае чыннасьці. Трэба было ўзважыць усе мотывы і разьлікі, трэба было знайсці формулы для пераходу ад аднае формы контррэвалюцыйнае працы да другога і самы пераход абставіць знадворна нявінным і даверным чынам. К другой палове 1925 г. падгатоўка скончылася, і ў жніўні месяцы ў Бэрліне была склікана нарада ўсіх эмігранцкіх радаўскіх гурткоў і аб'яднаньняў. Пытаньне аб ліквідацыі народнае рэспублікі і прызнаньні савецкае ўлады, вырашыць якое зьехаліся нацыянал-дэмократы, заняло многа часу і выклікала шмат грызньні і сварак. Але і грызньня і сваркі, як цяпер відаць, насілі свой сямейны характар. Яны вярцеліся вакол таго, як і што ляпей і плённей праводзіць падрыхтоўную, контррэвалюцыйную, антысавецкую працу. Заставацца за рубяжом на прыкарме худых падачак літоўскае, латыскае ды чэскае буржуазіі і здавальняцца пустымі дэкларацыямі і марным аббіваньнем парогаў міністэрскіх кабінэтаў ці ехаць туды, у Савецкую Беларусь, у „адзіны культурны асяролак“, і там уключыцца ў адзіную падрыхтоўную банду з тымі, хто ўжо пяць гадоў практыкаваўся на контррэвалюцыйнай чыннасьці супроць савецкай улады.

Пытаньне аказалася вырашаным кампромiсна. Канаводы белавардзёўскай радаўшчыны, міністры і прэзідэнты, дыплёматы і паслы выказаліся за пераезд у Менск, за знадворнае зьліквідаваньне народнае рэспублікі; драбязя, эсэраўская мялюзга і ачарнелыя водкіды няпрыкрытых бандытаў парашылі астацца за мяжою. Але і тыя, што парашылі ехаць, не пакінулі аголеным свой заручэжны тыл. І Рыга, і Прага, і Коўна з выездам у Менск ацраўшых тротуары іх нуліц беларускіх нацыянал-дэмократыў не парвалі з імі сувязі. Радаўскае прадстаўніцтва для ўсякіх патрэб засталася ў кожным з гэтых гарадоў. І па за пустагучнымі словамі нарадаўскае дэкларацыі нацыянал-дэмократыў аб зьліквідаваньні ўраду БНР і прызнаньні савецкага ўраду засталіся непарушнымі контррэвалюцыйныя намеры і шкодніцкая чыннасьць. Не парываючы ў думках і настроях з антысавецкімі акцыямі за межамі пролетарскае краіны, ажыццяўленьне іх беларускія контррэвалюцыянеры павезьлі з сабою ў Савецкую Беларусь.

Характэрна, што, сдучы на канфэрэнцыю ў Бэрлін, Заяц, Пракулевіч і Захарка абайліва запасьліся сяброўскаю змоваю з „старшынёю рады беларускае рэспублікі“ Крычэўскім, які даў выгляд, што ён супроць нарады, наступнага зьместу: „Прымаючы пад увагу, што пытаньне ліквідацыі ўраду беларускае народнае рэспублікі можа быць пастаўлена на абвестку дня канфэрэнцыі ў Бэрліне, просім прыняць, гр. старшыня, нашу адстаўку, каб мець свабодныя рукі ў абароне беларускай дзяржаўнасьці на паставе ўсебеларускага конгрэсу 1917 г. Дзяржаўны контролёр Л. Заяц. Выкон. абавязкі міністра фінансаў В. Захарка. Дзяржаўны сэкратар У. Пракулевіч. Прага, 4 кастрычніка 1925 г.“ („Замежная Беларусь“, кніжка першая, 1926 г.).

Старшыня рады П. Крычэўскі ў гэтай-жа часопісі кажа: „Паводжаньне членаў ураду Заяца і Пракулевіча было нявыразнае (на канфэрэнцыі),

ня гледзячы на тое, што пры ад'ездзе з Прагі ім дана была інструкцыя, абгавораная ўсімі разам, з іхняга боку падана заява аб адстаўцы“.

Ня гледзячы на дэмутую непалад-насьць у стане белагвардзейскіх радаўцаў перад гэтай канфэрэнцыяй, па сутнасьці яны, канфэрэнцыя, прадстаўляла сабою замаскаваны манэўр контррэволюцыйных нацыянал-дэмократаў. „Авантурнасьць“ Цьвікевіча бралася для адводу вачэй, каб гэтым завуляваць усё гешэфтмахэрства радаўскіх авантурнікаў. У сваім лісьце ў рэдакцыю часопісі „Прамень“, орган беларускага паступовага студэнцтва ў Чэхаславацыі, Заяц і Пракулевіч прызнаюцца: „Мусім адзначыць, што да вядомай нарады ў Бэрліне мы ня толькі з панам Зыхаркай, але і з панам Крычэўскім былі амаль зусім аднадумны ў чозыгуйнай працы Радавай Беларусі. Само сабой разумеецца, што і гэта нарада падгатаўлялася пры актыўным іх удзеле, аб чым сьведчаць усе захаваўшыся лісты і тэлеграмы, якія прысылаліся А. Цьвікевічам амаль выключна на імя П. Крычэўскага“. „Крычэўскі, як і мы, ведаў абсалютна аб усіх плянах А. Цьвікевіча датычна беларускай політыкі наогул і скліканьня народаў у часнасьці. Толькі дзякуючы нашай усіх аднадумнасьці і была ў агульных рысах накідана ў Празе ўрадавая інструкцыя і абгаварвалася магчымасьць ліквідацыі БНР, аб чым і кажуць тыя інструкцыі, якія знарок у бюлетэні былі не надрукаваны“.

Гэткім чынам мы бачым, што бэрлінская нарада нацыянал-дэмокрацііх радаўцаў была абдуманай стратэгіяй у кірунку паяднаньня і коардынацыі свае контррэволюцыйнае працы як за рубяжом, гэтак і ўнутры Савецкае Беларусі. Трымаючы яе на першым пляне, нацыянал-дэмократы старанна накіраваліся ў Менск. Яны білі ў адну кропку, гэта ў тое, са слоў А. Цьвікевіча, што „трэба было ў кароткі тэрмін уплыць на жыцьцё далучаных акруг (пасля ўзбуйненьня

БССР) такім чынам, каб зьвязаць іх з Менскам органічна, каб надаць ім характар уласна беларускай краіны. Па лініі асьветы і культуры гэтыя задачы былі ўскладзены на Наркомат народнай асьветы і Інбелкульт“. На „дапамогу“ гэтым установам і адправіліся эмігранцкія нацыянал-дэмократы ў Савецкую Беларусь.

І вось у 1925 годзе цугам, адзін за другім, пачалі зыгужацца на савецкай зямлі яе актыўныя ворагі. За кароткі тэрмін сталіца Савецкае Беларусі мела цэлы букет белагвардзейскіх міністраў і контррэволюцыйных радных, даўшых абяцаньне „чэсна працаваць“, але не забываўшых аб абароне беларускай дзяржаўнасьці на падставе ўсебеларускага конгрэсу 1917 г. Перад імі гасьцінна адчыняліся дзьверы культурных устаноў, у якіх эмігранты пападалі на адказныя пасады. „Старшыня міністраў“ апошняга складу рады А. Цьвікевіч з гэтае пасады непасрэдна перасеў на пасаду неадменнага сэкратара Інбелкульту, каб надаваць БССР характар уласна беларускай краіны. Памочнік міністра пры Скарападзкім Краскоўскі пралез адразу ў тры месцы—Інбелкульт, Унівэрсытэт і Дзяржплан. У апошняй установе ён плянаваў пытаньні культурна-асьветнага характару. Шэраг міністраў і паслоў паўціраліся ў іншыя ўстановы, абавязкова чапляючыся і за Інбелкульт. У Інбелкульце згрудзілася ўся контррэволюцыйная радаўшчына, дзень у дзень робячы пасяджэньні, плянуючы сваю „працу“ і мяркуючы пра няспынныя экскурсіі. Інбелкульт дапамінаў пакойную раду.

Не забывалі белагвардзейскія „госьці“ наведваць і Дзяржаўнае выдавецтва, прапануючы яму сваю атрутлівую прадукцыю. Нацыянал-опартуністычнае кіраўніцтва выдавецтвам (Жылуновіч, Шыпіла), заместа належнага адпору гэтай паскудзе, ахвотліва прымала іхнія пропозыцыі на падачу прац, друкуючы іх у часопісах і паасобнымі зборнікамі, дапамагаючы гэтым распаўсюджаньню іх контррэволюцыйных

думак. Але з няменшым посьпехам друкавала гэтыя працы і Інбелкультаўскае выдавецтва, якое цалкам знаходзілася ў руках нацыянал-дэмократаў. Гэтыя абставіны, сьведчачы контррэволюцыйным нацыянал-дэмократам аб гасьціннасьці да іх з боку шэрагу адказных кіраўнікоў устаноў, апраўдвалі іх надзеі на спрыяльныя ўмовы для разгарненьня іхняе зьлачыннае працы. Нацыянал-дэмократы вачавідкі пераконваліся, што іхнія контррэволюцыйныя ўстановкі працягваюць друкавацца ў паасобных газэтах і часопісах. Яны бачылі, што ні ў галіне мовазнаўства, гісторыі літаратуры, асьветы і выдавецтва ня робяць жадных перашкод для скарыстаньня гэтых галін у пажаданных нацыянал-дэмократам мэгах.

Смоліч і Азбукін нахабна трактавалі аб карце Карскага, выхваляючы „багацьце беларускага народу ў мінулым“ і яго беднасьць у сучасным, пераказваючы тыя-ж прызывы Гаруна перад Пілсудзкім—дасягаць імшэлых званьці Смаленску. Скарына і Каліноўскі фігуравалі ў бюстах і ў тэатры на сцэне, у вершах і на юбілейных сьвяткаваньнях. Нацыянал-дэмократычнае павэтра атуляла паасобныя вучасткі зьлачынна даверанага нацыянал-дэмократам радам нацыянал-опартуністаў культурнага фронту. З Інбелкульту, як са штабу, працягаліся да яго агідныя шчупальцы белагвардзейскіх падрыўнікаў. „Мы перш за ўсё стараемся браць нормы з мінулага, стараемся прыслухоўвацца да таго, як гаварылі нашы дзяды і прадзеда, — філёзофуе адзін з нацыянал-дэмократаў А. Харэвіч у сваім артыкуле „Мова, як ідэал“ (Польмя, 1925 г.). Гэта, аднак, мае вялікае значэньне. Толькі дзякуючы такой кансэрватыўнасьці, магчыма аб'яднаньне ў часе з мінулымі пакаленьнямі і стварэньне адзінай нацыянальнай шматвяковай літаратуры. Але для гэтага будзе мала толькі прыслухоўвацца да таго, як гаварылі раней, трэба яшчэ мець той узорны нацыянальна-культурны асяродак, ку-

ды-б накіроўваць свой слых цяпер. Такім асяродакам у расійцаў зьяўляецца Масква, і, у прыватнасьці, сцэны Малога і Мастацкага тэатраў, у французаў — невялікая плошча сцэны Comedie Française, а ў нас, беларусаў, пры сучасных політычных умовах, такім павінен стаць і ўжо становіцца Менск з яго Інстытутам беларускае культуры... Калі орыентацыя на мінулае, на мову дзядоў і прадзедаў яднае народ у часе, то орыентацыя на нацыянальны асяродак яднае народ тэрыторыяльна“.

Гэта тэорыя нацыянал-дэмократаў аб адзіным нацыянальным асяродаку займае і эмігранцкую радаўшчыну і ўнутраных падрыўнікаў. Вакол яе канцэнтруецца галоўная ўвага беларускіх контррэволюцыйнаў. З гэтай мэтай нацыянал-дэмократы настойна і ўпарта пралазяць у шэраг культурных устаноў і адтуль плянуюць свой наступ на заваёвы Кастрычнікавай рэволюцыі, на посьпехі соцыялістычнага будаўніцтва. Мовазнаўства і літаратура працягаюць аставацца асноўнымі вучасткамі гэтага наступу. Ідэалізуючы мову, як пераважны фактар беларускае князьёўскае дзяржаўнасьці ў мінулым, нацыянал-дэмократы прыкладаюць усе стараньні на тое, каб і ў наступным абярнуць мову ў прыладу арганізацыі сваіх контррэволюцыйных сіл. Разам з гэтым мова павінна служыць агароджай ад сувязі рабочае клясы з сялянствам, ад узмацненьня інтэрнацыянальнае злучкі паміж працоўнымі гушчамі БССР і СССР. Гэта павінна дасягацца шляхам шчыльнага адмежаваньня беларускае мовы ад суседніх, расійскай і украінскай мовы, шляхам стараннага замыканьня беларускае мовы ў рамкі самабытнасьці. „Было-б зусім непатрэбна купляць, скажам, нам, беларусінам, лес у суседзяў, калі мы маем свой: таксама зусім неразумна браць чужыя словы, калі ёсьць свае, беларускія“¹⁾, — прапаведвае контр-

1) „Польмя“, № 2, за 1924 г. „Некаторыя ўзгледы на беларускае літаратурнае мовы“.

рэвалюцыянер Лёсік. „Наша-кніжная мова,—кажа ён далей,—мова школьных падручнікаў, популярных народных кніг і асабліва мова штогодзенных газет, агулам кажучы, мала падобна да сапраўднай жывой беларускай, або крывічанскай, або крывіцкай мовы ды прыпадобнілася да адзежы з чужога пляча“.

Барацьба нацыянал-дэмократаў за крывічанскую мову—гэта барацьба за Крывію, за „залатую пару“ шаснаццатага стагоддзя, прыхарошаную злёгка модернізаванай назваю „Беларуская народная рэспубліка“. Мова незалежнасць—гэта сінанімы ў вуснах беларускіх контррэвалюцыянераў. Вось чаму яны так натужліва і заўзята вярцеліся вакол мовазнаўчага фронту. „Шляхі развіцця беларускай культуры зусім асаблівыя, нісколькі не падобныя на шляхі развіцця культур іншых „лзяржаўных“ (лапкі ў тэксьце.—З.Ж.) народаў“ (разумелі расійцаў.—З.Ж.),—разважае інтэрвэнцыяніст Некрашэвіч. „У гісторычным працэсе культурнага развіцця беларускага народу выдзяляюцца два асноўныя фактары: адзін з іх—гэта страта беларускім народам яго політычнай незалежнасці, і другі фактар—атрыманне гэтай незалежнасці, абвясчэнне Беларусі незалежнай рэспублікай“. Каб працягнуць ідэю незалежнасці (зразумела, радаўскай), каб актыўнай працай падводзіць пад яе тэарэтычны базіс, змагаючыся супроць бурлівага росквіту беларускае пролетарскае культуры, трэба, згодна інтэрвэнцыяністу Некрашэвічу, памятаць, што „у той час, скажам, як у Вялікарасіі ўсякае слова, што там чуваць ад рускага, чалавека, можа быць занесена, як рускае, у слоўнік,—у нас так рабіць нельга: у нас да кожнага слова, якое мы чуем на Беларусі і нават ад беларуса, трэба адносіцца крытычна, трэба глядзець, ці няма тут рускага, або польскага ўплыву, ці ня русізм або полёнізм мы чуем“. Пазней некалькімі гадамі, у памятнай мовазнаўчай дыскусіі, гэта тэорыя выявіла

сабою ўсю контррэвалюцыйнасьць яе творнікаў. Вуснамі гэткіх мацёрых нацыянал-дэмократаў, як Лёсік і Ластоўскі, прагучэла рэакцыйнае сьцвяверджаньне аб тым, што беларускія рабочыя ня ведаюць беларускае мовы, што яны павінны ёй вучыцца, а гэта знача, што рабочыя—чужыя беларускай пролетарскай культуры, што яны наогул не беларускія рабочыя.

Такім чынам, выходзячы з мовазнаўства, беларускія контррэвалюцыйныя нацыянал-дэмократы дакочваліся да цэлага шэрагу політычных проблем, грунтуючы апошнія на базісе контррэвалюцыйнай радаўшчыны.

Але хутка нацыянал-дэмократы зьнімаюць з сябе ўсякае навуковае завуалюваньне. Ёх нахабнасьць вырастае ў формы прад’яўленьня камуністычнай партыі азначаных патрабаваньяў. У газэце „Савецкая Беларусь“ ад 10 кастрычніка 1925 г. зьяўляецца артыкул былога радаўскага пасла пры Скарападзкім Трамловіча „Шляхі беларускае інтэлігенцыі“. Выпрабаваны контррэвалюцыянер даводзіць: „У нас, у Беларусі, мясцовыя ўмовы такія, што яны ў значнай меры адрозьніваюцца ад умоў у іншых частках СССР: становішча і пазыцыя беларускай нацыянальнай інтэлігенцыі такія, што яны падчас ня могуць быць параўнаны з становішчам на Ўкраіне і ў РСФСР. Ёста нашае беларускае інтэлігенцыі зусім іншая; умовы, пры якіх яна фармавалася, былі часам вынятковыя,—вось гэта і кладзе асобны адбітак на нашу працу“.

А калі „ўмовы БССР інакшыя“, і „інакшая“ ёста беларускае інтэлігенцыі, тады „трэба, каб беларуская інтэлігенцыя на Беларусі мела магчымасьць уявіць сваю ініцыятыву і ўзяць адказнасьць за сваю працу перад будучынай. Гэтага патрабуюць інтарэсы нашае рэспублікі і змаганьне за аб’яднаньне ў яе межах усіх зямель, населеных беларусамі“.

І далей у тым-жа напрамку „адзіным шляхам нашае інтэлігенцыі зьяўляецца шлях самага дзейнага ўдзелу

ў адбудове нашае гаспадаркі, нашае дзяржаўнасьці. Гэта адбудова магчыма толькі ў выпадку сумеснае працы з дзяржаўнымі і партыйнымі ўстановамі—значыць трэба, каб паміж беларускаю інтэлігенцыяй і партыйнымі коламі была сталая сувязь; тады ня будзе непаразуменьня, неналежнае страты энэргіі і часу“. Тут ужо перад намі выступае непрыхаваны ў мовазнаўцы скрыты шкоднік, тут ужо фігуруе распанутая постаць абнаглеўшага контррэволюцыянера, які асьмеліўся прэтэндаваць на падзел між партыяй і нацыянал-дэмакратамі кіраўніцтва ўладаю. У гэтым выступленьні яскрава абмалёўваецца выплываючая напавярх клясавая непрымымасць беларускай радаўшчыны з існуючым становішчам, з дыктатурай пролетарыяту. Болей таго, пад выглядам нахабных прэтэнзій, яна робіць намер і замахі на савецкую ўладу.

Перамога соцыялістычнага будаўніцтва, шпаркае ўмацаваньне завяў Кастрычніка рашуча замятаюць сьляды контррэволюцыйнае дзейнасьці прадажніцкае рады. Гінуць апошнія надзеі на „адраджэньне“, і пасьпяховае прасоўваньне краіны саветаў да соцыялізму абяцае нямінчае зьнішчэньне ворагаў рабочае клясы. Трэба ратавацца, трэба зьбіраць усе патугі на тое, каб захаваць як мага надалей сваё існаваньне. І пралічаная ва многіх сваіх намерах, беларуская контррэволюцыйная нацыянал-дэмакратыя нахабна рашаецца на паданьне сваіх прэтэнзій на ўладу. Становячыся на калені перад Вільгельмам крывавым, аддаючыся цалкам, з усёй сваёй незалежнасьцю ў рукі Пілсудкаму, ліжучы боты Скарападзкаму, нацыянал-дэмакраты робяць замахі на ўладу саветаў, на кіраўніцтва камуністычнае партыі.

Але па-за гэтай сваёй вылазкаю, паўторана ў выступленьнях на дыспуце аб інтэлігенцыі ў доме працаўдзельцаў, яны пакідаюць пра запас іншыя аргумэнты ў барацьбе супроць дыктатуры пролетарыяту. Не атры-

маўшы заслужанага адказу, нацыянал-дэмакраты, аднак, добра зразумелі, што іх контррэволюцыйныя выбрыкі падобнага характару не дасягнуць пастаўленай мэты. Вярнейшыя сродкі для гэтага—пакладаць надзеі на старую цётку, белаянскую, фашыстаўскую Польшчу. Адна інтэрвэнцыя можа карміць астываючыя надзеі—значыць, накіроўвай сілы на яе падгатоўку. І контррэволюцыйныя падрыўнікі, пакінуўшы пазадзе веку ў выглядзе Трампавічавага артыкулу, працягалі далей разьвіваць сваю дзейнасьць праз мовазнаўства, праз экскурсіі і досьледы. У гэтым іх нясупынна падбадзёрвае патураньне з боку паасобных адказных партыйцаў. Ва ўнісон нацыянал-дэмакратычным тэарэтыкам гучэлі словы і сказы з вуснаў опартуністаў, абгрунтоўваючых адны і тыя-ж пытаньні амаль аднымі і тымі-ж формулёўкамі. У гэтых формулёўках, як і сьлед, наглядалася падтрыманьне ў лепшым выпадку прымірэнства да нацдэмаўскіх установак. Дык чаго-ж сароміцца? І, чытаючы ў артыкуле наркома асьветы Баліцкага адстойваньне самабытнасьці ў наступных сказах: „Беларуская культура, як культура пераважнае большасьці беларускага сялянства і работнікаў, была вызвалена з таго заняпаду, у якім яна знаходзілася на працягу цэлых дзесяткаў гадоў, і атрымала ня толькі права, але фактычную магчымасьць свайго самастойнага існаваньня і далейшага разьвіцьця“, — нацыянал-дэмакраты выглядалі ў гэтым кампансацыю сваіх поглядаў і тэорый кіраўнічай культурным фронтам установай. Яшчэ больш кампэтэнтнымі ў гэтым разрэзе былі для іх сьцьверджаньні т. Я. Адамовіча, які ставіў кропку над нацыянал-дэмакратычнай канцэпцыяй, кажучы: „Рэволюцыя Кастрычніка ўсклала на Інбелкульт задачу аб'яднаньня ўсіх груп беларускага грамадзянства дзеля таго, каб намецці шляхі разьвіцьця беларускай культуры, якая жыла і жыве ў шырокіх гушчах сялянства“. Тую-ж

думку, толькі яшчэ больш канкрэты-завана, падносіла нацыянал-дэмокра-там і газэта „Савецкая Беларусь“, называючы Інбелкульт „Кузьняй бе-ларускай культуры“ „як у політыч-най, так і ў культурнай працы,—пі-салася ў гэтым артыкуле,—калі гэта праца вядзецца ў вялікім абхваче, трэба мець цэнтр, у якім згуртава-ны найбольш кваліфікаваныя, най-больш аўтарытэтныя найбольш ак-тыўныя сілы. На Беларусі ў галі-не беларускай навукі і культу-ры гэтакім цэнтрам зьяўляецца Інсты-тут беларускае культуры, які пачаў сваю працу два гады назад у вы-глядзе невялічкай вузка тэрмінолэгіч-най камісіі. Беларускі народ на пра-цягу вякоў ня меў, ды і ня мог мець, вышэйшай лябараторыі навуковай думкі, і зусім зразумела, што цяпер, калі беларускі народ мае сваю дзяр-жаву і выходзіць, як політычная і культурная сіла, на міжнародны фо-рум, мы павінны мець свой нацыя-нальны, адменны і да таго высока-аўтарытэтны навукова-культурны ася-родак“.

Як бачым, аргументы і прызнанні аднакавы, як аднымі вуснаміказаныя. І нацыянал-дэмократы і нацыянал-опартуністы пагоджана сходзіцца на мэсяянскай ролі ў справе будаўніц-тва беларускай (!) культуры на Інбел-кульце. І тыя, і другія аднакава надаюць Інбелкульту ролю „нацыянальнага ася-родку“. Нарэшце, і тыя і другія стано-вяць перад Інбелкультам заданні—аб'яднаць „усе групы беларускага грамадзянства“, „найбольш аўторы-тэтныя, найбольш актыўныя сілы“. Аб'яднаньне-ж гэтых сіл мела мэтай „стварэньне беларускае культуры“.

Ва ўмовах дыктатуры пролетарыя-ту, пры разгорнутым соцыялістычным будаўніцтве, якое вядзецца рабочаю клясай на чале з камуністычнай пар-тыяй, мы ня чuem жаднага заіканьня аб гэтых умовах. Будаўніцтва бела-рускае культуры ў форме і ў зьмесь-це, укладаным нацыянал-дэмократамі, аддаецца апошнім. Гэтыя контррэво-люцыянэры атрымоўваюць кваліфіка-

цыю „аўтарытэтных“ сіл, атрымоў-ваюць давер'е для адказнейшае пра-цы. І, мяркуючы аб адзіным нацыя-нальным цэнтры, адначасна вядучы па-замежамі савецкіх рэспублік варо-жую супроць іх чыннасьць, атрымоў-ваюць гэты цэнтр (Інбелкульт) у свае валоданьне. Абставіны і сюрпрызы наўрад ці чаканьня беларускімі контр-рэволюцыянэрамі! Пры даных абста-вінах маглі быць вераемнымі і магчы-мымі падобныя вылазкі, адной з якой быў памянёны артыкул Трамповіча. Расьперазаная белагвардзейская ра-даўшчына робіць недаухсэнсовая, адкрытыя замахі на кіраўніцтва кра-інай рабочых, а ёй зычыць наступны адказ з вуснаў Баліцкага і з вуснаў Я. Адамовіча. Першы разглагольствуе: „у зьвязку з тым, што большасьць інтэлігенцыі (чытай—нацыянал-дэмо-кратаў—З Ж.) шчыра і прыхільна па-чала працаваць на карысьць савец-кае ўлады, погляд на яе з боку ра-бочых і сялян пачынае мяняцца; ка-лі ў першыя часы савецкага будаў-ніцтва адносіліся да інтэлігенцыі з не-каторым недавер'ем і апаскай, дык зараз для шырокіх рабоча-сялянскіх гушчаў зьяўляецца зусім зразумелай тая роля інтэлігенцыі, якую інтэліген-цыя павінна адыграць у савецкім бу-даўніцтве“. („Сав. Бел.). Тав. Я. Ада-мовіч рэвэрэнсіраваў: „Беларуская ін-тэлігенцыя ведае абставіны жыцьця сялянства, яна ведае гісторыю Бела-русі, географію, мову, быт і г. д. Вось чаму нам важна супольная з намі праца беларускае інтэлігенцыі. І я ду-маю, што беларуская інтэлігенцыя ведае нашы адносіны да яе. Бела-руская інтэлігенцыя ў сваёй масе вы-хадцы з сялянства, якое мы вядзем за сабой. А таму гэта інтэлігенцыя павінна разам з камуністычнай пар-тыяй і савецкай уладай адбудоўваць Савецкую Беларусь“. Далей т. Я. Ада-мовіч напамінае, што „у 1920 годзе, бачыце, зварачалася партыя да бе-ларускіх эсэраў з пропозыцыяй да супрацоўніцтва, але тыя не згадзі-ліся“.

І тон размоў і характар пастаноўкі пытаньня былі далёка ад няспрыяньня да нацыянал-дэмократаў. Мотывы аб „сумесным будаўніцтве“, магчыма і не літаральна азначаўшыя тое, што думалі нацыянал-дэмократы, усё-ж не падкрэсьлівалі належных адносін да зарэччых беларускай радаўшчыны. Апошняя не атрымала ўдару, які-б абагнуў яе абнаглеўшыя галовы і выбіў з іх надменныя намеры. Замест гэтага—гутарка аб „супольнай з намі працы“ і дапаміны аб спробах пропозыцый. І контррэволюцыйныя нацыянал-дэмократы надзейна паціралі рукі, падвострываючы сваё аружжа для працягу барацьбы супроць савецкае ўлады.

Яны адчувалі сябе юбілярамі, аб якіх замілавана гутараць адпаведныя асобы. Ды ня толькі гутараць! Справа не абмяжоўвалася адным славесным фліртам. Кіраўніцтва Наркомасьветы, як і кіраўніцтва Ёнбелкульту, цалкам падзяляла з нацыянал-дэмократамі кіраўнічыя функцыі ўстановамі. Болей таго, заядлыя нацыянал-дэмократы становіліся на адказныя месцы і задавалі тон у вырашэньні адказных пытаньняў. Інтэрвэнт Некрашэвіч, будучы сябрам колегіі Наркомасьветы, адначасна кіраваў Галоўнавукаю і быў членам прэзыдыуму Ёнбелкульту. Падбор працаўнікоў для музэяў, назначэньне выкладчыкаў у вышэйшых навучальных ўстановах, комплектаваньне мовазнаўчага аддзелу ў Ёнбелкульце амаль ня цалкам залежала ад гэтага зацятага ворага савецкае ўлады. У скутку недапусьцімага давер'я і пакладаньня на падобных асоб з боку нацыянал-опартуністычнага кіраўніцтва гэтымі ўстановамі—музэі і катэдры беларусазнаўства апынуліся ў руках нацыянал-дэмакратычнае хэўры. Наркомасьветы Баліцкі націскаў на мэтодком і галоўліт для адабрэньня і бясспрэчнага пропуску нацыянал-дэмокрацкай пісаніны. Дзяржаўнае выдавецтва, на чале якога стаяў аўтар гэтых радкоў, безразборна друкавала нацыянал-дэмокрацкую „вытворчасць“. На працягу трохга-

довага майго кіраўніцтва выдавецтвам было выдадзена процьма контррэволюцыйнае мішуры і лічанья кніжкі марксысцка-ленінскага зьместу. Дзякуючы злачыннай нядбайнасьці і недапусьцімаму папушчэньню нацыянал-дэмокрацкім проіскам, кіраўніцтва выдавецтвам (Жылуновіч) дапамагала распаўсюджаньню шкодных думак, давала падпору контррэволюцыйнай чыннасьці нацыянал-дэмократаў. Вялікая колькасьць выданьняў вартыя сваёй якасьці макулатуры. Недахоп бальшавіцкай пільнасьці ў аўтара гэтых радкоў дазволіў ім, нацыянал-дэмократам, выкарыстаць у сваёй мэце апарат выдавецтва. Такім чынам, улічаючы гэта спрыяльнае для сябе становішча, нацыянал-дэмократы з адкрытым забралам разгортвалі сваю шкодніцкую працу. І „працуючы“ не забывалі аб перакліччы з сваімі агентамі, пакінутымі на ўсякі выпадак у гасьцях інтэрвэнцкае фашыстаўшчыны буржуазна-капіталістычных краін. Час ад часу ў газэце „Савецкая Беларусь“ зьяўляюцца артыкулы А. Цьвікевіча, у якіх апошні старшыня радаўскага габінэту міністраў непрыхавана трактуе пытаньні коардынацыі белагвардзейскае чыннасьці. Пад дыплёматычным велюмам спрытна хавалася нядвузначныя намёкі і падказы. У лютым месяцы 1926 г. у „Савецкай Беларусі“ друкуецца характэрны ў гэтых адносінах артыкул на тэму „Пэрспектывы беларускае справы на Захадзе“. „Калі Беларусь у гэты час падзелена,—піша Цьвікевіч,—калі паасобныя часткі адзінага народу часова ідуць рознымі шляхамі, і з прычыны гэтага між імі ўсё больш вызначаецца розніца ў культуры, побыце, эканомічнай і соцыяльнай структуры, дык задачай усіх сьвядомых працаўнікоў зьяўляецца супроцьстаўленьне гэтаму пагібельнаму дыфэрэнцуючаму процэсу якога-небудзь сынтэзу, якога-небудзь яднаючага, умацоўваючага пачатку. Гэтым пачаткам пры сучасных умовах можа быць толькі галіна культурнага супрацоўніцтва. Організацыя навуковых таварыстваў, узаемна вывучаючых Савец-

кую і Заходнюю Беларусь, адшуканьне пэўных шляхоў да наладжвання чыннага супрацоўніцтва ў галіне эканомікі, узварушэньне коопэрацыі і краязнаўчага руху, узаемнае вывучэньне і зьбіраньне матэрыялаў адносна транспарту і рынкаў, нарэшце абмен нацыянальнымі дасягненьнямі ў галіне мастацтва, тэатру і г. д.— вось тыя задачы, якія паўстаюць перад беларускімі працоўнымі на Захадзе і ў эміграцыі“.

Гэта сваяасаблівае сыгналізацыя аб мэтадах супрацоўніцтва раскіданых частак адзінае контррэволюцыйнае банды нацыянал-дэмократаў не патрабуе коментароў. Адкрытая пераклічка набат не старанна завулявана. Канавод радаўшчыны, дырыгуючы тактыкай, накіроўваў яе па адным шляху— па шляху культурнае працы. Ён бацьку і разумеў досыць добра, што пад гэтай шыльдай лепш за ўсё праводзіць нацыянал-дэмократам сваю шкодніцкую працу і коордынаваць яе правядзеньне, тым болей, што з боку шэрагу нацыянал-опартуністаў нагледаецца поўнавернае пакладаньне на нацыянал-дэмократаў.

Карыстаючыся гэтай давернасьцю і пакладаньнем, А. Цьвікевіч узяў на сябе ролю дасьціпнага аглядчыка і коментатара „міжнародных проблем“, ёмка накіроўваючы іх вырашэньне водлуг заданьняў контррэволюцыйных нацыянал-дэмократаў. Мэтодычна і разьмяркоўна сёньня аб адносінах Савецкае Беларусі да Літвы, заўтра ўспамінамі аб амэрыканскай эміграцыі, няпрызнаны дыплёмат, але дасканалы контррэволюцыйнэр А. Цьвікевіч падаваў сыгналы ў Чыкаго і ў Коўну, у Прагу і ў Рыгу. Прынятая перад бэрлінскаю канфэрэнцыяй інструкцыя аб барацьбе за беларускую дзяржаўнасьць, на падставе конгрэсу 1917 году, выпаўнялася акуратна і старанна. У гэтым мог быць упэўнены і Крычэўскі, і Ластоўскі, і Езавітаў, і Варонка. А каб праканацаць... го, ёсьць!—Інбелкульт намерцёў акадэмічную канфэрэнцыю, На фоне яе падрыхтоўкі, за якую аддана прыняліся

Цьвікевіч і Некрашэвіч, артыкулы першага асабліва выпуклялі ўложаньня ў іх контррэволюцыйныя заданьні згуртаванай у Савецкай Беларусі радаўскай белагвардзейшчыны.

Акадэмічная канфэрэнцыя... Канавод радаўшчыны, міністар і дыплёмат А. Цьвікевіч і пасол народнае рэспублікі, сябра францускіх інтэрвэнтаў Некрашэвіч з зацягам загаворнікаў хапіліся за яе арганізацыю. Маючы поўнае давер'е з боку кіраўніцтва Інбелкульту, як сябры прэзыдыуму, абое гэтыя рыцары фашыстаўскае пагоні, ня „ударылі тварам у гразь“.

Канфэрэнцыя, як вядома, сабрала ў сабе багаты букет нацыянал-дэмократычных кветкаў. Не засталіся без сваіх прадстаўнікоў ні праскія, ні рыскі, ні ковенскія гнёзды контррэволюцыйнае белагвардзейшчыны. З адкрытым забралам, у знарок прататаванай для імянітых гасьцей абстаноўцы, продэманстравалі „госьці“ перад сваімі з сваімі контррэволюцыйнымі намерамі сябрамі. Адзін за другім выказвалі яны свае нячуваньня да таго ў Савецкай краіне, прасьнячы нацыянал-дэмократызмам, антысавецкія прамовы і думкі. Доўгагадовы актыўны барацьбіт супроць дыктатуры пролетарыату, старшыня рады і рэдактар контррэволюцыйнага фашыстаўскага часопісу „Крывіч“ Ластоўскі прывітаў канфэрэнцыю ад гэтага часопісу і... „ад цэлага раду беларускіх арганізацый, якія знаходзяцца на эміграцыі“.

Сьледам адзін за другім паліліся падобныя „прывітаньні“ з вуснаў заядлых ворагаў рабочае клясы у сьценах асьветленай Кастрычніцкай рэволюцыйнай будыніны. За прывітаньнямі разьнялася на цэлы тыдзень контррэволюцыйная дэманстрацыя сабраных з усіх канцоў нацыянал-дэмократаў. Яна выказалася ў выяўленьні і папулярызацыі контррэволюцыйных тэорый і канцэпцый беларускае белагвардзейшчыны ў мовазнаўстве і літаратуры. Яна паказала сябе ў выступленьнях і вылазках у выглядзе патрабаваньня ўводу лацінскага альфабэту. Яна дала

аб сабе значь самаю формаю арганізацыі, якая сапраўды абярнулася ў зьлёт антысавецкіх сіл.

Разглядаючы канфэрэнцыю іменна ў гэтым аспэктэ, Ластоўскі расьперазана адзначыў яе мэты ў наступных словах: „Бачу ўсю важнасьць гэтай канфэрэнцыі для беларускага адраджэньня, для беларускага пісьма, для якіх гэта канфэрэнцыя зьяўляецца ў пэўнай меры паваротным момантам і вялікім этапам у гісторыі нашага адраджэньня“. На аўтар гэтага нацыянал-дэмакратычнага адраджэньня пасьпяшаліся і тут даць сваю ахвяру нацыянал-опартуністы праз сумесную працу на канфэрэнцыі, праз выступленьні ў абарону лацінскага альфабэту (Жылуновіч), праз падтрыманьне нацыянал-дэмакратычных поглядаў на беларускую літаратуру... Гэта ахвяра дапоўнілася праз год характэрнай пэадмовай да зборніка прац канфэрэнцыі, дзе Ігнатоўскі разам з Некрашэвічам надзялілі яе высокім патэнтам. „І сапраўды на гэтай канфэрэнцыі была прадстаўлена ня толькі, Савецкая Беларусь, у асобах лепшых мовазнаўцаў і інбелкульту і ўнівэрсытэту (проф. Бузук, Некрашэвіч, Лёсік, доцэнт Воўк-Левановіч, Багдановіч, Цьвяткоў), а таксама выкладчыкаў беларускае мовы ў пэдтэхнікумах... Таксама прыехалі на акадэмічную канфэрэнцыю прадстаўнікі беларускае

нацменшасьці (якое далікатнае званьне для заведаных эмігрантаў-контрэвалюцыянэраў!—З. Ж.), Літвы (вядомы дасьледчык па беларускай мове Ластоўскі і грам. Галавінскі), ад Латвіі (грам. Езавітаў і Пігулеўскі) і ад Чэхаславакіі (пясьняр Жылка)“.

Так плянава і абдуманая, памеркаваная і сыстэматычна вялася беларускімі контрэвалюцыйнымі нацыянал-дэмакратамі падрыўная дзейнасьць. Дасьцінна і ёмка праводзячы свае манэўры шляхам канфэрэнцый і выступленьняў у друку, праз пісаніну і габінэтную працу, яны ўпарта і настойна працярэблівалі дарогу для інтэрвэнцыі, зрываючы соцыялістычнае будаўніцтва і ставячы перашкоды пераможнаму прадвіжэньню рабочае клясы, на чале з яе правадыром камуністычнаю партыяй, да соцыялізму.

Ад рэдакцыі.

Аўтарам замала адведзена месца крытыцы сваіх памылак, як, у мастацкай творчасьці і крытыцы, так і ў публіцыстыцы. Рэдакцыя спадзяецца, што ў далейшым працягу свайго артыкулу т. З. Жылуновіч дасьць разгорнутую крытыку гэтым памылкам, асьвятліць болей сваю літаратурна-мастацкую і публіцыстычную чыннасьць пэрыяду часопісь „Адраджэньне“, „Вольны сыяг“ і інш. і свае тагочасныя адносіны да іх, як і да матэрыялаў, што друкаваліся там.

БІБЛІОГРАФІЯ

Беларуская контрэвалюцыя інфармуе заганіцу аб Беларусі

Д-р Мік. Ільяхэвіч. „Беларусь і беларусы“. Ст. 128. Прага.

Да гэтага часу, як вядома, ня было ні аднае кнігі на чэскай мове аб Беларусі. Кніга, якая-б аб'ектыўна і гісторычна правільна інфармавала чэскага чытача аб Беларусі, была патрэбна ўжо даўно. Чакаўся толькі чалавек, які ўзяўся-б за гэтую нялёгкую справу.

І вось ён ужо зьявіўся... І падараваў у гэтым годзе чэскаму чытачу невялічкую, ужоўтай вокладцы, кніжку.

Паглядзімо, што-ж гэта за „праца“, якая мае інфармаваць аб Беларусі чэскае грамадства.

Кніга складаецца з дзвюх частак. Першая частка мае такія аддзелы:

- I) Тэрыторыя Беларусі
- II) Назоў і некаторыя асаблівасьці БССР, адносячыся да суседзяў
- III) Гісторычны агляд беларускага адраджэньня руху:
 - а) Беларусі ў Польшчы;
 - б) БССР;
 - в) Беларусі ў Латвіі;
 - г) „...“ ў Літве
- IV) Культурна-геаграфічная асаблівасьць Беларусі
- V) Беларускае пісьменства.

Другая частка падае пераклады вершаў (Купала, Колас, Гартны, Чарот, Дудар, Мorkаўка), прозы (Т. Гушча: „Страта“); пяць казак узятых з кнігі Сяржпутоўскага: „Сказкі і расказы беларусоў-паляшукі“. Апрача гэтага карта Беларусі і 13 ілюстрацый. у ліку якіх фотографіі Дуніна-Марцінкевіча Багушэвіча, Купалы, Багдановіча і Фр. Аляхновіча.

Мы ня будзем разглядаць кожны аддзел, бо было-б шкада часу і паперы, а зробім некаторыя выняткі, якія найлепш пакажуць, для каго і якое мэты гэтая кніга напісана.

„Увосень 1917 г. адбыўся „Беларускі вайсковы зьезд“, а ў сьнежні гэтага-ж году

быў адкрыты ў Менску „Усебеларускі зьезд“ пры ўдэле 1872 дэл. ад сялян, рабочых і салдат, з 1167 рашаючымі галасамі. На гэтым зьездзе была выбрана 43-членная тымчасовая „Рада“, якая мела ў найбліжэйшым часе склікаць Усебеларускі народны конгрэс. Аднак бальшавікі, захапіўшы ў Расіі ўладу, конгрэс разганялі“.

... „Памылка беларусоў была галоўна ў тым, што не змагаліся на стварэньне сільнага войска, каб гэтым маглі дэманстраваць прад цэлым сьветам свае імкненьні да незалежнасьці“. Відаць тут намякаецца на вайсковую дапамогу Дзянікіну і Слуцкае паўстаньне!

... „Як пратэст (проці сав. улады — заўв.), у лістападзе 1920 г. у часе польска-бальшавіцкага перамір'я паднялося беларускае паўстаньне ў г. Слуцку, дзе ў той час была ўлада ў руках беларускай народнай рэспублікі“.

... „Граніцы чатырох дзяржаў, якія працінаюцца на этнографічных землях Беларусі, зьяўляюцца як крыва-выя раны на жывым целе, а таму проці гэтага ненормальнага політычнага зьявішча, якое існуе на ўсходзе Эўропы (чытай Сав. Саюз—заўв.), беларусы пратэставалі і будуць пратэставаць“.

(Падкрэслена ўсюды аўтарам). Вось у гэтым і ўся соль! Тут ужо зусім выразна відаць морду беларускага контрэвалюцыянэра!

Гэта толькі з гісторыі Беларусі. А колькі такіх „пэрлаў“ знойдзеш у географічным, літаратурным і інш. нарысах.

Трэба яшчэ для паўнаты дадаць, што гэтую кнігу выдала выдавецтва вядомага чэскага чорнасоценца і прыяцеля Куцэпава—д-ра Крамажа.

А гэта нешта значыць!

Адольф Касаніцкі.

Павло Усенко. КСМ, поезії. Видання друге; Державне Видавництво України, Харків, 1930. Ціна 50 к.

Змагання за диялектична-матеріялістичні світопогляд письменника, створення пролетарської літератури, проблема жанру—гэта пытанні літаратурнага сягочасся. Пасляховае іх разьвязаньне будзе залежыць у вельмі значнай ступені ад пільнага крытычнага, клясавага падыходу да тае літаратуры якая ёсьць сёння, да тых письменнікаў, якія або стаяць у шэрагах пролетлітаратуры, або бліжэй і бліжэй падыходзяць да пролетарскай літаратуры—падыходу да спадарожнікаў-саюзнікаў.

Старая-ж ісьціна кажа аб тым, што новая зьява павінна мець грунт пад сабою, павінен быць крытэры для зьяўленьня гэтага новага. Літаратура існуе заўсёды; зьменьваецца змест і форма яе, зьменьваюцца абставіны, што спрыяюць нараджэньню новых тыпаў літаратурнай творчасці. І калі мы гаворым аб диялектична-матеріялістичным мэтодзе, мы тады ня мысьлім сабе ўдасканаленьня яго бяз цеснай увязкі новага мэтоду з посьпехамі і дасягненьнямі ўжо існуючых мэтодаў. Нельга ставіць зараз пытаньне так: ці рэалізм, ці романтызм (романтызм рэволюцыйны, вядома). Аб гэтым дужа добра сказана ў „лісьце сэкратарыяту РАПП“ („Літгазета“, ад 8 кастрычніка гг.), калі даецца ацэнка памылак тав. Сякерскай, у артыкуле якой „обнаруживалось разительное непонимание того, что диалектико-материалистическое изображение действительности („того, что есть“) включает в себя изображение того нового, что уже есть в действительности и что составит ее завтрашний день“ (падкрэсьлена мною — Б. М.). Диялектична-матеріялістичны мэтод—гэта спалучэньне ўсіх самых дзейных, самых актыўных элемэнтаў, якімі валодае літаратура для адлюстраваньня тае ці іншай зьявы.

Генэзіс, клясавасьць, ідэолёгічная (пролетарская) выразнасьць і эмоцыянальнасьць, якую лёгка можа ўспрыняць чытач—вось галоўнае ў зьмесце новага твору. Рэстаўрацыям „мудрасьці“ ад якіх „тихо кружится разум“ (накшталт „искусства видеть мир“). прайшоў час. Прадпасылкі новага творчага мэтоду настолькі моцныя і марксысцкі абгрунтаваньня, што гаварыць аб прыстасаваньнях выпрабаванага мэтоду ня можа быць і ахвоты. Консэрватызм у літаратуры мацней, чым у іншых ідэолёгіях пролетарыяту, і пэўна таму—літаратура адстае ад соцыялістычнага будаўніцтва.

Інакш думаць і разумець нельга.

(Я маю рацыю зрабіць вышэйпаданую заўвагу, якая толькі на першы погляд ня мае „ўвязкі“ з тэмай нататкі — творчасцю

ўкраінскага романтыка Усэнкі, бо цьвёрдасьць пастаноўкі пытаньня-прынцыпу крытычнай координаты заўсёды дапамагае лясчэй прааналізаваць чарговую рэцэнзуемую кніжку).

Першая-ж Усэнкава старонка расказвае аб былым: аб грамадзянскай вайне, аб вясне „як у той 18-й рік“, аб кошмарах гэтага гісторычнага змаганьня:

„Я пригадую місто і поле,
Гул и пострілы, кров... чоловік.

Романтызм самым глыбокім каранем урос у поэзію Усэнкі. Яго тэматыка — змаганьне за рэволюцыю і першая песьня—галоўная—аб камсамоле ў змаганьні.

Письменьніцае credo зразумела адразу. Вось ён зьвяртаецца да заводу (уяўляе яго Усэнка аграмаднай жывой істотай):

Включи романтику мою
В твой шум, в мету твою
(стар. 12)

Усэнка адчувае жыцьцё, пульс эпохі, але адчуваньне гэта „стыгійнае“, не падначальнае сувораму крытычнаму падыходу да жыцьця, да змаганьня. І нездарма, іншы част трапляецца ў яго хісткая думка, думка, якая намагаецца авалодаць клясавай сьядомасьцю поэты:

Ми звикли йти в бурю, в грози,
Коли-ж притихае, як нудно.
(ст. 20).

І poeta ўмее выправіць ідэолёгічную крывую:

Тоди ми в стихіях приносим
Романтику буднів.
(там-жа).

У гэтай „романтыцы будняў“ ёсьць заповітная дума ў поэты:
І хочецься бачить Майбуття,—
Там воно, там воно дніе...
(там-жа).

Але часта Усэнка траціць талент мас-така на іншыя рэчы.

Романтыка будняў ператвараецца часта ў „агульначалавечы“ гуманізм. Гэта найяскавейшым чынам відаць у вершы „Минуло“, дзе ў пранікнёных, эмоцыянальна-насычаных словах і вобразах малое поэта „роман бяз імён“ „грізного і милого“ вайскоўца і дзяўчыны, якая цяпер „прикута куркульска жонка“:

Меле муж у млині вечеровім,
А я, кажуць, його господарка.
— Милий, далекий, білявый,
Я без табе нішто... куховарка.
(ст. 29).

Побач з сапраўды ўзлётнымі вершамі, якія гэтак популярны сярод украінскай моладзі, мы мзем іншае—маем вонкавую прыгожасць, лякіроўку абставін. Ён праходзіць праз будні, не зважаючы на цяжкасці, без філэзофскіх прадпасылак, якія гэтак патрэбны іншы час у лірыцы, праходзіць туды, удалеч, дзе хоча стрэць сонечнае заўтра.

Усэнка хварэе на агульную хваробу маладых нашых поэтаў, хваробу романтикаў. „Фабрконструкцыі“ — на першым пляне, а сутнасьць „виробничих чуд“ ён ня зьведаў яшчэ, і таму яны невядомыя для яго (глядзі верш „Вечір“).

Агульныя вывады—Усэнка перабудоўвае сваю творчасць. Ён павінен канчаткова зразумець, што романтизм ня можа даць вы-

чарпальнага адказу на ўсе пытанні, што нараджаюцца ў наш час. Пляханаў ня раз паказваў на тое, што людзі (адпаведных клас) заўсёды шукалі адказаў на хвалючыя іх праблемы ў літаратуры, у мастацтве, у сваіх „владельцев дум“.

Інакш і ня можа быць. А гэта можна набыць толькі пры поўным авалоданні дыялектычна-матэрыялістычным метадам.

Мы возьмем ад романтизму (і ад Усэнка) яго эмоцыянальнасьць, яго рознафарбнасьць, але рашуча паўстанем супроць лякіроўкі, супроць „розовых туманов“ і „ажалезваньня“, вонкавата няглыбокага „ажалезваньня“ поэзіі.

І гэта слова — да ўсіх поэтаў.

Барыс Мікуліч.

Пра маладую рэвалюцыйную поэзію

(пра творчасць, З. Астапенкі і М. Батуна).

1. Пра шлях найменшага супраціўлення.

I.

Поэма пад назваю „Канцы поэмы“ Зьмітрака Астапенкі („Полымя“, № 8, 1930 г.) цікавая перш за ўсё пры падыходзе да яе, як да твору, які адлюстроўвае тую працэсу, што адбываюцца ў шэрагах папутніцкае моладзі, вышаўшай з працоўнай інтэлігенцыі, сялянства і другіх прамежных пластоў. працэсы, што адбываюцца ў колах таго літаратурнага поэтычнага маладняка, які творча нарадзіўся на парозе рэканструкцыйнага перыяду і аформляецца ў нетрах рашучага соцыялістычнага наступлення пролетарыату па ўсіх фронтах гаспадарчага і культурнага жыцця, расце ў часы рашучага выкарчавання рэшт капіталістычных элементаў у савецкай пролетарскай краіне, абвастрэння ў выніку адчайнага супраціўлення адміраючай экспліататарскай класу — разьёшанага кулака, нэпмана — класавага змаганьня, нябывалае класавае барацьбы ўнутры краіны пры ўсё ўзрастаючай пагрозе нападу сусветнага капіталу на сусветную бацькаўшчыну пролетарыату — СССР, пры бязупынным набліжэнні моманту рашучае схваткі сусветнага пролетарыату з капіталізмам.

У такі гісторычна зусім законамерны і адказны момант некааторая частка літаратурнага маладняка знаходзіцца пад уплывам ці, іначай кажучы, піскам двух бакоў: з аднаго боку, пад уплывам пролетарыату над кіраўніцтвам яго авангарду — камуністычнай партыі і, з другога боку, пад уплывам варожай нам ідэалёгіі нашага класавага ворага — кулака, нэпмана і яго ідэалёгаў: нацыяналістаў, нацыяналі-опартуністаў, прыхільных і „левых“ опартуністаў, дворушнікаў і г. д. уплыў якога праяўляецца ня толькі ў выразным ідэалёгічным падпаданні, але і ў формах больш-менш прыкрытых, у спецыфічных для літаратуры формах, як аполітычнасць, эстэтызм, праяўленьні ідэалістычнага, дробнабуржуазнага мяшчанскага ўплыву на гэтую спецыялістычную частку грамадзкае псыхіідэалёгіі, як мастацкая літаратура (поэзія).

І аполітычнасць (пад якой у сапраўднасці заўжды хаваецца пэўная ідэалёгічная класавае накіраванасць), і эстэтызм, які вядзе да выхалашчвання, выветрывання

творчасці соцыяльнай поўнакроўнасці, ня мае творчае сучаснасці (і зноў-жа выражае толькі пэўную соцыяльную накіраванасць — буржуазную рэакцыю да нашага соцыялістычнага сёння), і нават самыя незначныя праяўленьні ідэалістычнага (зноў па існасці буржуазнага) уплыву на літаратуру (поэзію ў прыватнасці) — усё гэта ня што іншае, як толькі больш завэлюмаванае (а таму і ня ў меншай меры шкоднае) падупаданне пад уплыў варожай нам стыхіі і працягванне ў спецыфічна прыкрытай форме імкненняў і настрояў нашага класавага ворага ў мастацкую творчасць.

У гэтых варунках працы марксысцкае крытыкі і пісьменніцкіх аб'яднанняў (пролетарскіх у першую чаргу) па барацьбе з гэтымі ўплывамі і сур'ёзнай ўдмлівай крытыцы, спрыяючай максымальна хутчэйшаму пераводу гэтае моладзі на пролетарскія рэйкі, шляхам пераборкі яе соцыяльнае прыроды ў катле грамадзка-выхаваўчае практыкі пролетарыату, павінна быць аддана максымум увагі.

Вось толькі з гэтага пункту гледжання ці гэткай устаноўкі і трэба падыходзіць да Астапенкавага твору „Канцы поэмы“.

II.

Поэма сьведчыць аб тым, што тая магутная хваля, якая пракацілася па краіне моцным воклічам за соцыялістычнае будаўніцтва, не магла не зацапіць і іншае папутніцкае літаратурнае моладзі. Сьваім патокам яна запанавала і поэту. Тут выяўляюцца спробы набліжэння поэты да нашай сённяшняй будаўнічай рэальнасці. Поэта ўсведамляе той адрыў ад нашага творчага сёння, які ёсць у ягонай творчасці і знайшоў свае выражэнне ў тым, што.

„Я несні шукаў у румяновых далях,
На белых лагунках, завеямі ўкрытых

Поэту некароці беспрадметнасць адрыў-ляццёнасці ад канкрэтнага жывога носьбіта нашага будаўніцтва — жывых людзей — будаўнікоў соцыялізму, герояў будаўніцтва.

„Сядайце, гэроі! На песенным тракце
Спаткаліся сёння мы ў радасці ўцешнай...

Са мною дасюль ня былі вы ў кантакце,
Таму і хлусілі поэтавы вершы“.

І ў усведамленьні гэтага адрыву ідзе далей:

„У лірычным песенным агні
Ён ня змог. праходзячы да мэты,
У радкі ўкласьці нашы дні
Што мацней за самага поэты“.

Па меры ўсё большага і большага ўнікнення ў зразуменьне адрыву ад творчага сьняня і ягоных лепшых ідэй вядзе да бяспушцы, губляньня шляхоў, бязьдэйнасьці: калі

„... пад туман непагодны і тэры
поэта бяз шляху ў песнях блукае...“¹⁾

І дрэмлюць гэроі на белай паперы —
У жыццё іх са свечкаю не адшукаеш“.

І гэта выклікае трывогу, турбуе поэту, прымушае шукаць пуцін („самай лепшай дарогі“) да рэальнага, сьняняшняга. Адсюль і мары (праўда, даволі бяссьільныя):

„Ах, як-бы хацеў ён гэрою пабачыць
І з імі шукаць самай лепшай дарогі!
Каб сталі гэроі ў кантакце з поэтай
У свайго нараджэньня ліхую гадзіну
І ў творы праходзілі злучана гэтак,
Зьяднана, агульна, у фронце адзіным“.

І гэтыя імкненьні поэта спрабуе ажыцьцявіць шляхам збору гэроюў, якім дае заданьне:

„І з роляў раздадзеных разам са мною,
Як п'есу акторы, поэму стварэце“.

Якава-ж творчая ўстаноўка поэты?
З аднаго боку, досыць станоўча заяўляе сваёй творчасці:

„Нітуйся, верш! Ты надта прасты сьняня...“

І простым быць сягоньня ты павінен,
Каб змог прайсьці, як добры госьць,
на гоні

І да колгаснай хаты селяніна“.

Але ўжо і тут захавана да некаторай ступені адмаўленьне ўтылітарнай соцыяльна-дзейнай ролі мастацтва, літаратуры (поэзіі):
поэта заклікае сваю творчасць „на гоні і да колгаснай хаты селяніна“ не як актыўны чыньнік перабудовы вёскі на соцыялістычнай аснове, а толькі як „добры госьць“. Гэтыя зачаткі ідэалістычнага падыходу да мастацкага слова ў іншым месцы прынялі досыць выразна акрэсьлены характар:

„У цярнях сумненьняў, пакуце балеснай,

У доўгіх дарогах, няўтомны і ўпарты,
Служу я табе, мая родная песня.
І цвёрда стаю ганароваю вартай.

... у гонар табе і ў ахвяру
Прынёс я сябе, мая родная песня.

Ідэалістычны, эстэтычны характар гэтае ўстаноўкі выступае ва ўсёй паўнаце. Тут песня выступае ня ў ролі спэцыфічнага сродку служэньня ідэалам клясы, не як зброя ў клясамым змаганьні, не як падначалены элемент, носьбіт пэўнай функцыі ў клясамым грамадстве, а як самамэта, якой падначалены і poeta, і якая выступае, як нейкі канечны ідэал, якому poeta „у доўгіх дарогах, няўтомны і ўпарты служыць і цвёрда стаіць ганароваю вартай“. І ў гонар і ахвяру яе творчасці прыносіць сябе“.

Такую ўстаноўку нельга расцэньваць іначай, як наведвы буржуазнага, ідэалістычнага мастацтва.

З гэтае-ж устаноўкі ўсімі сваімі каранямі вырастаюць і скэптычныя адносіны да ўтылітарных запатрабаваньняў поэзіі, імкненьні адасобіцца ад грамадзкага жыцця ў сфэры нейкага надклясавана, апалітычнага мастацтва (а фактычна соцыяльна абумоўленага дробнабуржуазным быцьцём і наведвамі буржуазнае літаратуры), непрыстасаванасьць да жыцця, выпаданьне з ягонае плыні, нэрканьні:

„Сьняня ён зваліўся ў крэсла зноў
І спакою доўга не знаходзіў
Ад хлусьні варожае „сяброў“
І ад новых кпінаў і нягодаў.
І ад горкіх думак і журбот
Разьліваўся слоў халодны вочат...
Ён хацеў адным поэтам быць,
А яго закоўвалі службоўцам.
Злыдні загароджвалі ўвесь сьвет
З думкаю за йлбом таўшчэзнай сталі,
Тыя, хто і аркуша, як сьлед,
За сваё жыццё не напісалі“.

III.

Спынімся на самой поэме, якую „ствараюць з цвёрда завучаных роляў, як п'есу акторы, гэроі“ і ўстаноўка якой на адлюстраваньне сучаснай вёскі:

„У ёй адбівалася сучаснасьць,
Вясковых меж і гоняў крокі.
Жывыя людзі, дні колгасу
На паласах палёў шырокіх“.

І хоць poeta яе (поэму) называе толькі „поэмы будучай макетам“, але поэма падаецца ў друку, як самастойны поэтычна-мастацкі твор, і неабходнасьць паказу не дахопаў нават, як і для „поэмы будучай макету“, вынікае сама сабою.

Поэма мае на мэце паказ момантаў абвостранае клясавое барацьбы ў сьняняшняй вёсцы на фоне калектывізацыі, перабудовы яе на соцыялістычнай аснове. Поэму пачынае сам poeta. І тут мы дазнаемся, што на фоне „марознае завеі“

„Адбываюцца падзеі
У пасёлку забалотным“,

¹⁾ Тут і далей падкрэсьлена мною — У. С.

у той час, як гэты тэрмін („пасёлкі“) у наш час ужо аджывае, пятыповы і зьяўляецца ня чым іншым, як рэшткамі кулацкай прышчэпаўшчыны. Праўда, у далейшым тэрмін у поэме замяняецца „маладой вёскай“.

Даючы характарыстыку гэтых падзей, пасуе адсутнасць яснага, выразнага клясавага разуменьня падзей, і апошнія ўспрымаюцца поэтам, як нейкімі нейкіх „нягод часіны — непаладкаў, непарадкаў, непакойнай бунтаніны“.

Усведамленьня соцыяльнай існасці падзей няма:

„Нехта сеяў чутак здраду,
Нехта муціць, агітуе.
Нехта новыя завады
Для колгаснікаў рыхтуе“.

У вёсцы адбываецца запятая клясавая барацьба між соцыялістычным сэктарам і кулацкім (капіталістычным):

„Муціць вёску маладую
Патаемны шэпт кулацкі...
Нашу вёску агітуюць,
Каб ішла супроць колгасу“.

(Словы сэкратара комсамольскай ячэйкі —
Доліна).

Якое-ж разуменьне клясавых сіл даецца ў поэме? Тут няма, па-першае, глыбокага ўнікнення ў клясавую соцыяльную існасць псыхоідэалёгіі селяніна, яго тыповай фігуры на вёсцы, сярдняка. Поэта не пайшоў па шляху (найбольшага супраціўлення) паказу дваістасці гэтае псыхоідэалёгіі: змаганьня ў ёй, так сказаць дзвюх „душ“, — налічча ва ўзаемным перапліценні іх, іначай кажучы, у дыялектычна-матэрыялістычным адзінстве дзвюх процілеглых тэндэнцый: тэндэнцыі калектывістычнай і тэндэнцыі індывідуалістычнай, уласніцкай, дробнабуржуазнай, барацьбы гэтых тэндэнцый паміж сабою і праз супярэчнасць, перамогі, як выніку правільнасці ленинскай політыкі ў адносінах да сялянства ўсёе рабочае клясы пад кіраўніцтвам камуністычнай партыі, першай тэндэнцыі, калектывістычнай, соцыялістычнай, што і дало ў сапраўднасці нашага жыцця шырачэзную хвалю прыліву бядняцка-сярэдняцкага сялянства ў колгасы і забяспечыла магутны рост колгаснага будаўніцтва, соцыялістычнае рэканструкцыі вёскі.

Вось гэткага дыялектычна-матэрыялістычнага паказу перашкод колгаснага будаўніцтва, якія (перашкоды) закладзены ня толькі ў адным кулаку, але разам з тым і ў уласніцкіх тэндэнцыях псыхоідэалёгіі селяніна, і няма ў поэме. У ёй клясавы вораг прадстаўлены па трафарэце і носіць нейкі бутафорны характар.

Халімон (пра соцыяльны гвар якога ня сказана ні слова: кулак ён ці так хто іншы — невядома), падпаўшы пад ягоны ўплыў бяд-

няк („падпывала несъядомы, што жыццё пражыў бяздольным пад царкоўным чорным звонам“) — бацька сэкратара ком. ячэйкі — Доліна. а

„Трэці поп...
Вось тройца — ворагі“

І гэтая „святая тройца“ робіць замах на актыўных барацьбітоў за калектывізацыю вёскі, выкарыстоўваючы для сваіх мэт, падпаўшага пад уплыў рэлігійната дурману старога Доліна.

У дзею ўвязваецца Наста, да характарыстыкі якое ні слова, і прысутнасць якое зьдзіўляе сваёю непатрэбнасцю для разгортвання дзеі.

„Як ішла ў завею Наста
З Клімам, з Доліным Андрэйкай;
Пад сьнягоў марозных шастань,
З пасаджэння комячэйкі“.

Стары Долін, нацкаваны Халімонам і папом, робіць замах. страляе ў Кліма, а калі

„Стаў адзін супроць другога
Цёмны бацька з родным сынам...“.

у яго „...рука...не паднялася...“ І варта толькі сыну (Доліну — сакр. комячэйкі) звярнуцца да бацькі з словамі:

„Хто? Кажы, хто быў з табою?
Хто цябе падвучаў, тата?
Хто табе даў гэту зброю?“

як раптам ні з таго, ні з сяго стары Долін са зброй ў руках клясавага ворага становіцца гэткам сьвядомым, што адразу ўскрывае прычыны і карэнні свайго ўчынку і шукае сродкаў выпраўленьня свае віны, „іскупленьня“; стары Долін адказвае сыну:

„Халімон і поп пракляты...
.....“

Сын, даруй мне. Закруцілі
З судным двём, з лапоўскай верай...
Тфу, нячystая ты сіла! —
З кім ішоў? Каму я верыў!
Дзе яны? Уцяклі... Няма іх...
Быў у іх руках у панкай!..
Дум ланцуг вялі ў тумане
Пад усьмешкай здрадна-брацкай...
Сам аддаўся цёмнай сіле.
Сам... Каго-ж хацеў забіць я?
Сын, даруй-жа! Закруцілі...
Замуцілі... Што робіць мне?“

Няма ніякай псыхолёгічнай мотываванасці ў гэтакім хуткім, раптоўным перааджэнні псыхікі і ўсведамленьні старым Доліным гэтым агентам клясавага ворага, яго зброй) клясава-соцыяльнай існасці свайго ўчынку ў бок усведамленьня ягонай накіраванасці супроць поступу новага жыцця, ягонай рэакцыйнай контррэвалюцыйнай сутнасці.

Не така гэта ўжо простая справа пера-робкі гэтых псыхікі і пераходу яе з рук на-шага клясавага ворага ў нашы рукі, якая служыць зброй змаганьня гэтага ворага з пераможным поступам соцыялістычнага жыцця. Гэткі непраўдападобны паказ абсо-лютна супярэчыць дыялектычна - матэрыялі-стычнаму паказу ва ўсіх супярэчнасьнях і цяжкасьнях, усіх перашкодах процэсу па-ступовае пераробкі клясавае псыхікі асобы. А толькі гэтай апошняй пуцінаю, шляхам найбольшага супраціўленьня, павінен ісьці пісьменьнік пры паказе гэтых складаных процэсаў, як процэсы пераробкі псыхо-ідэо-лёгічнае прыроды чалавека. Усякія шляхі прыводзяць да схэматызму, штампаму, прымі-тывізму, трафарэту, а ў канечным вынятку часта і да скрыўленьня клясавае лініі.

Пра далейшы лёс гэраю нічога невядома. (Дарэчы, дзе ў часы гэтых дзеяньняў дзе-лася Наста?— „Ішла ў завею разам з Клімам, з Доўным Андрэйкам з пасыджэньня ком-’ячэйкі“ і раптам як у воду канула! „Наста, дзе ты? Памажы мне!“ А яе ні гуку, ні ду-ху. Як-бы на „той сьвет“ правалілася!). Ці панеслі злачынцы кару,— далейшая барацьба навакол колгасу і г. д. і г. д. не знайшлі свайго адлюстраваньня. Замест гэтага, по-эта дае схэматычна-штампаваную, напісаную па шаблёне, канцоўку:

„А парю веснавою
Зелянелі шчасна гоні...
Вышла дзвесьце душ на поле,
І з плугамі дзвесьце коняй.
З палынамі ўзьмежкаў сонных,
Пад напружны хрып лямешны,
Роўна йшлі плугоў колёны
І разбурваліся межы.
Скарадзілі дружна, смела
На загонах з добрым часам...
Узрастала, зелянела
Радасьць сьветлая колгасу...“

З гэтакага шляху прымітывізму і схэма-тызму, шляху найменшага супраціўленьня поэту (і, наогул, усёй літаратурнай моладзі) неабходна сыйсьці на шлях найбольшага супраціўленьня, на шлях дыялектычна-матэ-рыялістычнага паказу нашай творчай сучас-насьці. За гэта галасуюць і тыя значныя творчыя зачаткі якія знайшлі сваё бліску-чае выяўленьне ў поэме „Ноч на станцыі Негарэлае“. Іменна некаторыя сьцежкі сы-ходу з пуціны найменшага супраціўленьня і вызначыліся ў поэме „Ноч на станцыі Не-гарэлае“, далейшае разьвіцьцё і прагнопвань-не якіх зьяўляецца задачай далейшай пра-цы поэты.

2. На спадманнай і небясьпечнай сьцежцы

Поэмай „Крокі ў вякох“ („Полымя“, № 8, 1930 г.) Міхась Багун спрабуе ў новай фор-ме, новым стылем сказаць сваё слова пра

нашу будаўнічую эпоху, баявую ўзьнятасьць працоўных мас у барацьбе за соцыялізм. Сама па сабе спроба заслужыць увагі і адабрэньня. Але не суб’ектыўнымі жадань-нямі і спробамі аўтара вызначаецца грама-дзкае судзьдзьне аб соцыяльна-клясавай функцыі таго ці іншага фактару мастацкае творчасьці, а тэю важкасьцю на вагары да-чыненьня да сёньняшняй рэчаіснасьці ў на-прамку вызначэньня завострэнасьці зброі ў клясавай барацьбе, носьбітам якое (зброі) і зьяўляецца мастацкае слова ў эпоху соцы-ялістычнага будаўніцтва. Выходзячы з гэ-тае ўстаноўкі ў азначэньні грамадзкае вар-тасьці мастацкага твору, мы і спынімся на некаторых адмоўных тэндэнцыях у „Кроках у вякох“ Міхась Багун, што заслугоў-ваюць рэзкае крытыкі.

Перш за ўсё ў поэме „Крокі ў вякох“ на першы плян выпірае „я“ поэты. Уся компо-зыцыя поэмы пабудавана каля цэнтральнага стрыжня—аўтарскага „я“, якое набывае тут нездаровае інтэлігенцкае самалюбаваньне, дробнабуржуазнае самавухваленьне, якое зусім не стасуе да савецкага поэты:

„Слухай,
вялікая
армія,
песьню
сонечнай лавы:
на ветразях
буры
і славы
я, першы (!???)
поэта-ўдарнік (!!!),
па моры
змаганьня
плаваю“.

Што гэта за самавухваленьне сябе, вы-стаўленьне свайго „я“ на першы плян і высьоўваньне сябе, не даказаўшы гэта на справе, творчасьцю і грамадзкай практыкай, „першым поэтам-ударнікам“, што „па мо-ры змаганьня плавае“? Іначай, як дробна-буржуазным мнівам сябе як „солі зямлі“, асяродкам усяго лепшага, знайшоўшым вы-ражэньне ў інтэлігенцкім, індывідуалістыч-ным, у горшым яго выглядзе, падыходзе да нашай рэчаіснасьці, і нельга расцаніць.

Дробнабуржуазны эгоцэнтрызм, гэтак ха-рактэрны да твору бунтарсткуючай, мяшчан-скай богэмы, зусім не да твару сучаснаму пісьменьніку. Прымальныя позы, шуканьне „славы“ (катэгорыі выразна-буржуазнага ха-рактару) знайшло выразнае выражэньне ў поэме:

„...Маршам
прайду
па гісторыі трактах,
водбліскам тысяч
у вякох
запалаю,

даб'юся,
каб кожны
варштат і трактар
мяне (!) ўслаўляў (!!!)
і са мною (!)
лаяўся.

Праз усю поэму—„Я“, „мяне“, „мною“, „мне“, „мой“ і г. д. концэнтруюць увагу да „эго“ аўтара. Выходзячы ад гэтага „Я“, прапускаючы і праламляючы рачаіснасьць праз гэтае „Я“, М. Багун ня змог правільна і ва ўсёй паўнаце паказаць твар сёньняшняга дня ў ягонай канкрэтнасьці, рэчавасьці, поўнакроўны твар творчага разгону будаўнічае працы гэтак, каб за гэтаю працай быў бачны канкрэтны носьбіт гэтае працы, рабочы, ударнік. Паказ гэтага канкрэтнага носьбіта соцыялістычнае працы М. Багун замяніў агульнай „вялікай, магутнай арміяй“, канкрэтнага жывога твару якое зусім ня відаць.

Замест яго, у Багуна фігуруе проста агульнае—„людзі“—паняцце, перш за ўсё зусім ня вызначанае і не акрэсьленае з соцыяльна-клясавога боку. Канкрэтных, жывых гэрояў соцыялістычнае працы ў поэме „Крокі ў вякох“ няма, іх замяняе гэткая абстракцыя, як „вялікая армія“. Недарма аўтар і называе „Крокі ў вякох“ „поэмаю без гэрояў“.

Адсюль-жа выцякае няправільнае адбіццё М. Багуном размаху соцыялістычнае працы, яе гісторычнае законамернасьці і прычыннасьці. У Багуна тут выступае нейкая пазачалавечая наканаваанасьць. Ня ўся рабочая кляса пад непасрэдным кіраўніцтвам ленинскай партыі, кіруючыся марксысцкім сьветапоглядам, вядзе соцыялістычнае будаўніцтва, актыўна, сьвядома ўздзейнічаючы на жыцьцё і накіроўваючы яго ў сваіх інтарэсах, а нейкая пазачалавечая наканаваанасьць зьяўляецца штуршком, дзейным мэханізмам гэтага будаўніцтва. Ня жывы пролетары, ударнік, варочае жыцьцём і накіроўвае яго ў напрамку вымаганьня лабудовы соцыялізму, а, наадварот, само жыцьцё варочае ўсім і „абганяе вялікія пляны“, само жыцьцё накіроўвае „пяцігодку ў чатыры“:

„Жыцьцё
віхраслуціць („вобраз“! У. С.)
аэроплянамі,
Жыцьцё
абганяе
вялікія пляны,
Жыцьцё
нам дыктуе
сурова
і шчыра:
— „Ня паяць,

за паяць,
а паяць
за чатыры“.

Такія тэндэнцыі лёгічна мыслячы, аб'ектыўна вядуць да фаталізму, да сьцьверджаньня, што само жыцьцё, а значыць і гісторыя ўсё само творыць і будзе.

А Марк і Энгельс пісалі: „Істория не делает ничего. она „не обладает никаким колоссальным богатством“, „она не сражается ни в каких битвах!“ „Не история, а именно человек, действительный, живой человек,—вот кто делает все это, всем обладает и за все борется“.

Каму верыць—Багуну, ці Марксу і Энгельсу?

Ня дзівіць таму і тое, што адсюль у Багуна выпадае канкрэтны „дзействительны, жывой“ носьбіт соцыялістычнае працы, яе суб'ект—рабочы-ударнік. Праўда, у „Кроках у вякох“ ёсьць і вобраз ударніка, але не рэальнага, канкрэтнага жывога (так ськазаць—„рэчавага“) рабочага-ударніка, а нейкая абстракцыя, схэматычна-космасная велічыня. ударнік не „зямны“, „тутэйшы“, што аддана і ўпарт працуе над ажыцьцяўленьнем пяцігодкі ў чатыры гады, а ударнік „нятутэйшы“, „незямны“, які вырас на д, а не, непасрэдна з яе, унутры яе, рачаіснасьцю:

— Магутны голас
магутнай арміі.
І вось—
над краінай
шматтысячны
вырас,
як сымбаль
будучынь,
строгі ўдарнік“.

У „Кроках у вякох“ зьдзіўляе абсалютная адсутнасьць канкрэтных, рэчавых, напоўненых канкрэтным зьместам нашае будаўнічае творчае эпохі, паняццяў і фігураваньне паняццяў схэматычна-абстрактных. ні аб чым не гаворачых, „як вялікая армія“, „магутная армія“, „магутны голас“, „тысячы“, „эра“, „шляхі“, „песні сонечнай лавы“, „буры“, „барацьба“, „змаганьне“, „радасьці гул“, „грукат“, „радасны вір“, „агонь непарушнай веры“ і г. д. Канкрэтнага запаўненьня гэтых паняццяў зьместам нашага жыцьця, працы няма.

Усё гэта гаворыць за тое, што М. Багун, блукаючы па шляхах шуканьня новага стылю, зварочвае на ложную і небясьпечную сьцэжку, з якой яму неабходна, для пругрэсыўнага разьвіцьця свае творчасці, як мага хутчэй зьвярнуць на адзіна-правільную дарогу—дыялектычна-матэрыялістычнага мэтоду пролетарскай літаратуры.

Х Р О Н І К А

БССР

У БЕЛАПП

● Платон Галавач працуе над вялікай апавесцю „Ён“.

● Пятрусь Броўка надрыхтоўвае да друку зборнік вершаў. Тэматыка кніжкі—вытворчае жыццё.

● Вышла з друку казка Іл. Барашкі пад назвай „Залатыя арэхі“.

● Сымон Баранавых працуе над новай вялікай апавесцю з колгаснага жыцця.

● Сяргей Знаёмы друкуе ў БДЗВ зборнік нарысаў „За дамбаю“.

● Сьцепан Ліхадзіеўскі друкуе ў БДЗВ другую кніжку вершаў і поэм „Рокаты дальняй прыстані“. Яго першая кніжка вершаў „Чырванеюць віні“ хутка выходзіць з друку.

● Вышла з друку першая кніжка вершаў Юлія Таўбіна „Агні“.

● Станіслаў Шушкевіч здае ў БДЗВ кнігу вершаў „Паходзі“.

● Зьмітрок Астапенка друкуе зборнік вершаў пад назвай „На ўсход сонца“.

Хутка выходзіць з друку трэцяя кніга вершаў М. Хведаровіча „Тэмп-контрасты“.

● Барыс Мікуліч працуе над апавесцю „Чорная Зірня“.—Аповесць малое рэканструкцыю сельскай гаспадаркі і ўдзел у ёй 25-тысячнікаў. У апавесці выкарыстоўваецца матэрыял, сабрани ў Жлобінскім раёне, раёне суцэльнай калектывізацыі.

● Па Менскай філіі ў члены БелАПП залічаны таварышы Будзінскі і Коначоцін.

Пастановай агульнага сходу Менскай філіі БелАПП выключаны з шэрагаў БелАПП за сувязь з контррэвалюцыйнымі нацыянал-дэмакратамі Гародня, Каспяровіч, Хурскі і Друскоўскі (польскія).

● У сувязі з мясячнікам беларусізацыі Менфілія БелАПП пастанавіла ўключыцца ў работу па правярцы беларусізацыі. Бригадам на прадпрыемствах прапанована прыняць удзел у літ. вечарох, у працы па правярцы бібліотэк, у правядзенні гутарак сярод рабочых па пытаннях нацполітыкі.

● Бюро Менскай філіі разгледзела пытанне аб ходзе арганізацыі літаратурных гурткоў на прадпрыемствах. Праца па арганізацыі літаратурных гурткоў прызнана нездавальняючай. Наглядаецца цэлы шэраг выпадкаў недyscyплінаванасці з боку паасобных

БелАППаўцаў. Бюро вынесла цэлы шэраг канкрэтных пастановаў аб ходзе далейшай работы па арганізацыі рабочых літаратурных гурткоў і прызыву ўдарнікаў у літаратуру.

● У рэдкалегію органу ВОАПП (які хутка будзе выдавацца) сэкратарыят БелАПП вызначыў А. Сянкевіча.

ТЫДЗЕНЬ САВЕЦКАЙ БЕЛАРУСІ У МАСКВЕ.

● У сувязі з надыходзячым у Маскве ў пачатку студзеня 1931 г. „тыднем беларускай культуры“ Інстытут літаратуры, мастацтва і мовы Комакадэміі арганізаваў 10 снежня вечар дакладаў, прысвечаных пытанням клясавай барацьбы ў сучаснай беларускай літаратуры. У асноўным дакладзе члена праўлення БелАПП тав. Сянкевіча быў дадзены гісторычны агляд беларускай літаратуры, якая развівалася ў працягу апошніх гадоў у абстаноўцы жорсткай барацьбы двух асноўных кірункаў беларускай культуры: пролетарскага, які кіруецца камуністычнай партыяй, і нацыянал-дэмакратычнага, звязанага з нацыянал-фашызмам Заходняй Беларусі, які натхняецца ўнутранай эміграцыяй.

З садакладам выступіў тав. Коначоцін, падкрэсліўшы асаблівае абвастрэнне клясавай барацьбы ў беларускай літаратуры ў сувязі з разгортваннем сацыялістычнага наступу па ўсяму фронту. АДПУ ўскрыла нават цесную арганізацыйную сувязь некаторых кіраўнікоў літаратурнай групы „Узвышша“ з былымі міністрамі Беларускай Рады.

Дзейнасць БелАПП шырока асвятляў у сваім садакладзе тав. Платон Галавач.

● Створаны пры Комакадэміі, пад старшынствам тав. Кержанцава, камітэт па арганізацыі „Тыдню Савецкай Беларусі“, распрацаваў праграму „тыдню“, які пачнецца 3 студзеня 1931 г.

На працягу „тыдню“ ў Комакадэміі адбудзецца шэраг дакладаў, прысвечаных розным галінам будаўніцтва БССР. Доклады наладжваюцца інстытутам сусветнай гаспадаркі і сусветнай політыкі, аграрным інстытутам, інстытутам літаратуры, мастацтва, мовы і інш.

Будуць арганізаваны выстаўкі дасягненняў Савецкай Беларусі, шэраг канцэртаў

і спектакляў беларускай капэлі і беларускіх тэатраў на фабрыках, заводах і ў рабочых клясах: Кухмістарава, „АМО“, „Серп і молат“, „Красны акцябр“ і інш.

9 студзеня ў вялікім тэатры адбудзецца ўрачыстае пасяджэнне, прысвечанае „Тыдню Савецкай Беларусі“.

● Спецыяльна створаная федэрацыйная пісьменьніцкая камісія, у якую ўвайшлі прадстаўнікі ўсіх літ. арганізацый, выпрацавала шырокі плян правядзення „беларускага тыдню“. Тыдзень будзе праведзены пад знакам барацьбы на два фронты: з контррэволюцыйным нацыянал-дэмакратызмам, з аднаго боку, і вялікадзяржаўным шовінізмам, з другога.

● У Менск прыяжджала дэлегацыя федэрацыі аб'яднанняў савецкіх пісьменьнікаў пад старшынствам т. Гладкова ў складзе т. т. Кірылава, Багданава, Коласава і прадстаўніка „Літаратурнай газеты“ Б. Рэста.

Задачай камісіі зьяўлялася ўстанаўленне сувязі з літаратурнымі арганізацыямі Беларусі і правядзенне работы, звязанай з надыходзячым „тыднем беларускай культуры“. Камісія ФАСП высылае таксама магчымасці стварэння Федэрацыі аб'яднанняў савецкіх пісьменьнікаў Беларусі.

● 22 снежня дэлегацыя ФАСП была прынята Народным Камісарам Асветы Беларусі. Адбылася гутарка па пытаннях правядзення „Тыдню Беларусі“. Прысутнічалі члены колегіі НКА БССР, прадстаўнікі БелАПП і іншых арганізацый.

● 23 снежня ў ДOME пісьменьніка адбыўся вечар сустрэчы дэлегацыі ФАСП з пісьменьнікамі, мастакамі і літгурткоўцамі БССР.

Адкасны сэкратар праўлення БелАПП тав. Ліманаўскі, вітаючы прыезд расійскіх пісьменьнікаў, знаёміць гасцей са становішчам літаратуры БССР.

— Беларуская пролетарская літаратура мае на сённяшні дзень шэраг дасягненняў, — гаворыць тав. Ліманаўскі, — але на культурным фронце ў нас, у прыватнасці ў літаратуры, мелі месца контррэволюцыйныя выступленні нацыянал-дэмакратаў. У найбольш значнай меры гэтыя выступленні ішлі з літаратурнай арганізацыі „Узвышша“.

— БелАПП з усіх літаратурных арганізацый БССР першым распачаў работу па наладжванню сувязі між пролетарскімі літаратурамі саюзных рэспублік. Прыезд дэлегацыі ФАСП, — канчае тав. Ліманаўскі, — павінен пакласці пачатак цеснага, дзелавога збліжэння савецкіх літаратур РСФСР і БССР.

З вялікай прававой выступіў старшыня дэлегацыі тав. ХВ. ГЛАДКОЎ.

— Мы жывем у нябачна бурную эпоху будаўніцтва разгорнутых форм сацыялізму, — сказаў тав. Гладкоў, — на нашых вачох растуць волаты прамысловасці. Сельская гаспадарка пераходзіць да сацыялістычнага ўкладу. Класавы вораг, бачачы нашы пось-

пехі, скарыстоўвае ўсе і ўсякія сродкі, каб затармазіць, сарваць будаўніцтва сацыялізму.

Наша бліжэйшая задача стварыць адзіны авангард пролетарскай культуры. Пісьменьнікі павінны быць рупарамі рабочай клясы, ідэалёгічнай зброяй у яе руках.

ФАСП РСФСР прыслала сваіх прадстаўнікоў на Беларусь для таго, каб запрасіць беларускіх пісьменьнікаў у Маскву на „Тыдзень беларускай культуры“, каб падрыхтаваць глебу для стварэння адзінага аб'яднання пісьменьнікаў, каб яшчэ больш замацаваць сувязь паміж пісьменьнікамі брацкіх рэспублік.

Тав. Коласаў вітаў беларускіх пісьменьнікаў ад імя РАПП. У прыватнасці ён спыніўся на вялізарным значэнні закліку ў літаратуру рабочых-ударнікаў.

Выступалі таксама т. т. Багданаў (ВОКП) і Кірылаў (ВССП). Таварыш Кірылаў зачытаў адрозьні ФАСП да беларускіх пісьменьнікаў.

Тав. Рэст скончыў сваё прывітаньне ад імя рэдакцыі „Літаратурнай газеты“ заклікам:

— Мы чакаем вас, таварышы, у газэце!

Тав. Сянкевіч ад імя пролетарскай пісьменьніцкай грамадзкасці БССР прымае запрашэнне ФАСП РСФСР прыехаць на „тыдзень“ у Маскву. Ён падкрэслівае вялізарнае палітычнае значэнне сталае сувязі, якая зараз устанаўляецца паміж культурамі брацкіх рэспублік.

Потым была наладжана літаратурная частка. З чыткай сваіх твораў выступілі таварышы Ул. Кірылаў, А. Багданаў, М. Чарот, П. Глебка і П. Броўка.

Вечар скончыўся багатым канцэртам пры ўдзеле беларускай дзяржаўнай капэлы, ансамблю народных інструментаў, цымбалістых Навіцкага, Жыдовіча і спявачкі Александройскай.

● 24 снежня адбыўся масавы ўрачысты вечар сустрэчы дэлегацыі ФАСП з рабочымі, студэнтамі, навуковымі, культурнымі і тэатральнымі работнікамі ў вялікай залі БДУ.

ХРОНІКА КУЛЬТУРНАГА ЖЫЦЦЯ РСФСР

● У сувязі з дзесяцігадовым юбілеем творчай дзейнасці пролетарскага паэты Александра Бязыменскага сэкратарыят РАПП напісаў тав. Бязыменскаму прывітаньне, у якім, між іншым, гаворыцца:

— „Мы з горадасцю адзначаем, што таварыш Бязыменскі творча вырас у нашых шэрагах і разам з намі змагаўся за пролетарскую літаратуру ў сумесных напружаных баёх супроць клясавога ворага на літаратурным фронце. Творы тав. Бязыменскага ўваходзяць у жалезны фонд пролет. літаратуры, на іх выхоўваюцца і будуць выхоўвацца шырокія масы працоўных у барацьбе за сацыялізм.“

У нашай агульнай барацьбе за гэгемонію пролет. літаратуры тав. Бязыменскі не заўсёды стаў на правільных літаратурна-палітычных пазыцыях, аб'ектыўна прыкрываючы сваім літаратурным аўтарытэтам беспрынцыповы блёк антыраппаўскіх сіл. Аднаначую сёння дзесяцігодзьдзе баявое творчае работы тав. Бязыменскага, мы выказваем глыбокую ўпэўненасць у тым, што таварыш Бязыменскі, які стаў на шлях выпраўленьня сваіх памылак, будзе разам з асноўнымі кадрамі пролетарскага літаратурнага руху, працуючы ў раппаўскім кіраўніцтве, паступова і да канца вясыці непрымірымую бальшавіцкую барацьбу за гэгемонію пролетарскай літаратуры".

● 15 сьнежня на сходзе комсамолу Чырвонай Прэсыі (Масква) слухалася справаздача члена райкому тав. А. Бязыменскага. На сходзе тав. Бязыменскі даў падрабязную справаздачу пра сваю літаратурную дзейнасць, пра сваю барацьбу за гэгемонію пролетарскай літаратуры.

— Белагвардзейцы абываюць мяне „літаратурным чэкістым“ і „сталінскім поэтам“. Я гэтым горды. Я абяцаю прысьвяціць усю сваю творчасць для заваёвы гэтага імя, — гаворыць таварыш Бязыменскі ў заключным слове.

Комсамольцы Чырвонай Прэсыі пастанавілі хадзінічаць праз райком партыі аб узнагародзе тав. Бязыменскага ордэнам Леніна.

● У клубе пісьменьнікаў адбылося ўшанаваньне тав. А. Бязыменскага ў сувязі з дзесяцігодвым юбілеем ягонай літаратурнай творчасці. З правамі выступалі тав. Валозін (прадстаўнік сэктару друку МОК ВКП(б), тав. Суркоў (РАПП), тав. Сагадоўскі (Электразавод), тав. Гідаш (МБРЛ), таварыш Мірын (ЛОКАФ), рэдактар „Літаратурной газеты“ тав. Дынамаў і інш.

У аднагалосна прынятай рэзолюцыі сход пастанавіў хадзінічаць аб узнагародзе таварыша Бязыменскага ордэнам Леніна.

● МАПП прыступае да падрыхтоўкі ўсерасійскай вытворчай нарады па пытаннях пролетарскай поэзіі. Організоўваецца шэраг агульнагарадзкіх сходаў поэтаў, на якіх будучы абгавораны асноўныя моманты сёняшняга этапу разьвіцця пролетарскай поэзіі пад вуглом удакладненьня гэтых пытанняў, звязаных з выпрацоўкай творчага мэтаду пролетарскай поэзіі і поэтычнай перабудовы ў адпаведнасьці з задачамі, якія сталяць перад пролетарскай літаратурай у рэканструкцыйны перыод.

Да ўдзелу ў вытворчых сходах будучы прыцягнуты ўвесь поэтыцкі актыў МАПП, поэтыцкі маладняк рабочых гурткоў, крытычныя кадры і найболей блізкія поэты-папутнікі. Першы сход прысьвячаецца абгаворваньню „Літаратурнага манифеста“ Дж. Алтаузэна.

● ФАСП сумесна з Саюзнаперай камандыраваны ў Ленінград на ўсесаюзны зьезд

папернікаў і друкароў пісьменьнікі Сяргей Буданцаў і А. Якаўлеў, якія выступаюць на зьездзе ад імя брыгад, што працавалі па ліквідацыі прарыву ў папяровай прамысловасьці.

● Сэкратарыят РАПП на сваім паседжаньні 22 сьнежня заслухаў праект рэзолюцыі пра „Літ. фронт“. Гэты дакумант падводзіць вынікі сярэчак з „Літ. фронтам“.

На гэтым паседжаньні тав. Ярмілаў інфармаваў сэкратарыят пра слабую сувязь РАПП з філёзофскім фронтам. Абгаварыўшы інфармацыю, члены сэкратарыяту пастанавілі ўвайсьці ў больш цесную сувязь з філёзофскімі навуковымі таварыствамі.

● Па пастанове другое сусьветнае канфэрэнцыі рэволюцыйных пісьменьнікаў МБРЛ перайменавана ў міжнароднае аб'яднаньне рэволюцыйных пісьменьнікаў (МОРП).

МОРП прыступіла да выданьня кнігі — справаздачы пра сусьветную канфэрэнцыю рэволюцыйных пісьменьнікаў на пяці мовах (расійскай, украінскай, ангельскай, нямецкай і францускай).

Цэнтральны орган МОРП „Вестнік иностранной литературы“ перайменаваны ў часопіс „Литература мировой революции“. Адказны рэдактар часопісі — Бруно Ясенскі, намесьнік рэдактара — Анатоль Гідаш.

● Сэкратарыят ВОАП ухваліў склікаць у Маскве пленум савету ВОАП у сакавіку 1931 г. Зацьверджан наступны праект парадку ня пленуму: літаратурна-палітычная справаздача сэкратарыяту ВОАП, вынікі і перспэктывы творчай дыскусіі (даклады РАПП, ВУСПП, БелАП і ЗакаАП), шляхі разьвіцця сялянскай літаратуры (даклады ВОКП і „Плуга“), аб падрыхтоўцы тэорытычных кадраў і даклад Узбэкістанскай АПП.

Другім сэкратаром абраны тав. Дабагян. Фракцыя сэкратарыяту ВОАП прызнала неабходным вывесць з савету ВОАП тав. Алі-Назіма, які з моманту свайго абраньня ў савет ВОАП веў барацьбу супроць асноўнай літаратурна-палітычнай лініі ВОАП і ў апошні час актыўна падтрымліваў татулаўшчыну.

● Сэкратарыятам фэдэрацыі створана адзіная камісія ФАСП па перагляду аўтарскага права ў складзе т.т. Мсьціслаўскага, Агнёва, Кірылава, Дынамава, Селівапоўскага, Зялінскага, Тарпана і Парфёнава.

● Для складаньня калектыўнай кнігі „Итоги первого литпризыва“ райбюро МАПП Пролетарскага району збірае на заводах і фабрыках і арганізацыях адпаведныя матэрыялы.

● Заслухаўшы даклад т. Нікіцінай пра работу в-ва „Никитинские субботники“, сэкратарыят ФАСП прызнаў неабходным зьліць выдавецтва „Никитинские субботники“ з в-вам „Федерация“.

● Для правядзеньня прызыву ўдарнікаў у літаратуру і арганізацыі літ. гурткоў у колгасах і саўгасах ЦС ВОКП сумесна

з ЦК сільгасрабочых і Колгасцэнтрам камандыруе на месцы т.т. Коласа, Карпава, Васільева, Ільінскага, Егорашвілі і Іса овскага.

● Праўленне ОГІЗ настанавіла выдаваць штомесячную літаратурна-гісторычную часопіс ЛОКАФ.

● ОГІЗ будзе выпускаць з 1 студзеня 1931 г. штомесячную часопіс „Соцыялістычнае выдавецтва“. Задача часопісі—быць баявым органам соцыялістычнай рэканструкцыі выдавецкай справы. Часопіс будзе вясці прапаганду пастаноў партыі па выдавецкай справе, арганізуе контроль за іх выкананнем. Адказным рэдактарам часопісі зьяўляецца т. А. Халатаў.

● Скончылася праверка групы „Кузніца“ на чале з т. Жыга. З 83 чалавек гэтай групы, якая ўяўляе абсалютную большасць членаў „Кузніцы“, што жывуць у Маскве,—прынята ў РАПП 60 пісьменьнікаў, адхілена—17, прапанована ўступіць праз нацсэкцыі—2.

● У клубе ФАСІІ адбыўся сход пісьменьніцкай парт. ячэйкі пры доме імя Герцэна, прысвечаны 25-годзь ю сьнежаньскага паўстаньня 1905 г. Пісьменьнікі выслухалі даклад тав. Сьвярчкова, актыўнага ўдзельніка першай рэволюцыі, члена Пецярбурскага савету рабочых дэпутатаў 1905 г.

З успамінамі пра падзеі 1905 г. выступілі іх актыўныя ўдзельнікі—пісьменьнікі А. Багданаў, В. Кірылаў, Л. Львоў-Марсіянін.

КУЛЬТУРНАЯ ХРОНІКА УКРАЇНЫ

● У сувязі з прызывам ударнікаў у літаратуру пры ВУСПП арганізаваны ўсеўкраінскі штаб у складзе т.т. Мікітэнка, Кірыленка, Кушнярова-Прымера, Усэнка, Сухіна-Хомэнка, Гарадзкога і Ганчарэнка. Штабу даручана арганізаваць работу па лініі прызыву ўдарнікаў у літаратуру.

● На Дніпральстане ўтворана група ВУСПП з 15 чалавек. Пастаўлена пытаньне пра выпуск у Запарожжы спецыяльнае літаратурнае часопісі накшталт адэскіх „Металевах днів“ ці днепрапятроўскай „Зорі“.

● 26 сьнежня сталічная опэра сьвяткавала пяцігодзьдзе свайго існаваньня. За апошнія

гады маем значнае паляпшэньне рэпэртур у кірунку выкарыстаньня опэр з тэматыкай клясавай барацьбы („Вібух“, „Орліний бунт“, „Кармелюк“ і інш.). У справе разьвіцьця балетнага мастацтва на Украіне опэра апошніх гадоў адыграла вялізарную ролю.

● Крытычная сэкцыя „Плуга“ перабудоўвае сваю работу, каб як найлепей абслужыць прызыў ударнікаў. Распрацавана праграма для работы літгуртка ў саўгасе і колгасе. Распрацоўваецца бібліяграфія для ўдарнікаў-прызыўнікоў у літаратуру. Бібліяграфія распрацоўваецца ў двух варыянтах: для менш падрыхтаванага чытача і для больш падрыхтаванага. Сярод членаў сэкцыі разьмеркаваны для напісаньня брошур паасобныя тэмы для саўгасных і колгасных літгурткоў і ўдарнікаў.

У Закаўкаскай АПП

● 5 сьнежня адбыўся пленум праўленьня ГрузАПП. У аднагалосна прынятай рэзолюцыі пленум адзначае, што большасць ГрузАПП у барацьбе супроць літаратурнай групы Ломінадзе і Татулава заняла правільныя літаратурна-політычныя пазыцыі.

Татулаў аднагалосна выключан са складу ГрузАПП.

Першым сакратаром ГрузАПП абраны тав. Б. Буачыдзэ.

● Фракцыя Азэрбайджанскай АПП, з невялікімі папраўкамі, аднагалосна далучылася да пастановы сэкратарыяту ЗакАПП і расшуча раскрытыкавала свае памылкі, якія заключаліся ў безагаворачным падтрыманьні татулаўшчыны.

● Пашыраны сэкратарыят ЗакАПП 6 сьнежня далучыўся да рэзолюцыі бюро ЦК КП(б) Грузіі і да пастановы фракцыі сэкратарыяту ВОАПП у Харкаве пра становішча ў Закаўказзі. Пашыраны сэкратарыят ЗакАПП у вялікай рэзолюцыі даў характарыстыку барацьбы, якая адбылася ў асоцыяцыі і зводзілася да спробы Ломінадзе ператварыць ЗакАПП у адну з сваіх апорных баз на культурным фронце.

У новы склад сэкратарыяту ЗакАПП увайшлі т.т. Буачыдзэ, Радзіяні, Аліханаў, Звана-роў і Алазан. Першым сэкратаром абраны т. Буачыдзэ, другім—тав. Аліханаў (Азэрбайджан).

БЕЛДЗЯРЖВЫДАВЕЦТВА

ПАДПІШЭЦЕСЯ НА 1931 ГОД

НА ШТОМЕСЯЧНУЮ ЛІТАРАТУРНА-МАСТАЦКУЮ

І ГРАМАДЗКА-ПОЛІТЫЧНУЮ ЧАСОПІСЬ

„МАЛАДНЯК“

Орган беларускай асоцыяцыі пролетарскіх пісьменьнікаў
ІХ ГОД ВЫДАННЯ

„МАЛАДНЯК“

зь'яўляецца баявой часопіссю ў барацьбе за пролетарскую літаратуру, нацыянальную па форме і пролетарскую па зьместу

„МАЛАДНЯК“

мае мэтай даць чытачу творы, якія адбівалі-б эпоху вялікага соцыялістычнага будаўніцтва

„МАЛАДНЯК“

на сваіх старонках будзе і надалей рашуча праводзіць цвёрдую більшавіцкую лінію ў галіне літаратуры, рашуча змагацца са ўсякімі хістаньнямі, ухіламі, шкоднымі тэндэнцыямі і варожымі ўхіламі ў літаратуры і змагацца за баявое згуртаваньне радоў беларускай пролетарскай літаратуры

„МАЛАДНЯК“

у 1931 г. зьмесьціць рад артыкулаў па пытаньнях пролетарскага мастацтва і творчых дасягненьняў беларускай пролетарскай культуры, а таксама літаратуры братніх рэспублік

Лепшыя сілы пролетарскай літаратуры

і марксыскай крытыкі ўдзельнічаюць у „Маладняку“

УМОВЫ ПАДПІСКІ:

на 1 год . . . 5 р. — к.

„ 6 месяцаў . . . 3 р. — к.

„ 3 месяцы . . . 1 р. 50 к.

Асобны нумар 50 кап.

ПАДПІСКА ПРЫМАЕЦЦА: у аддзеле падпісных і пэрыодычных выданьняў БДВ, Менск, Савецкая, 79, у кіёсках і кнігарнях БДВ, ва ўсіх паштова-тэлеграфных канторах і ўпаўнаважаных БДВ і крамах спажывецкай коопэрацыі

АДДЗЕЛ ПАДПІСНЫХ І ПЭРЫОДЫЧНЫХ ВЫДАНЬНЯУ